magazin istoric

SERIE NOUĂ — NOIEMBRIE 1992

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVI — nr. 11 (308)
noiembrie 1992

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 6.15.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan (responsabil de număr)

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

În amintirea profesorului Nicolae Iorga: Gheorghe I. Brătianu 2
România şi Convenţia de armistiţiu: Savel Rădulescu 3
1942. Cu Divizia 1 cavalerie la Cotul Donului 9
Andrei Rădulescu: „Nici un ajutor de nicăieri" 13
Comandamentul sovietic îşi impune voinţa: Alesandru Duţu 14
Guvernul de la Bucureşti respinge Planul Marshall: Cristian Popişteanu 16
Adevărul despre un proces-farsă: Francesco Strazzari 21
Corespondenţă secretă între Viena şi Bucureşti: Dumitru Hîncu 27
Rhône-Poulenc — **Călătorie într-o lume necunoscută:** Dorin Matei 33
Giuvăreştii: Elena Diaconu-Monu 36
Tîrguri, oraşe şi cetăţi dintre Prut şi Nistru: C.C. Giurescu 41
Pan Halippa: „Prezenţa lui Stere ne-a fost de mare ajutor" 43
„În 1992, în S.U.A., cei mai mulţi cetăţeni nu ştiu unde este România": Joseph F. Harrington 46
Bibliotecar la Palatul Regal: G.T. Kirileanu 48
L. Catargiu, P.P. Carp, T. Maiorescu — Aşa i-am cunoscut: Eliza Brătianu 52
„De ce am combătut Garda de fier?": Victor Iamandi 56
Jean Monnet şi destinul contemporan al Europei 61
În Bucureşti, acum 50 ani 68
Nici monumentele nu durează veşnic: Dorin Matei 75
La Verdun, Pétain împarte gloria...: Yves Gras 79
Prima şi ultima cursă a lui „Shinano": Joseph F. Enright 84
Dicţionar istoric — Ucraina: Florentina Dolghin 88
• Burse pentru studenţi ale F.C.M.I. ...12 • Cărţi sosite la redacţie ...26 • Istoria şi şcoala ...72 • Rebus istoric ...93 • Dialog cu cititorii 94

GHEORGHE I. BRĂTIANU

În amintirea profesorului Nicolae Iorga

Luni 2 decembrie 1940.

Domnilor, înainte de a intra în expunerea materiei, ce este rezervată acestei prelegeri, îmi dați voie să îndeplinesc ceea ce consider ca o esențială obligațiune morală; o fac cu atît mai mult, cu cît v-am spus de la începutul anului că în aceste vremuri noi nu trebuie să rămînem în turnul de fildeș, sînt cu atît mai hotărît să-mi țin fagaduiala, cu cît culoarea palidă a fildeșului s-ar putea confunda cu aceea pe care o imprimă feței omenești un sentiment ce mi-a fost întotdeauna străin: acel al lașității.

Stăm în jurul acestei catedre la umbra acestei tragedii a cărei groază stăpînește încă în sufletele noastre. Cred că am toată autoritatea să vă vorbesc în acest fel, pentru că același sentiment l-am mărturisit în fața altei tragedii petrecute în timpul din urmă; amintesc numele, pentru că este în cadrul profesiunii noastre: același sentiment l-am manifestat și voi spune odată unde și în ce împrejurări, în fața uciderii profesorului Vasile Cristescu. De aceea, cred că pot vorbi și astăzi tot atît de deschis ca și atunci.

Nu este locul să vă amintesc acum ce a însemnat la această catedră, de pe care vă vorbesc, profesorul Nicolae Iorga. Trebue ca timpul să ne redea seninătatea, trebue ca trecerea vremii să ne așeze mai limpede în judecata istoriei și să spună ce contribuție a adus istoriei universale și culturii românilor, care au alcătuit cea mai mare parte a uriașei sale activități.

Împrejurările și vremurile ne-au putut despărți, în politică nu am fost niciodată alături de el și în știință adesea i-am discutat părerile și îmi place să recunosc că am fost dintre aceia pentru care această discuțiune a fost totdeauna posibilă. Dar nu pot uita ca nu este unul din generația din care fac parte și din atîtea altele care au precedat-o sau au urmat-o, care să nu fi fost apropiați de Nicolae Iorga, fie prin cursurile ce a ținut, fie prin îndemnul și îndrumarea pe care o dădea fiecăruia pentru cercetările sale. Și dacă ultimii ani au putut întinde o umbră asupra unei părți a activității sale, cumpăna dreptății pe care istoria și viitorul o vor mînui, vor așeza totdeauna la locul ce se cuvine acțiunea sa pentru ridicarea neamului și idealul național înainte de războiul Întregirii și în timpul acestui război.

Vă spuneam deunăzi de articolul recent din presa maghiară în care atacurile îndreptate împotriva lui Nicolae Iorga se împleteau cu acele ce îmi erau adresate mie însumi. Voi păstra aceste rînduri ca o diplomă de onoare, pentru că ori care ar fi fost dezbinările noastre lăuntrice, față de dușmanii din afară, trebuie să păstrăm o singură atitudine, după vechiul principiu: „adversus hostem aeterna auctoritas".

Nu este acum nici cadrul, nici locul unei judecăți a operei sale.

Vă invit însă la prima prelegere care are loc la această catedră după moartea lui Nicolae Iorga, gîndindu-ne la toți cei căzuți în moarte năprasnică și în amintirea fostului nostru profesor, să păstrăm o clipă de tăcere și de reculegere și să culegem în ea puterea sufletească de a pune stavilă — în viitor — vărsărilor de sînge între români și puterea de a ne uni într-o singură luptă, aceea împotriva vrăjmașilor care ne împresoară granițele.

(*Originea și desvoltarea ideii naționale*, curs ținut în anul universitar 1940-1941, la Universitatea din București — Facultatea de filosofie și litere, editor: Octavian Popovici, pp. 53-55)

23 ianuarie 1945

ROMÂNIA
ŞI CONVENŢIA DE ARMISTIŢIU

SAVEL RĂDULESCU

În urmă cu 48 de ani, la 12 septembrie 1944, la Moscova, a fost semnată Convenţia de armistiţiu dintre guvernul român şi guvernul Naţiunilor Unite (de fapt, documentul a fost semnat în dimineaţa zilei de 13 septembrie, aproape de ora 5.00, la capătul unor îndelungi discuţii, el rămînind însă datat 12 septembrie 1944). Din partea română a participat la tratative o delegaţie compusă din Lucreţiu Pătrăşcanu, ministru secretar de stat, general Dumitru Dămăceanu, Barbu Ştirbey, Ghiţă Pop, Ion Christu şi Constantin Vişoianu, iar din partea Aliaţilor, Veceslav M. Molotov, A.I. Vişinski, I.M. Maiski, D.Z. Manuilski, N.V. Novikov, general-locotenent V.P. Vinogradov şi contra-amiral V.L. Bogdenko (U.R.S.S.), A.W. Harriman (ambasadorul S.U.A. la Moscova) şi A. Clark Kerr (ambasadorul Marii Britanii la Moscova).

O relatare documentară privind condiţiile în care România a fost nevoită să semneze Convenţia de armistiţiu a publicat revista Magazin istoric **în nr. 9 şi 10/1991, iar în nr. 9 şi 10/1992, o minută a şedinţelor premergătoare semnării armistiţiului, singurul document cunoscut, întocmit de un român (desigur din delegaţie, dar rămas neidentificat).**

Convenţia cuprindea 20 de articole, 6 anexe şi un protocol, referitoare la o complexitate de probleme politico-militare, teritoriale, economice, administrative, multe dintre acestea depăşind cadrele armistiţiului şi care şi-ar fi aflat, mai degrabă, locul într-un tratat de pace. Alte prevederi ale Convenţiei de armistiţiu vizau independenţa şi suveranitatea statului român.

Prezentăm, în cele ce urmează, fragmente semnificative dintr-un alt document inedit **păstrat la Cabinetul de manuscrise al Academiei Române şi descoperit de noi. Este** Memoriul privind executarea Convenţiei de armistiţiu, **semnat de Savel Rădulescu[1], preşedintele Comisiunii române pentru aplicarea armistiţiului, şi datat 23 ianuarie 1945.**

Astfel de Memorii **au fost redactate periodic de partea română. Acesta este însă printre primele şi face un amplu bilanţ al modului în care România şi poporul român au înţeles să-şi respecte obligaţiile asumate prin Convenţia de armistiţiu. Să mai precizăm că, în ianuarie 1945, armata română lupta din greu, alături de unităţile armatei roşii, pe frontul din vest, pentru zdrobirea Germaniei naziste şi a Ungariei horthyste.**

Documentul începe prin a contura tabloul general al situaţiei din ţară, după patru luni de război alături de Aliaţi.

„La 12 ianuarie 1945 s-au împlinit patru ani de la încheierea Convenţiei de armistiţiu dintre România şi Naţiunile Unite.

Încercăm aici o privire recapitulativă asupra executării acestei convenţiuni şi asupra evoluţiei colaborării dintre România şi Naţiunile Unite şi, în special, de la 20 octombrie 1944 încoace, unde se opreşte expunerea ultimului memoriu [din 11 noiembrie 1944] prezentat de Comisia română pentru aplicarea armistiţiului asupra mersului aplicării acestuia.

Această perioadă se poate caracteriza printr-o lungă serie de negocieri în care delegaţii Comisiei Aliate de Control, împreună cu Comisiunea română pentru aplicarea armistiţiului şi delegaţi ai guvernului român, au căutat soluţiile practice şi imediate pentru multiplele probleme pe care le pun articolele Convenţiei de armistiţiu.

Pornite sub auspiciile vizitei în România a domnului Vişinski, întîiul locţiitor al Comisarului poporului pentru Afacerile străine din U.R.S.S., aceste negocieri s-au purtat pe categorii de probleme deosebite. De o parte, delegaţii şi experţii militari pentru problemele militare, de alta, delegaţii şi experţii pentru chestiunile politice şi admi-

[1] Savel Rădulescu (1895-1970), diplomat, colaborator apropiat al lui Nicolae Titulescu. A fost consilier la Legaţia României din Londra (1925-1928); director al Secţiei economice a Ministerului afacerilor străine; din 1927, a făcut parte din delegaţiile române la sesiunile Societăţii Naţiunilor şi la Conferinţa pentru dezarmare desfăşurată la Geneva sub egida Societăţii Naţiunilor (2 februarie-11 iunie 1934), ca preşedinte al Comitetului tehnic pentru apărare naţională; subsecretar de stat la Ministerul afacerilor externe (21 octombrie 1932-29 august 1936). În 1969, a publicat un studiu consacrat lui Nicolae Titulescu, în culegerea *Diplomaţi iluştri*.

nistrative, în sfîrșit, delegații și experții economici pentru problemele economice și în special pentru problemele legate de art. 11, din care trebuie să rezulte convenția încheiată la 16 ianuarie 1945 — toți acești delegați și experți au lucrat zi și noapte cu Comisia Aliată de Control și cu guvernul român, pentru clarificarea diferitelor chestiuni care se puneau la acest început de executare.

Credem că se poate sublinia aici, alături de aspectul tehnic al discuțiunilor dintre delegați, și semnificația lor mai adîncă, de luare de contact, de cunoaștere reciprocă și de studiere mai amănunțită a problemelor, atît din punct de vedere al executării scrupuloase a angajamentelor luate, cît și din acel al posibilităților reale ale țării pentru aducerea lor la îndeplinire.

Privită din acest din urmă punct de vedere, situația executării armistițiului pune desigur cele mai grele probleme.

Cu fiecare zi care trece — continuă *Memoriul* — apar mai clare două considerațiuni.

Prima, că țara trebuiește să fie în situația de a funcționa în plin și din toate puterile ei.

A doua, că fiecare factor de producție trebuiește să fie conștient de marile sarcini care incumbă colectivității românești și să sporească efortul său, participînd cu toate puterile la executarea obligațiunilor luate.

Desigur, țara nu este încă în posesiunea tuturor mijloacelor sale.

În primul rînd, administrația țării nu este încă stabilită pe tot teritoriul; în Moldova, reinstalarea factorilor administrativi ai guvernului nu este încă definitiv isprăvită, iar în Ardealul de Nord, Comandamentul sovietic nu îngăduiește încă reintroducerea lor. Efortul întreg al țării este suportat pentru moment de aproape jumătatea teritoriului nostru din 1939 și în acest teritoriu mai trebuiesc luate în considerare urmările grave ale bombardamentelor, ale luptelor cu germanii și ale trecerii armatelor spre front, care toate au contribuit la slăbirea potențialului nostru de producție.

În al doilea rînd, dezorganizarea transporturilor și a comunicațiilor. O parte din rețeaua noastră principală este încă lărgită; utilajul căilor ferate este încă redus; transporturile militare ocupă o mare parte din programul posibil al căilor ferate; în sfîrșit, o lipsă crescîndă de combustibil. De asemeni, comunicațiile telegrafice, telefonice și poștale sînt încă dezorganizate de pe urma distrugerilor de război și a preluărilor directe. Ultimele informațiuni ne lasă să vedem ameliorări ce ne dau bune speranțe.

În al treilea rînd, producția în ea însăși este dezorganizată. Producția agricolă a avut de suferit de pe urma faptelor de război, a bombardamentelor și a preluărilor directe. Mici gospodării sau întreprinderi agricole mari se află cu inventarul risipit și fără posibilitatea de a se reorganiza. Lipsa vitelor de muncă constituie una din problemele cele mai acute ale activității noastre agricole.

În producția industrială, distrugerile cauzate de bombardament și de lupte și dispersarea utilajului și a depozitelor de materiale au scăzut cu mult nivelul nostru obișnuit.

Comisia română pentru aplicarea armistițiului cunoaște prea bine din activitatea sa cotidiană dificultățile nenumărate care se opun astăzi în calea unei activități industriale, de la găsirea materiei prime pînă la repararea sau completarea utilajului și pînă la asigurarea finanțării.

Comisia română pentru aplicarea armistițiului a adus la cunoștință Comisiei Aliate de Control toate aceste probleme, semnalînd, atît în principiu cît și cu ocazia cazurilor ce se prezintă, dificultățile de lucru față de obligațiunile decurgînd din Convenția de armistițiu.

Comisia Aliată de Control a dat întotdeauna asigurările cele mai formale că menținerea României în bună organizare și la un nivel de producție ridicat este una din principalele sale preocupări. Negocierile de care ne ocupăm mai sus și care reprezintă primul început al unei colaborări tehnice între guvernul român și Națiunile Unite, în cadrul amplu al Convenției de armistițiu, pleacă întotdeauna de la premisa acestei mențineri a României în posibilitățile ei de activitate.

Dar cu atît mai imperioasă pare atunci cea de a doua considerație, după care toate unitățile producătoare ale țării, cuprinse fără excepție și din toate punctele de vedere în obligația solidară a executării Convenției de armistițiu, trebuie să fie pătrunse de preocuparea permanentă a îndeplinirii acestei obligații.

Departamentele, instituțiile, colectivitățile publice ca și particulare trebuie să întipărească în conștiința fiecăruia grija aceasta de a nu se face vinovat cu nimic de la îndatoririle României și de la obligația care incumbă țării întregi în executarea scrupuloasă a Convenției de armistițiu".

După acest preambul, *Memoriul* trece la discutarea fiecărui articol al Convenției de armistițiu, prezentînd modul în care România înțelegea să-și îndeplinească obligațiile asumate față de Aliați.

Astfel, în legătură cu articolul 1 al Convenției, care stipula, între altele, participarea țării noastre la război „alături de Puterile aliate împotriva Germaniei și Ungariei și cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României", precum și prevederea că statul român „va pune la dispoziția [Aliaților] nu mai puțin de 12 divizii de infanterie cu mijloace suplimentare", se menționa: „România a început acțiunea ei militară contra Germaniei și Ungariei încă din ziua de *24 august 1944*, ora 4 [dimineața].

Pe aici
a trecut
războiul...
Staţii C.F.R.
in urma
bombardamentelor

Ploeşti Sud

Braşov

Timişoara

Între 24 august și 23 septembrie 1944, data cînd armatele sovietice au fost complet concentrate în Transilvania și Banat, trupele noastre au îndeplinit cu succes următoarele două misiuni, de o importanță capitală pentru desfășurarea ulterioară a operațiunilor.

— Lichidarea tuturor rezistențelor și dezarmarea tuturor forțelor germane aflate pe teritoriul românesc la data de 24 august 1944.

— Acoperirea concentrării forțelor sovietice în Transilvania centrală, în poarta Mureșului și în Banat; de remarcat că în prima lună (23 august-20 septembrie 1944), în care forțele sovietice s-au deplasat la adăpostul acoperirii române, s-a realizat o înaintare de aproape 1 000 km.

După ce armata română a îndeplinit cu succes operațiunea de acoperire a concentrării forțelor sovietice — se arată în continuare în *Memoriu* — a trecut la atac, cooperînd cu forțele sovietice la eliberarea Transilvaniei și pătrunderea pe teritoriul maghiar.

Forțele române au cooperat apoi la ofensivă în direcția Budapesta și, în prezent, iau parte la atacul capitalei maghiare (C VII A) iar cu o parte din forțe a cucerit regiunea munților Bukk (C IV A) și în cooperare cu forțele sovietice au cîștigat bătălia dintre Bodrog și Hernad (A IV).

Forțele române puse la dispoziția Înaltului comandament sovietic întrec minimul fixat de art. 1 al Convenției de armistițiu, astfel:

— În cursul lunii septembrie și pînă la 16 octombrie 1944: 19 divizii.

— De la 16 octombrie pînă la 1 noiembrie: 16 divizii.

— De la 1 noiembrie 1944: 14 divizii.

— Toată aviația română operează în sprijinul forțelor sovieto-române.

— Toate navele române și toate mijloacele noastre de transport și transmisiuni acționează în profitul operațiunilor armatelor sovietice.

Totalul pierderilor suferite de armata română în aceste operațiuni, de la 24 august la 10 decembrie 1944, este de 79 566, din care 2 357 ofițeri, 1 930 subofițeri și 75 279 trupe.

Ca o încoronare a colaborării militare dintre trupele române și cele sovietice, trebuie citate în mod deosebit mulțumirile adresate de domnul mareșal Malinovski domnului general Avramescu cu privire la acțiunea militară a Armatei IV în zona de operațiuni din Ungaria, în afară de celelalte mulțumiri publice adresate de comandamentele sovietice armatei române și menționate în celelalte memorii ale acestei Comisiuni".

Comentîndu-se, în continuare, articolele 2 și 3 din Convenția de armistițiu, *Memoriul* prezintă contribuția de pînă în acele momente, umană și materială, a României la înfrîngerea dușmanului.

„România — se arată în document — a început acțiunea de dezarmare și internare a forțelor armate germane și ungare chiar în ziua de 24 august 1944, obținînd un succes deplin, reușind ca în 8 zile să lichideze toate rezistențele germane pe teritoriul român. În aceste operațiuni armata germană și ungară a pierdut:

— 56 080 prizonieri

— 5 000 morți (aproximativ).

De remarcat că acțiunea de dezarmare s-a făcut cu lupte și sacrificii mari, fiindcă unitățile germane — bine dotate cu armament și în special cu tunuri și aviație — s-au opus, iar unitățile române aflate în interiorul țării au fost neinstruite (recruți cu 2 luni de instrucție) și slab dotate cu armament.

În ceea ce privește obligațiunea de a interna pe cetățenii germani și unguri ea a fost executată de comun acord cu Comisiunea Aliată de Control.

Excepțiunile de la regula internării, excepțiuni stabilite de comun acord cu secțiunea administrativă a Comisiunii Aliate de Control, sînt cercetate de la caz la caz de către zisa secțiune.

Astfel fiind, se poate afirma că obligațiunile luate de guvernul și Înaltul comandament român prin acest articol au fost executate pe deplin.

Trebuie adăugat însă că un număr de 33 membri ai fostelor legațiuni și consulate germane, ungare și italiene fasciste, și anume 24 germani, 3 unguri și 6 italieni au fost arestați de către autoritățile militare sovietice din România, toate demersurile guvernului român și ale acestei Comisiuni — demersuri motivate atît pe considerațiuni de drept internațional, cît și pe necesitatea de a se redobîndi pe cale de schimb diplomați români aflați în Germania și țările satelite — a rămas pînă azi fără răspuns".

Sînt relevate și alte aspecte ale cooperării militare româno-sovietice, desfășurată — după cum consemnează documentul — în condițiile impuse României. Astfel, cu toată starea grea a economiei grav afectate de război, partea română a pus la dispoziția armatei roșii cea mai mare parte din capacitățile sale de transport feroviare și rutiere, iar pe cele maritime și fluviale în întregime.

„Pînă la 15 octombrie 1944 — precizează *Memoriul* —, transporturile militare sovietice s-au executat de către căile ferate române pe baza cererilor organelor de transport ale Frontului II și III Ucrainean. De la 15 octombrie 1944, aceste transporturi se organizează de către împuternicitul-șef VOSO al armatei roșii în România, precum și de către organele de transport sovietice ale Frontului II și III Ucrainean.

Transporturile militare române pentru front și interior se execută în modul următor:

— De la 15 septembrie la 10 decembrie 1944, Marele Stat Major adresa cererile de VOSO care se executau de C.F.R.

— De la 10 decembrie 1944, transporturile pentru front s-au executat numai pe

baza programelor cerute la VOSO de Marele Stat Major, iar acelea pentru interior nu s-au executat deloc, nefiind aprobate de VOSO.

În toate cazurile transporturile militare române s-au executat în limita disponibilităților rămase după satisfacerea transporturilor sovietice.

S-au pus la dispoziția Comandamentului sovietic: 205 locomotive în Ungaria față de 105 convenite; 7 trenuri sanitare permanente; 75 trenuri nou amenajate; 3 trenuri baie permanente; 76 automotoare; 1 pereche trenuri permisionari sovietice; 88 vagoane cu turelă antiaeriană; 2 trenuri ateliere a 65 tone; 2 macarale a 65 tone; 1 macara a 30 tone pentru transbordări în Galați; 47 echipe de locomotive în Ungaria; 8 locomotive lărgite la ecartament sovietic, pentru manevră pe linia largă în Ploiești; 2 000 sobe instalate în vagoane acoperite; 4 000 sobe în curs de instalare.

S-au dotat cu personal C.F.R. de conducere și control depourile: Seghedin, Oroshaza, Mezötur, Beketsaba, Püspökladani [Püspökladany], Debrețin și Solnoc din Ungaria. S-au amenajat 30 locomotive pentru alimentarea cu păcură dintre acelea trimise în Ungaria. S-au dat 30 instalații de ardere pentru păcură la locomotivele de linie largă. S-au luat măsuri să se amenajeze 40 vagoane platformă pentru a încărca tancuri de 50 tone. S-au refăcut cu materiale C.F.R. și MAN în interiorul țării: Podul Reni — 132 metri liniari; Podul Brateș — 28 metri liniari; Podul Barboși (refăcut de 3 ori) — 758 metri liniari.

În Ardealul de Nord: 200 poduri (2 100 m.l.) și 8 tunele.

În Ungaria s-au predat Frontului II Ucrainean: 1 200 m.l. pod Differdinger; 2 600 m.c. lemnărie (1 300 m.c. livrată); 2 echipe speciale pentru construcții de poduri; 2 macarale pentru poduri; 1 tren de lucru.

Pentru exploatarea, întreținerea și paza rețelei C.F.R., precum și a rețelei din spatele frontului, s-au pus la dispoziția Înaltului comandament sovietic: Brigada de căi ferate (efectiv 10 014 oameni); 15 detașamente C.F.R. (efectiv 17 910 oameni); 4 batalioane lucru căi ferate (efectiv 3 200 oameni); 6 batalioane pază căi ferate (efectiv 8 919 oameni).

S-au pus la dispoziția Comandamentului aliat mijloacele automobile necesare, în limita disponibilităților noastre actuale.

Pentru întreținerea drumurilor din România și Ungaria s-a pus la dispoziția Înaltului comandament sovietic:

— în zona frontului 5 batalioane drumuri (efectiv 3 480 oameni)

— în interiorul țării 3 batalioane drumuri (efectiv 1 481 oameni) și un detașament de lucru (efectiv 842).

În sfîrșit, întreg parcul de vase maritime și fluviale este luat de către Comandamentul sovietic, care asigură după posibilități și transporturile române"

În continuare, *Memoriul* prezintă măsurile luate de guvernul român pentru apărarea integrității granițelor sale, în pofida interdicțiilor autorităților de război sovietice. Era o problemă care viza direct suveranitatea României, eludată de Comisia Aliată de Control.

„Marele Stat Major (în urma înțelegerii luate cu Comandamentul sovietic) a trimis unități de grăniceri pentru a se instala pe frontiera Moldovei, Bucovinei și Dobrogei de Nord. Aceste unități însă nu au putut să se instaleze, deoarece autoritățile sovietice nu le-au dat autorizația necesară. Comisia română intervenind la Comisia Aliată de Control, aceasta i-a comunicat:

— La 29 octombrie 1944: să retragă imediat grănicerii în interior, restabilirea serviciului de pază a granței urmînd a se rezolva printr-o convenție specială ulterioară.

— La 4 noiembrie 1944: deși prin art. 4 din Convenția de armistițiu se restabilește frontiera de stat între U.R.S.S. și România, totuși întrucît art. 3 din Convenție prevede libera mișcare pe teritoriul României în orice direcție, această mișcare ar fi stingherită dacă trecerea fiecărei unități sovietice peste hotarul sovieto-român și trecerea materialului de război ar fi supuse unor formalități de frontieră și că deci instalarea grănicerilor la frontiera sovieto-română ar fi o încălcare a articolului 3 din Convenție.

De atunci nici o altă înștiințare nu a fost primită din partea Comisiei Aliate de Control cu privire la această convenție.

Este de remarcat că niciodată și prin nici o măsură, Înaltul comandament sau guvernul român nu a intenționat să limiteze libera trecere a armatei sovietice, prevăzută în art. 3 al Convenției, și că instalarea trupelor de grăniceri are ca scop asigurarea serviciului de pază a frontierelor contra încercărilor de trecere clandestină dăunătoare din punct de vedere a contrabandelor".

Următoarele pagini ale *Memoriului* se referă la modul în care partea română și-a îndeplinit obligațiile privind prizonierii de război. „În prezent — se menționează în document — nu se mai găsește nici un prizonier rus în lagărele românești, foștii prizonieri ruși au fost predați autorităților sovietice cu acte, iar parte din ei au plecat din lagăre imediat la sosirea armatelor sovietice.

Toți prizonierii predați au fost echipați cu efecte noi și li s-a asigurat hrana pe timpul transportului.

De asemeni, toți prizonierii anglo-americani au fost predați cu acte în regulă misiunilor engleze și americane, venite în acest scop, care i-a ridicat și transportat cu avioanele.

În legătură cu această obligațiune executată, Comisiunea română pentru aplicarea armistițiului a semnalat adeseori Comisiei Aliate de Control problema prizonierilor de război români.

Clarificarea situației acestor prizonieri de război ro-

mâni este de dorit, întrucît România ducînd războiul alături de Naţiunile Unite sînt necesari pentru recompletarea cadrelor şi trupei marilor unităţi române în luptă pe front; eliberarea acestor prizonieri ar spori moralul trupelor şi al naţiunii române, mărind astfel efortul de război şi de producţie.

Marele Stat Major încă de la 28 septembrie 1944 a adresat o scrisoare domnului mareşal Malinovski, rugîndu-l să facă demersurile necesare pentru eliberarea lor. Intervenţia a rămas fără răspuns pînă astăzi.

Nici la reglementarea şi facilitarea schimbului de corespondenţă cu aceşti prizonieri nu s-a ajuns, cu toate că s-a cerut acest lucru de Comisia română pentru aplicarea armistiţiului la 11 octombrie 1944".

Sînt prezentate, de asemenea, demersurile autorităţilor române pe lîngă partea sovietică pentru eliberarea prizonierilor români luaţi de armata roşie *după 23 august 1944*, în pofida faptului că România ieşise din alianţa cu Hitler şi lupta acum alături de trupele sovietice. Într-un interviu acordat nu de mult ziarului *New York Spectator*, prinţul Alexis d'Anjou de Bourbon Condé (singurul descendent direct al ţarului Nicolae II) arăta că în intervalul de timp dintre 23 august şi 12 septembrie 1944, cînd s-a încheiat Convenţia de Armistiţiu „au fost deportate 16 divizii române, compuse din 175 000 de oameni [care au luat drumul] spre Siberia şi spre moarte".

„Deşi ostilităţile pe frontul româno-sovietic au încetat cu totul la 24 august 1944 — menţionează *Memoriul* — totuşi au fost reţinuţi, trimişi în lagăr şi apoi transportaţi peste Prut circa 6 000 ofiţeri, 6 000 subofiţeri şi peste 150 000 soldaţi.

Intervenţii făcute pentru eliberarea acestor prizonieri: la 23 septembrie 1944, Marele Stat Major către domnul mareşal Malinovski; la 19 octombrie 1944, Comisia română pentru apliçarea armistiţiului către Comisia Aliată de Control; la 27 noiembrie 1944, Comisiunea română pentru aplicarea armistiţiului către Comisia Aliată de Control. La toate intervenţiile de mai sus nu s-a primit nici un răspuns.

Ministrul afacerilor străine şi preşedintele Comisiei române pentru aplicarea armistiţiului au profitat de vizita domnului ministru Vîşinski pentru a-i spune şi domniei-sale această chestiune. Se aşteaptă răspunsul de la Moscova".

În continuare, este prezentată situaţia prizonierilor de origine etnică română, capturaţi de armata ungară: „Aceşti prizonieri originari din Ardealul de Nord au fost socotiţi prizonieri de război şi internaţi în lagăre.

Cum prezenţa lor în unităţile ungare a fost impusă fără a avea nici o legătură cu sentimentul lor naţional, este drept a se aproba eliberarea lor, pentru a fi întrebuinţaţi pe front, sporind astfel efortul necesar pe cîmpul de luptă.

S-a intervenit în acest sens la Comisia Aliată de Control, arătîndu-se că pentru prizonierii iugoslavi, în situaţie similară s-a aprobat eliberarea şi repatrierea lor. Se aşteaptă răspunsul". ■

Prezentare şi selecţie
Ioan LĂCUSTĂ

În numărul viitor, noi consemnări din acest document inedit: ● Cum decurg repatrierile ● 54,6 miliarde lei românești, pentru 1,15 miliarde lei... sovietici ● Instituirea cenzurii de tip comunist ● Administraţia română împiedicată să reintre în drepturi

LA SNAGOV — MASĂ ROTUNDĂ

SCHIMBARE — SISTEME — OAMENI

În organizarea Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) şi a guvernului României, la Snagov şi Bucureşti s-au ţinut, în zilele de 4, 5, 6 septembrie 1992, lucrările unei importante reuniuni internaţionale. Salutată printr-un mesaj al secretarului general O.N.U., domnul Boutros Ghali şi un altul al preşedintelui Turciei, domnul Türgut Ozal, şi avînd asigurată participarea preşedintelui ţării gazdă, Ion Iliescu, a premierului Theodor Stolojan, a ministrului afacerilor externe, Adrian Năstase, reuniunea a inclus, între cele peste 100 de personalităţi din ţară şi de pe toate continentele, pe D-l Anatoli Zlenko, ministrul afacerilor externe al Ucrainei, precum şi miniştri şi şefi de partide din România. Domnul William M. Draper III, administratorul Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare, a condus personal o parte a lucrărilor, subliniind în repetate rînduri atît progresele făcute în România pe calea reformei, cît şi piedicile şi greutăţile din ţara noastră, inclusiv birocratismul exagerat. La masa rotundă, dr. Cristian Popişteanu, membru al Comitetului Director al Centrului Euroatlantic de la Bucureşti, a prezentat comunicarea *Opţiuni istorice postcomuniste: cazul României.*

1942. CU DIVIZIA 1 CAVALERIE

LA COTUL DONULUI

„În ciocnirea uriașă contra U.R.S.S.-ului, Germania nu putea să ciștige războiul decît în 1941 sau cel mai tirziu în 1942, dată pînă la care a dispus de libertatea de acțiune de a concentra pe Frontul de Est o zdrobitoare majoritate de forțe. Orice sustragere de forțe de la masa principală a fost o greșeală capitală, agravată și mai mult de faptul de a nu fi creat, pentru vara 1941, numărul maxim posibil de divizii...

Dintr-o exagerată supraapreciere a valoarei și capacității armatei cu care obținuse strălucitele victorii din 1940, conducerea germană a calculat greșit forțele necesare pentru înfringerea Rusiei Sovietice. Din lăcomia de a exploata din primul moment teritoriile cucerite, a exagerat dezvoltarea formațiilor de servicii în detrimentul unităților luptătoare. Cînd, la sfîrșitul anului 1942, a trecut la subțierea acestor formații pentru a organiza, din marele lor surplus de efective, unități luptătoare, era prea tirziu...

Se poate spune că Germania a pierdut războiul pe Frontul de Est în toamna anului 1941, în bătălia pentru Moscova... Comandamentul Suprem German, îmbătat de glorie și erezia misiunii sale divine, a fost lipsit de discernămîntul strategic necesar... Aceasta era mentalitatea care stăpînea la începutul lui iulie [1942]... și aceeași mentalitate am găsit apoi și la sfîrșitul lui septembrie 1942.

Toate instrucțiunile care veneau de la O.K.H. [Înaltul Comandament al Armatei de uscat germane] îmbrățișau același punct de vedere:

«Armata sovietică este foarte slăbită din cauza ultimelor lupte, așa că în decursul iernii 1942-1943 nu va putea dispune de forțele pe care le-a avut în larna dinainte (instrucțiunile din 14 octombrie 1942)»...

Intrarea în dispozitiv pe Don a forțelor ce au compus Armata 3-a s-a făcut între 12 septembrie și 1 noiembrie. **Luarea în primire a misiunii de către Armata 3-a s-a făcut în mod treptat. Între 18 septembrie și 1 octombrie am luat contact personal cu generalul von Weichs, comandantul Grupului Armate B (18 septembrie — Starobelsk), sub comanda căruia trebuia să opereze Armata 3-a pînă la constituirea** Grupului Armate Don **(Armatele 3-a și 4-a române și Armata 6-a germană a cărui comandă urma să fie încredințată mareșalului Antonescu, imediat după căderea Stalingradului; cu** generalul von Paulus, **comandantul Armatei 6 germane (20 septembrie — Golubinka) sub ordinile căruia s-a executat pînă la 10 octombrie introducerea în front a trupelor noastre (prin înlocuirea diviziilor germane și italiene); cu** generalul Gariboldi, **comandantul Armatei 8-a italiene, al cărei front urma să fie preluat, în mare parte, de către noi.**

Din discuțiile cu acești generali am constatat că principial sînt în totul de acord cu mine asupra felului cum trebuia înțeleasă apărarea...

[Dar] după cum vom vedea, defensiva aliată, plecînd de la ideea că inamicul nu va putea întreprinde, în iarna 1942-1943, acțiuni importante, cu obiective îndepărtate, a prescris păstrarea cu orice preț a unei linii principale de rezistență **care, oricît de slabă, trebuia să fie continuă... Ordinele succesive primite insistau din ce în ce mai mult asupra necesității de a nu se ceda nici un pas din pozițiile ocupate...**

La 10 octombrie, cînd am luat comanda operativă, situația era următoarea: a) Frontul Armatei [a 3-a], care nu era încă complet ocupat de trupele noastre, avea un traseu nefavorabil pentru apărare. El prezenta însemnate dezavantaje tactice și strategice; b) Dispozitivul era complet liniar, foarte puțin dens, lipsit de orice adîncime. Companiile aveau de regulă toate plutoanele în linie, batalioanele numai 1-2 plutoane în rezervă, iar regimentele numai compania de pionieri și

plutonul cercetaşi călări. Diviziile, pentru 18-20 km de front, aveau în cel mai bun caz 2 batalioane în rezervă, iar corpurile de armată numai grupurile de cercetare (2-3 escadroane) şi batalionul de pionieri. La 10 octombrie, pentru 130 km front, Armata [a 3-a] avea în rezervă numai Divizia 7 cavalerie, adică valoarea a 3 batalioane şi 4 baterii, ceea ce era cu totul derizoriu...

Dispozitivul realizat pînă la 10 octombrie, cînd Armata 3-a a luat comanda, era: la Est, Corpul 4 armată, călare pe întrîndul Kleţkaia, avînd un front total de 33 km, dispunea de Divizia 1 cavalerie (front 15 km) şi Divizia 13 infanterie (front 18 km); la centru: Corpul 5 armată, apăra un front de 37 km, între Raspopinskaia şi creasta vest valea Zariza. Efortul apărării se făcea călare pe valea Zariza; dreapta Corpului 5 armată constituia o zonă pasivă din cauza bălţilor şi terenului mocirlos. Avea sub ordine Divizia 6 infanterie (17 km) şi Divizia 5 infanterie (20 km); Corpul 2 armată apăra frontul de 35 km din faţa marelui întrind inamic, călare pe valea Zuskan, repartizat Diviziei 14 infanterie (17 km) şi Diviziei 9 infanterie (18 km).

Armata a văzut de la început pericolul «ruperii frontului» ei pe direcţia Kotovski-Cernişevskaia...

La Vest, Corpul 1 armată apăra un front de 39 km cu Divizia 11 infanterie (17 km) şi Divizia 7 infanterie (22 km)...

«Armata 3-a apreciază [printr-un raport nr. 35 918 din 7 octombrie, semnat de comandantul acesteia] că faţă de numărul redus de batalioane al diviziilor sale, lipsită aproape total de rezerve şi cu o densitate slabă în front, nu va putea apăra în bune condiţiuni frontul ce i s-a încredinţat»...

La 18 noiembrie, un prizonier [sovietic] a declarat că atacul se va pronunţa foarte curînd, că va fi însoţit de cîte 1 000 tancuri şi avioane şi că va înainta 150 km în 3 zile. În noaptea de 18/19 nov. mai mulţi dezertori [sovietici] au declarat că atacul se va declanşa în dimineaţa zilei de 19 noiembrie...

Comandamentul sovietic a realizat o superioritate zdrobitoare în această ofensivă cu caracter decisiv. Ea a depăşit raportul de 6 la 1 în sectorul Corpului 4 armată şi de 9 la 1 în sectorul Corpului 2 armată. În ce priveşte tancurile, comandamentul sovietic a pus în acţiune o masă de 700 care grele faţă de totalul de 40-50 tancuri similare germane şi române. Restul tancurilor uşoare române (11 tone) nu au contat, căci nu au rezistat nici la glonţul [proiectilul] armei portative antitanc sovietice. Trebuie să menţionăm de asemenea cantitatea considerabilă de artilerie, aruncătoare [de mine] şi baterii de Katiuşa, dispunînd de o mare cantitate de muniţii... cel mai sublim eroism şi spirit de jertfă al trupelor române a fost zadarnic în faţa valurilor de tancuri K.W. 2 (62 tone) şi T 34 (peste 30 tone), atît la Kleţkaia şi pe valea Zuska, după cum zadarnică a fost încercarea ulterioară a diviziilor 62 şi 294 germane de a face faţă acestor puternice mijloace..."

Extrasele reproduse mai sus poartă semnătura generalului de armată Petre Dumitrescu, fostul comandant al Armatei 3 române în timpul bătăliei din Cotul Donului. Ele au fost selectate dintr-un amplu document intitulat Consideraţii asupra Bătăliei din Cotul Donului. Noiembrie 1942, întocmit în martie 1945. Documentul, însumînd 68 pagini, însoţite de schiţe şi hărţi, a fost publicat parţial în perioada imediat următoare evenimentelor din decembrie 1989, ca şi alte documente ţinute multă vreme de cenzura regimului comunist. Din păcate, în puzderia de publicaţii care au apărut în ultimul timp, documentul a reţinut atenţia unui număr destul de restrîns de cititori, nefiind valorificat nici de specialişti. Pasajele reluate de noi s-au dorit un fel de prefaţă, pentru un subiect de mare interes privind cunoaşterea istoriei participării României la cel de al doilea război mondial, cu ambele sale componente: campania din Est, ca şi cea din Vest. În aceeaşi idee, de altfel, Magazin istoric a fost prima publicaţie care, în perioada post-revoluţionară, a pus în circuit public o primă cronologie documentară consacrată participării ţării noastre la cea de-a doua conflagraţie mondială (Magazin istoric, nr. 6-11/1991).

Şeful statului major al Diviziei 1 cavalerie, maiorul D.D. Stoiculescu

În p.9: *cavalerişti români pe frontul Donului*

Interesul deosebit manifestat de cititori faţă de evenimentele campaniei din Est, interes exprimat, între altele, şi prin numeroasele scrisori ce ne sosesc lunar din partea unor veterani de pe întreg cuprinsul ţării, este mai mult decît firesc şi are, credem noi, cel puţin două motivaţii majore: aproape că nu există casă de român în care un bunic sau un părinte să nu fi împărtăşit alor lui partea proprie de participare la această istorie încă prea puţin cunoscută; a doua ţine de însăşi necesitatea reintegrării şi reevaluării generale a istoriei poporului nostru pe temeliile ştiinţifice ale adevărului istoric.

În privinţa Bătăliei din Cotul Donului, de la care în acest an se împlineşte o jumătate de secol, revista noastră pune în circuit un document inedit, mărturia unui participant şi fericit supravieţuitor al crîncenelor evenimente de acum 50 ani. Este vorba despre o expunere întocmită la începutul anului 1943, la cererea Marelui Stat Major al armatei române de către, pe atunci, maiorul Dumitru D. Stoiculescu, şeful de stat major al Diviziei 1 cavalerie, despre acţiunile „acestei viteze divizii căzută cu cinste şi îndărătnică rezistenţă". Cum precizează autorul expunerea a fost redactată nu doar în calitatea sa de şef de stat major, ci şi în aceea, poate mult mai importantă, de „cel mai mare în grad din puţinii supravieţuitori ai eroicei Divizii 1 cavalerie".

Iată conţinutul acestui document, pe care îl reproducem cu un minimum de intervenţii necesare pentru o mai uşoară parcurgere a lui de către cititorii mai puţin obişnuiţi cu terminologia militară. Intervenţiile noastre sînt marcate prin paranteze drepte. Într-unul din numerele viitoare, vom reveni cu informaţii şi comentarii mai ample despre autorul acestui document. Aducem mulţumirile noastre domnilor dr. ing. Cristian D. Stoiculescu şi ing. Mihai Stoiculescu, pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziţie acest document.

M. ŞTEFAN

„Divizia 1 cavalerie în operațiunile din Cotul Donului, din toamna anului 1942, a apărut, începînd de la 12.IX.942, un front de 17 km, pînă la 19.XI.1942, zădărnicind orice încercare de străpungere a inamicului. La 19.XI.1942, Divizia, întărită cu Batalionul 15 infanterie ușoară, Batalionul 992 independent, un divizion [de artilerie] 105 lung de la Corpul 4 armată, un divizion obuziere din Divizia blindată, apăra frontul arătat în schița anexă. Misiunea sa era să păstreze în special Cota 186,7 de unde se prevăzuse pornirea la contraatac a Diviziei 14 blindată germană.

În ziua de 19.XI.1942, ofensiva rusă se dezlănțuie pe ceață. După primele ore, Divizia [în sensul de comandamentul acesteia] știa: că Batalionul 992 independent era spulberat și că inamicul înaintează spre poziția a 2-a; că Regimentul 2 roșiori a angajat toate rezervele; că frontul Diviziei 13 infanterie este străpuns și că tancuri T. 34 [sovietice] cad în flancul și spatele său.

Generalul Brătescu [comandantul Diviziei 1 cavalerie] trece rezervele sale Regimentului 2 roșiori și-i ordonă să contraatace și să respingă pe inamic: «Pozițiile trebuiesc recucerite». Către prînz, înainte de a cunoaște rezultatul contraatacului, Regimentul 12 roșiori raportează că inamicul a spart frontul său la Cota 135 și la nord Cota 128,7 și că ultimul om a fost angajat. Divizia nu mai dispunea în rezervă decît de plutonul de poliție.

În aceste momente grele, artileria cere voie să schimbe [să retragă] înapoi 2 din divizioanele din stînga. Generalul Brătescu ordonă ca fiecare să rămînă pe loc. Nimeni nu poate ceda un pas. Către seară, Divizia era stăpînă aproape pe tot frontul său, Regimentul 12 roșiori oprise inamicul întrebuințînd chiar grupul său de comandă. 24 care de luptă sînt sfărîmate de Regimentele 1 și 2 roșiori; alte 7 care sînt distruse la Cota 135.

Din informațiile căpătate, Divizia a oprit atacul Diviziei 306 ruse și Brigada 66 (?) care de luptă. În fața Regimentului 12 roșiori au atacat trupe din o altă mare unitate. Pierderile avute de Divizie mărturisesc singure dîrzenia rezistenței. Numai Regimentul 12 roșiori a evacuat 300 oameni, adică 40% din efectivele sale.

În seara de 19.XI.1942, Corpul 4 armată comunică: «Contraatacul Diviziei 14 blindată s-a contramandat. Divizia 1 cavalerie continuă să reziste pe loc, pentru a asigura Corpul 11 armată german. Divizia trece sub ordinele Diviziei 22 blindată [germană]».

La 20.XI.1942, inamicul reia atacul cu furie. Regimentul 2 roșiori este încercuit. Regimentul 12 roșiori raportează: «Nu mai am nici un om în rezervă. Printr-o minune încă țin, țin peste tot».

- Escadroanele sînt reduse la 30 oameni. Artileria nu mai are muniții. Hrană nu se mai poate procura, Divizia fiind tăiată de restul Armatei 3-a.

Generalul Brătescu ia următoarele măsuri: toți oamenii de la furgoane și căruțe se trimit în linia 1-a de foc; toate munițiile de artilerie rămase se varsă unei singure baterii, care rămîne să le tragă, iar celelalte 9 baterii pleacă la Stalingrad, pentru a nu cădea în mîna inamicului, însă numai cu conducătorii [de atelaje]. Cele 4 divizioane artilerie se transformă în patru companii pe jos [de infanterie], care intră imediat în linie, aducînd un spor de circa 1 000 oameni liniei de foc. Compania asanare, Escadronul de pionieri etc. intră, de asemenea, în linie. Toate armele [în sensul de specialități] Diviziei se topesc într-una singură, menită să țină [să reziste] pînă la capăt. Aceste energice măsuri limitează pătrunderea inamicului în ziua de 20.XI.1942.

În dimineața de 21.XI.1942, Batalionul 15 infanterie ușoară, nehrănit de 8 zile, aproape fără muniții și luptînd pe un ger de minus 25 grade, atacat din nou de care de luptă, se retrage fără ordin, producînd frontului Diviziei 1 cavalerie un gol de 2-3 km. Comandantul Diviziei 1 cavalerie pornește la fața locului. Drumul paralel cu frontul este nesigur, căci el trece prin zonele unde s-a infiltrat inamicul. Cîțiva motocicliști cu căpitanul Crăiniceanu precedează mașina generalului. El împrăștie cîteva patrule și prinde un locotenent. Ajunși la unitate, generalul Brătescu, ajutat de maiorul Stoiculescu D. și căpitanul Stoica Gh., sub gloanțe, cu arma în mînă, oprește companiile Batalionului 15 infanterie ușoară și le așează cu fața la inamic. Focul se redeschide. Criza este învinsă și inamicul este din nou oprit. Frontul Diviziei 1 cavalerie este aproape neschimbat în tot cursul zilei de 20 și 21, cu toate atacurile inamicului.

În noaptea de 21.XI-22.XI.942, inamicul reia atacul cu forțe proaspete și pînă la ora 4 cucerește satul Orehovskii și înaintează către Serednîi. De la comandamentul german sosește următorul ordin: «Divizia 1 cavalerie română oprește cu orice preț atacul rus, pentru asigurarea stîngii germane».

Divizia nu mai dispune ca rezervă decît de Escadronul de transmisiuni și de personalul comandamentului său. Generalul Brătescu se decide să facă ultima jertfă, angajînd ultimul om, inclusiv statul major al Diviziei. El însuși cere să i se aducă o pușcă. Circa 60-70 oameni adunați sînt constituiți în grupe de luptă, iar în fruntea fiecăreia trece un ofițer de stat major: maior Nicolae Vasile — grupa 1, căpitan Stoica Gheorghe — grupa 2-a, căpitan Ciornei — grupa 3-a etc. Organizarea terminată, micul detașament pleacă să întîmpine inamicul 1 la podul dintre Serednîi și Orehovski, unde intră direct în luptă la înălțimea ultimei baterii călărețe, care trăgea descoperită ultimele 30 proiectile.

În această luptă cad mulți soldați morți și răniți. Este ră-

nit în piept șeful de stat major al Diviziei 1 cavalerie (maiorul Stoiculescu), alături de generalul Brătescu. Este ucis căpitanul Niculescu Constantin etc. Rezistența Diviziei 1 cavalerie se prelungește pînă sosește ordinul de retragere la Radionov și apoi peste Don.

La 24.XI.1942, ajuns la est de Don, în Dimitrievka, fără muniție, fără hrană încă din ziua de 19, fără adăposturi, pe un ger de minus 20-25 grade, luptînd de 5 zile fără un moment de repaos, generalul Brătescu, printr-un efort excepțional, trece deîndată la reorganizarea resurselor Diviziei 1 cavalerie și după 4 ore raportează generalului Hube (comandantul Corpului de armată blindat [german]) că are gata de luptă 7 escadroane a cîte 100 oameni. Restul este în curs de organizare. La plecare [a autorului rănit, de pe poziție], se aude din tinda casei convorbirea telefonică a generalului Hube cu generalul von Daniels: «Te întăresc cu 7 escadroane române. Sînt vitejii din Divizia 1 cavalerie pe care ai avut plăcerea să-i cunoști în luptă».

Timp de două luni, care se scurg pînă la căderea Stalingradului, unitățile acestei viteze Divizii luptă alături de unitățile germane și cad cu ele în această dîrză și disperată luptă, dusă cu toate privațiunile, cu toate mizeriile și cu toate suferințele legate de un război de asediu și fără să-și îngăduie nici o nădejde, afară de aceea de a cădea cu cinste.

Pentru nezdruncinata voință de a ține cu orice preț a generalului Brătescu; pentru faptul că începînd din ziua de 20.XI.942 toate armele, toate serviciile, toate trenurile unităților și diviziei au fost aruncate în luptă pentru a rezista; pentru faptul că rezistența a fost înțeleasă pînă la inclusiv comandantul și statul său major al Diviziei; pentru abnegația și jertfa acestei Divizii în tragedia de la Stalingrad, cu onoare vă rog să binevoiți a aprecia *dacă n-ar fi cazul a propune citarea ei pe armată*, în scopul de a nu lăsa necunoscute de armată nobila și demna atitudine în fața inamicului a eroicei Divizii 1 cavalerie.

Șeful de stat major Divizia 1 cavalerie,
maior D. Stoiculescu". ■

fundația culturală magazin istoric

BURSE PENTRU STUDENȚI

În mijlocul atîtor greutăți cu care toți ne luptăm, pentru a le depași și a intra cît mai repede într-un normal al existenței, există și bucurii pe care Fundația Culturala Magazin Istoric și revista *Magazin istoric* s-au obișnuit să le trăiască împreună cu numeroșii lor prieteni de pretutindeni. Așa cum vă anunțam în numărul trecut, Comitetul Director al Fundației Culturale Magazin Istoric, întrunit în ședință în ziua de 31 iulie 1992, a hotărît să acorde un număr de burse anuale pentru elevi. Cu același prilej, ținînd seama de posibilitățile create prin primirea unor subvenții de către Fundația noastră, Comitetul Director este în măsură să anunțe și instituirea unui număr de burse anuale pentru studenți ai facultăților de istorie. Această nouă inițiativă, ce decurge nemijlocit din prevederile Art. 7 al Statutului Fundației, este patronată, ca și în cazul burselor pentru elevi, de ideea promovării studierii și cunoașterii istoriei naționale și universale, prin încurajarea și formarea viitoarelor cadre de specialiști din diversele domenii ale cercetării și popularizării istoriei. În acordarea burselor, Fundația se orientează după dispozițiile cuprinse în Regulamentul special pe care l-a întocmit și publicat în *Magazin istoric*, nr. 9/1992.

Ne place să credem că bursierii noștri de azi vor fi autorii de mîine ai unor studii și monografii de valoare, muzeografii, editorii și publiciștii, genealogiștii și paleografii, chemați nu numai să reînnoade firul tradiției școlii românești de istorie, ci s-o ridice calitativ spre cotele științifice și de recunoaștere internațională pe care cu toții le dorim. Studenții bursieri, (ca și elevii bursieri) ai Fundației Culturale Magazin Istoric vor fi printre studenții cei mai silitori din facultățile de istorie din Capitală, Iași, Constanța, Cluj, etc., - tineri pasionați de nobila meserie a descifrării trecutului, pentru a înțelege corect prezentul și a fi în măsură să întîmpine cu muncă, încredere și demnitate viitorul.

Ca și întreaga activitate a Fundației, și acordarea burselor noastre pentru elevi și studenți este despărțită de orice criterii politice și ideologice. Este bine să precizăm că în acordarea acestor burse, am avut în vedere prezența unui însemnat număr de tineri de peste Prut, veniți să-și facă studiile în Țară, și că Fundația a considerat o datorie de cinste în a sprijini, după posibilitățile ei, și pe aceștia.

Încă de pe acum, dragi bursieri (ale căror nume le vom face cunoscute în numărul viitor al revistei noastre), vă dorim multe, multe succese!

ANDREI RĂDULESCU:
„Nici un ajutor de nicăieri“

Colaboratoarea noastră Irina Rădulescu-Valasoglu ne trimite citeva fragmente din jurnalul inedit al tatălui său, academician profesor Andrei Rădulescu (Magazin istoric, **nr. 4/1981), președintele Academiei între anii 1946-1948, fragmente referitoare la unele evenimente din anii 1942-1944. Le publicăm, îngrijirea textului pentru tipar aparținînd doamnei Rădulescu-Valasoglu.**

30 noiembrie 1942. N-am primit pe nimeni. Ar fi fost nepotrivit cu vremurile; cînd unii oameni mor pe front, iar alții suferă atîtea lipsuri, nu se cădea să faci recepție. De altfel nu era nici o dispoziție sufletească pentru a primi.

Multe felicitări; în creștere față de anul trecut; chiar de la oameni de la care nu așteptam. [30 noiembrie este sfîntul Andrei. De obicei venea multă lume, îndeosebi magistrați și academicieni. Din anul 1940 nu a mai primit, timpurile fiind tulburi.]

6 decembrie 1942. Ajutor pentru ziua mamei și a copilului, 1 000 lei; regret că n-am putut da mai mult.

La 11 deschiderea anului la Institutul de istorie universală „Nicolae Iorga“. Lume multă; cuvîntare interesantă a lui Gheorghe Brătianu, care părea emoționat. Între cei prezenți destui care nu-l iubeau pe marele învățat [Nicolae Iorga] și-l bîrfeau. Sguduit de atîtea amintiri despre uriașul cărturar, care de ziua lui primea cu atîta drag. Îmi reamintesc mai ales ziua cînd s-a așezat primul an în acest local și cînd lăsîndu-și musafirii în diverse odăi — m-a condus pe mine și Tanți [Constanța, soția lui Andrei Rădulescu] în încăperile bibliotecii, pe care ne-a arătat-o, stăruind asupra bogățiilor ei.

Cine ar fi crezut că vor veni vremurile de azi.

7-8 decembrie 1942. Muncă groaznică pentru formalități privitoare la Împrumutul Reîntregirii. Necazuri destule. Irinel și Sorina bolnave [fiicele lui Andrei Rădulescu]; peste celelalte Nițescu [nu știu cine] venit pentru pădurea de la Ciuperceni.

9 decembrie 1942. Același sbucium; cît mai puțin înțeles de toți; nici un ajutor de nicăieri.

10 decembrie 1942. Curs două ore. Consiliu profesoral ora 12. Recomandarea lui Strihan [Petre Strihan, conferențiar la Academia de înalte studii comerciale și industriale, poet] profesor.

Nemulțumiri la tot pasul. Situația financiară îngrijorătoare. N-am știut să-mi apăr drepturile. Curg de la moșii cheltuieli și neplăceri.

31 decembrie 1942. Seara am fost numai cu ai mei, fără Lolica [a treia fiică a lui Andrei Rădulescu]. Atmosferă de familie; bucurie la copii, care așteaptă mult de la viitorul an. Am adormit foarte tîrziu din cauza gîndurilor care mi-au amintit atîtea.

1 ianuarie 1943. Zi foarte frumoasă; de ar prevesti un an binefăcător! Ca de obicei am mers puțin la biserică. Dejun la mama [Maria Grăjdănescu, soacra lui Andrei Rădulescu; locuia în Calea Rahovei 33]. Oarecare veselie. Înscris la Palat [înscriere pentru felicitările de Anul nou], împreună cu Irinel, care-i așa de dornică de a cunoaște.

Lipsește însă liniștea din suflet. Ce va aduce acest an pentru țară și pentru ai mei. Răbdare, curaj dar parcă toate slăbesc.

21 martie 1944. Situația țării extrem de grea. Rușii au intrat în Basarabia. Svonuri de ocuparea Ungariei de către nemți, iar noi am fi intrat în Ardeal. Atmosfera internă înăbușitoare. Amenințare de evacuare. Unde să-mi adăpostesc pe ai mei?

De la moșii mereu cheltuieli și mari necazuri.

Ieri și alaltăieri a fost Neculai [cumnatul lui Andrei Rădulescu, căsătorit cu sora, Irina] de la Chiojdeahca [satul natal al lui Andrei Rădulescu]; a plecat azi și acolo mereu cheltuieli și griji. Casa aproape dărîmată ca și celelalte. N-am fost în stare să repar stricăciunile cutremurului din noiembrie 1940. Voi lăsa în ruină și ceea ce am moștenit! Ăsta-i rezultatul muncii și sbuciumului de atîția ani! Plecarea lui Neculai m-a mișcat mult; mi-am reamintit copilăria și tot de la Chiojdeanca. N-am mai fost acolo de aproape trei ani. Rău! Și cine știe dacă le voi mai vedea.

De cîte ori nu mă gîndesc că tătița [Andronache Rădulescu, tatăl lui Andrei Rădulescu] avea o bună prevedere cînd nu mă lăsa să merg la liceu. Poate că era mai bine.

N-am avut nici pe departe mulțumirea sufletească și liniștea ce am dorit. Am avut măriri pe care nu le-am căutat dar sufletul mi-a fost și îmi este tare sguduit. Și ce va mai fi?

29 martie 1944. Din zi în zi situația mai critică aproape tragică. Rușii s-ar fi apropiat de Iași și ar fi luat Cernăuți. Știrile despre suferințele evacuaților sunt tot mai teribile. Pare că frontul slăbește. Speranțele tot mai slabe. Ne amenință bombardamentele și invazia. Ce-i de făcut? Cum să-mi pun la adăpost pe Tanți și copilașii? Unde, unde! ■

COMANDAMENTUL SOVIETIC

ÎŞI IMPUNE VOINŢA

În contextul general al desferecării arhivelor, atît în ţară cît şi în străinătate, cercetarea istorică continuă să ofere noi date şi mărturii inedite, a căror acumulare sperăm să devină factorul determinant în procesul de rescriere şi aşezare a istoriei pe temeliile adevărului şi obiectivităţii ştiinţifice. Dintre numeroasele cazuri relevate în ultimul timp chiar în paginile revistei Magazin instoric **s-a putut constata că în fondurile arhivistice ale fostei Uniuni Sovietice există o mare cantitate de material documentar inedit de primă importanţă pentru cunoaşterea istoriei moderne şi contemporane a României. Cu prilejul unei recente deplasări la Moscova, am avut ocazia să ne convingem noi înşine de această realitate. Din „recolta" acestei călătorii, pentru cititorii revistei** Magazin istoric **am ales un document ce conţine numeroase şi semnificative elemente pentru cunoaşterea esenţei noilor relaţii româno-sovietice, în chiar momentul debutului lor în contextul extrem de complex şi tensionat al desprinderii României din alianţa cu Germania şi alăturarea ei la coaliţia Naţiunilor Unite. Deşi documentul se referă la un caz particular, el exprimă limpede concepţia organismelor politice şi militare sovietice cu privire la viitorul statut al României, de ţară ocupată şi devenită zonă de influenţă discreţionar sovietică.**

Documentul pe care îl vom prezenta în traducere este un raport referitor la preluarea abuzivă şi împotriva dorinţei guvernului român de către comandamentul sovietic a unui grup de generali germani, în ziua de 3 septembrie 1944. Prin discuţii ultimative, comandantul sovietic reuşeşte să impună voinţa sa autorităţilor civile şi militare româneşti, încălcînd atributele suveranităţii şi independenţei statului român. Respectivii generali fuseseră capturaţi de trupele române, împreună cu alţi aproximativ 56 000 militari germani, în cursul luptelor care se desfăşuraseră în diferite zone ale ţării în perioada 23-31 august 1944 şi în cursul cărora trupele sovietice nu avuseseră nici un fel de contribuţie.

Opt generali germani fuseseră făcuţi prizonieri în luptele din Bucureşti şi împrejurimile oraşului, patru pe Valea Prahovei, unul în Dobrogea şi unul în zona Călăraşi. Este vorba despre E. Hansen **(şeful Misiunii militare germane în România),** A. Gerstenberg **(şeful Misiunii germane pentru armata aerului din România), amiralul** W. Tillessen **(şeful Misiunii militare germane pentru marină în România),** R. Stahel **(comandantul Grupului de luptă german ce acţionase în zona de nord a Capitalei),** E. von Tschammer und Osten **(comandantul trupelor germane de uscat din Dobrogea),** Kuderna **(comandantul Diviziei 5 aeriană germană din zona petroliferă),** G. Teschner **(comandantul Brigăzii 1 apărare pasivă germană din zona petroliferă),** K. Spalcke, H. Busch, Hoffmeyer, Appel, Lilienthal, Raess **şi** Burckhardt. **Tratînd România ca pe o ţară învinsă în război, în pofida contribuţiei adusă de aceasta, tocmai în perioada 23-31 august 1944, la pulverizarea dispozitivului de luptă german din sud-estul Europei şi din Balcani, comandamentul sovietic a impus, încă înaintea semnării Convenţiei de armistiţiu din 12 septembrie 1944, predarea militarilor germani capturaţi de armata română. În foarte multe cazuri, prizonierii au fost preluaţi de comandamentele sovietice fără nici un fel de formalităţi sau pe baza unor simple adeverinţe (aşa s-au petrecut, de pildă, lucrurile la Călăraşi, unde locotenent-colonelul C. Damiescu a fost somat, la 3 septembrie, de către generalul sovietic Kolciuk să predea 5 425 militari, dezarmaţi în zilele precedente de trupele române).**

Iată conţinutul raportului amintit, relevant credem noi şi pentru atitudinea comandamentului sovietic, dar şi pentru temeiurile pe care se bizuia dezacordul guvernului român.

Cifrat

Deosebit de important

Moscova,

către Scerbakov, Direcţia politică superioară a armatei, la Marele Cartier General, lui Antonov

Raportez: la 3 septembrie, cei arestaţi de noi în oraşul Bucureşti [au fost] luaţi sub pază înarmată şi aduşi la punctul de comandă al frontului, general de cavalerie Hansen — fost şef al Misiunii militare germane în România, general-locotenent Gerstenberg Alfred — comandant al forţelor aeriene militare germane din România, general-locotenent Stahel Reiner, sosit din Germania la Bucureşti cu opt zile înainte de schimbarea guvernului Antonescu, cu misiuni oficiale; general-maior Ekart von Tschammer und Osten — comandantul trupelor de uscat

din raionul Cernavoda numărul 853, general-maior doctor Spalke — atașat militar al Germaniei în România.

Arestarea acestor persoane s-a produs în următoarele condiții: Consiliul militar al frontului a fost înștiințat că între cei 800 nemți reținuți de autoritățile române și aflați la ambasada [legația] germană se află ambasadorul [ministrul] german în România von Killinger și alți generali germani.

La 2 septembrie reprezentanții comandamentului frontului, general-maior Gorohov și locotenent-colonel Zusmanovici s-au adresat guvernului român cu propunerea de a ne preda nouă pe generalii germani mai sus menționați. Ministrul afacerilor interne al României, generalul Aldea, a declarat că guvernul român consideră acest lucru de nedorit dintr-o serie de motive. În primul rînd, în Germania, în acest moment, se află diplomați români și aproximativ 2 000 ofițeri români. Ei vor fi supuși la represalii de către autoritățile germane, dacă nemții predați vor fi dați pe mîna rușilor. În al doilea rînd, nemții, din motive de onoare, vor bombarda Bucureștii. În al treilea rînd, predarea persoanelor menționate trupelor sovietice va avea o rezonanță internațională nefavorabilă pentru guvernul român. În al patrulea [rînd], acest lucru nu este de dorit și din punctul de vedere al situației politice interne a guvernului actual al României. După o somație categorică, generalul Aldea a luat legătura cu alți membri ai guvernului, în special cu premierul Sănătescu și cu ministrul afacerilor externe Niculescu-Buzești. În urma acestor tratative, generalul Aldea a comunicat următoarele: el va preda pe generalii germani, dar consideră necesar să facă acest lucru în văzul opiniei publice, în felul acesta — declară el — făcînd un protest formal împotriva acțiunii respective a reprezentanților comandamentului sovietic. După aceea, generalul Aldea a ordonat comandantului militar român al orașului București să predea reprezentanților comandamentului sovietic pe generalii germani după listă, iar restul celor reținuți la ambasada germană să fie predați sub pază autorităților militare sovietice.

Von Killinger, la 2 septembrie 1944, s-a împușcat. Fotografiile cadavrului său se trimit și confirmă că este într-adevăr el. Toți arestații vor fi transportați la Moscova cu un avion „Douglas", pe 4 septembrie.

Zaharov Tevcenkov

4 septembrie 1944
(Arhiva Ministerului apărării al U.R.S.S., Fond 240, inventar 2769, dosar 172 (73), pp. 691-692)

P.S.

Cu același prilej, am descoperit și originalul raportului pe care mareșalul R.I. Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, și generalul I.Z. Susaikov, membru în Consiliul militar al frontului, l-au trimis lui I.V. Stalin la 2 septembrie 1944 în legătură cu preluarea mareșalului Ion Antonescu, în după-amiaza zilei de 31 august 1944, la orele 17. Documentul fusese publicat de colonelul V.P. Krikunov în *Voenno-istoriceski jurnal*, nr. 10/1989 și a fost reprodus de *Magazin istoric* în nr. 8/1990, p. 32. Lectura comparată a textului original cu cel publicat de autorul amintit ne-au oferit însă unele surprize, deoarece am constatat omisiuni, fără ca acestea să fi fost marcate în vreun fel anume. Ca dimensiuni, omisiunile sînt mici, dar în economia generală a textului ele capătă o importanță deloc neglijabilă. Textul omis preciza de fapt că generalul Iosif Teodorescu, comandantul Comandamentului Militar al Capitalei, a acceptat să informeze guvernul român despre cererea generalilor sovietici doar după repetate avertismente categorice și după precizarea expresă a acestora că, *„în caz contrar, vom face aceasta fără voința dvs., dar aceasta va fi mai rău pentru dvs."*

Dacă rațiunile acestei omisiuni sînt mai ușor de înțeles, nescuzabilă este și eliminarea precizării din finalul raportului, potrivit căreia grupul celor arestați a fost îndreptat la 2 septembrie, orele 11.45, sub o pază puternică, inițial spre Bălți și apoi spre Moscova. ■

Lt. col. Alesandru DUȚU

Generali, ofițeri, subofițeri și soldați germani capturați de trupele române, dar... preluați de comandamentul sovietic

Iulie 1947

Căderea în comunism

GUVERNUL DE LA BUCUREŞTI RESPINGE PLANUL MARSHALL

CRISTIAN POPIŞTEANU

În ultimii trei ani, aproximativ 2 000 de ziare şi reviste dezbat zilnic sau săptămînal situaţia economică şi financiară actuală a României. Se vorbeşte frecvent, de asemenea, despre dezastrul economic al ţării datorat regimului comunist. Sînt extrem de rare însă analizele şi documentele care să explice pe de o parte situaţia reală din economia românească în diferitele perioade ale dictaturii comuniste[1], iar pe de alta, geneza a ceea ce au numit o deturnare istorică de la o evoluţie normală, deturnare reprezentată de cei 41 ani de totalitarism. Magazin istoric a publicat, în aceşti ultimi trei ani, zeci de documente şi analize, memorii şi evocări ale ofensivei politice externe şi interne, care au încadrat România în ordinea sferei de influenţă şi dominaţie sovietică. Am socotit de datoria noastră să publicăm în acest număr noi documente istorice privind căderea ţării noastre în orbita comunistă: invitaţia ca România să participe la Planul Marshall, refuzul guvernului român şi punctul de vedere al Partidului Naţional-Liberal, care era de fapt punctul de vedere al întregii opoziţii din acea vreme din România. Din ordinul Moscovei, la 4 şi 9 iulie 1947, guvernul român a respins invitaţia de a participa la Conferinţa ţărilor europene ce urma să se întrunească la Paris pentru a crea organismul de coordonare a Planului Marshall (peste puţin timp, la 14 iulie, a avut loc şi acea gravă înscenare de la Tămădău, care a dus la procesul intentat Partidului Naţional-Ţărănesc, desfăşurat între 30 octombrie şi 12 noiembrie 1947, şi eliminarea sa brutală din viaţa publică a ţării). Generalul George Marshall — personalitatea militară americană care a deţinut cea mai mare pondere la nivelul decizional în anii celui de al doilea război mondial, asigurînd îndeplinirea programului strategic Victory, devenit apoi secretar al Departamentului de stat — a lansat iniţiativa ce avea să-i poarte numele (concepută împreună cu Dean Acheson, William A. Clayton, George Kennan şi Averell Harriman), în urma unui raport care făcea cunoscută „subestimarea distrugerilor provocate economiei europene în anii războiului". Pentru prima oară în istorie, responsabilitatea efortului de refacere era împărţită între Europa şi America, Statele Unite fiind ieşite învingătoare din marea conflagraţie şi deţinînd cea mai mare putere economică. Trebuia deci conceput un program comun, cu acordul totalităţii naţiunilor europene. Aşa a luat naştere această ofertă de ajutor masiv american, care s-a aflat, după cum scrie Jean Monnet în Memoriile sale, „curînd în faţa refuzului sovieticilor de a se asocia acestui program pe care îl socoteau contrar suveranităţii naţiunilor. Acest refuz — precizează Jean Monnet — a antrenat, după cum se ştie, pe cel al sateliţilor U.R.S.S. şi a provocat în centrul Europei o fractură profundă".

Iată explicaţia istorică a unui refuz (ce nu avea însă nimic comun cu interesele naţionale) de a participa la un program ce a atins în final 12,4 miliarde de dolari (valoarea 1948) şi a cărui semnificaţie majoră a constat din importul de echipament şi tehnologii şi nu de bunuri de consum. Cortina de fier prorocită de Winston Churchill în discursul de la Universitatea Fulton primea o confirmare esenţială prin refuzul U.R.S.S., impus şi altor opt state europene (Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria şi zona sovietică din Germania) de a participa la Planul Marshall.

Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri al României pe care le publicăm, pentru prima oară, **relevă, deşi implicit, că ordinul expres venise de la Moscova, iar argumentarea miniştrilor români, fie ei comunişti (Gh. Gheorghiu-Dej) sau liberali dizidenţi (Gheorghe Tătărescu)[2] era de**

[1] În acest sens, o contribuţie ştiinţifică a constituit-o studiul profesorului american Paul Quinlan, publicat în *Magazin istoric*, nr. 7/1991, cu titlul *Anii '70 în relaţiile economice româno-americane*.

[2] Ulterior, istoriografia comunistă a insistat deseori asupra încercării burgheziei liberale, reprezentate în guvernul dr. Petru Groza prin gruparea condusă de Gh. Tătărescu (vicepremier şi ministru al afacerilor externe) de a modifica orientarea internă şi externă a ţării. Cercurile burgheze liberale se situau prin însăşi poziţia şi interesele lor fundamentale într-un sens contrar mersului societăţii româneşti pe calea comunistă. Încă de la 24 mai 1947, Gh. Tătărescu a transmis miniştrilor şi liderilor partidelor din Blocul Partidelor Democratice, precum şi reprezentanţilor S.U.A., Angliei şi Franţei la Bucureşti, un memoriu în care propunea o nouă linie în politica internă şi externă a României. Punctul de vedere al lui Gh. Tătărescu — apreciau multe lucrări din anii '70-'90 — coincidea cu orientările acelor cercuri economice şi politice occidentale care vedeau menţinerea României în limitele realităţilor capitaliste. Momentul în care s-a accentuat dezacordul forţelor politice de stînga participante la guvernul dr. Petru Groza cu gruparea Tătărescu a coincis cu propunerile occidentale din vara anului 1947 privind invitarea României la Planul Marshall. În lunile următoare, Gh. Tătărescu a continuat să se pronunţe în aceleaşi direcţii, preconizate în memoriul său

asemenea evident impusă, întrucît toți au susținut că motivul principal pentru care România nu trebuia să ia parte la Planul Marshall era... absența U.R.S.S. de la proiectata conferință. Era un pseudoargument și o probă de superficială ignorare a interselor țării.

Oferim cititorilor posibilitatea de a judeca gravitatea acestui refuz impus țărilor din zona sovietică de dominație europeană, refuz ce a consacrat, după opinia noastră, începutul nu numai al cortinei de fier economice, ci și al împărțirii continentului în grupări economice, militare și politice opuse. Curînd aveau să se creeze la Moscova C.A.E.R., la Washington N.A.T.O., în capitala Poloniei Tratatul de la Varșovia, la Roma C.E.E.

Dorim doar să reamintim că pentru comuniștii români, dictatul sovietic avea și o nuanță de dezarmant ridicol, întrucît teza de căpătîi a Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945 fusese: „Nu o politică de «echilibru al forțelor», nu o politică de împărțire a lumii în «blocuri», ci una de înțelegere și colaborare între popoare și între state". Înainte de a invita pe cititori să citească documentele, mai ținem să precizăm că situația economică a celor 16 state europene participante la Planul Marshall avea să fie, la încheierea sa, în 1952, cu mult mai bună decît în 1947, neadeverindu-se nici una din prezicerile sumbre din refuzul guvernelor comuniste, dictat de la Moscova.

din mai, ceea ce a determinat pe Gh. Gheorghiu-Dej, secretarul general al C.C. al P.C.R., să afirme, în septembrie 1947: „Pare evident că relațiile de colaborare cu grupul Tătărescu se apropie de sfîrșit. În lagărul guvernamental s-a petrecut o regrupare a forțelor legate de o linie politică mai fermă".

I

Textul invitației trimisă guvernului român de guvernele britanic și francez la 4 iulie 1947

Excelență,

1. În conformitate cu instrucțiunile primite din partea primului secretar al Majestății Sale pentru Afaceri străine, am onoarea a transmite Excelenței Voastre următoarea invitație.

2. Guvernul Majestății Sale din Regatul Unit și Guvernul Francez au studiat sugestiile cuprinse în cuvîntarea rostită de secretarul Departamentului de stat al Statelor Unite la Universitatea Harvard în ziua de 5 iunie. Cele două guverne recunosc că Europa trebuie să ia inițiativa în ce privește opera de reconstrucție și că în acest scop este esențial să stabilească cît mai repede cu putință un program cuprinzînd atît resursele cît și nevoile Europei. După părerea celor două guverne, trebuie instituită o organizație temporară care să adune datele pe care se va baza un atare program.

3. Toate statele europene, cu excepția temporară a Spaniei, sînt invitate să colaboreze din propria lor voință la activitatea ce urmează a fi întreprinsă în consecință.

4. Această organizație va consta dintr-un „Comitet de Cooperare"[1] care va coordona activitatea sub-comitetelor speciale ce se vor ocupa de anumite produse sau ramuri de activitate economică. Comitetul de Cooperare va consta din reprezentanți ai Regatului Unit, Franței și anumitor alte țări europene. Acesta va putea, după cum a sugerat însuși secretarul de Stat al Statelor Unite, conta pe ajutorul amical al Statelor Unite pentru alcătuirea programului.

5. Vor fi instituite patru sub-comitete pentru a ajuta activitatea Comitetului de Cooperare în ceea ce privește următoarele probleme:

1. Hrană și agricultură;
2. Combustibil și energie;
3. Fier și oțel;
4. Transporturi.

6. Sub-comitetele ar fi alcătuite din reprezentanții anumitor țări europene care sînt mai interesate în fiecare dintre problemele enumerate. Guvernul Majestății Sale și guvernul francez vor invita pe reprezentanții desemnați de țările care sînt de acord să participe la o reuniune la Paris în ziua de 12 iulie, pentru a se reglementa compunerea Comitetului de Cooperare și a sub-comitetelor. Acest Comitet de Cooperare și sub-comitetele speciale se vor întruni la Paris și își vor începe activitatea la 15 iulie. Raportul Comitetului de Cooperare va trebui să fie redactat la timp pentru a fi prezentat guvernului Statelor Unite cel mai tîrziu la 1 septembrie.

7. Comisia economică pentru Europa va fi informată la viitoarea sa sesiune despre instituirea acestei organizațiuni, comitetele și sub-comitetele vor fi în legătură cu Organizația Națiunilor Unite și cu agențiile sale specializate, ca și cu organizații interguvernamentale.

8. Cu convingerea că propunerile d-lui Marshall sînt în interesul Europei în întregime, că munca de reconstrucție europeană ar obține un ajutor primordial prin sprijinul Statelor Unite ale Americii, că acest sprijin depinde de efortul ce-l vor face națiunile europene pentru a coordona și a se ajuta reciproc, guvernul Majestății Sale și guvernul francez au onoarea să invite guvernul român să participe la mecanismul administrativ pe care doresc să îl vadă instituit.

În aceste împrejurări, cele două guverne doresc îndeosebi să ia cunoștință, dacă este posibil înainte de 10 iulie, de răspunsul guvernului român.

9. Propunerile privitoare la mecanismul ce urmează a fi instituit sînt expuse în anexa la această notă.

10. Aș fi îndatorat Excelenței Voastre pentru un răspuns foarte urgent la invitația de mai sus, cu ocazia transmiterii căreia îmi iau prilejul de a reînnoi Excelenței Voastre asigurarea celei mai înalte considerațiuni. (ss), Adrian Holman [reprezentantul politic al Marii Britanii la București].

Anexa

Organizația propusă

Guvernul britanic și francez socotesc că este foarte important de a se întreprinde o acțiune rapidă pentru reconstrucția și dezvoltarea economică a țărilor europene care au suferit pustiirile războiului. Ele socotesc că această misiune va fi facilitată prin ajutorul dat de Statele Unite, în genul celui sugerat de generalul Marshall în cuvîntarea sa din 5 iunie 1947. Cele două guverne sînt de părere că primul pas trebuie să fie pentru Europa pentru ca să se ajute singură, dezvoltînd producția resurselor ei fundamentale.

Sprijinul Statelor Unite este esențial pentru a da putință Europei să săvîrșească acest lucru, contribuind cu resursele ce lipsesc pînă cînd el va fi fost realizat. Acesta este cel mai bun mijloc de a se asigura refacerea economică a țărilor europene și de a salvgarda independența lor. Spre a aduna repede informațiile de care e nevoie, pentru redactarea programului privitor atît la resursele disponibile, cît și la nevoile Europei, va fi instituită o organizație specială.

Toate statele europene voind să acționeze astfel vor colabora cu această organizație. Ea nu se va amesteca în afacerile interne ale

[1] În aprilie 1948 a luat ființă Organizația Europeană de Cooperare Economică (OECE) care a asigurat îndeplinirea Planului Marshall, iar ulterior, în 1961, s-a transformat în Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE).

acestor țări și nu va întreprinde nici o acțiune ce ar putea fi socotită drept o violare a suveranității lor. Nu se va impune nici o restricție în legătură cu dezvoltarea ce se dorește pentru comerțul european.

1. Să se instituie un comitet de Cooperare cu instrucțiunea de a pregăti un raport în legătură cu resursele disponibile și nevoile Europei în viitorii 4 ani. Raportul va fi prezentat Statelor Unite pînă la 1 septembrie.

2. Acest raport, bazat pe datele [furnizate] din propria lor voință liberă de țările ce doresc să ia parte în această acțiune, va expune:

a) Sporul de producție, în măsura în care se referă la anumite activități esențiale, ce poate fi realizat. Pe de o parte, de fiecare țară în parte și, pe de alta, printr-un schimb de resurse între aceste țări.

b) Necesitățile (în cantități și valori) ce urmează a fi satisfăcute de ajutorul din afara Europei. Aceste cereri vor cuprinde atît bunurile capitale de care e nevoie pentru a se asigura o producție sporită, cît și bunurile de consumație esențiale (produse agricole, cărbune etc.) de care e nevoie pentru a se da putință Europei să-și mențină existența economică, atîta vreme cît producția națională nu este suficientă în acest scop.

(**Dreptatea**, anul XXII, seria a III-a, nr. 395, joi 10 iulie-vineri 11 iulie 1947, p. 4)

II

Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din ziua de 4 iulie 1947, ora 11

Ședința se deschide la ora 11.45, sub președinția domnului Gh. Tătărescu, vicepreședintele Consiliului.

Participă domnii: Șt. Voitec, ministrul educației naționale; Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul industriei și comerțului; Lotar Rădăceanu, ministrul muncii; Teohari Georgescu, ministrul afacerilor interne; ing. Tudor Ionescu, ministrul minelor și petrolului; Romulus Zăroni, ministrul cooperației; Octav Livezeanu, ministrul informațiilor; d-na dr. Florica Bagdazar, ministrul sănătății; Gh. Vântu, ministrul lucrărilor publice; Al. Alexandrini, ministrul finanțelor; prof. Tr. Săvulescu, ministrul agriculturii și domeniilor; general Lascăr Mihail, ministru de război; ing. N. Profiri, ministrul comunicațiilor; Radu Roșculeț, ministrul cultelor; Ion Pas, ministrul artelor; Emil I. Bodnăraș, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri; I. Burcă, subsecretar de stat la Ministerul afacerilor interne; C. Agiu, subsecretar de stat la Ministerul agriculturii și domeniilor; Mircea Niculescu, subsecretar de stat la Ministerul educației naționale; Ion Ciolan, subsecretar de stat la Ministerul Cooperației; Marin Florescu, subsecretar de stat la Ministerul afacerilor interne; prof. C. Daicoviciu, subsecretar de stat al aprovizionării; dr. S. Oeriu, președintele Comisiei de legătură cu Comisia aliată de control; Gh. Arghiropol, secretar general la Președinția Consiliului de Miniștri; Tiberiu Moșoiu, guvernatorul Băncii Naționale.

Gh. Tătărescu, vicepreședintele Consiliului: Domnilor, înainte de a intra în ordinea de zi, aș vrea să vă fac o comunicare și să cer asentimentul dv. asupra unui act de guvern de cea mai mare importanță.

După cum vă este cunoscut, la Paris au avut loc în ultimele patru zile importante consfătuiri între ministrul de externe al Marii Britanii, ministrul de externe al Uniunii Sovietice și ministrul de externe al Republicii Franceze, pentru a lua în dezbatere propunerile domnului general Marshall, ministrul Departamentului de stat al Statelor Unite. După cum vă este cunoscut, rezultatul acestei conferințe a fost negativ, întrucît domnul ministru Molotov n-a putut accepta planul franco-britanic.

Informațiunile pe care le-am primit aseară și pe care le voi primi oficial astăzi, mă anunță că vom fi invitați, că România va face parte din statele care vor fi invitate pentru ziua de 12 iulie a.c. la o conferință inițiată de grupul franco-britanic, pentru a examina propunerile domnului general Marshall.

Chestiunea are o foarte mare importanță. Nu cunosc la ora aceasta în detaliu care au fost propunerile franco-britanice, nu cunosc în detaliu nici care a fost opoziția domnului ministru Molotov; cunosc însă deciziunea ministrului reprezentant al Uniunii Sovietice, ca răspuns la propunerile franco-britanice.

Suntem chemați, prin urmare, să participăm la această conferință, care n-are adeziunea Uniunii Sovietice. Și atunci, întrebarea care se pune guvernului este dacă participă sau dacă nu participă la această conferință.

Doamnă și domnilor miniștri, veți hotărî, însă datoria mea este să vă spun punctul de vedere al politicii noastre naționale. Prin politica națională înțeleg politica de permanență a statului român; și politica aceasta de permanență a statului român ne comandă ca în toate sectoarele de colaborare, sectorul economic, sectorul financiar și, firește, sectorul politic, atitudinea noastră, acțiunea noastră să fie de acord cu acțiunea Uniunii Sovietelor.

Prin urmare, punctul meu de vedere, punctul de vedere al ministrului afacerilor străine, care răspunde de politica externă a statului român, este că noi nu putem participa la această conferință.

A participa la această conferință este a adopta, într-o chestiune așa de însemnată și într-un moment atît de important, cum este cel de astăzi, o atitudine alta decît aceea a Uniunii Sovietelor.

Nu cred că este în interesul statului român să facă, în ceasul acesta mai ales, o altă politică decît aceea pe care a inițiat-o și pe care o practică guvernul Uniunii Sovietelor.

Iată de ce, vă rog să-mi dați deslegarea ca să răspund, firește, tehnic, argumentat și pe temeiurile pe care le voi găsi de cuviință, cu acțiunea noastră și cu hotărîrea noastră de neparticipare la această conferință. Iată chestiunea pe care o pun în desbateri și iată hotărîrea pe care o aștept de la dv.

Domnul ministru al industriei și comerțului are cuvîntul.

Gheorghiu-Dej, ministrul industriei: Domnule președinte, punctul de vedere al partidului comunist este același ca și punctul de vedere exprimat de dv., adică nu facem nici un pas pînă cînd n-avem acordul Uniunii Sovietice.

Adaug: răspunsul pe care-l vom da, - pentru că nu este vorba numai de o chestiune de tehnică pură, ci este vorba de un document politic - documentul acesta al răspunsului rog să fie citit într-o ședință specială a Consiliului de Miniștri, pentru ca toți domnii miniștri să-și dea adeziunea la acest răspuns care are o foarte mare importanță.

Eu consider că aceasta este o încercare de a atrage România în sfera altei politici externe decît aceea pe care a dus-o pînă în prezent. De aceea, și răspunsul trebuie să fie bine cîntărit și potrivit cu directivele politice ale guvernului nostru, adică cu acea linie pe care domnul vicepreședinte al Consiliului și ministrul nostru de externe ne-a indicat-o aici. Fiecare pas al nostru trebuie să fie orientat după politica externă a Uniunii Sovietice, de care ne leagă atîtea puncte de vedere.

Aceasta este poziția partidului comunist.

Gh. Tătărescu vicepreședintele Consiliului: Domnul ministru al educației naționale are cuvîntul.

Șt. Voitec, ministrul ed. naționale: Domnilor, Partidul Social-Democrat împărtășește întru-totul punctul de vedere expus de domnul ministru al afacerilor străine.

cu completarea că consideră justă poziţia Uniunii Sovietice la conferinţa care a avut loc la Paris.

Romulus Zăroni, ministrul cooperaţiei: Domnilor, nu ştiu dacă nu este cazul să se audă şi glasul unui reprezentant al Frontului Plugarilor.

Gh. Tătărescu, vicepreşedintele Consiliului: L-am auzit pe acela al domnului preşedinte al Consiliului.

Romulus Zăroni, ministrul cooperaţiei: Noi nu facem decît să ne asociem la hotărîrea celorlalte partide din Bloc.

Gh. Tătărescu, vicepreşedintele Consiliului: Doamnă şi domnilor miniştri, constat adeziunea dv. unanimă la punctul de vedere pe care l-am exprimat şi mă voi conforma lui...

III

Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri din ziua de miercuri 9 iulie 1947, ora 11

Şedinţa se deschide la ora 12, sub. preşedinţia domnului dr. P. Groza, preşedintele Consiliului.

Participă domnii: Gh. Tătărescu, vicepreşedintele Consiliului; L. Pătrăşcanu, ministrul justiţiei; Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul industriei şi comerţului; Lotar Rădăceanu, ministrul muncii şi asigurărilor sociale; Teohari Georgescu, ministrul afacerilor interne; ing. Tudor Ionescu, ministrul minelor şi petrolului; Romulus Zăroni, ministrul cooperaţiei; Octav Livezeanu, ministrul informaţiilor; d-na Florica Bagdazar, ministrul sănătăţii; Gh. Vântu, ministrul lucrărilor publice; Al. Alexandrini, ministrul finanţelor; prof. Tr. Săvulescu, ministrul agriculturii şi domeniilor; general Lascăr Mihail, ministru de război; Radu Roşculeţ, ministrul cultelor; Ion Pas, ministrul artelor; Emil I. Bodnăraş, subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri; general D. Dămăceanu, subsecretar de stat la Ministerul de război; C. Agiu, subsecretar de stat la Ministerul agriculturii şi domeniilor; prof. Miron Niculescu, subsecretar de stat la Ministerul educaţiei naţionale; Ion Ciolan, subsecretar de stat la Ministerul cooperaţiei; Marin Florescu, subsecretar de stat la Ministerul afacerilor interne; C. Tegăneanu, subsecretar de stat la Ministerul educaţiei naţionale; C. Daicoviciu, subsecretar de stat al aprovizionării; Gh. Arghiropol, secretar general la preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Dr. P. Groza, preşedintele Consiliului: Domnilor v-am convocat pentru astăzi, avînd în vedere că pe ordinea de zi figurează probleme care aparţin raporturilor noastre cu străinătatea, adică probleme de politică externă*.

Veţi lua cunoştinţă de cele ce vor urma, din expunerea pe care o va face domnul ministru al afacerilor străine.

Domnul vicepreşedinte Tătărescu are cuvîntul.

Gh. Tătărescu, vicepreşedintele Consiliului: Doamnă şi domnilor colegi, am de făcut Consiliului două comunicări, în legătură cu activitatea Ministerului afacerilor străine şi de cerut două aprobări.

Prima comunicare de făcut şi prima aprobare de luat este în legătură cu problema participării României la Conferinţa de la 12 iulie de la Paris, care are de misiune să organizeze ceea ce se numeşte ajutorul mutual al Europei, în legătură cu programul fixat de către ministrul Departamentului de stat al Statelor Unite din America, domnul general Marshall.

În şedinţa precedentă a Consiliului de Miniştri, am arătat care este cadrul acestei probleme, cerîndu-vă, aprobarea pentru atitudinea pe care urmează s-o luăm. De acord cu domnul prim-ministru, am întocmit un proiect de răspuns. Vi-l voi citi şi din textul acestui proiect de răspuns va rezulta care este poziţia României, poziţie care va trebui păstrată cu ocazia ţinerii acestei conferinţe, pentru apărarea intereselor noastre.

Citesc acum textul acestui răspuns:

„Domnule ministru,

Am onoarea a confirma primirea notei din 4 iulie 1947, prin care guvernul Majestăţii Sale din Regatul Unit şi guvernul francez transmit guvernului român invitaţiunea de participare la organizarea programului pentru redresarea economică a Europei sugerată de secretarul de stat al Statelor Unite ale Americii.

Reprezentînd o ţară care se zbate în nevoile create de urmările războiului şi de urmările a doi ani consecutivi de secetă, guvernul român este în măsură să aprecieze valoarea unui plan destinat să redreseze economia ţărilor europene. El a luat în serioasă examinare propunerile cuprinse în nota Excelenţei Voastre şi se grăbeşte să vă comunice rezultatul acestui examen.

Guvernul român socoteşte că în situaţiunea de azi, Europa nu poate fi considerată astfel cum o face planul franco-britanic drept o unitate economică putînd fi obligată să se ajute ea însăşi prin reglementarea şi dezvoltarea producţiilor ei fundamentale şi făcîndu-se abstracţie de interesele particulare ale ţărilor de pe continent şi de năzuinţele lor economice specifice.

Un program de ajutor reciproc întocmit pe baza disponibilităţilor europene actuale şi tinzînd la crearea de curente de schimburi artificiale sau silite, care fatal nu vor ţine seamă de necesităţile şi de realităţile existente precum şi de orientarea economică a fiecărei ţări suverane – nu ar putea contribui eficace nici la redresarea economică a României.

Concluzia aceasta este întărită de lipsa oricărei precizări referitoare la declanşarea acţiunii de ajutorare, precum şi la proporţiile acestei acţiuni.

Guvernul român consideră apoi că organizarea propusă,de guvernele britanic şi francez va duce fatal la rezultate care vor însemna pe de o parte, o ştirbire a independenţei pe care ţările Europei vor şi trebuie să o păstreze cu privire la politica lor economică, iar pe de altă parte o imixtiune în afacerile interne ale acestor ţări.

Pe de altă parte, orice plan de redresare economică europeană nu-şi poate atinge ţelurile decît dacă se sprijină pe colaborarea tuturor ţărilor de pe continent şi dacă se sprijină în primul rînd pe colaborarea Uniunii Sovietice.

Uniunea Sovietelor, prin bogăţia resurselor sale naturale, prin volumul producţiei sale agricole şi industriale, prin puterea organizării sale tehnice şi prin disciplina muncii popoarelor ce o alcătuiesc constituie elementul de bază, elementul indispensabil al oricărei organizări pentru reconstrucţia economică a Europei. Dar Uniunea Sovietelor fiind absentă organizarea la care România e invitată să participe, este lipsită de colaborarea factorului esenţial care ar putea să-i asigure realizarea. În consecinţă, organizarea Vestului cu izolarea Estului continentului nu poate fi o creaţiune fericită nici pentru redresarea economică a Europei şi nici pentru statornicirea încrederii şi pentru consolidarea păcii lumii.

Iată de ce guvernul român declară că nu poate să colaboreze la o acţiune pe care o consideră neeficientă pe planul economic şi primejdioasă pe planul politic şi totodată îşi exprimă toate regretele de a nu putea accepta invitaţiunea ce a avut onoarea să primească..."

Iată, doamnă şi domnilor colegi, proiectul de răspuns pe care trebuie să-l adresăm astăzi chiar guvernului Republicii Franceze şi guvernului Regatului Unit. Dacă dv. consideraţi că el nu corespunde punctului de vedere al guvernului nostru, vă rog să luaţi cuvîntul şi să vă faceţi observaţiunile.

Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul in-

* Cea de a doua era înaintarea cererii României de a fi admisă în Organizaţia Naţiunilor Unite.

dustriei. De altfel, textul acesta corespunde hotărîrii pe care Consiliul de Miniştri a luat-o în şedinţa sa anterioară. Dv., domnule ministru de externe, n-aţi făcut altceva astăzi decît să precizaţi acest punct de vedere dînd acest răspuns.

Dr. P. Groza, preşedintele Consiliului: Răspunsul a fost întocmit cu asentimentul reprezentanţilor partidelor care formează guvernul şi conform hotărîrii anterioare.

Lotar Rădăceanu, ministrul muncii: Răspunsul corespunde în totul vederilor noastre.

Dr. P. Groza, preşedintele Consiliului: Cred că onoratul Consiliu de Miniştri şi-a dat în unanimitate aprobarea pentru acest proiect de răspuns citit de domnul ministru de externe. Ca urmare a acestui fapt, d-sa va da curs răspunsului acestuia.

IV

Constantin I.C. Brătianu, preşedintele Partidului Naţional-Liberal, a adresat primului ministru dr. Petru Groza următoarea scrisoare:

Domnule Preşedinte,

Din ziua de 4 iulie a.c. guvernul prezidat de dvs. este în posesiunea invitaţiei guvernelor Marii Britanii şi Franţei, în vederea participării la o conferinţă a tuturor statelor europene.

Scopul acestei conferinţe este - cum o spune însuşi textul invitaţiunii - „de a stabili cît mai repede cu putinţă un program cuprinzînd atît resursele cît şi nevoile Europei" şi de a instrui o organizaţie temporară care va coordona activitatea tuturor ţărilor participante spre a îndruma opera de ajutorare reciprocă a economiilor europene şi crea condiţiile cele mai favorabile aplicării planului Marshall.

După un şir de ani de suferinţă şi de lipsuri, consecinţe ale războiului şi ale împrejurărilor care i-au urmat, România are astfel prilejul, împreună cu alte ţări, de a-şi vedea tămăduite rănile cu un ceas mai devreme şi de a putea coopera şi ea la refacerea economică a Europei.

Răspunsul guvernului român va trebui să ţină seamă de sentimentul opiniei publice, cînd e vorba de hotărîri cu aşa de însemnate consecinţe pentru viitorul ţării. Ca exponent al acestei opinii publice şi ca apărător statornic al marilor interese naţionale, Partidul Naţional-Liberal crede de datoria sa să vă atragă atenţiunea asupra următoarelor consideraţiuni:

1. Situaţiunea României în urma sarcinilor care o apasă şi a obligaţiunilor preluate prin Convenţiunea de armistiţiu, cît şi ca o consecinţă a unor ani succesivi de secetă, este dintre cele mai grele şi cere o îndreptare neîntîrziată pe toate sectoarele economice.

Nu vom putea face faţă grelelor noastre îndatoriri şi aşeza ţara la nivelul de viaţă ce i se cuvine decît prin dezvoltarea grabnică a tuturor resurselor noastre. Această operă nu este cu putinţă să fie întreprinsă şi desăvîrşită în starea actuală a ţării - lipsită de mijloace financiare, tehnice şi de materii prime - decît prin larga colaborare, cu ţările străine şi printr-un concurs masiv din partea lor.

2. Nimeni nu a propovăduit mai statornic încrederea în propriile noastre puteri şi nu a fost mai zelos [preocupat] de independenţa şi suveranitatea României ca Partidul Naţional-Liberal, a cărui acţiune pe această linie se poate urmări de la proclamarea însăşi a neatîrnării, pînă în zilele noastre, prin ferma lui poziţie în toate conferinţele internaţionale care au hotărît soarta Europei.

Dar suveranitatea naţională nu a însemnat niciodată pentru el izolare parţială sau totală. Întreaga dezvoltare a României dovedeşte că ea a trăit întotdeauna în cea mai strînsă colaborare cu economia celorlalte ţări, de care o apropie şi o leagă marile căi de comunicaţie europene ce îi străbat teritoriul. De altfel, neatîrnarea ţării nu se poate asigura temeinic decît prin prosperitatea şi buna stare a poporului român, ajuns astăzi să cerşească hrana sa zilnică în toate părţile lumii.

3. Invitaţia celor două guverne conţine toate asigurările că „nu se urmăreşte nici un amestec în afacerile interne ale altor ţări" şi că „nu se va întreprinde nici o acţiune ce ar putea fi socotită ca o violare a suveranităţii lor. Nu se va impune nici o restricţie în legătură cu dezvoltarea ce se doreşte pentru comerţul european". Faptul că Anglia şi Franţa, două naţiuni mari, cu tradiţii seculare de libertate şi independenţă, sînt iniţiatoarele acestei acţiuni de cooperare europeană constituie în sine o chezăşie, că nici o ştirbire nu va fi adusă drepturilor suverane ale României, care au aflat întotdeauna în aceste puteri un sprijin temeinic.

Guvernul român are deci datoria imperioasă de a face toate silinţele pentru a nu compromite posibilităţile de redresare a ţării, prin atitudini de negaţiune sau de pasivitate ce nu ar corespunde nici intereselor ei permanente, nici nevoilor ei imediate.

În concluzie, Partidul Naţional-Liberal socoteşte că răspunsul guvernului român la invitaţia guvernelor din Londra şi Paris nu poate fi decît afirmativ. El trebuie să cumpănească cu toată grija răspunderea covîrşitoare pe care o implică hotărîrea sa, nu numai faţă de naţiunea română, dar de marea iniţiativă a cooperării internaţionale, în ale cărei realizări poporul nostru îşi aşează întreaga nădejde.

Vă rog să primiţi, domnule preşedinte al Consiliului, asigurarea simţămintelor mele alese.[1] *(Dreptatea*, an. XXII, seria a III-a, nr. 400, miercuri 16 iulie-joi 17 iulie 1947, p.3) ■

[1] Scrisoarea a fost adresată şi membrilor P.N.L., precum şi Conferinţei celor 16 state europene deschisă la Paris la 12 iulie 1947. În vara anului 1947, o serie de oameni politici şi economişti au mai exprimat opinii în sensul necesităţii ca România să ia parte la programul de reconstrucţie economică definit de Planul Marshall. Toţi au fost etichetaţi de către forţele comuniste şi simpatizante acestora drept „trădători ai intereselor naţionale". Aflată astăzi în dureroasul şi atît de necesarul proces al tranziţiei de la economia de comandă la cea de piaţă, România poate evalua exact ce importanţă ar fi avut includerea ţării în Planul Marshall.

La A.D.I.R.I. primul simpozion internaţional

DUNĂRE - MAREA NEAGRĂ

Între 10-12 septembrie 1992 la Bucureşti şi Constanţa, sub auspiciile Asociaţiei de drept internaţional şi relaţii internaţionale şi ale Fundaţiei Dunărea românească - Marea Neagră, s-a ţinut un simpozion de largă audienţă şi cu o bogată participare internaţională din ţările danubiene riverane şi ale Mării Negre, precum şi din Italia, Franţa, Olanda.

Dezbaterile, inaugurate de domnul Adrian Năstase, ministrul Afacerilor Externe al României, în Sala „Grigore Gafencu" din Palatul M.A.E., au adus contribuţii valoroase la studierea sub aspect politico-economic a acestui spaţiu Dunăre-Marea Neagră în ajunul deschiderii Canalului Marea Neagră-Dunăre-Main-Marea Nordului.

CRUCIADA ÎMPOTRIVA LUI CHRISTOS

Eliminarea regimurilor comuniste în ţările Europei pare a fi astăzi fapt împlinit. Dar dacă structurile sistemului social-politic au fost doborîte, pentru îndepărtarea lor integrală şi vindecarea traumelor spirituale este necesară o psihochirurgie extrem de complicată, capabilă să facă cunoscut răul ascuns în inconştientul bolnavilor, rău ce a acţionat cu efecte extrem de grave, căci răul era obsesia tiraniei venită cu ambiţia mesianică de a „construi un om nou".

Să găseşti în România persoane care în acele timpuri au suferit în închisorile şi lagărele de muncă forţată din cauza convingerilor lor politice este aproape o banalitate. Dar să te apleci asupra proceselor din acei ani, înseamnă să descoperi adevărate monstruozităţi juridice, politice, umane. Iar o descindere în arhivele epocii valorează cît o călătorie în galaxiile unde fiecare dosar este o stea care închide în sine un sistem de supraveghere în fiecare ungher de cosmos, evidenţiind o diabolică tehnică de înregistrare a datelor celor mai incredibile: statistici, informaţii, confesiuni, rapoarte, declaraţii smulse sub tortură, delaţiuni abjecte.

Istoria cunoaşte în timpul mileniilor atîtea exemple şi sisteme tiranice. Dar sub totalitarismul hitlerist şi stalinist, sub dictaturile comuniste s-au atins culmi ale perversiunii tiraniei contra omului. În ambiţia sa, dictatura comunistă a simulat o nouă religie, cu prioritate printr-o adevărată cruciadă împotriva lui Christos. Religia **a fost miza ideologică „periculoasă" pentru esenţa gîndirii umane, iar** Biserica **instituţia planificată pentru eradicare din societate, ambele atacate ca „sarcini" politice. Lupta a început încă în 1917, în Rusia, cînd bolşevicii lui Lenin şi Stalin au declanşat ofensiva demolatoare împotriva Bisericii (**Magazin istoric, **nr. 3/1992). În plin secol XX, mai cu seamă după cel de al doilea război mondial, confruntarea dintre ideologia comunistă şi religie a dat naştere unei nelertătoare inchiziţii moderne, care a pîrjolit totul în calea sa, de la Ulan Bator pînă în inima Europei, la Berlin, sau în ţările filo-sovietice ca Angola, Zambia şi „imperiul" lui Bokassa.**

În drumul ei, această furie devastatoare n-a ocolit nici România şi a cunoscut o metodologie nuanţată între colaboraţionism politic şi crima abominabilă. „Partidul" devenise un ospiciu de tortură pentru credincioşi sau păstorii lor, indiferent că aceştia erau tradiţionalişti sau neoprotestanţi. Deşi şi-a menţinut un statut autonom oarecum respectat — drept cultul marii majorităţi a populaţiei ţării —, Biserica ortodoxă română a fost vizată cu o subtilă încrîncenare. Sub un pretext sau altul, la fel de nemilos au fost lovite, şi apoi supravegheate toate cultele. Deosebit de violentă a fost acţiunea îndreptată împotriva Bisericii catolice, căreia statutul internaţional al Vaticanului — ca stat — îi oferea un grad sporit de vulnerabilitate.

O secvenţă din acest război al barbariei comuniste contra slujitorilor Bisericii ne este înfăţişată în articolul apărut în revista Jesus, **nr. 6/1992, din care vom reproduce ample extrase în paginile care urmează. O facem şi cu intenţia de a atrage atenţia specialiştilor asupra unor noi zone tematice neabordate încă în mod sistematic de cercetarea istorică şi a căror cunoaştere bazată pe documente şi analiză o considerăm absolut obligatorie pentru opera de restaurare istoriografică generală atît de necesară zilelor noastre.**

Revista lunară Jesus **apare, începînd din anul 1978, condusă de redacţia centrală de la Milano (Italia) şi avînd numeroase centre de difuzare în Italia, Franţa, Anglia, Germania, Elveţia, S.U.A., America Latină, Australia şi Africa. Este una din cele mai cunoscute şi larg difuzate publicaţii catolice. Evantaiul temelor abordate, nivelul intelectual — garantat de un corp de colaboratori de autoritate — au asigurat revistei un meritat prestigiu în rîndul cititorilor.**

Francesco Strazzari, **autorul articolului din care vom reproduce fragmentele respective, este originar din Vicenza (Italia), doctor în filosofie al Universităţii din Padova, cu o teză despre gîndirea lui J.B. Metz, considerat fondatorul „teologiei politice". A urmat studii lingvistice în afara Italiei, fiind redactor şi corespondent special al revistei** Il Regno **din Bologna şi colaborator permanent al publicaţiei lunare** Jesus. **Este autorul a două volume care l-au consacrat în domeniul cercetării istorice ecleziastice contemporane:** Între Bosfor şi Dunăre — biserici în mişcare. Pe urmele lui Chiril şi Metodiu şi ale Perestroikăi, **Milano, 1988 şi** Biserici din CEE la întîlnirea din 1993, **Milano, 1991.**

Francesco Strazzari este un observator atent şi avizat al vieţii spirituale în dinamica socială contemporană; în preocupările sale, un loc deosebit acordă României, pe care o vizitează curent.

București, septembrie 1951

ADEVĂRUL DESPRE UN PROCES-FARSĂ

FRANCESCO STRAZZARI

Într-o cărțulie de 120 de pagini m-am întîlnit întîmplător, la București, cu titlul *Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a Centrului de spionaj italian*. Este vorba despre actele unui proces-farsă desfășurat între 10 și 17 septembrie 1951 în fața Tribunalului militar din București. Inculpați: episcopii Pacha, Schubert și Boroș, cîțiva civili nesuportați de regim: Gheorghe Săndulescu, Iosif Waltner, Ioan Heber, Petre Topa, cetățeanul italian Eraldo Pintori, călugărul franciscan Clemente Gatti. Actele au fost publicate în 1952, într-o broșură cu un tiraj de 15 000 exemplare. Din introducerea ei se poate constata că este vorba despre un material documentar care prezintă un mare interes pentru a înțelege tragicul moment al Bisericii catolice din România și sălbăticia prigoanei declanșată de partidul comunist.

Pentru a vedea cadrul în care s-a desfășurat procesul, este bine ca cititorul să cunoască, fie și în chip sumar, istoria acelei epoci.

După abdicarea regelui Mihai (30 decembrie 1947), a fost proclamată republica populară. S-a procedat la naționalizarea industriei, a minelor, transporturilor și băncilor. Prin hotărîrea Consiliului de Miniștri din 17 iulie (publicată după două zile, la 19 iulie), regimul comunist a denunțat unilateral concordatul[1] din 1927. La 4 august, *Monitorul oficial* a publicat decretul privind *Regimul general al cultelor religioase*, lovind puternic în libertatea religioasă în general și în structura Bisericii catolice în special. Articolul 22 care reglementa crearea și funcționarea diecezelor [episcopiilor], reducea numărul acestora de la zece la patru; articolele 40 și 41 atentau la universalismul Bisericii catolice în România și la dependența ei de papă; articolele 44-45, privitoare la cler, introduceau un control sever al statului. Inumană luptă împotriva școlilor catolice: articolul 27 din noua Constituție sancționa suprimarea totală a școlilor confesionale.

Prin decretul din 3 august 1948, toate bunurile mobile și imobile care au aparținut Bisericii catolice, congregațiilor, asociațiilor particulare cu sau fără scop lucrativ și care au servit funcționării unităților de învățămînt trecute la stat conform articolului 35 din legea învățămîntului public, au fost declarate proprietatea statului. Presa catolică a fost suprimată.

În octombrie 1948, Biserica catolică de rit bizantin (unită) a fost suprimată oficial, circa 1 500 000 credincioși fiind regrupați în șase circumscripții ecleziastice. La 21 octombrie, în Catedrala ortodoxă din Alba Iulia, s-a celebrat întoarcerea poporului la Biserica ortodoxă. Cei șase episcopi uniți care s-au opus au fost arestați și trimiși la închisoare fără proces. La 2 decembrie, un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a stabilit că toate episcopiile au încetat să mai existe, ca și comunitățile religioase și toate celelalte instituții ale Bisericii greco-catolice, iar toate bunurile acesteia treceau în proprietatea statului, mai puțin cele ale parohiilor care treceau la Biserica ortodoxă.

Situația Bisericii catolice de rit latin a devenit din ce în ce mai gravă. În septembrie 1948, trei dintre cele cinci episcopii au fost suprimate arbitrar și respectivii episcopi depuși. Guvernul a încercat să dea viață unei mișcări schismatice, preocupîndu-se să impună un statut al cultului catolic care, în fapt, să accepte toate legile antiecleziastice și amestecul guvernului în problemele bisericii. Un grup de preoți filo-comuniști, excomunicați, a întemeiat Comitetul catolic de acțiune, cu intenția de a conduce Biserica catolică în spiritul independenței față de Sfîntul Scaun, intenție exprimată în rezoluția pe care amintitul Comitet o adoptase la întrunirea sa ținută la Cluj în 15 martie 1951.

Ultimul nunțiu apostolic, monseniorul Andrea Cassulo, a fost rechemat de Sfîntul Scaun ca *persona non grata* noului regim și substituit de Monseniorul Gerald Patrick

[1] Semnat la 10 mai 1927, concordatul stabilea criteriile și normele de reorganizare ale cultului catolic în România, în spiritul respectării legilor țării; concordatul a intrat în vigoare la 7 iulie 1929.

Precizăm că notele de subsol, completările cuprinse între paranteze drepte, precum și subtitlul ce precede extrasele documentare ne aparțin; tot redacției *Magazin istoric* aparține și *P.S.*-ul final. Întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte.

O'Hara, în calitate de regent al Nunțiaturii apostolice din București. La 4 iulie 1950, ministrul de externe român a comunicat regentului că trebuie să părăsească țara în termen de trei zile, împreună cu colaboratorii săi.

În ședința din dimineața zilei de vineri 14 septembrie 1951, a procesului de la Tribunalul militar din București, procurorul militar special, „tovarășul" colonel Aurel Ardeleanu[1], și-a dezvoltat rechizitoriul din care reproducem pasajele cele mai semnificative și care nu mai au nevoie, credem, de nici un comentariu:

„Spioni", „trădători", „dușmani ai poporului"

„Tovarăși judecători,

Cu prilejul dezbaterilor acestui proces, pe care îl judecați astăzi dvs., a ieșit la iveală în mod neîndoielnic, că unul din dușmanii cei mai înverșunați ai poporului nostru este concernul internațional, Vaticanul. Această caracatiță capitalistă, care și-a întins tentaculele sale peste o mare parte a globului pământesc, stăpînită de «prinții bisericii romano-catolice», mari latifundiari și acționari la diferite întreprinderi industrial-bancare, este în slujba politicii magnaților din Wall-Street, de pregătire și dezlănțuire a unui nou război mondial. Vaticanul, centrul întregii organizații religioase catolice, are strînse relații cu burghezia capitalistă, fiind el însuși posesorul unor mari capitaluri și latifundii...

Într-adevăr, principalul administrator al averii «Sfîntului Scaun», Nogar, este unul din cei mai mari magnați ai finanței din Italia. El este vicepreședintele celei mai mari bănci din Italia — Banca Comercială Italiană — și membru în consiliul de administrație a 30 de companii! Adjunctul său la Vatican, marchizul Sachetti, este proprietarul a 25 000 ha pămînt și membru în conducerea Băncii din Roma, a doua bancă din Italia după importanța sa. Vaticanul stăpînește în Italia 40 de bănci centrale și cîteva sute de bănci mici, cu ajutorul cărora el ține în mîinile sale 400 miliarde din cele 600 miliarde lire ale întregii economii italiene.

Nepotul papei, contele Giulio Pacelli, este președin-

Andrea Casaulo, ultimul nunțiu apostolic și Gerald Patrick O'Hara, regentul Nunțiaturii apostolice

tele societății pe acțiuni a Căilor Ferate din Sud-Est și controlează în același timp compania de gaze naturale din Roma. Un alt nepot al papei, Marco Pacelli, este conducătorul companiei «Pantanela», care posedă fabrici de macaroane, mori mari și numeroase alte societăți pe acțiuni. Vaticanul posedă în industria chimică și în industria electrică acțiuni în valoare de cîteva miliarde lire. Tot Vaticanul mai stăpînește, prin intermediul administratorului său principal, Nogar, și uzinele de explozibil «Monte Cattini». În Franța, Vaticanul are investite mari capitaluri. El controlează Banca Parisului și a Olandei, Banca «Worms», care a colaborat cu cercurile lui Pétain și Banca de Evidență, în fruntea căreia este un membru al organizației catolice a frăției «Inima lui Isus»...

În februarie 1949, a avut loc la Vatican o conferință secretă în care s-a hotărît să se întărească campania de calomnii și defăimare împotriva lagărului păcii și al democrației și, mai înainte de toate, împotriva U.R.S.S. După această conferință a urmat un decret papal, prin care au fost excomunicați toți catolicii care susțin mișcarea pentru pace și securitate internațională. Acest decret și-a găsit aplicațiunea și în țara noastră, prin rețeaua de spionaj a Vaticanului...

Din îndemnul Vaticanului, aceiași episcopi catolici s-au opus naționalizării întreprinderilor și băncilor, încercînd să împiedice efectuarea transformărilor democratice din țările de democrație populară.

Procesele conducătorilor clerului catolic din Ungaria, cardinalul Mindszenty și Grösz, au arătat întregii lumi că arhiepiscopia catolică a fost centrul comploturilor împotriva puterii populare din Ungaria.

Procesul Rajk [vezi amănunte în *Magazin istoric*, nr. 6/1992] a dovedit de asemenea că, în activitatea de subminare și de spionaj dusă împotriva țărilor de democrație populară, Vaticanul merge mînă în mînă cu clica fascistă a lui Tito. La procesul grupului de clerici catolici din Cehoslovacia, care a avut loc în aprilie 1950, s-a stabilit că unele mănăstiri din această țară au fost folosite pentru păstrarea de armament și pentru acțiuni de spionaj de către serviciile de spionaj americano-englez în slujba cărora se găseau unii clerici ai Bisericii catolice. La procesul spionilor și diversioniștilor care a avut loc în orașul Tirana — Albania, în mai-iunie 1950, s-a stabilit că șefii bandelor de complotiști care activau împotriva Republicii Populare Albania au fost în strînse legături cu Vaticanul și cu cercurile marshallizate din Italia, Vaticanul acordîndu-le și ajutor financiar.

Procesul bandei de spioni și trădători care a avut loc în 1950 în țara noastră [aluzie la

---

[1] În recente dezvăluiri, fostul șef al serviciilor secrete, Ion Mihai Pacepa, susține că instrumentarea procesului fusese încredințată cunoscutului torționar Gheorghe Pintilie (Pantiușa).

Clădirea Nunțiaturii apostolice din București, ocupată abuziv de autoritățile comuniste după 1950; astăzi localul se află în reparație

procesul celor doi preoți din Congregația «Saint Vincent de Paul», François și Choron], a demascat și arătat în parte rolul de spioni al foștilor reprezentanți ai Vaticanului în R.P.R, care, folosind situația lor diplomatică, au încercat să se amestece în treburile interne ale țării noastre. Datorită acestei activități, acești dușmani au fost expulzați din R.P.R. ...

Dezbaterile acestui proces au dovedit strînsa legătură dintre Vatican și Hitler, sprijinul dat de Vatican expansiunii contropitoare a hitlerismului, contribuția Vaticanului la crearea unei coloane a V-a în țara noastră. Într-adevăr, acuzatul Pacha, episcop romano-catolic de Timișoara și Banat, cu aprobarea expresă a Vaticanului, s-a pus cu totul la dispoziția lui Hitler, pentru aducerea la îndeplinire a planurilor criminale ale acestuia împotriva poporului nostru...

După distrugerea de către armatele sovietice a hitlerismului, Vaticanul se grăbește să-și schimbe stăpînul prăbușit, punîndu-se în slujba Wall-Streetului. Acuzații Pacha și Waltner, în declarațiile lor, ilustrează această schimbare de stăpîni, relatînd discursul rostit de spionul american O'Hara, numit de Vatican regent al Nunțiaturii apostolice la conducerea centrului de spionaj papal la București. El arată că O'Hara a explicat episcopilor romano-catolici că a primit misiunea de la americani de a conduce întreaga rețea de spioni din România, pe care Vaticanul o punea în slujba serviciului de spionaj american...

Tovarăși judecători,

În vasta activitate dușmănoasă dusă de Vatican împotriva poporului nostru, un loc deosebit îl ocupă activitatea de spionaj. Rețeaua de spionaj creată de Vatican, cu mulți ani în urmă, în care acuzatul Pacha a acționat încă din momentul hirotonisirii sale ca episcop, în 1932, iar acuzații Waltner și Heber din 1934, respectiv 1936, a fost pusă de Vatican, după prăbușirea lui Hitler, la dispoziția imperialismului american, care a preluat toate fostele agenturi hitleriste... Slugi ale Vaticanului, slugi ale imperialismului american, acuzații Pacha, Waltner și Heber au lucrat într-un mod atît de acoperit și au dat informații atît de numeroase, încît primesc felicitări de la O'Hara pentru banditeasca lor activitate.

După izgonirea din țară a celui mai mare moșier și unul din cei mai mari capitaliști, ultimul Hohenzollern, Dei Mestri împărtășește acuzatului Waltner frămîntarea șefului său O'Hara. Se iau măsuri speciale de siguranță. Acuzatul Pacha arde personal arhiva secretă, ajutat de acuzații Waltner și Heber. Se interzice legătura directă între acești rezidenți și Nunțiatură. Ei se vor prezenta de acum înainte la Episcopia din București, de unde vor înștiința telefonic printr-un anumit consemn pe Del Mestri de venirea lor, acesta urmînd să vină în ascuns, pentru a lua legătura cu agenții săi.

Vaticanul ia măsuri ca, în cazul izgonirii din țară a personalului Nunțiaturii apostolice, să nu fie zădărnicită activitatea rețelei sale de spionaj. O'Hara pune bazele unei noi organizații de spionaj mai conspirativă, mai perfecționată, în cadrul acțiunii informative, denumită «Jakab»... Elementele de frunte ale acțiunii «Jakab» erau acuzații Schubert și Gatti.

Acuzatul Schubert, hirotonisit clandestin episcop, ca și acuzatul Boroș, în vederea mîrșavei acțiuni de spionaj, era personajul central, el însuși purtînd numele «Jakab»[1]. Acuzatului Schubert i s-a încredințat acest loc de frunte deoarece erau cunoscute Vaticanului perfidia și ura sa de moarte împotriva regimului nostru... Al doilea element important în rețeaua de spionaj a Vaticanului, acuzatul Gatti, a fost ales pentru această afacere murdară, deoarece se credea că fiind preot al Bisericii italiene [din București], posesor al unui pașaport de serviciu, legăturile sale cu Scammacca, cu dr. Puri Purini și cu acuzatul Pintori vor părea normale, înșelînd astfel vigilența organelor autorității de stat, după cum normale puteau să pară, el fiind călugăr franciscan, raporturile sale cu franciscanii Rotaru, Tătaru, Mihoc, Ritti și alții. El a fost recrutat pentru această activitate mîrșavă de către Scammacca,

[1] Ridicolă împerechere între „Jakab", onomastic maghiar, și Schubert, german care nu știa (ca și P. Gatti) limba maghiară. Prin împerecherea bizară a celor două nume, acuzatorul conta pe efectul naționalist „antimaghiar" al acțiunii sale.

care i-a cerut în mod insistent să intre în rețeaua de spionaj...

Centrul de spionaj italian are și el o veche și îndelungată activitate ticăloasă. Acuzații și martorii au arătat că acest centru, constituit la adăpostul imunității diplomatice de către unii reprezentanți diplomatici italieni, a funcționat cu numeroase agenturi încă din 1937, de cînd, printre alții, acuzatul Pintori și-a început activitatea de spionaj. Acuzatul Pintori a funcționat în acea vreme la așa-zisul Institut de cultură italiană, al cărui director, Bruno Manzone, era unul din principalii agenți ai spionajului italian. Agentura de spionaj a acuzatului Pintori cuprindea unele elemente din fosta agentură a lui Manzone, preluată de la acesta în momentul plecării lui din țară, în 1950, ca acuzatul Topa, precum și elemente noi recrutate de către acuzatul Pintori, ca acuzatul Lazăr Ștefănescu și alții. Acuzatul Pintori nu era decît unul din agenții serviciului de spionaj italian. În fruntea acestui serviciu de spionaj se găseau fostul ministru al Italiei la București, Scammacca, dr. Puri Purini, actual prim-secretar, dr. Cezare Regard, fost prim-secretar al Legației, cel de al doilea secretar dr. Alvaro Beltrani, dr. Paris, viceconsul, Americo Rosa, viceconsul și funcționarul Legației, Giacomelo.

Centrul italian de spionaj din București avea constituite pe întreaga țară propriile sale agenturi de spionaj, conduse la Timișoara de inginerul Vignati, fost agent consular, la Cîmpina de ing. Lezza, la Sibiu de ing. Bertolotti, fost agent consular, la Arad de ing. Rosi, la Galați de ing. Carguelli și la Cugir de Benevetti. Printre agenții spionajului italian, cei care au dus o activitate mai accentuată au fost acuzații Topa și Lazăr Ștefănescu. Acuzatul Topa, vechi politician, a cărui viață este un drum de renegări și trădări, a fost la început membru al Partidului Național Democrat, apoi ministru al dictaturii carliste, membru al partidului liberal și și-a încheiat cariera ca spion. Alături de acuzatul Topa, în galeria trădătorilor de patrie se situează acuzatul Ștefănescu Lazăr, cu o și mai bogată activitate în rețeaua serviciului de spionaj italian. Fost manist, Lazăr Ștefănescu s-a strecurat după 23 august 1944 în Frontul plugarilor pînă în comitetul său central și în Marea Adunare Națională, folosind posturile de încredere pe care le-a deținut pentru a lovi mișelește în poporul muncitor și în cuceririle lui democratice... Împreună cu acuzatul Săndulescu, acuzatul Lazăr Ștefănescu a constituit gruparea teroristă denumită «Partidul socialist-creștin». Această grupare contrarevoluționară, contînd pe intervenția anglo-americană, își propunea răsturnarea regimului nostru de democrație populară și, slujind interesele de clasă ale burgheziei și moșierimii, propovăduia luarea de la țărani a pămînturilor expropriate și înapoierea lor moșierilor, transformarea bunurilor comune ale poporului în proprietate capitalistă și desființarea suveranității și independenței noastre naționale prin aducerea stăpînirii imperialiștilor americano-englezi și a dezmățatei lor culturi în țara noastră... Bandiții au întocmit și o imundă fițuică denumită de ei «proiect de constituție» în care prevedeau lichidarea măreților cuceriri revoluționare ale poporului nostru... Acuzații Săndulescu și Ștefănescu au redactat manifeste subversive, în care instigau populația la acte de sabotaj, de nesupunere față de legile statului și la teroare împotriva conducătorilor partidului și guvernului....

Pe aceeași linie de sprijinire și încurajare a elementelor teroriste pe care nădăjduiește să se reazime agresiunea imperialiștilor americano-englezi, Vaticanul și centrul de spionaj italian au pus la dispoziția încercărilor de constituire de bande teroriste sume de milioane venite de peste ocean. Fostul ministru Scammacca cunoștea numele spionilor plătiți ai Vaticanului și le distribuia direct prin acuzatul Gatti arginții trădării...

Vaticanul și centrul de spionaj italian au organizat scoaterea frauduloasă din țară a spionilor pe care voiau să-i folosească în afară și a uneltelor lor ticăloase aflate în primejdie de a fi arestate pentru activitatea lor criminală. Astfel, Nunțiatura apostolică din București, prin secretarul personal al lui O'Hara, Kirk, a trecut fraudulos în Iugoslavia, cu ajutorul călugăriței Wulff Elisabeta, pe trădătorul Greceanu, conducătorul agenturii de spio-

Episcopul Augustin Pacha (al treilea de la stînga spre dreapta)

naj denumită «Ajutorul catolic»... Cu aceeaşi activitate ticăloasă se ocupa şi centrul de spionaj italian, fostul ministru Scammacca dirijînd personal operaţiile de trecere frauduloasă a frontierei...

De aceea, în numele sutelor de milioane de oameni simpli din lumea întreagă, care aspiră la un viitor luminos, în numele poporului nostru muncitor, care construieşte bazele neîncetatei sale înfloriri, în numele victoriei cauzei păcii, în numele vieţii, cer pentru toţi acuzaţii condamnarea cea mai aspră!"

Luni, 17 septembrie 1951, Tribunalul militar din Bucureşti a pronunţat sentinţa: Eraldo Pintori, episcopul Adalbert Boroş, Gheorghe Săndulescu, Lazăr Ştefănescu şi Josif Schubert — muncă silnică pe viaţă; episcopul Augustin Pacha — 18 ani temniţă grea; franciscanul Clemente Gatti şi Iosif Waltner — 15 ani muncă silnică; Ioan Heber — 12 ani; Petre Topa — 10 ani.

* * *

P.S.

După 42 de ani de la procesul înscenat la Tribunalul militar din Bucureşti, actul de acuzare al colonelului Aurel Ardeleanu frizează demenţa. Dacă nu s-ar cunoaşte tragediile exterminărilor din închisorile comuniste, ridicolul argumentelor ar putea trece drept produsul unor personaje stupide din farsele goldoniene. Acest proces-farsă a costat însă victime omeneşti, a provocat martiriul unor personalităţi. Cei mai mulţi nu mai sînt în viaţă — episcopul Aug. Pacha, episcopul Joseph Schubert, P. Clemente Gatti, prof. Petre Topa, prof. Lazăr Ştefănescu, prof. Gheorghe Săndulescu. Alţii, scăpaţi cu viaţă, îi întîlnim printre noi; ne gîndim la sora Clara — neobosită în închisoarea Mislea şi apoi în umilinţa mănăstirii Sf. Agnes —, episcopul Ad. Boroş — trecînd peste rigorile mai multor condamnări şi succesive călcări în picioare —, la prof. Eraldo Pintori — ieşit din închisoare şi expulzat; stabilit în Portugalia, în 1990 a revenit la Bucureşti împreună cu soţia, spre a sărbători împlinirea a 50 ani de la cununia lor în Biserica italiană din Bulevardul Brătianu...

Şi dacă din motive de spaţiu n-am putut reproduce întregul articol, nu vrem să lipsească din evocarea noastră celelalte nume amintite acolo: episcopul Ioan Chertes, cardinalul Al. Todea, P. Francesco Molinari.

După declararea libertăţii religioase în România, în decembrie 1989, una din primele măsuri de drept internaţional a fost reluarea relaţiilor cu Sfîntul Scaun. În primele zile ale lunii ianuarie 1990, prin vizita la Bucureşti a Monseniorului Francesco Colasuonno, nunţiu apostolic cu însărcinări speciale, s-a trecut la refacerea ierarhiei romano şi greco-catolice şi a vechilor ei structuri teritoriale. La 29 aprilie 1990 a avut loc instalarea arhiepiscopului Ioan Robu (ceremonie condusă, în numele Sanctităţii Sale papa Ioan Paul II, de către Excelenţa Sa arhiepiscopul Angelo Sodano — *Magazin istoric*, nr. 7/1990) şi a celor cinci episcopi pentru diecezele Iaşi, Timişoara, Alba Iulia, Oradea şi Satu Mare. La Blaj a fost consacrat mitropolit şi ahiepiscop Al. Todea (din 1991 numit cardinal) şi episcopi la Lugoj, Cluj, Oradea, Baia Mare. La 15 mai s-au reluat relaţiile dintre România şi Vatican. În octombrie 1990, s-a redeschis Nunţiatura apostolică din Bucureşti, avîndu-l ca nunţiu pe Monseniorul John Bukowski; la Roma funcţionînd, ulterior un însărcinat cu afaceri ad-interim. În vederea reglementării depline, contactele la nivel de stat au înregistrat două primiri ale preşedintelui României, dl. Ion Iliescu, de către Sanctitatea Sa papa Ioan Paul II, la 1 februarie 1991 şi 13 septembrie 1992. ■

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

• **Victor Duculescu — DIPLOMAŢIA SECRETĂ.**

Editura Casa Europeană, Bucureşti, 1992, 344 pp., 355 lei: lucrarea îşi propune să prezinte aspecte mai puţin cunoscute ale activităţii diplomatice, privind practicile oculte, cu speranţa mărturisită că ele vor fi, cu timpul, eliminate.

• **Petre I. Rusu — PRINCIPIUL RESPECTĂRII TRATATELOR. TRADIŢIE ŞI ACTUALITATE.**

Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1992, 236 pp., 72 lei: o contribuţie la aprofundarea conţinutului şi semnificaţiei juridice ale principiului respectării tratatelor în cadrul dreptului internaţional **lex lata,** adică drept în vigoare.

• **Nicolae Ciachir — BASARABIA SUB STĂPÎNIRE ŢARISTĂ (1812-1917).**

Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1992, 136 pp., 89 lei: în aşteptarea noilor manuale de istorie a poporului român, lucrarea vine să prezinte unul dintre acele momente ale trecutului nostru despre care nu s-a vorbit sau s-a vorbit prea puţin pînă în decembrie 1989.

• **Andrei Ciurunga — MEMORII OPTIMISTE. EVOCĂRI ŞI VERSURI DIN ÎNCHISOARE.**

Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1992, 176 pp., 175 lei: un alt mod de a privi „gulagul românesc", dar cu aceeaşi speranţă: „jertfele celor mai buni dintre noi să nu fi fost în zadar, iar nelegiuirile îndurate să nu mai cadă vreodată pe capul acestui popor oropsit, căruia Dumnezeu i-a hărăzit toate suferinţele lumii, dar şi tăria de a le înfrunta şi a le învinge".

• **Peter Sager — LE NATIONALISME, UN NOUVEAU PERIL? DES CAUSES DE LA RECRUDESCENCE DES MOUVEMENTS SECESSIONNISTES.**

Fondation pour la Démocratie, Berna, 1992, 31+32 pp.: lucrarea (tipărită atît în limba franceză, cît şi în engleză, cu acelaşi titlu, **Naţionalismul, un nou pericol? Despre cauzele recrudescenţei mişcărilor secesioniste)** aparţine unui fost parlamentar elveţian, consecvent susţinător al necesităţii întăririi Consiliului Europei, care, în viziunea sa, trebuie să fie instrumentul prin excelenţă pentru rezolvarea problemelor politice pe continentul nostru. Aceeaşi fundaţie tipăreşte şi o publicaţie lunară, **Le périscope** (Periscopul).

Acum 180 ani, o corespondenţă secretă între Viena şi Bucureşti

BUCUREŞTI = 334; BERLIN = 695; REGELE FRANŢEI = 111; METTERNICH = 204

DUMITRU HÎNCU

Personalitatea, pe cit de fascinantă, pe atit de contrastantă, de derutantă a lui Friedrich von Gentz (1764-1832) ne-a atras de multă vreme luarea aminte, interesindu-ne în cel mai înalt grad, ba chiar din mai multe şi binecuvintate motive. Şi anume, mai intii pentru marele lui talent de publicist şi polemist politic — unul din cele mai mari talente din cite a dat Germania pe acest tărim —, dar consacrat unei cauze dintru început condamnate unui inevitabil eşec: cauza monarhiei absolutiste şi apărarea idelor Sfintei Alianţe. Iar apoi, mai cu seamă, pentru legătura lui cu propria noastră istorie, în calitate de corespondent secret a trei domni din Ţara Românească: Ioan Caragea, Alexandru Suţu şi Dimitrie Grigore Ghica. Aspect pe care l-am şi semnalat, de altfel, încă de acum un sfert de veac, într-unul din primele numere ale revistei Magazin istoric **(3/1967).**

Între timp, curiozitatea faţă de caracterul şi destinul acestui deconcertant personaj — de o ostentativ afişată onorabilitate şi o crasă imoralitate abil şi multă vreme ascunsă —, care poate pasiona deopotrivă pe istorici şi romancieri, nu numai că nu a pălit, ci a sporit chiar, stimulată şi de studii publicate în Franţa, Germania ori Statele Unite ale Americii. În această ultimă ordine de idei, ne vom mulţumi să amintim aici doar de lucrarea cunoscutului istoric german Golo Mann (fiu al lui Thomas Mann) intitulată Friedrich von Gentz, Geschichte eines europäischen Staatsmannes **(Friedrich von Gentz. Istoria unui om de stat european), apărută în 1972; de cartea fostului secretar de stat al S.U.A. Henry Kissinger,** A World Restored. Castlereagh and Metternich... **(O lume reconstituită. Castlereagh şi Metternich...), publicată la Boston în 1973, ori de studiul istoricului francez Jacques Godechot —** La contre-révolution 1789-1804 **(Contrarevoluţia 1789-1804), apărut la Paris în 1984.**

În acelaşi timp, alte izvoare ne-au ajutat să desluşim mai limpede cum a luat naştere relaţia dintre Friedrich von Gentz, mina dreaptă a cancelarului Metternich şi eminenţa lui cenuşie pe de o parte, şi domnitorul Ioan Caragea pe de alta. Ea a fost mediată de un trimis al celui din urmă, un anume Constantin Belu, expediat la Viena sub pretextul unor „mici cumpărături" şi al altor „mici afaceri" care îl interesau pe domn, dar în realitate spre a achiziţiona informaţii, informaţii prompte şi mai ales sigure, necesare atit comandantarului direct, cit şi, poate, Porţii otomane, într-o vreme cind Viena devenise o placă turnantă a jocului diplomatic european. După care, tatonările lui Belu au fost definitiv concretizate prin intermediul lui Fleischhacki von Hackenau, agentul austriac la Bucureşti. Iar curînd după aceea, de la Viena a început să parvină la Bucureşti un flux neîntrerupt de scrisori şi rapoarte de cel mai mare interes.

Plasat de unul dintre comentatorii activităţilor sale în siajul unor personalităţi cu care, realmente, a avut multe în comun — un Fouché, un Talleyrand sau un Metternich —, Gentz n-a încetat pînă astăzi să uimească prin ambivalenţa, prin sinuozitatea lui. Şi parcă pentru a confirma o dată mai mult această caracteristică a lui, ne-a rezervat recent o nouă şi mare surpriză.

Să nu anticipăm însă asupra celor ce urmează.

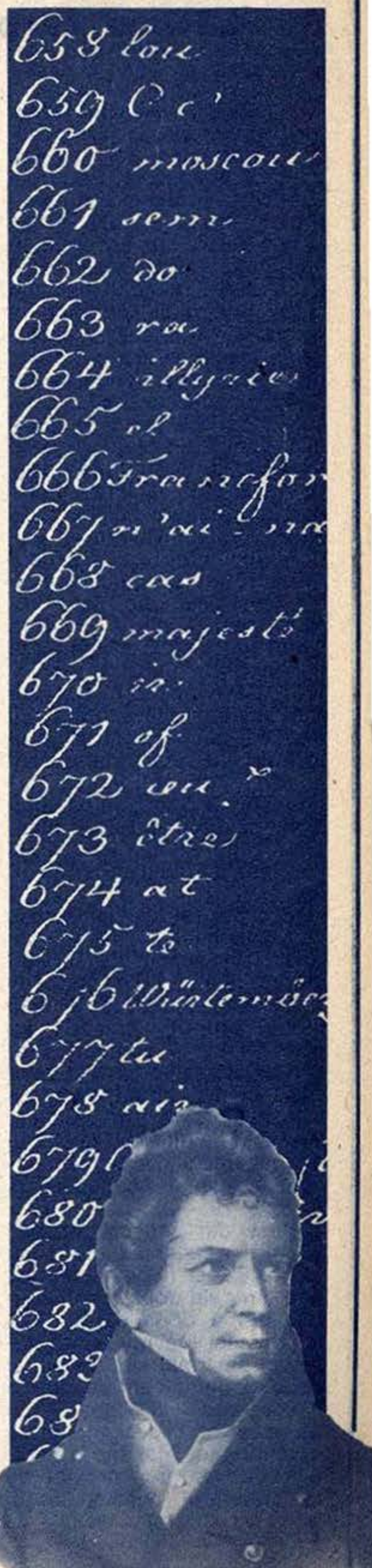

Friedrich von Gentz şi un fragment din dicţionarul-cifru utilizat în corespondenţa dintre Viena şi Bucureşti

Ultima surpriză a lui Friedrich von Gentz

Corespondența lui Gentz referitoare la țara noastră ne este bine, deși nu încă integral, cunoscută. Ea a fost publicată, cu unele voite omisiuni, de contele Prokesch-Osten-fiul, urmașul direct al diplomatului austriac cu același nume, unul din primii editori ai scrierilor lui Gentz și un înflăcărat apologet al acestuia. Ea cuprinde, mai întîi, corespondența cu Caragea, pînă la plecarea silită a acestuia, în 1818; continuă apoi cu aceea adresată lui Alexandru Suțu, din martie 1819 pînă la finele domniei lui în ianuarie 1821; și, în sfîrșit, după revoluția lui Tudor Vladimirescu, cu scrisorile adresate primului domnitor pămîntean din Țara Românească, Dimitrie Grigore Ghica, între 1822 și mai 1828. Cu excepția unor scurte întreruperi, pricinuite de schimbarea domnitorilor și, evident, de perfectarea înțelegerilor necesare pentru reluarea corespondenței, rapoartele lui Gentz au parvenit astfel la București cu o uimitoare regularitate, săptămînal sau bilunar, timp de circa 16 ani.

În depozitul de manuscrise al Academiei Române mai există un număr de scrisori ale lui Gentz, din perioada 1819-1820, împărțite în mai multe grupuri, întrucît au provenit de la donatori diferiți. Existența lor a fost relevată, pentru prima oară, de I.C. Filitti, care a și publicat cîteva, iar ulterior le-a comentat într-o comunicare făcută în plenul Academiei, la 16 mai 1914.

Parte din scrisori au fost dăruite Academiei de Ioan Cantacuzino, nepot al Mariei, una din cele două fiice rezultate din a doua căsătorie a lui Neculai Mavros — un autentic personaj de roman al epocii regulamentare și, o vreme, agent la Viena — cu Sevastia Suțu, descendentă a domnitorului Alexandru Suțu. Un al doilea grup provine de la cărturarul Nicolae Suțu, fiul domnitorului. Iar al treilea, mai puțin important, a fost donat de un fost consilier la Curtea de casație, Prodan.

Dar pentru a fi pe deplin drepți, se cuvine să mai semnalăm că înainte de I.C. Filitti, un alt român, Nicolae G. Alexandrescu, a publicat la Paris, în 1895, o broșură despre corespondența Gentz-Caragea și problema orientală, cu dezvoltări nu lipsite de interes.

Ion Ghica, cel care în scrisorile către Vasile Alecsandri, ne-a lăsat, printre altele, un tablou atît de pitoresc „Din vremea lui Caragea" a pomenit și el despre strînsele relații dintre publicistul vienez și domnitor, calificîndu-l chiar pe cel din urmă drept „amicul și protegiatul lui Gentz". Ceea ce, pe de o parte, denotă că amintirea rolului jucat la timpul lui de asociatul lui Metternich nu se șterse încă din memoria contemporanilor povestitorului, de vreme ce acesta nu a simțit nevoia să explice cine a fost acel prezumat ocrotitor al lui Caragea. Iar, pe de altă parte, aluzia la protecția de care s-ar fi bucurat Caragea se explică, poate, prin faptul că Ion Ghica știa că — după destărarea domnitorului —, Gentz îl ajutase să se stabilească la Pisa, în Italia. Lipsa oricărei referiri la corespondența dintre cei doi ne îndreptățește însă să credem că Ion Ghica nu a cunoscut existența ei și nici adevărata natură a raporturilor dintre dînșii.

Născut în 1817, cu numai un an înainte de mazilirea lui Caragea, memorialistul a relatat doar ce a auzit în propria-i familie (Alexandrina, soția sa, era cea de a doua fică a lui Neculai Mavros) sau de la alți martori ai vechilor întîmplări, pe care el a avut însă excelenta idee de a nu le lăsa să se risipească în ceturile vremurilor revolute. Gentz nu numai că își încheia scrisorile cu formule extrem de obsecvioase, prin care se declara „le très obéissant et fidèle serviteur" (foarte supusul și credinciosul slujitor) al comanditarilor săi din Țara Românească, dar se oferea, cum putem citi, de pildă, în cea datată 14 august 1819, gata să facă pentru ei orice comision, mare sau mic, dacă în felul acesta se putea dovedi agreabil și util. Ba nu ezita chiar să se ocupe personal, și cu toată solicitudinea, pînă și de angajarea unui... meșter sticlar. Acesta era omul. Ceea ce nu scădea totuși de fel din valoarea rapoartelor sale, prețuite pînă astăzi de istorici ca izvoare de prim rang pentru cunoașterea epocii. Căci Gentz nu numai că era un gînditor politic de o extraordinară acuitate, că poseda o logică imbatabilă, că era un subtil cunoscător al oamenilor și al celor mai diverse situații, că se bucura de totala încredere a ministrului său, că întreținea un activ schimb de scrisori cu cei mai importanți oameni de stat ai vremii, dar — în calitatea lui de secretar al Congresului de la Viena și apoi al celorlalte congrese ale Sfintei Alianțe — avea acces la documente care priveau întreaga viață politică europeană, și chiar extraeuropeană.

Așa se face că cei trei domnitori ai Țării Românești cu care a corespondat Gentz primeau, odată cu rapoartele sale, adevărate fresce ale vieții publice internaționale a epocii și copii de pe documente la care ei n-ar fi avut niciodată acces. La 18 decembrie 1819, Gentz îi scria, bunăoară, lui Alexandru Suțu: „Monseniore! Am onoarea de a înfățișa Alteței Voastre aci alăturat: 1) un raport asupra conferinței de la Viena; 2) o depeșă confidențială asupra cîtorva subiecte care privesc cabinetul rus; 3) observații asupra stărilor de

lucruri din Anglia și Franța; 4) mai multe piese curioase privitoare la ultimele tratative cu puterile barbaresti" (cum erau numite țările arabe din Africa de Nord; era vorba, între altele, de o scrisoare a beiului din Tunisia către amiralul britanic Freemantle).

Rapoartele lui Gentz sînt, de altfel, interesante și importante nu numai prin ceea ce spun, ci și prin ceea ce se poate întrezări între rîndurile lor, adică mersul gîndirii politice a lui Metternich sau, în orice caz, ceea ce ministrul voia să se creadă la București — și, cu siguranță, și la Istanbul — că ar fi opiniile și planurile sale. În același timp, să nu uităm, gîndirea ministrului era interpretată de Gentz care — totuși în mai mare măsură literat decît diplomat — vădește în multe din pasajele rapoartelor sale o deschidere a judecății și o vivacitate a spiritului ce depășeau mult formulările aluzice și întortocheate agreate și uzitate de Metternich. E tocmai ceea ce sporește valoarea acestei corespondențe și dacă un Golo Mann — care a numit-o „eine journalistiche Glanzleistung", adică o mostră de bravură jurnalistică — sau un Kissinger a consultat-o cu folos e tocmai pentru că, prin compararea relatărilor lui Gentz cu documentele oficiale ale vremii, se poate dobîndi o idee mult mai exactă asupra unor evenimente despre care unebri nu există decît date vagi sau incomplete.

Principalul obiectiv al lui Gentz nu putea totuși, fi acela de a picta vaste tablouri ale vremii sale. El trebuia, în primul rînd, să-i convingă și să-i înrîurească pe cititorii rapoartelor sale. Avea, ca atare, un scop, pe care nu l-a scăpat niciodată din vedere. S-a străduit deci să arate celor trei domnitori, și prin ei Porții, că principalul inamic era Rusia. Sau să dovedească Turciei că nu avea și nu putea să aibă un mai bun prieten decît Austria. Uneori, rapoartele lui Gentz erau adevărați ditirambi la adresa diplomației vieneze. Caragea — și apoi și urmașii lui — erau încredințați cînd despre „marea dibăcie a conduitei cabinetului de la Viena", cînd despre „înțelepciunea și moderația generală a principiilor politice ale Austriei" sau, în fine, că Austria era „centrul și pivotul tuturor negocierilor". Iar conducătorul destinelor ei, Metternich, era cînd omul politic cel mai sagace, cînd cel mai clarvăzător, mai drept sau mai loial din cîți au fost vreodată.

Și de unde la început Gentz făcuse paradă de independența sa, mai tîrziu, în cursul derulării corespondenței, el nu s-a mai sfiit să afirme senin: „Prințul Metternich m-a însărcinat cu un comision pe care îl socotesc foarte interesant și de care mă voi achita cu cea mai scrupuloasă exactitate"; sau: „Prințul Metternich a dorit ca să transmit Înălțimii Voastre aceste informații. El știe, Monseniore, că aveți mai bine decît oricine altcineva mijloacele de a le face cunoscute la Constantinopole și de a le conferi toată greutatea pe care o merită". Asta la 5 februarie 1814. Iar în scrisoarea din 14 ianuarie 1815, din nou, altă mostră de „independență": „Am avut prilejul să vorbesc astăzi cu d. prinț de Metternich despre afacerile Porții. El mi-a dat misiunea să anunț pe Înălțimea Voastră că intențiile sale în această privință sînt invariabil aceleași".

La fel cum, deși inițial Gentz insistase pe lîngă F. von Hackenau ca acesta să explice lui Caragea extrema însemnătate a păstrării unui „secret absolut" atît asupra persoanei sale, cît și a corespondenței în sine, ulterior a renunțat la discreția atît de imperativ recomandată, pentru a arbora în văzul lumii titlul de agent diplomatic al domnitorului Valahiei, cu care figurează, de altfel, în actele oficiale ale Congresului de la Viena.

Un secret totuși a dăinuit. Căci, în afara corespondenței în clar, a existat și una cifrată, solicitată de unul dintre destinatari, probabil, pentru acoperirea unor informații mai deosebite sau de ordin personal, care nu trebuiau să ajungă la cunoștința unor terți. Cineva — dacă nu ne înșelăm Horațiu — a spus odată că hazardul surîde celor care persevereză. Nu de mult, întîmplarea ne-a surîs dar și nouă și, în felul acesta, putem comunica acum o mică descoperire. E vorba tocmai despre cifrul utilizat de Gentz și de cel puțin unul dintre destinatarii corespondenței sale, o taină strașnic păzită la vremea ei: ferit de priviri indiscrete și după ce nu a mai fost utilizat, păstrat în arhivele de familie ale unor descendenți de foști domnitori, cifrul a rămas ignorat pînă astăzi de istorici. El a intrat în posesia Academiei Române abia în anul 1953.

Semnalat de o fișă anodină, am dat astfel peste un soi de caiet, cu 28 file, legat între niște scoarțe cărămizii, cam o dată și jumătate mai mare decît acelea utilizate de școlari și cu o hîrtie groasă, gălbuie, ce amintește vag de pergament. În prima pagină, cu o scriere rondă de caligraf exersat, un singur cuvînt, în limba franceză: *Chiffre,* dedesubtul a două peceți de ceară roșie. Iar în pagina a treia, începutul unei scrisori, tot în franțuzește, pe care o reproducem în traducere:

„Monseniore!

Am aflat că Înălțimea Voastră și-a exprimat dorința de a avea un cifru care, în anumite împrejurări, ar putea fi utilizat cu folos în corespondența noastră. Graba mea de a răspunde la toate dorințele Înălțimii Voastre m-a îndemnat să mă apuc numaidecît de această lucrare pe care, vădit, trebuie eu însumi s-o îndrum.

Cifrarea și descifrarea sînt operații migăloase și greoaie, la care nu trebuie să se recurgă decît atunci cînd un mare interes sau o presantă necesitate o reclamă. Și cum această corespondență este

purtată pe căi absolut sigure şi de încredere, şi întrucît pînă acum ea nu a fost stînjenită de nici o întîmplare supărătoare, cred că prilejul slujirii de cifru nu se va înfăţişa prea des. Dar se poate totuşi ivi, şi eu însumi voi fi poate cîteodată pus în situaţia de a profita de acest mijloc ajutător spre a asigura secretul cutărei ori cutărei comunicări. Dar înţeleg mai ales că, dată fiind incertitudinea evenimentelor ce pot surveni în ţări încă răscolite de rămăşiţele unei mari furtuni, Înălţimea Voastră ar fi bucuroasă să poată face a-mi parveni ideile sale asupra unor subiecte, fie de mare însemnătate, fie foarte gingaşe, într-o limbă pe care curiozitatea indiscretă să nu o poată desluşi decît cu preţul unor mari dificultăţi sau al unor mijloace artificiale cunoscute de prea puţine persoane.

Cred că cifrul aci alcătuit va împlini perfect acest scop. El ar fi devenit prea voluminos dacă aş fi dorit să sporesc peste măsură numărul cuvintelor comune şi al numelor proprii. Cu ajutorul silabelor cifrate ne va fi însă uşor să alcătuim toate frazele de care avem nevoie. Observaţiile preliminare îl vor călăuzi pe cel pe care Înălţimea Voastră va binevoi să-l însărcineze cu această lucrare, care cere răbdare şi o mare precizie.

Pentru a face o încercare, am cifrat pe fila anexată o ştire pe care aş fi putut prea bine s-o trimit în clar. Rog ca Înălţimea Voastră să înmîneze această filă secretarului său de cabinet şi să-mi trimită pasajul astfel descifrat într-una din proximele sale depeşe. În acelaşi timp, şi drept contra-probă, vă propun, Monseniore, ca la rîndu-vă, să porunciţi a se cifra un pasaj oarecare, cu orice subiect aţi dori, iar eu voi avea cinstea de a vă returna descifrarea. Prin această îndoită experienţă, cifrul nostru va fi completamente verificat şi, nădăjduiesc, viitoarea sa utilizare nu se va lovi de nici o piedică.

Primiţi, Monseniore, respectuoasele mele omagii".

După cum se vede, pînă aici e doar o expunere de motive. Scrisoarea e însoţită însă de ceea ce expeditorul a numit *Chiffrant*, alcătuit din două părţi: observaţiile, făgăduite ceva mai înainte — de fapt, instrucţiunile de utilizare a cifrului — şi *cifrul* propriu-zis. Acesta e compus din mai multe sute de cuvinte şi grupe de litere, dispuse în ordine alfabetică, iar în dreptul fiecărui cuvînt şi al fiecărui grup de litere sînt indicate numere cu trei cifre, între 100 şi 900, care reprezintă echivalenţa semnificaţiilor celor dintîi şi permit, astfel, criptarea mesajelor. Numerele mai mari de 900 erau considerate non valori şi deci nu trebuiau luate în seamă — dar puteau fi plasate ad libitum înainte, între sau după celelalte, pentru a îngreuna unor neaveniţi o eventuală tentativă de descifrare. Un număr cu patru cifre, plasat după un punct, arăta sfîrşitul unei fraze. Numerele mai mici de 100 trebuiau utilizate pentru a nota zecile şi sutele de mii. Astfel, 50 000 se scria 50 348, ultimele trei cifre avînd în cod semnificaţia de o mie.

Tot pentru siguranţa cifrului, literele cu apostrof trebuiau cu desăvîrşire evitate. De aceea, cînd în scrierea obişnuită litera de început era apostrofată, semnul respectiv se cerea ocolit fie aşezînd înaintea cuvîntului articolul acestuia — cu numărul său din cod — fie, dimpotrivă, renunţînd cu totul la el. În felul acesta, cuvîntul *l'arrangement*, bunăoară, trebuia criptat prin două numere de trei cifre: unul pentru articolul *le*, iar celălalt pentru substantivul *arrangement* — şi tot aşa pentru *l'ambassade*, *l'Angleterre* etc.

O propoziţie ca „Le roi de Naples est parti de Vienne aujourd'hui à midi" (căci, să nu uităm, toată corespondenţa se purta în limba franceză) trebuia cifrată astfel: 473 215 754 313 153 215 649 800 147 276.

Şi tot cu titlul de curiozitate, semnalăm că numele capitalei noastre, Bucureşti, avea în cod numărul 334; Berlinul era 695; regele Franţei 111; sultanul 462; Dunărea 616; Dardanelele 143; regele Angliei 220; ţarul Alexandru I 679; Metternich 204 etc.

În linii mari, acesta era deci sistemul de criptare recomandat.

La finele scrisorii care preceda cifrul şi modul de a-l utiliza se poate citi clar — cu alt scris decît cel al copistului, dar cu aceeaşi cerneală — semnătura trimiţătorului: Gentz. O semnătură a cărei autenticitate poate fi uşor certificată, de altfel, dacă o comparăm fie şi numai cu specimenele ei, aflate sub portretele expeditorului, reproduse în diversele ediţii ale scrierilor acestuia.

Nici scrisoarea introductivă, nici *Chiffrant*-ul nu sînt datate, după cum nu cuprind nici indicaţii asupra destinatarului lor. Referirea la incertitudinea evenimentelor ce puteau surveni „în ţări încă răscolite de rămăşiţele unei mari furtuni" ne îndeamnă însă să presupunem că perioada expedierii cifrului trebuie să se fi situat la scurtă vreme după sfîrşitul războiului ruso-turc din 1806-1812. Sau, în orice caz, înainte de toamna lui 1814, cînd corespondenţa dintre Gentz şi Caragea a trecut printr-un moment foarte critic şi, ca atare, cel dintîi n-ar mai fi putut afirma că era purtată „pe căi absolut sigure şi de încredere".

Într-adevăr, în noaptea de 17 spre 18 octombrie 1814, Constantin Belu, agentul lui Caragea la Viena, a fost arestat de poliţia austriacă şi somat să părăsească capitala imperiului în termen de două ore, sub bănuiala că făcea un joc dublu, în favoarea Rusiei. Ce se întîmplase?

Nestăpînind prea bine limba franceză, tînărul Belu acceptase oferta unui Herr von L. de a-l ajuta la alcătuirea mesajelor către Curtea de la Bucureşti. Căci Caragea ţinea să obţină informaţiile de care avea nevoie prin mai multe canale şi o vreme făcuse, se pare, apel şi la servi-

ciile unui corespondent prusian, pe nume Piquot. Herr von L. era însă și în solda ministrului austriac al poliției, faimosul baron Hagen, care țesuse în jurul diplomaților străini, aflați atunci în mare număr la Viena, o fantastică rețea de spionare a acțiunilor și corespondenței lor. În felul acesta, poliția austriacă aflase că, pentru a se arăta bine informat față de Caragea, Belu găsise cu cale să topească sigiliile scrisorilor lui Gentz — pe care el trebuia să le expedieze la București —, culegînd din ele material pentru propriile lui rapoarte, după care, cu o remarcabilă dexteritate, refăcea pecețile în așa fel, încît să nu se poată descoperi că fuseseră violate.

Mai mult, Herr von L. raportase că Belu copiase în întregime un memoriu al lui Gentz, pe care intenționa să-l prezinte Curții din Petersburg, prin intermediul frumoasei prințese Bagration care intriga la Viena în interesul Rusiei.

Pînă la urmă, întors la București, Belu a izbutit să-l convingă pe Caragea de nevinovăția lui, dar Gentz a trecut atunci prin clipe neplăcute. Într-o misivă către domnitor, datată 20 octombrie 1814, el s-a interesat astfel, în mod special, dacă Belu îi transmisese raportul său din ziua de 6 a aceleiași luni. Căci, scria Gentz, „ar fi o adevărată nenorocire, dacă s-a întîmplat ceva cu această scrisoare. Aștept cu nerăbdare știrea despre primirea ei". Era vorba despre un raport în care Gentz făcuse ample considerații asupra poziției diverselor puteri în problema „viitorului statut al Poloniei" și la aceea a încorporării Saxoniei la Prusia, cerută de aceasta din urmă.

Caragea i-a putut risipi temerile și l-a rugat să continue corespondența care, după aceea, a fost expediată de Gentz prin curier special pînă la Sibiu, iar de acolo trimisă mai departe la București printr-un om de încredere al lui Caragea, pe nume Mattusch.

Indiferent însă, dacă cifrat sau în clar, este sigur că Gentz s-a priceput să găsească totdeauna tonul cel mai potrivit pentru comitenții săi, de vreme ce corespondența sa a durat atîta vreme. Ea s-a desfășurat, evident, spre mulțumirea și folosul ambelor părți. Dar dacă pentru adresanți folosul e mai greu de stabilit, Gentz a avut singur grijă să-l măsoare, ba chiar să-l zornăie atunci cînd era vorba de el. Căci, la sfîrșitul anului 1814, făcîndu-și bilanțul veniturilor încasate în acel an, el a notat în *Jurnalul* său, cu o nedisimulată satisfacție: „Sfîrșitul acestui an a fost strălucit. În afara sumelor pe care le datorez relațiilor cu Bucureștiul, am avut beneficii extraordinare de 48 000 florini. Veniturile mele din 1814 s-au ridicat la nu mai puțin de 17 000 ducați". Și cum un florin valora atunci 2,65 franci aur, iar un ducat 11,5 franci aur, vedem ușor cum veniturile extraordinare de 48 000 florini au însumat circa 130 000 franci aur, în timp ce acelea fixe, care proveneau de la București s-au ridicat la aproximativ 200 000 franci aur.

Gentz era, de altfel, un contabil mereu atent și grijuliu la încasările sale. Și nici chiar mîhnirea, contrafăcută sau nu, pricinuită de mazilirea sau moartea unuia din destinatarii rapoartelor sale nu-l făceau să uite de plata cuvenită. Astfel, într-o misivă din 17 octombrie 1821 către fiul lui Al. Suțu, în care își exprima profundul regret pentru încetarea din viață a părintelui său, Gentz a avut totuși grijă să-i amintească și că: „În cursul anilor trecuți, Prințul, tatăl Vostru, mi-a acordat cu regularitate, la începutul anului, o gratificație de 500 ducați, pe care puteam conta.... Resemnat cu această pierdere pentru care, fără teama de a fi indiscret, v-aș putea reclama o despăgubire, mi-aș îngădui, totuși, să observ, Prințe, că aflînd destul de tîrziu de funesta lovitură care v-a răpit părintele, eu am urmat cu trimiterile mele pînă în primele zile ale lunii martie. Ba, am investit în ele chiar un zel cu totul deosebit...

După atîtea sacrificii și eforturi, mi s-ar fi părut drept... să primesc măcar suma cuvenită pentru un trimestru din pensie, ca încheiere a unei cariere în care bunăvoința și, o pot spune, deplina mulțumire a Monseniorului, părintele Vostru, m-au însoțit fără contenire. N-am vrut totuși să o solicit; și nu o cer nici acum; ci las la aprecierea spiritului de dreptate și a delicateței Voastre să judece dacă nu am dreptul să o aștept".

Această scrisoare nu figurează în ediția Prokesch-Osten-fiul; ea a fost publicată, împreună cu alte cîteva, de I.C. Filitti și, am zice, este caracteristică tocmai pentru ceea ce cel dintîi a lăsat la vremea lui deoparte.

Din punctul de vedere al interesului pe care îl prezintă pentru istoria noastră națională, ediția corespondenței lui Gentz către cei trei domnitori munteni publicată de contele Prokesch-Osten-fiul este așadar lacunară, din motive mărturisite, de altfel, chiar de editor în scurta-i prefață. Într-adevăr, doritor să-l pună în valoare pe Gentz ca om politic de anvergură continentală, contele Prokesch-Osten-fiul a lăsat deliberat de o parte scrisorile domnitorilor români și a procedat la tăieturi în depeșele confidentului lui Metternich, ignorînd pasaje pe care el le-a considerat de mai mic interes. Din fericire totuși dosarele cu corespondența lui Gentz se păstrează nealterate în arhivele vieneze și poate că, într-o zi, un cercetător român va găsi — cine știe — timpul să le studieze amănunțit, relevîndu-ne binevenite completări la ceea ce cunoaștem noi astăzi despre trecutul Țării Românești în primele decenii ale veacului trecut. În felul acesta, Friedrich von Gentz ne-ar întoarce măcar dobînzile veniturilor trase odinioară din fructuoasele sale relații cu înainte-mergătorii noștri. ■

COPERTELE

①④ S-ar putea ca toate aceste frumoase imagini să rămînă, cu timpul, o simplă amintire, dacă procesul de distrugere care le ameninţă nu va fi oprit la timp. Deocamdată, ele sînt simboluri ale tezaurului artistic pe care îl adăpostesc două dintre ţările cele mai bogate în vestigii istorice, Italia şi Egipt. **Coperta①** detaliu din tabloul **Primăvara,** al pictorului Sandro Botticelli, realizat pe la 1478 şi păstrat la Florenţa; frontispiciul lucrării **Orlando furioso,** de la 1532, aflată în Biblioteca Vaticanului; Sfinxul, realizat în vremea dinastiei IV (2723-2563 î.e.n.); chipul reginei Nefertari, al cărei mormînt a fost comparat, datorită splendorii picturilor, cu o Capelă Sixtină a Antichităţii; **coperta④** imagine aeriană a Pieţei San Marco, în care distingem catedrala cu acelaşi nume şi Palatul Dogilor; statuia faraonului Ramses II (1304-1236 î.e.n.) de la Karnak; bijuterie egipteană din vremea dinastiei XVII (1650-1567 î.e.n.) **(Nici monumentele nu durează veşnic,** p. 75)

② Confruntarea dintre ideologia comunistă şi religie a dat naştere unei neiertătoare inchiziţii moderne, care a pîrjolit totul în calea sa, deşi în multe lăcaşuri de cult se păstrau inestimabile valori de artă şi cultură. În imagine: potir de aur cu portrete executate din email, păstrat la Biserica Sfinta Treime din Cluj **(Cruciada împotriva lui Christos,** p. 21)

PLANŞELE

①②③④ Album istoric Titu Maiorescu alcătuit din fotografii prezentate în perioada iunie-iulie 1992 în cadrul unei expoziţii organizate de Biblioteca Naţională a României. **Planşa①** filosoful, criticul literar, istoricul şi omul politic Titu Maiorescu în patru ipostaze ale existenţei sale; **planşa②** participanţi la lucrările Conferinţei de pace de la Bucureşti, din 1913 (rîndul întîi, de la stînga la dreapta): Al. Marghiloman, Titu Maiorescu (pe scaun), gen. C. Coandă, Nicola Pasici (Serbia), Take Ionescu, Eleutherios Venizelos (Grecia) şi gen. Ianco Vukotici (Muntenegru) **(sus);** delegaţi la Conferinţă şi alţi invitaţi la banchetul oferit de Primăria Capitalei în Sala Liedertafel **(jos); planşa③ (sus)** participanţi la Te-Deumul păcii, organizat cu prilejul Conferinţei de pace din 1913; în centrul imaginii: Nicola Pasici şi gen. Ianco Vukotici; **(jos)** membrii guvernului T. Maiorescu, înconjuraţi de rude şi prieteni; **planşa④** Titu Maiorescu, împreună cu soţia sa Ana şi Maria Iacob Negruzzi **(Aşa l-am cunoscut,** p. 52)

Formulări celebre cu... cheie

Răspunsurile la întrebările din nr. 10/1992:

1. Deviza armelor (blazonului) confirmată familiei lui Don Cristobal Colon (1493) de regii Spaniei; deviza a fost adăugată de Don Diego Colon, al 2-lea Almirante Colon, după moartea tatălui său.

2. Deviza protestanţilor din oraşele germane, care au acceptat reforma lui Luther (1520), respingînd interdicţiile împăratului german şi excomunicările Papalităţii.

3. Cuvinte atribuite regelui Franţei Henric IV, care, pentru a-şi consolida tronul dobîndit în 1589, a trecut de la credinţa reformată la cea catolică, predominantă în provinciile Franţei, ca şi în capitala ţării, Paris (iulie 1593).

4. Aforism atribuit lui Walter Raleigh, unul dintre promotorii expansiunii comerciale şi coloniale a Angliei pe mare, în timpul domniei reginei Elisabeta I (1558-1603).

5. Din discursul de recepţie al lui Mihail Kogălniceanu la Academia Română, în 1868.

6. Cuvinte rostite de generalul american Pershing la Paris; la 4 iulie 1917, la mormîntul marchizului Gilbert de La Fayette, care participase ca voluntar la războiul de independenţă al Statelor Unite.

Cine, cînd şi în ce împrejurare s-a exprimat astfel?

1. *„Am trupul slab şi plăpînd de femeie, dar inima unui rege, şi încă a unui rege al Angliei".*

2. *„Şi nu fu pe voia cîinilor de tătari!"*

3. *„Să tragă întîi oamenii Dv. Onoarea aceasta să vă aparţină Dv., domnilor englezi".*

4. *„Nu e cu putinţă să ridici naţiunea într-o ţară în care revoluţia a distrus pe nobili şi pe preoţi şi în care eu însumi am distrus revoluţia".*

5. *„Pe-aici nu se trece!"*

6. *„Franţa a pierdut o bătălie, dar Franţa nu a pierdut războiul!"*

(Răspunsurile în numărul viitor)

Niculae KOSLINSKI

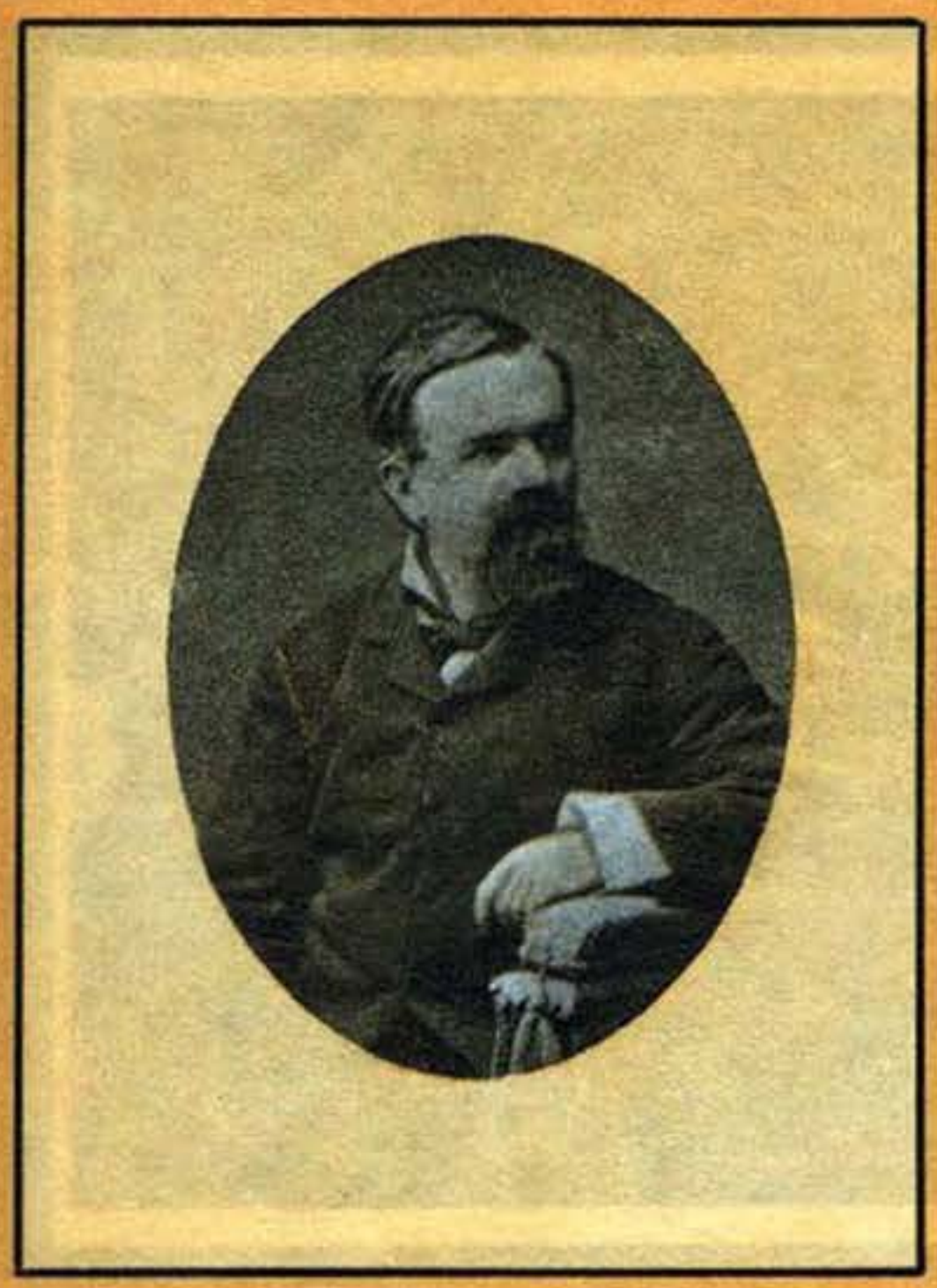

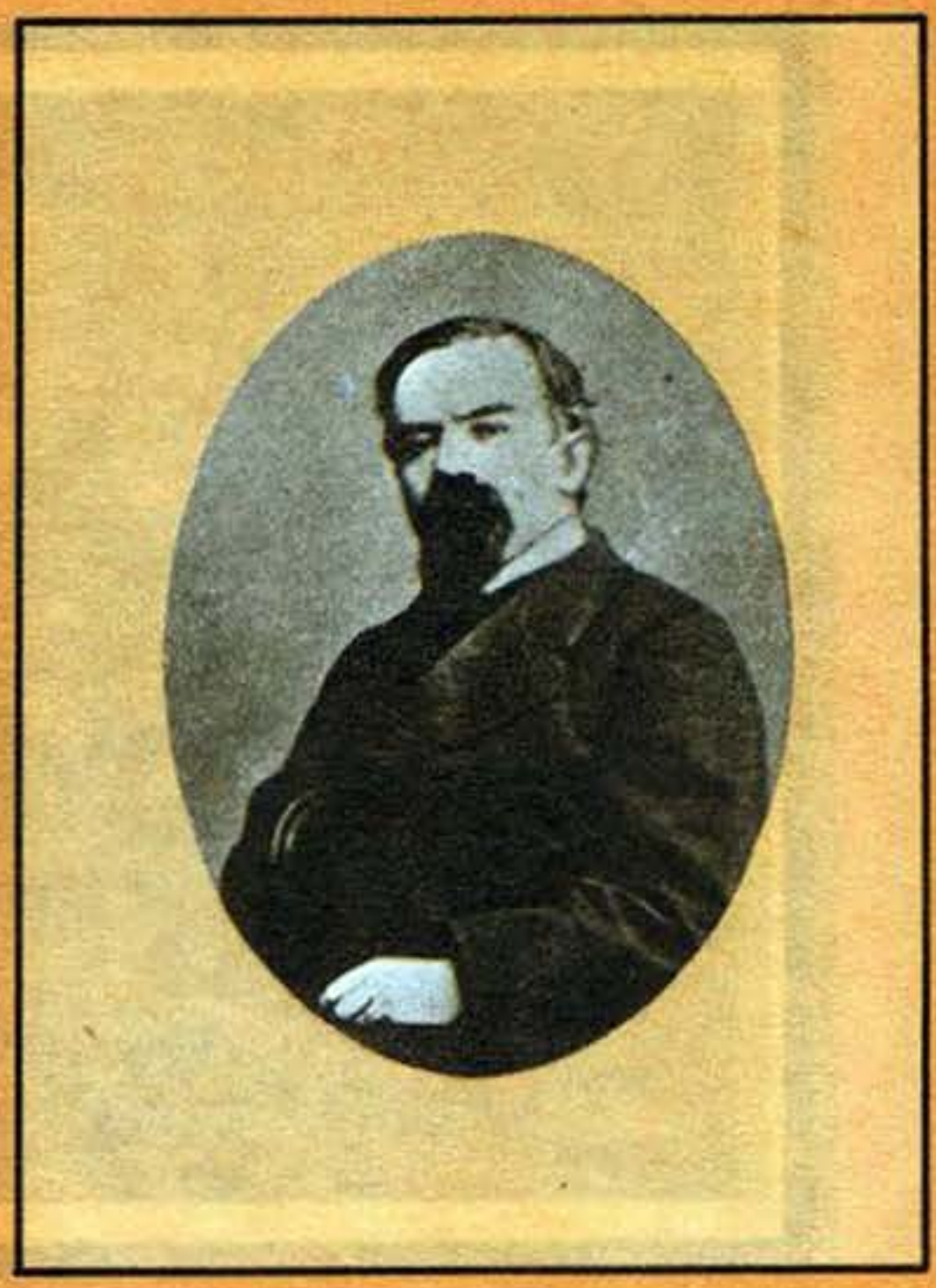

Album istoric Titu Maiorescu

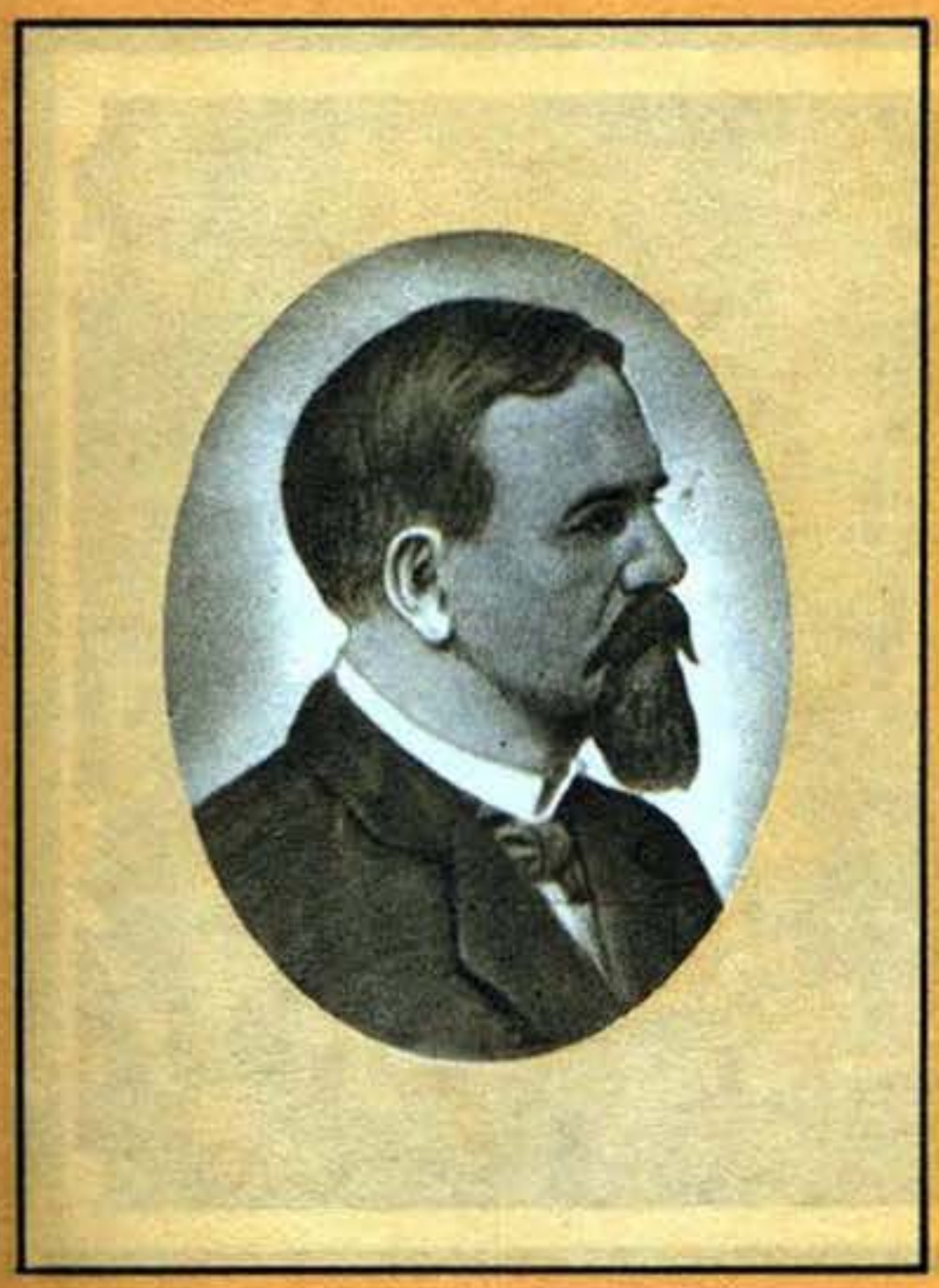

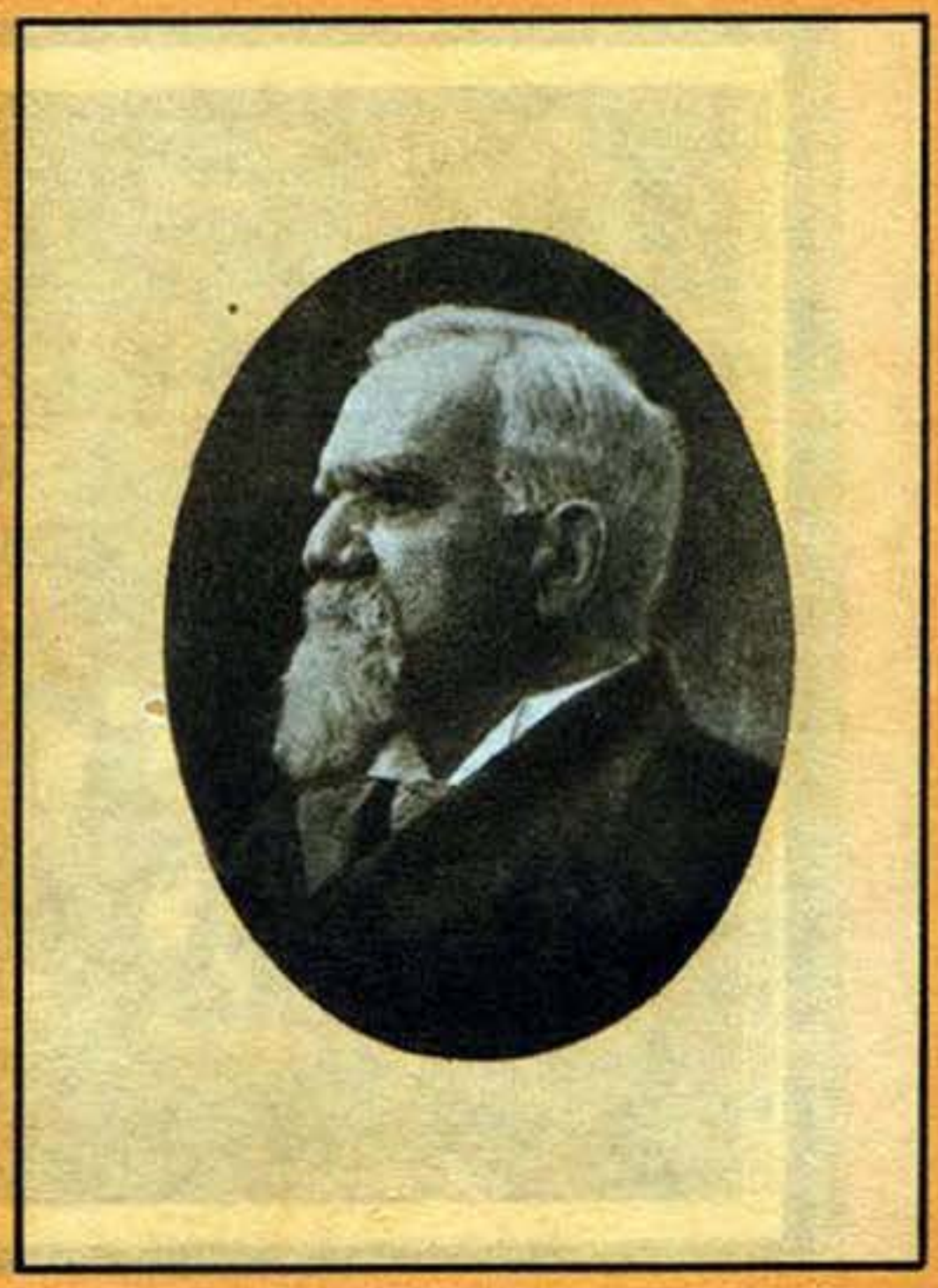

București 1913

Conferința de pace

RHÔNE

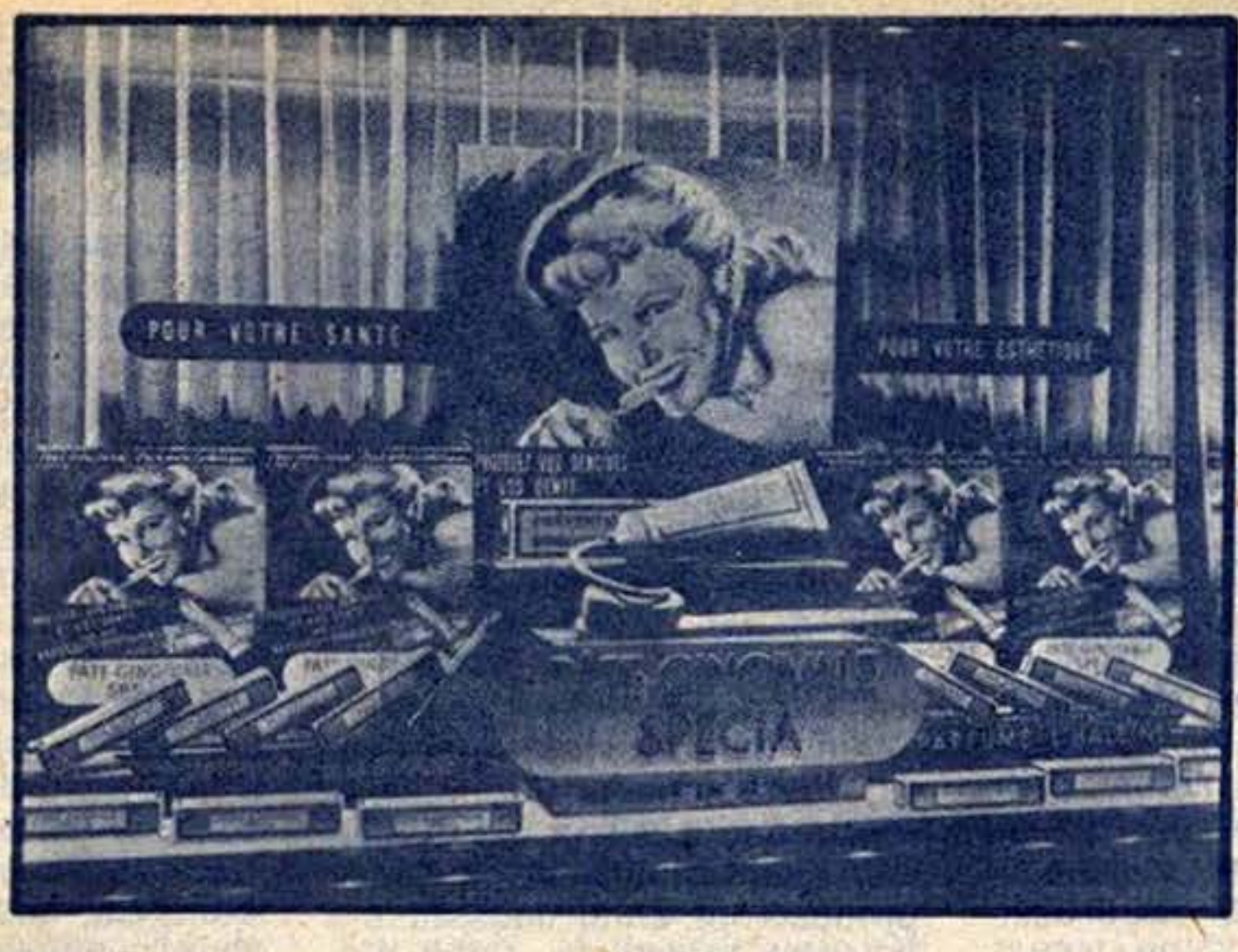

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

În luna octombrie 1991, la Bichat, în Franţa, s-a ţinut unul dintre cele mai importante simpozioane pe teme medicale. Printre participanţi s-au numărat şi specialişti de la firma Rhône-Poulenc **care, timp de patru ani, au lucrat — împreună cu colegi de la Centrul medical de cercetări aerospaţiale şi de la Universitatea din Compiègne — la un proiect de studiere a adaptabilităţii organismului uman în condiţii de stres deosebit. Echipa de cercetători a urmărit, la conducătorii de Formula 2 şi navigatorii solitari, accelerările bătăilor inimii, stresul musculaturii şi alţi indicatori. Printre concluziile înfăţişate s-au numărat date noi privind corelaţia dintre consumul de energie şi cel de oxigen, oboseala muşchilor gîtului şi probleme de nutriţie. Rezultatele obţinute vor contribui la îmbunătăţirea atît a performanţelor, cît şi a siguranţei sportivilor respectivi. Iar în final, vom beneficia cu toţii de datele recoltate de firma** Rhône-Poulenc, **căci ele se vor traduce în noi medicamente menite să combată stresul, acest duşman al nostru, al tuturor, în condiţiile vieţii contemporane atît de solicitante. Aşa cum am văzut şi în episoadele anterioare, există o adevărată tradiţie a sprijinirii şi colaborării cu cercetarea ştiinţifică a grupului** Rhône-Poulenc, **încă de la începuturile sale. Să reluăm acum firul poveştii de acolo de unde l-am lăsat, adică din momentul unirii celor două ramuri,** Rhône, **şi** Poulenc, **în 1928.**

Noul născut avea să înfrunte, aproape una după alta, două şocuri puternice: criza economică dintre 1929-1933 şi cel de al doilea război mondial. Nu este mai puţin adevărat că fără unirea realizată, şi *Rhône* şi *Poulenc* ar fi trecut mult mai greu, fiecare în parte, peste cele două talazuri.

Noua firmă, *Rhône-Poulenc*, dă de lucru la 5 000 de salariaţi, împărţiţi în 15 stabilimente industriale. Beneficiile realizate sînt importante. Unificarea are drept primă consecinţă o restructurare. Astfel, în domeniul cercetării se constituie doi poli: unul al cercetării farmaceutice, în jurul laboratorului de la Vitry, şi altul al celei chimice, cu centrul la Saint-Fons.

În domeniul producţiei propriu-zise, lucrurile sînt ceva mai complicate. Unele dintre unităţile mai mici au fost definitiv închise. Producţia industrială de mare gabarit este centrată la Péage de Roussillon, produsele farmaceutice „grele", cele aromatice şi cele fotografice sînt adunate la Saint-Fons, iar cele farmaceutice şi chimice „fine" sînt reunite la Vitry.

Pentru ameliorarea eficacităţii industriale şi comerciale, dar şi pentru a spori motivaţia responsabililor, se creează filiale corespunzînd unor preocupări bine definite. „Societatea pariziană pentru expansiunea chimică", sau pe scurt „Spécia", fusese concepută

odată cu debutul discuțiilor privind fuziunea dintre *Rhône* și *Poulenc*. A fost, așadar, prima filială care a luat naștere după realizarea uniunii. Comercializarea medicamentelor presupune o prospectare a pieței diferită de cea pentru alte produse chimice ori textile. „Spécia" este concepută special pentru a regrupa toate mijloacele de control, de difuzare și de publicitate în domeniul farmaceutic ale celor două foste firme independente. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1933, se produce un proces similar în domeniul aparatelor și substanțelor de laborator, prin crearea „Societății pentru fabricarea și vînzarea produselor și aparatelor de laborator *Rhône-Poulenc*", pe scurt „Prolabo". De data aceasta, a contat nu numai dorința de a obține o structură organizatorică mai bună, ci și criza economică. Concurenții lui *Rhône-Poulenc* scad mereu prețurile, în luptă pentru o cerere care se reduce pe zi ce trece. Prin restructurarea efectuată, „Prolabo" va traversa cu bine perioada de criză, în vreme ce mulți dintre producătorii de aparatură pentru laborator vor dispare.

Chiar și după unire, filialele străine nu au parte de suficientă atenție din partea conducerii. Se practică în continuare sistemul trimiterii de emisari pentru a prospecta piețele externe și a obține comenzi pentru produsele farmaceutice și chimice ale firmei. Dar se petrec și episoade incredibile, precum cel pe care îl vom înfățișa în continuare. Unul dintre acei „missi dominici" reușește să capete, pe o piață îndepărtată, o comandă, pe care o trimite în Franța. Aici, uzina care urma să o execute este suprasaturată cu comenzi pentru piața internă franceză. Așa că amînă executarea cererii clientului extern atîta timp, încît atunci cînd îi trimite produsul solicitat, acesta nu mai are nevoie. L-a procurat între timp din altă parte. Iar bietul delegat al firmei trebuie să caute un cumpărător dispus să îl achiziționeze. Se pare că principalul defect îl constituie faptul că în uzinele *Rhône-Poulenc* se acordă mai multă importanță gustului pentru inovația tehnică decît succesului comercial în străinătate. De altfel, spiritul acesta pare a fi comun întregii industrii franceze, nu numai celei de dinainte de război, ci și celei de după al doilea război mondial. O sublinia și un articol apărut în ziarul francez *Libération*, cu un titlu provocator: *Merde in France* o răstălmăcire a lui „made in France". Cuvîntul „merde" se poate traduce și prin „lucru fără valoare, prost".

Anii '30 au fost ani grei pentru toată lumea. *Rhône-Poulenc* i-a depășit grație atuului său: capacitatea de a lansa produse noi, chiar dacă nu le-a inventat totdeauna. Două dintre produse aveau să facă o frumoasă carieră: sulfamidele și nylonul.

Astăzi, sulfamidele sînt mult depășite de antibiotice, mult mai eficace și cu mai puține efecte secundare pentru organismul uman. Dar la vremea lor sulfamidele au salvat multe vieți, dovedindu-se foarte utile mai ales în lupta contra septicemiilor. Pe lista celor salvați figurează și un nume ilustru: Winston Churchill. El recunoaște, la radio BBC, că medicamentul produs de *Rhône-Poulenc* (de fapt, în cazul viitorului premier britanic, de filiala din Anglia) „nu mi-a provocat vreun efect secundar, mi-a fost administrat de la declanșarea pneumoniei și, după o săptămînă de febră, atacatorii au fost respinși". Se știe că fostul premier britanic a fost unul dintre cei mai redutabili pneumopați.

De la sfîrșitul secolului XIX, cercetătorii au încercat să distrugă microbii. La început au reușit să îi identifice, colorîndu-i. S-au gîndit apoi că așa cum o substanță se putea fixa pe ei pentru a-i colora, o putea face și pentru a-i omorî. Așa au apărut antisepticele. Doar că ele puteau servi doar la utilizări externe, căci toxicitatea lor era prea mare. În interiorul organismului uman bacteriile puteau încă să își facă liniștite de cap.

În februarie 1935, savantul german Domagk, care lucra în laboratoarele lui I.G. Farben, în timpul unor experiențe cu coloranți antiseptici, a reușit să vindece o septicemie streptococică la un șoarece. Medicamentul pus la punct a fost imediat comercializat de firma Bayer, cu numele de „prontosil".

Un grup de cercetători de la Institutul Pasteur din Paris descoperă însă un lucru surprinzător: „prontosilul" nu are nici un fel de efect asupra culturilor microbiene de laborator. Aprofundînd cercetarea, rezultă că grupul sulfonamid, prezent în moleculele produsului activ, sînt cele care acționează contra infecției la șoarece, dar nu și asupra culturii de laborator. Experimentul continuă, folosind și alte molecule conținînd radicalul sulfamidă. Pînă la urmă descoperă că para-animobenzen sulfamida este la fel de activă și „in vitro" (cultură de laborator) și „in vivo" (pe ființe vii). Prima utilizare se face pe un copil, în mai 1937, la spitalul Institutului Pasteur. Pacientul are 8 ani și suferă de o meningită streptococică. Efectul este radical și, răscolit de vindecarea copilului, medicul scrie grupului de cercetători: „mi-ați oferit cea mai mare bucurie pe care o poate simți un medic: să smulgă morții bolnavi condamnați deja de toată lumea".

Grație relațiilor pe care frații Poulenc au avut dintotdeauna inteligența să le întrețină cu cercetarea medicală, între Institutul Pasteur și *Rhône-Poulenc* există un acord nescris de colaborare. Firma suportă cheltuielile necesare cercetătorilor, iar rezultatul muncii lor este exploatat din punct de vedere comercial în exclusivitate. Doar că în prima fază, directorul general al lui *Rhône-Poulenc* nu se arată interesat de noul produs, considerînd că nu poate fi brevetat, căci este similar cu alte molecule deja brevetate. Așa că o altă societate, Théraplix, preia drepturile.

În viață este nevoie uneori să ai și noroc. În cazul de față, norocul a fost că Théraplix a întîmpinat dificultăți curînd, așa că a fost nevoită să cedeze lui *Rhône-Poulenc* ceea ce obținuse. De data aceasta,

Sediul din Paris al filialei Prolabo, creată în 1933, în plină criză economică

În p. 33: „*Spécia*", *societate creată anume pentru promovarea pe piață a produselor farmaceutice*

directorul general nu s-a mai opus. Noua moleculă este botezată „septoplix". Se nasc apoi: septazina, soluseptazina, și altele.

Istoria nylonului este diferită. Povestea lui a pornit de la un schimb de brevete și ilustrează o altă calitate a firmei *Rhône-Poulenc*: densitatea legăturilor cu străinătatea și beneficiile rezultate din acestea. Ați auzit, desigur, de firma Du Pont de Nemours, numărul unu în industria chimică americană și pentru multă vreme chiar în cea mondială. Acestui gigant al chimiei, *Rhône-Poulenc* i-a cedat brevetul pentru mătasea artificială, de care partenerul american a fost foarte mulțumit. În luna martie 1937, unei echipe de ingineri de la *Rhône-Poulenc* i se prezintă, la Buffalo, în S.U.A., un fir pus la punct de un cercetător de la Du Pont de Nemours, pe nume Carothers. Noul fir poate fi tras la rece și se caracterizează printr-o rezistență mecanică extraordinară. Un an mai tîrziu, americanii trimit o ofertă: licența, inclusiv pentru alte țări europene, pentru „firul 66", poliamidic. Un prim acord este semnat la 12 iulie 1938, iar înțelegerea finală se încheie la 30 martie 1939. Licența cuprinde, pe lîngă Franța și Elveția, Spania și Belgia. În cel mai scurt interval, americanii instalează linia de producție la Lyon. Dar tocmai atunci izbucnește războiul. Prima bobină de nylon se produce la 7 mai 1941. Pînă în 1945, producția nu depășește cîteva zeci de tone. Abia după încheierea celui de al doilea război mondial, producția noului fir va atinge proporții de masă.

A fost o epocă ciudată, cînd descoperitorul își putea permite să vîndă licența unui membru al clubului select al chimiei mondiale, primind, eventual, din partea lui un brevet pentru un produs inventat de acesta. Nu valorificarea comercială conta, ci pasiunea descoperirii. Era prea frumos și evident nu a putut dura.

Pentru *Rhône-Poulenc*, anii celui de al doilea război mondial au trecut mult mai greu decît primul. În urma ocupației, nu numai că piața se restrînge, dar foarte multe materii prime devin de negăsit. Iar legăturile cu filialele din străinătate sînt întrerupte. Multe dintre ele sînt chiar confiscate, în urma armistițiului semnat de guvernul de la Vichy cu Germania, precum „May and Baker", din Marea Britanie. La toate se adaugă presiunile exercitate de I.G. Farben, aflat în slujba mașinii de război naziste.

Dorința concernului este să recucerească în Franța pozițiile industriei germane de dinainte de 1914. Datorită abilității și perseverenței de care a dat dovadă, *Rhône-Poulenc* reușește să evite o participare a germanilor la capitalul firmei, fiind silit să împartă însă beneficiile obținute. Singurul succes obținut de I.G. Farben: jumătate din capitalul societății Théraplix, cumpărată în 1941 de către *Rhône-Poulenc*. La sfîrșitul războiului, cifra de afaceri a lui *Rhône-Poulenc* scade considerabil. Este nevoie de cîțiva ani buni pentru ca grupul să își revină.

Spiritul de inovație al celor de la *Rhône-Poulenc* nu se dezminte nici în condițiile grele ale ocupației. Se dezvoltă producția de textile și arome artificiale. Se produc noi materiale izolatoare pentru industria electrotehnică. Cel mai semnificativ episod rămîne însă cel legat de penicilină.

În 1929 Sir Alexander Fleming a descoperit penicilina. Dar descoperirea nu a fost urmată imediat de producție, căci din cultura de laborator nu se pot extrage decît cantități infime de produs. În 1942, soția lui Robert Meyer – directorul cercetării chimice la uzina de la Saint-Fons – îi semnalează soțului, într-o gazetă elvețiană, una dintre puținele publicații străine care mai pătrund în Franța, o știre despre reluarea cercetărilor privind penicilina în laboratoarele anglo-saxone. Robert Meyer transmite imediat știrea laboratorului din Vitry, cu întrebarea dacă nu ar fi cazul să reia și ei cercetarea. La 23 octombrie 1943, pentru prima oară în afara lumii anglo-saxone, se obțin cîteva zeci de miligrame din noul produs. Condițiile vitrege împiedică dezvoltarea producției. După venirea armatelor aliate, *Rhône-Poulenc* este singura firmă de profil din Franța care poate să treacă la producția pe scară industrială a penicilinei. Știți cum? Extrăgînd-o mai întîi din urina bolnavilor tratați cu penicilină americană. Combinînd această metodă cu extragerea din cultura de „penicillium notatum" *Rhône-Poulenc* ajunge curînd la 7 000 flacoane de penicilină pe lună. Sfîrșitul războiului trebuia să ducă, în mod normal, la o scădere a cererii. Dar *Rhône-Poulenc* mizează pe soluția inversă și, cu ajutorul inginerilor americani, pune la punct o unitate de producție care furnizează, în 1947, 10 miliarde de unități pe zi.

Dar despre ce s-a întîmplat cu *Rhône-Poulenc* după 1945, în episodul următor. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

GIUVĂREŞTII

ELENA DIACONU-MONU

Graţie istoricului evreu de limbă latină Josephus Flavius (37-100 e.n.) lumea întreagă a aflat despre sinuciderea colectivă de la Massada (Magazin istoric, **nr. 6/1985) cînd în noaptea de 3 spre 4 mai a anului 74 e.n., 360 locuitori ai amintitei fortăreţe, de pe ţărmul Mării Moarte, asediată de armata romană, au preferat să-şi curme viaţa decît să cadă în captivitatea romană.**

Peste aproape şaptesprezece secole, tragedia s-a repetat, în condiţii aproape identice, în oraşul Moscopole, cu populaţie majoritară aromână. În anul 1788, în urma marii răscoale antiotomane a aromânilor din Macedonia, Ali Tebelin, cunoscutul şi temutul paşă din Ianina, a supus oraşul unui greu şi îndelungat asediu. Pentru a nu cădea victime masacrului otoman, numeroşi locuitori ai acestui principal centru de rezistenţă al răsculaţilor, împreună cu femeile şi copiii lor, s-au aruncat în prăpastie. Mulţi alţi locuitori ai Moscopolei, precum şi participanţi la răscoală din alte localităţi macedonene, s-au refugiat la nord de Dunăre, în ţările române, care datorită statutului lor de autonomie, precum şi a strînselor lor legături comerciale, culturale şi, nu în ultimă instanţă, de grai şi de origine cu acelea ale aromânilor, le-au oferit adăpost cu ospitalitatea atît de specifică poporului român. Aşa au ajuns atunci pe pămîntul ţării româneşti familii ce au dat reprezentanţi de seamă ai vieţii politice şi culturale româneşti: Mocioni, Gojdu, Şaguna în Transilvania, Bellu, Bolintineanu (purtînd, iniţial, numele Cosmad), Caracostea, Costaforu, Papahagi, Murnu, Danielopol ş.a. în principatele extracarpatice.

Alături de pandurii lui Tudor

Printre cei care au căpătat adăpost în ţările române s-au numărat şi doi fraţi, veniţi din localitatea Aarmatoli, din Munţii Pindului. Iniţial, s-au stabilit în sudul Olteniei, în judeţul Romanaţi, unde au luat în arendă o moşie, satul intitulîndu-se, după numele celor doi, Giuvăreşti.

Numele Giuvara apare frecvent în cîntecele aromâneşti şi greceşti din Munţii Pindului, fiind, după opinia cercetătorilor, o poreclă aromânească. Givar era un termen folosit de populaţiile balcanice aflate sub stăpînire otomană, pentru a defini o regiune sau o colectivitate ce trebuia să plătească amendă pentru săvîrşirea de, către unul din membrii respectivului grup a unei crime capitale. Una dintre cele mai cunoscute balade — culeasă de cunoscutul etnograf şi folclorist Tache Papahagi — povesteşte despre „doi giunaţi, doi fraţi Giuvară... Ce bine ştiu să se bată, Giuvăraţi feciori români", ce ar fi dat semnalul luptei antiotomane.

Se pare că au fost mai mulţi Giuvara, căpitani de Aarmatoli, deoarece tradiţia istorică, documentele şi literatura orală a vremii amintesc acest nume la date diferite. Ioan Caragiani, care s-a ocupat de istoria aromânilor, publicînd în 1929 o lucrare asupra acestei teme, schiţează — după spusele bunicului său — portretul unui *Nicolo (Nicolae Giuvara),* cel mai vechi membru al acestei familii al cărei nume ne este atestat: „Era un om înalt de talie, bine făcut şi măreţ şi foarte viteaz. Tradiţiunea locală spune că emigră în România".

Dumitrache Juvara...

S-ar putea deci ca acest Nicolae să fie unul dintre cei doi fraţi stabiliţi în Ţara Românească. Cel dintîi însă dintre membrii familiei care a trăit în mod cert în ţările române a fost *Iamandi* sau *Diamandi Giuvara,* cum e numit în unele acte.

Despre acest Iamandi, documentele epocii ne dau informaţii destul de bogate. Era proprietar al moşiei de la Giuvăreşti, calitate în care îl întîlnim în anul 1821, în preajma izbucnirii revoluţiei conduse de Tudor Vladimi-

rescu. Îndeplinind funcţia de cîrcserdar, Iamandi a fost însărcinat de către Divan — cum rezultă dintr-o scrisoare din 2 februarie — să-l prindă pe Tudor. Iamandi a trecut însă, împreună cu arnăuţii săi, precum şi cu alţi slujbaşi ai stăpînirii — Hagi Prodan, Enciu ş.a. — de partea conducătorului revoluţiei, care în chip de răsplată, l-a numit ispravnic de Romanaţi. Printre oamenii lui Iamandi Giuvara se număra şi fostul haiduc Iancu Jianu, cunoscut de mai multă vreme domnului Tudor.

Avînd legături mai vechi cu Eteria, el fiind orînduit din partea lui Dimitrie Macedonschi să rămînă în preajma lui Tudor Vladimirescu, cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Alexandru Ipsilanti din 27 februarie, Iamandi — spirit aventurier — s-a despărţit făţiş de Tudor la sfîrşitul lunii aprilie, trecînd în tabăra lui Ipsilanti. Cu ceata lui a încercat să ocupe mănăstirea Cozia, stăpînită de panduri, acţiune eşuată „graţie severei vigilenţe prin care Tudor se străduieşte să-şi apere cele cinci districte ale Olteniei", cum sublinia în raportul său consulul austriac Fleischhackl.

Iamandi Giuvara nu a rămas credincios însă nici lui Alexandru Ipsilanti. Chiriac Popescu, unul dintre naratorii evenimentelor de la 1821, consemnează că „s-a arătat necredincios şi predător al Eteriei, arătîndu-se de două ori în bătălia Drăgăşanilor (cum am aflat) la turci". În lupta de la 29 mai, el ar fi promis — potrivit relatării aceluiaşi autor — ajutor lui Macedonschi, determinîndu-l să angajeze lupta cu otomanii, apoi, în toiul bătăliei, ar fi părăsit tabăra eteriştilor. De asemenea, în lupta de la Drăgăşani, din 7/19 iunie, „Cînd s-au bătut trupul [corpul de oaste] cel mare al lui Ipsilanti, el a fost cel dintîi care s-a tras din bătălie".

Atitudinea trebuie pusă mai curînd pe neînţelegerea obiectivelor sociale şi naţionale ale celor două mişcări, decît pe vitejia, incontestabilă, a lui Iamandi. De altfel,

... şi fiul său Iorgu Juvara

purtarea sa nu l-a ferit de urmări. Nevoit să se predea lui Bimbaşa Sava, la 20 iulie 1821, Iamandi a fost cedat de acesta otomanilor, care l-au executat la Constantinopol.

Gazetari şi diplomaţi

Moşia Giuvăreşti a rămas în stăpînire lui *Gheorghe*, fratele lui Iamandi, venit pentru preluarea moştenirii din Macedonia. Între altele, lui i se datorează biserica din satul Giuvăreşti, ctitorită în anul 1857. La venirea sa în ţară, Gheorghe era căsătorit, avînd şi copii: *Cristodor* (sau *Hristodor*) menţionat în lista de alegători pentru Adunarea obştească din anul 1831 ca reprezentant al judeţului Romanaţi, *Iorgu* (probabil Gheorghe) şi *Nae*. Acest Nae Giuvara era, se pare, acelaşi cu *Niţul Giuvara*, menţionat într-un document din anul 1824, în vechea listă a companiei de negustori din oraşul Craiova.

Celălalt frate venit în Ţara Românească la sfîrşitul veacului XVIII se numea, probabil, *Trandafir*, deoarece fiul său, *Ion Trandafir Giuvara*, îi poartă numele. În anul 1825, acest Ion Trandafir (sau *Iane Trandafil*, cum menţionează documentul) a avut un proces pentru „clironomie" (adică de moştenire) cu cumnata sa, Elena Giuvara, soţia răsposatului *Constantin*, care era, deci, fratele lui Ion Trandafir.

Acest Ion Trandafir trebuie să fie acelaşi cu Ion Giuvara, reţinut de tradiţia familiei ca întemeietor al ramurii muntene a Giuvăreştilor, aceea care, mai tîrziu, se va numi Djuvara. Stabilit la Brăila, în jurul anului 1830, după eliberarea fostei raiale a Brăilei şi revenirea ei la Ţara Românească, Ion Giuvara şi-a cumpărat moşii şi a intrat în viaţa politică. O activitate politică şi mai susţinută au avut-o însă fiii săi *Trandafir* şi *Gheorghe*, amîndoi participanţi la revoluţia de la 1848, amîndoi nevoiţi să emigreze în Franţa, unde au sprijinit pe conducătorii revoluţiei paşoptiste. În Franţa, cei doi fraţi au adoptat, potrivit foneticii franceze, numele Djuvara, care a fost menţinut în continuare de toţi membrii ramurii muntene a familiei.

Gheorghe Djuvara a avut doi fii: *Trandafir Gh. Djuvara* (1856-1936) şi *Alexandru Gh. Djuvara* (1858-1913), care, amîndoi, s-au afirmat ca iluştri oameni politici şi de cultură români. După ce şi-a luat titlul de doctor în literatură şi filosofie la Universitatea din Bruxelles, acolo unde făcuse şi studiile universitare, Trandafir Gh. Djuvara a intrat în diplomaţie[1], fiind, pe rînd, ataşat la agenţia diplomatică din Paris (1879), secretar de legaţie la Bruxelles (1880), şef al diviziunii consulare (1883) şi al celei politice (1885), secretar al Ministerului de externe (1887), însărcinat cu afaceri la Belgrad (1887-1888), agent diplomatic şi consul general la Sofia (1888-1891), trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Turcia (din 1896), apoi din nou în aceeaşi calitate în Belgia, din 1909 pînă în 1920.

Avînd, totodată, veleităţi literare a realizat, în anul 1883, lucrarea *Essai sur la Littérature roumaine*, pe care a pu-

[1] Despre activitatea diplomatică a lui Trandafir Gh. Djuvara pe larg — cu extrase din însemnările sale memorialistice — în *Magazin istoric*, nr. 9-11/1987.

blicat-o la Amsterdam, una din primele încercări de istorie a literaturii române de la origini pînă în anul redactării. A publicat, de asemenea, versuri și a colaborat la diferite publicații ale timpului. Trandafir Gh. Djuvara s-a afirmat și ca istoric, publicînd o colecție de *Tratate, convenţiuni și învoiri internaţionale ale României* (1888), *Études sur les negociations commerciales de la Roumanie avec l'Autriche-Hongrie* (1886). *Cent projects de partage de la Turquie* (1914).

În ianuarie 1884 a început să editeze *Ateneul român* (pînă la 15 decembrie 1885), publicație ce continua mai vechea revistă cu același titlu editată de V.A. Urechiă din 1866, cu scopul, mărturisit în articolul programatic, de „a instrui și educa poporul". De altfel, în aceleași scopuri culturale, a desfășurat o susținută activitate de mecenat, lăsînd la moarte o valoroasă colecție de tablouri și suma de cinci milioane de lei Ateneului Român.

Fratele său mai mic cu doi ani, Alexandru Gh. Djuvara, a făcut, de asemenea, studii în străinătate, la Paris, intrînd, după revenirea în țară, în activitatea politică. A fost deputat în mai multe rînduri, între aprilie 1897 și ianuarie 1898, ministru de justiție, iar între martie 1908 și noiembrie 1909, ministru la industrie și comerț. A întemeiat și el o publicație, *L'Étoile roumaine*, și, ca liberal dizident, a colaborat la *Românul*. De asemenea, a elaborat un studiu, *Idealism și realism*. Nu a avut descendenți.

Trandafir Gh. Djuvara a avut doi fii: *Marcel* și *Radu*. Marcel a fost șef de promoție la Școala politehnică de la Berlin, dar nu a putut să-și valorifice deosebita pregătire, murind tînăr, la sfîrșitul primului război mondial. Fiul său, *Neagu Djuvara* a avut preocupări istorice, publicînd un studiu despre *Familii de origine aromână în principate* (Freiburg, 1965). Radu Djuvara, diplomat în perioada interbelică, a fost ministru plenipotențiar la Berlin și Atena.

O strălucită carieră științifică și diplomatică a desfășurat nepotul de fiu al lui Trandafir Djuvara, *Mircea Traian Djuvara*. Născut în anul 1886, a făcut strălucite studii juridice și filosofice, luîndu-și doctoratul cu o teză, *Teoria generală a dreptului*, al cărei conținut a devenit subiectul unui curs susținut la Universitatea din București. Paralel cu activitatea la catedră, a activat pe tărîm politico-diplomatic, fiind membru al Delegației române la Conferința de pace de la Paris, din 1918-1919 și membru al mai multor organisme internaționale: președintele grupului interparlamentar român, vicepreședinte al Institutului internațional de filosofia dreptului și sociologie ș.a.

Pentru un scurt interval — august 1936-februarie 1937 — a fost ministru de justiție și, în continuare, ministru secretar de stat. A publicat, pe lîngă numeroase lucrări științifice, și studii cu caracter istoric: *La guerre roumaine* (1918), *Les sacrifices roumains* (1919), *Cîteva cuvinte despre Mica Înțelegere* (1920), subliniind activitatea și tendințele politicii internaționale românești după înfăptuirea statului național unitar. A murit în anul 1945.

Dublă înrudire cu vodă Cuza

Ramura moldovenească a Giuvăreștilor a adoptat numele Juvara. Potrivit tradiției, ascendentul acestei ramuri a fost *Ion Givara* din Ianina, macedo-român din sudul Dunării. După informațiile cuprinse în lucrarea lui Neagu Djuvara, fiii acestui Ion erau veri cu Ion Giuvara din Brăila. În virtutea acestui amănunt, ascendentul ramurii moldovene ar fi fost frate cu Trandafir Giuvara, tatăl lui Ion Trandafir și Constantin Djuvara, amîndoi fiind probabil fiii acelui legendar Nicolae Giuvara.

Ion Giuvara a avut trei fii: *Dumitru* (sau *Dumitrachi*), *Hristodor (Cristodor)* și *Stere*, născuți la Ianina pe la sfîrșitul sec. XVIII. Potrivit tradiției familiei, Dumitru și Hristodor s-au stabilit în Moldova în anul 1812, în timpul domniei lui Scarlat Callimachi (1812-1819). Cîțiva ani mai tîrziu ar fi venit și Stere. Originea sud-dunăreană este confirmată și de paharnicul Sion, care în *Arhondologia Moldovei* îi numește bulgari, știut fiind că în veacurile trecute românii veniți din sudul Dunării erau desemnați ca „greci", „albanezi", „bulgari" — după zona de proveniență. Tot el ne informează că Giuvăreștii ar fi venit în Moldova după 1829, ceea ce contravine tradiției familiei. Sion fiind din aceeași generație cu frații Juvara, înclinăm să-i dăm dreptate, mai ales că și descendenții celor trei frați sînt atestați și documentar, după acest an.

Înainte de a veni în Moldova, frații Juvara lucraseră la Banca „Varias", cu sucursale la Istanbul și Atena, păstrînd și după stabilirea lor la noi legături cu această puternică instituție bancară. Aveau deci un capital, la care adăugînd banii obținuți din comerțul cu vite, au putut să ia în arendă moșii în ținuturile Fălciu și Galați. Dumitru Giuvara a arendat moșia Roșiești, din Fălciu, iar după căsătoria sa cu Paraschiva Penca, fata unor negustori din Focșani, a cumpărat o moșie de două mii de hectare pe Valea Elamului. Hristodor s-a stabilit la Bîrlad, cumpărînd moșia de la Cîrlomănești, stăpînită de Manolache Costachje Epureanu (*Magazin istoric*, nr. 3/1987). Stere s-a stabilit în părțile Tecuciului.

Prin ocupațiile lor de negustori și arendași, frații Juvara aparțineau, ca poziție socială, noii clase în ascensiune, burghezia. Cum însă în prima jumătate a veacului trecut în societatea românească se păstrau puternice rămășițe feudale, Juvărăștii, ca, de altfel, mulți dintre contemporanii lor, au năzuit la titluri boierești, pe care Mihail vodă Sturdza le distribuia cu generozitate, firește nu de-

Maria, născută Docan

zinteresat. Dumitru şi-a cumpărat astfel titlul boieresc de stolnic, Hristodor a căpătat, în aceleaşi condiţii, dregătoria de paharnic, iar Stere şi-a cumpărat şi el un titlu boieresc.

Hristodor, căsătorit cu Catinca Ralli, s-a stabilit la Cîrlomăneşti. Participant la lupta pentru unirea principatelor, după 24 ianuarie 1859, a fost deputat în adunarea legiuitoare din partea judeţului Tutova. Fiul său, *Dumitru (Tache) Juvara* (1844-1920) a fost unul dintre primii profesori de economie politică la Universitatea din Iaşi, activînd ulterior pe plan local, la Bîrlad, ca avocat şi primar al localităţii. De la surorile sale *Sultana* şi *Sevastia*, ca şi de la fiicele sale, *Maria, Ecaterina* şi *Florica* nu mai trăiesc descendenţi.

Un membru al familiei lui Stere Juvara, *Teodor Juvara*, a fost prefect al ţinutului Vaslui şi, o vreme, deputat în Parlament, iar un alt membru al familiei, *Iamandi (Diamandi) Juvara*, a fost, de asemenea, prefect şi deputat de Tecuci. În amintirile sale, profesorul *Alfred Juvara* menţionează între descendenţii lui Stere şi pe *Tache Anastasiu*, apropiat colaborator al lui Dimitrie A. Sturdza, care l-a convins, din lipsă de moştenitori, să-şi lase averea Academiei Române.

Singurul membru al familiei de la care au rămas urmaşi direcţi a fost Dumitru Juvara. El a avut doi fii: *Nicu* şi *Iorgu* şi o fată, *Maria*. Nicu (cca 1830-1901) a fost căsătorit cu Zamfira Lambrino, nepoată de frate a lui Iordache (Gheorghe) Lambrino, cumnatul şi prietenul domnitorului Alexandru Ioan Cuza. (Fratele Zamfirei Lambrino a fost Neculai, bunicul lui Zizi Lambrino.) Dintre numeroşii copii ai lui Nicu (nouă), au trăit doar patru: *Ecaterina, Alfred, Alice* şi *Henri*. Cel mai cunoscut dintre ei a fost, neîndoielnic, profesorul Alfred Juvara (1875-1963), care, după studii la Paris încununate de doctoratul susţinut în anul 1900, a devenit

Două personalităţi ale medicinii româneşti: chirurgul Ernest Juvara...

primul profesor de drept internaţional privat din România. În această calitate, Alfred Juvara a apărat interesele ţării la diferite conferinţe internaţionale, ca membru al Curţii Permanente de Arbitraj de la Praga şi al Tribunalului Arbitral Mixt de la Istanbul. Fratele său, Henri Juvara (1881-1946), căsătorit cu Maria Ana Perticari, a avut un singur fiu, *George Juvara* (1911-1984), magistrat şi consilier juridic.

Al doilea fiu al lui Dumitru Juvara, *Iorgu Juvara* (1833-1898), a fost căsătorit cu Maria Docan, fiica luptătorului unionist Gheorghe Docan şi nepoată de văr a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, prin bunica sa Zoiţa, născută Cuza. Iorgu a desfăşurat o susţinută activitate politică şi culturală pe plan local, înfiinţînd şcoli (cum a fost aceea de la Sărăţeni), ctitorind diferite lăcaşuri şi instituţii de asistenţă socială (spitalul din Bîrlad).

De altfel, tot în domeniul medicinii s-a afirmat şi fiul său, *Ernest Juvara* (1870-1933), profesor de chirurgie din anul 1904, la Iaşi şi Bucureşti, şi director al Institutului de anatomie, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai chirurgiei româneşti. Nu a lăsat urmaşi.

Fraţii săi s-au numit *Nicu Juvara* (1869-1958) şi *Emil Juvara* (1876-1950). Nicu nu a avut descedenţi pe linie bărbătească; fiul lui Emil Juvara este *Ion Juvara* (n. 1913), profesor doctor, membru titular al Academiei de ştiinţe medicale şi membru titular al mai multor societăţi medicale din S.U.A., Franţa, Bulgaria.

Djuvara şi Juvara, două nume asemănătoare, de fapt două ramuri ale uneia şi aceleiaşi familii, stabilite în decursul vremii pe pămîntul românesc, ilustrînd istoria poporului căruia i s-au integrat cu reprezentanţi de seamă pe tărîmul vieţii politice şi, cu deosebire, al ştiinţei şi culturii. ■

...şi prof. dr. Ion Juvara

UN OM DE CULTURĂ ŞI O CARTE

În Magazin istoric, **nr. 3 (300), din martie anul acesta, în articolul** 1775: răpirea Bucovinei, **se menţionează, între altele, şi lucrarea lui Trandafir G. Djuvara,** Cent projets de partage de la Turquie, **„apărută la finele veacului trecut". Aceste rînduri au ca pretext dorinţa de a corecta data apariţiei lucrării menţionate, dar scopul lor este mai ales acela de a prezenta publicului larg o scrisoare, un om de cultură şi o carte.**

Trandafir G. Djuvara (1856-1936) a fost unul dintre cei mai apreciaţi diplomaţi români de la interferenţa secolelor XIX şi XX (vezi şi Magazin istoric, **nr. 9-11/ 1987). Între 1887 şi 1925, a avut misiuni diplomatice la Belgrad, Sofia, Istanbul, Bruxelles, Luxemburg şi Atena. În** Prefaţa pe care Victor Bérard (preşedintele Comisiei de afaceri externe a Senatului Franţei) a scris-o pentru lucrarea lui Trandafir G. Djuvara, Les missions diplomatiques, **apărută la Paris în 1930, în Editura Librairie Félix Alcan, se menţiona: „Diplomat de carieră, cu o viaţă consacrată în totalitate serviciului în slujba patriei românilor, trecut prin numeroase capitale europene, domnul T.G. Djuvara este cunoscut de toţi cei care studiază istoria şi politica Levantului prin cele două opere ale sale devenite clasice —** Traités et Conventions de la Roumanie şi Cent traités de Partage de l'Empire ottoman". **(După cum se poate observa, prefaţatorul a modificat parţial titlul celui de-al doilea volum indicat.)**

Iată acum o scrisoare pe care Trandafir G. Djuvara a trimis-o lui Nicolae Iorga; documentul a fost inclus în lucrarea Scrisori către N. Iorga, **vol. III, pe care am publicat-o în 1988, dar pentru marele public am considerat utilă reluarea lui.**

Petre ŢURLEA

„Légation de Roumanie

Bruxelles, 209, Avenue Louise
19 febr[uarie] 1914

Prea stimate domnule Iorga,

Îţi trimit volumul meu: *Cent projets de partage de la Turquie,* despre care ţi-am amintit deja. Se înţelege, o asemenea lucrare va fi fost altfel făcută de un istoric ca d[umnea]ta, care, după mine, cunoşti mai bine ca oricare dintre contemporanii noştri afacerile Orientului european. Dar aşa imperfect cum este alcătuită lucrarea mea, poate că vei binevoi a o primi cu indulgenţă; cel puţin din punctul de vedere bibliografic, poate că vei găsi într-însa oarecare notiţe interesante.

De mulţi ani strînsesem un material numeros pentru atingerea ideii mele de a studia proiectele nenumărate de împărţire a Imperiului otoman. În urma doliului crunt ce m-a izbit anul trecut [moartea fratelui său mai mic, Alexandru], am găsit o mîngîiere în coordonarea acestor notiţe, iar evenimentele balcanice [cele două războaie din 1912-1913] dînd o oarecare actualitate acestor cercetări, s-a găsit unul din marii editori parizieni care mi-a luat studiul pe riscul lui; urez să nu se înşele în socotelile ce a făcut.

După cum vei vedea (index alfabetic), numele d[umi]tale este des citat, căci nimănui nu datorez mai mult ca d[umi]tale; în special, graţie indicaţiilor d[umi]tale am putut căpăta cele cinci proiecte inedite din Milan[o], Neapole şi Insbruck. Ca şi în cartea mea, îţi aduc aici omagiul admiraţiunei mele.

Dacă socoteşti că volumul meu merită onoarea să fie oferit Academiei Române prin preţioasa d[umi]tale mijlocire, aş fi foarte măgulit şi m-aş grăbi a-ţi trimite un al doilea exemplar. Totdeodată aş mai dărui Academiei noastre copia integrală a manuscrisului lui Lutio (393 pagini), din care nu am dat decît extrase; copia m-a costat 260 lei şi, cum manuscrisul este încă inedit, cred că Academia ar folosi să-l posede; tot astfel ţi-aş mai putea trimite şi fotografiile manuscriselor Milan[o]. Aş fi astfel încurajat a întreprinde şi alte lucrări.

Lucrul însă la care aş ţine mult ar fi să primesc observaţiunile d[umi]tale savante; îndreptînd şi completînd lucrarea, aş da o mai bună ediţiune românească... dacă d[umnea]ta crezi *necesarmente* că ea ar fi de vreun folos.

Cer iertare de atîtea şi atîtea importunităţi şi te rog, prea stimate domnule Iorga, să mă crezi, al d[umi]tale pururea devotat

T. Djuvara

P.S. Primiţi felicitările mele pentru alegerea d[umnea]v[oastră] ca deputat".

Aceasta este scrisoarea lui T.G. Djuvara, pe marginea căreia vom face cîteva adăugiri. În primul rînd, trebuie spus că în *Introducerea* la lucrarea sa, T.G. Djuvara preciza că s-a folosit de lucrările unor remarcabili autori, între care „şi ale eruditului meu compatriot, domnul Nicolae Iorga", al cărui nume este menţionat de 31 ori. În ceea ce priveşte proiectul lui Lutio, citat parţial de T.G. Djuvara, manuscrisul original se află la Biblioteca Naţională din Neapole şi a fost prezentat pentru prima dată, în rezumat, de către Nicolae Iorga, în *Colecţia Hurmuzaki,* vol. XII, *Acte . relative la războaiele şi cuceririle lui Mihai Viteazul,* Tipografia „I.V. Socec", 1903, p. 145. Lutio — pe numele său adevărat Fulgenzio Luzi (1566-1621) — doctor în drept, s-a aflat în anturajul lui Alexandru Farnese şi apoi al ducilor de Parma şi Piacenza. Copia manuscrisului Lutio se află la Biblioteca Academiei Române, mss. italian 10, avînd titlul *Dinastia Ottomana, in che stato si trovi et come possa finire...* Pe pagina de titlu se află consemnarea: „Dăruit de T.G. Djuvara, şedinţa din 14 martie 1914".

Cît priveşte lucrarea *Cent projets de partage de la Turquie,* a cărei dată de apariţie este, cum s-a văzut, anul 1914, precizăm că ea nu a fost editată în limba română; a fost însă laudativ prezentată de către Nicolae Iorga, în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe Sud-Orientale,* an I, nr. 3, din martie 1914, pp. 65-66.

Aşadar, mica corectură mi-a dat posibilitatea să subliniez faptul că Istoria a constituit un element de atractivitate şi investigaţie şi pentru mulţi nespecialişti; că munca şi pasiunea unora dintre ei au condus spre elaborarea unor lucrări de referinţă; în sfîrşit, că la Nicolae Iorga te puteai adresa pentru sprijin şi sfat. ■

Dicţionar istoric

TÎRGURI, ORAŞE ŞI CETĂŢI DINTRE PRUT ŞI NISTRU (VIII)

C.C. GIURESCU

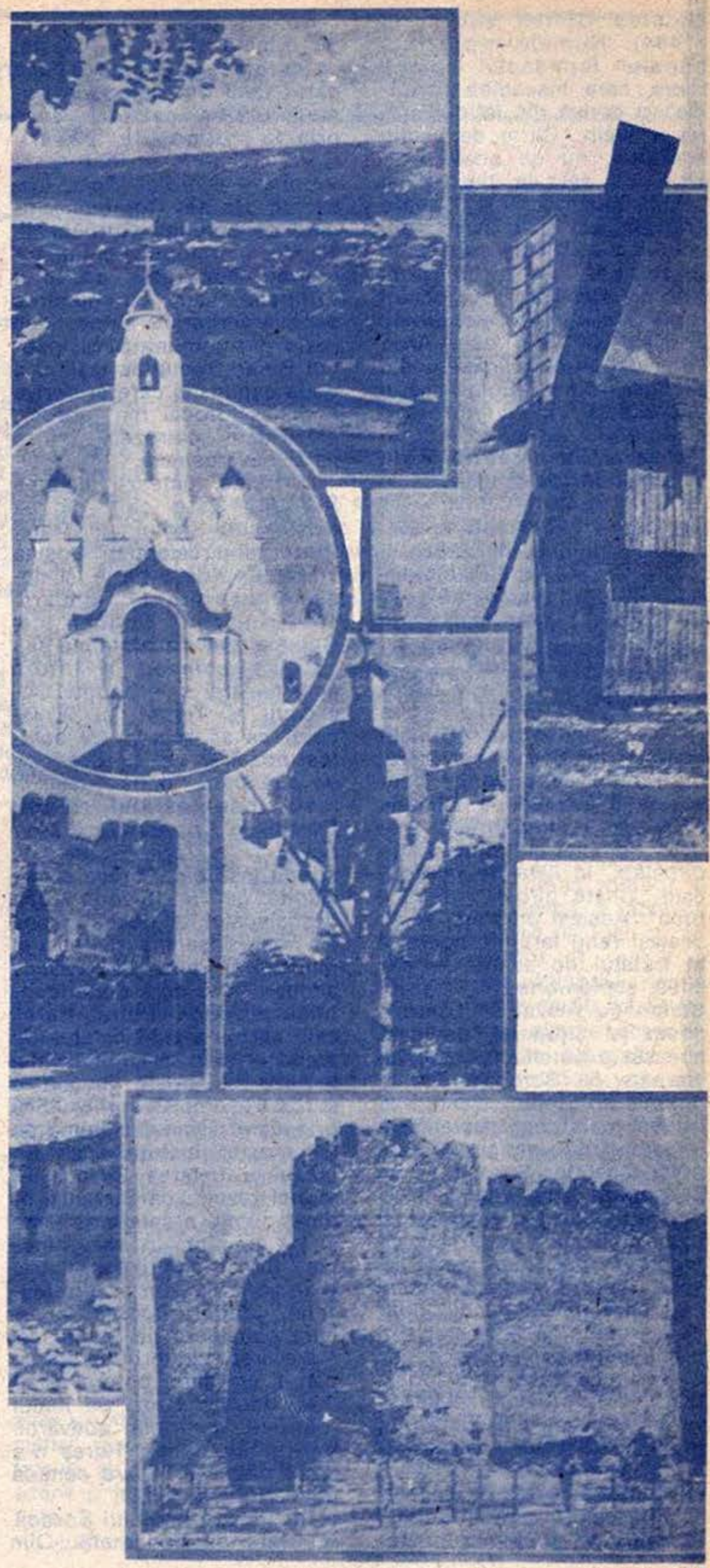

RENII (R.S.S. Ucraineană)[1] apar ca tîrg în harta lui G. Reichersdorf, alcătuită pe temeiul datelor obţinute în prima domnie a lui Petru Rareş (1527-1538); pe malul Dunării, la est de vărsarea Prutului, sînt înfăţişate două turnuri — acelaşi simbol ca la Iaşi, Hîrlău, Tecuci etc. — şi alături numele „Ren".

E probabil că aşezarea avea calitatea de tîrg şi la finele secolului al XV-lea, dezvoltîndu-se în special după

[1] Continuăm prezentarea — din cartea *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene*, apărută în anul 1967, la Editura Academiei, în condiţii pe care le-am înfăţişat în numărul 4/1992 al revistei — vocilor privind oraşele dintre Prut şi Nistru.

Imagini de la jumătatea secolului nostru surprinse în Soroca

căderea Chiliei sub turci (1484). Numele reprezintă pluralul termenului comun *renie*, care înseamnă „prundiș" și derivă din latinul *arena* = nisip. Cît e de veche așezarea, nu se poate preciza; ca sat de pescari și schelă secundară la Dunăre credem însă că a existat din cele mai vechi timpuri și, în orice caz, în secolul al XIV-lea. Renii au avut ocolul lor; o știm dintr-un act din 10 aprilie 1593 prin care Aron vodă dăruiește mănăstirii din muntele Sinai (Egipt) satul Giurgiulești, în ținutul Chigheciului, care sat „mai înainte a fost drept domnesc și ascultător de orașul nostru Reni".

SOROCA (R.S.S. Moldovenească), așezată la un vechi vad al Nistrului, apare în documente abia spre sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare. În tratatul de pace pe care acesta îl încheie, la 12 iulie 1499, cu Ioan Olbracht, regele Poloniei, ultimul dintre pîrcălabi, în lista de martori, este „Coste pîrcălab de Soroca". Același personaj și cu același rang ierarhic apare și în tratatul de alianță — din 1499, septembrie 14 — al lui Ștefan cu Alexandru, marele cneaz al Lituaniei; de data aceasta e numit însă „Coste, staroste de Soroca". Tot la domnia lui Ștefan se referă și o altă mențiune, posterioară — din 1517 ianuarie 17 — privind cetatea Sorocii; nu se precizează însă anul.

Tîrgul Sorocii este totuși mult mai vechi decît aceste mențiuni documentare. Dovadă, *faptul că a dat numele său ținutului respectiv*, ținut care trebuie să fi existat sub primii voievozi, în orice caz sub Roman I care se intitulează „voievod al țării Moldovei de la munți pînă la țărmul mării", sîntem convinși că săpături arheologice vor dovedi existența așezării în secolul al XIV-lea și, poate, și mai înainte.

Numele topic Soroca este de origine slavă; în rusește, el înseamnă „coțofană". Face parte deci din categoria numeroaselor așezări care poartă nume de păsări: *Corbu, Cioară* — în rusește *Vorona — Cioroiul, Rața, Cucu* etc. Un sat *Coțofanca*, ținînd de comuna Gurbănești, se află în raionul Lehliu, regiunea București; un altul *Coțofene* sau, cu numirea oficială Strîmtura Mitoc, face parte din comuna Sîrbi, raionul Bîrlad, regiunea Iași. O a doua explicație care ar deriva numele Sorocăi din „soroc", în rusește „patruzeci", ni se pare neverosimilă.

De cînd datează *cetatea* Sorocii? Este cert că ea exista sub Ștefan cel Mare. Prezența pîrcălabului Costea în 1499 pe de o parte, și documentul din 17 ianuarie 1517 în care Bogdan cel Chior afirmă că părintele său „Ștefan voievod a întors aceste... trei sate anume Cosaceuți și Tricinți și Strijacouți *ca să asculte de cetatea noastră*, de Soroca" pe de altă parte, o dovedesc în mod incontestabil. Miron Costin, în *Cronica Țării Moldovei și a Țării Românești*, afirmă însă că „Soroca a fost clădită de Petru vodă după descălecatul al doilea", ceea ce poate însemna și Petru al Mușatei și Petru Rareș. Dacă admitem cea de a doua identificare, dacă Petru Rareș este cel ce a zidit cetatea *de piatră* — și în sprijinul acestei ipoteze se poate invoca o scrisoare din 23 aprilie 1543 prin care domnul cheamă pe un meșter bistrițean să lucreze la cetatea Sorocii — atunci rezultă că Ștefan a ridicat numai o cetate de lemn și de pămînt. În cazul însă cînd prin „domnul Petru" trebuie să înțelegem pe fiul Mușatei, atunci, tradiția locală care consideră pe Ștefan cel Mare drept ziditorul cetății de piatră, ale cărei puternice ziduri stau și astăzi pe malul Nistrului, exprimă adevărul. Într-un atare caz, Rareș n-a făcut decît *să repare* cetatea părintelui său.

În privința ocolului Sorocii, în afară de documentul din 17 ianuarie 1517, menționat mai sus, din care rezultă că satele *Cosaceuți, Tricinți* și *Strijacouți* au fost date de către Ștefan cel Mare ca să asculte de cetate, mai cunoaștem și un altul din 11 martie 1586 prin care Petru Șchiopul dăruiește lui Andrei logofătul și pîrcălabul de Neamț, între altele, „satul *Climăuții*, deasupra Nistrului și satul *Socolul* și Selîștea *Zăvadinele* ce sînt în ținutul Sorocii", toate „ascultătoare către ocolul cetății Soroca". Menționăm de asemenea un act din 1620, aprilie 12, prin care Gaspar vodă Grațiani întărește lui Nicoară vel vornic, între altele, satul *Trifăuții*, „fost drept domnesc, ascultător de tîrgul Sorocii".

ȘERBANCA (R.S.S. Moldovenească). Relatînd o năvălire a tătarilor, la începutul domniei lui Ștefan cel Tînăr sau Ștefăniță, *Cronica moldo-polonă* arată că „în anul 7026 [1518], august în 14, au venit tătarii în țara Moldovei, mai întîi la orășelul de pe Prut, Șerbanca". Este cea dintîi informație pe care o avem asupra acestei localități, situate pe malul stîng al Prutului, în sudul fostului ținut al Hotinului, și „den sus de Ștefănești", cum ne informează un izvor din secolul al XVII-lea. Cronica lui Grigore Ureche — Simion Dascălul, relatînd același eveniment, dar cu o seamă de detalii care nu se află în *Cronica moldo-polonă*, ci provin, probabil, din „letopisețul moldovenesc", menționează „locul ce se chiamă Șerbanca"; aceasta arată că „orășelul" din 1518 nu s-a putut dezvolta, ci a avut o evoluție regresivă, ca atîtea alte așezări ale noastre. Cert este că el nu figurează printre tîrguri în izvoarele secolului al XVII-lea. Nu știm cînd a ajuns Șerbanca „orășel"; s-ar putea ca faptul să se fi întîmplat în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, așa cum am bănuit și pentru Șcheia. ■

(Va urma)

Din dosarele arhivelor

PAN HALIPPA: „PREZENŢA LUI STERE NE-A FOST DE MARE AJUTOR“

Am în faţă un dosar voluminos, cuprinzînd note şi însemnări, corespondenţă şi extrase din presă şi diverse lucrări, pe care proprietarul său l-a depus în arhive cu mulţi ani în urmă. Tot acest material documentar, interesant dar inegal ca valoare, a aparţinut cunoscutului avocat Adrian Brudariu **despre care cititorii** Magazinului istoric **au aflat unele date biografice, dar şi referiri la preocupările sale, în nr. 5-6/1992. De această dată, am selectat o scrisoare** inedită **a lui Pan Halippa, în care tribunul basarabean face cîteva precizări în legătură cu activitatea lui Constantin Stere (vezi** Magazin istoric, **nr. 6/1972, 7-11/1989, 10-12/1990) în timpul evenimentelor ce au dus la unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. Şi tot legat de problema Basarabiei mi s-au părut nu lipsite de interes pasajele desprinse dintr-un articol semnat de N. Durnovo, fost ministru al învăţămîntului în Rusia, şi publicat în 1912, exact în anul în care se împlinea un secol de la luarea Basarabiei — cu care prilej autorităţile ţariste au organizat ample festivităţi. Surprinzătoarele sale concluzii, ţinînd cont de faptul că autorul era nu numai rus dar şi înalt demnitar de stat, explică nu doar prezenţa traducerii lui integrale printre materialele documentare ale avocatului A. Brudariu, dar şi gestul nostru de a-l readuce în circuit.**

Gh. NEACŞU

Iubite Domnule Brudariu,

La întrebarea d-tale, care a fost rolul lui Constantin Stere în actul unirii Basarabiei cu România, îţi pot răspunde următoarele:

Acest rol s-a început la Iaşi, în zilele din luna martie 1918, cînd noi — Sfatul Ţării — am tratat cu primul ministru al României, Alexandru Marghiloman, condiţiile de unire. Tratative se purtaseră şi pînă atunci, cu guvernul I.I.C. Brătianu şi cu guvernul generalului Alexandru Averescu. Dar rezultatele erau nule, deoarece aceste guverne mai sperau să obţină tezaurul României de la Moscova şi să-i salveze pe deputaţii români, pe care îi avea ca musafiri [refugiaţi] la Odessa guvernul sovietic, fără să le dea voie să plece în ţară. Şi mai era şi chestia angajamentului Sfatului Ţării de a face reforma agrară aşa cum dorea ţărănimea basarabeană.

Al. Marghiloman l-a invitat la tratativele noastre şi pe C. Stere şi acesta a găsit formula ca Sfatul Ţării să-şi păstreze funcţiile pînă va rezolva reforma agrară şi va introduce votul universal în alegerile parlamentare, judeţene şi comunale. Totodată, Basarabia unită cu România, trebuia să-şi aibă doi miniştri în guvernul central şi o administraţie autonomă în provincie. Aceste condiţii fusese[ră] formulate de cu vreme în Blocul Moldovenesc şi Sfatul Ţării şi ele l-au determinat şi pe preşedintele Ion Inculeţ să accepte Unirea.

Întorşi la Chişinău, noi — delegaţii Sfatului Ţării — ne-am pus pe lucru şi prezenţa lui C. Stere ne-a fost de mare ajutor, căci C. Stere avea un strălucit nume de socialist revoluţionar care mai făcuse şi mulţi ani de închisoare şi lagăre în Siberia ţaristă.

C. Stere a fost primit în Sfatul Ţării cu unanimitate de voturi şi prin cuvîntările sale, rostite şi în limba română şi în limba rusească, a făcut ca votul Unirii să fie luat cu 86 glasuri pentru şi numai 3 contra, iar abţinerile de la vot, în număr de 30, să nu însemne decît simple absenţe, încît Alexandru Marghiloman a caracterizat acest vot „quasi unanim“.

Mai mult decît atîta, Ion Inculeţ, fiind delegat de Sfatul Ţării să reprezinte Basarabia în guvernul central alături de d-rul Daniil Ciuhureanu, care fusese pînă atunci prim-ministru al Republicei, C. Stere a fost ales ca preşedinte al Sfatului Ţării, producîndu-se dovada că C. Stere se bucura de încrederea totală a parlamentului nostru provincial.

Este drept că această preşedinţie a lui C. Stere nu l-a îndemnat să se ţină de funcţia prezidenţială, încît Sfatul Ţării, în sesiunea lui de toamnă din 1918, cînd s-a vo-

Deputaţii din Sfatul Ţării, la Chişinău, împreună cu reprezentanţii guvernului român, după votarea unirii Basarabiei cu România (27 martie 1918)

tat reforma agrară, m-a ales ca preşedinte pe mine, căci C. Stere nici n-a venit la Chişinău, fiind reţinut cu alte treburi la Bucureşti.

Dar aceasta nu înseamnă decît că C. Stere era un luptător român basarabean, care era chemat să participe la acţiuni variate şi omul nu mai prididea să fie prezent în toate părţile. Totuşi, decretul legal prin care se introducea votul universal în Basarabia n-a fost semnat numai din îndemnul lui Al. Marghiloman, şi alegerea lui C. Stere în primul Parlament al României Mari este o dovadă în plus că C. Stere a fost şi rămîne unul din cei mai mari cetăţeni şi luptători pentru Basarabia. De altfel, n-a fost nici un parlament român care să nu-l aibă pe C. Stere ca deputat de la judeţul său natal al Sorocii şi aceasta s-a repetat pînă la moartea lui C. Stere, în 1936.

Iată deci care a fost rolul lui Constantin Stere în actul unirii de la 27 martie 1918 şi dacă el ar fi putut veni la şedinţele Sfatului Ţării şi în sesiunea de toamnă, votul de renunţare la acele aşa-zise condiţii ale Unirii ar fi fost dat şi de el.

Al d-tale prieten,
Pan Halippa
17 noiembrie 1975.

Problema Basarabiei
N. Durnovo

„Unii se bucură, alţii se întristează", aşa ar fi trebuit intitulat articolul de mai la vale.

Cu privire la Basarabia, încă din anul 1877, în toiul războiului ruso-turc, noi ne-am exprimat, împreună cu profesorul slavist A.A. Mareev, părerea noastră în presă, iar de atunci, vizitînd nu o dată România şi fondînd acolo organul nostru, în anul 1902, în limba ruso-franceză, ne-am întărit şi mai mult convingerea că Basarabia este nu numai mărul discordiei între români şi ruşi, ci şi o piuliţă cu praf de puşcă, care, de va exploda, va lumina ca un incendiu însîngerat întreg Orientul ortodox şi va înmormînta gloria Rusiei ca eliberatoare a creştinilor din Orient.

Cînd se proiecta, din iniţiativa actualului ambiţios Kir-de-Chişinău (episcopul Serafim), sărbătorirea a o sută de ani de la *desfacerea Moldovei* de peste Prut de la principatul autonom moldovenesc, noi am arătat în *Peterburgskie vedomosti* cît de nepotrivită era o asemenea sărbătorire, prevăzînd că această festivitate va îmbrăca România în doliu, că oraşele ei se vor acoperi cu drapele negre, ziarele vor apărea cu chenar negru, aşa cum s-a şi întîmplat.

Noi, ruşii, credem desigur în devotamentul şi fidelitatea populaţiei moldoveneşti, apropiată nouă ca spirit faţă de Rusia şi trebuie să credem că ea va rămîne credincioasă pînă în ultima zi. Însă aceasta nu înseamnă deloc că simpatiile moldovenilor de peste Prut să se îndrepte mai curînd spre ruşi decît spre com-

patrioții lor români.

Stăpînind Basarabia timp de o sută de ani, ce am făcut noi pentru populația moldovenească, pentru dezvoltarea ei culturală?

N-am făcut nimic, căci toate școlile create în Basarabia au de scop să transforme pe românii basarabeni în velicoruși (moscoviți), ceea ce nu reușește. De peste 90 de ani poporul moldovenesc din Basarabia, numărînd peste un milion și jumătate de suflete, este lipsit de clerul său superior, contrar legilor fundamentale ale imperiului, care admit tuturor popoarelor din Rusia să-și aibă conducătorii lor spirituali. Moldovenii ortodocși nu au nici un episcop al lor, sau unul care să cunoască limba română. Cine a fost prin Basarabia știe ce biserici-colibe sînt acolo, cîte biserici sînt distruse ori șterse de pe fața pămîntului. Ni se va obiecta că și în România biserica ortodoxă nu este la înălțime, deși acolo mai puțini părăsesc ortodoxia decît în Basarabia noastră. Românul rar renegă credința părinților săi. Dimpotrivă, însuși știe să convertească la ortodoxie pe cei de altă credință.

În zadar *Moskovskie vedomosti* (Journal de Moscou) și cu acesta și alte ziare se joacă pe coarda „patriotismului", declară că Rusia a eliberat Basarabia de sub jugul turcesc. Basarabia era o parte a principatului Moldovei, prin care trebuiau să treacă armatele rusești în timpul războiului Rusiei cu Turcia. Desigur că Rusia ar fi putut, în anul 1812, să anexeze întreaga Moldovă, dar aceasta ar fi fost uzurpare și nu cucerire, căci noi nu am purtat război cu moldovenii.

Cît de mic ar fi un popor, el reclamă respectul față de sine, se mîndrește cu existența sa, nu vrea să servească ca îngrășăminte rușilor, germanilor, ungurilor sau altor popoare.

România are cu ce se mîndri. Cea mai mare mîndrie a românilor este faptul că ei nu au renegat credința părinților lor, nu au inundat țara lor cu secte și erezii, nu s-au dizolvat în popoarele înconjurătoare ca maghiari, ruși, sîrbi, ci și-au ridicat numărul populației pînă la 12-13 milioane de suflete.

Și în istoria militară românii nu s-au dat de rușine și s-au luptat vitejește cu turcii și maghiarii pentru patria lor; au mers împreună cu rușii în anii 1877-1879 la Plevna. 14 000 de români au căzut în depărtata Manciurie [se referă la basarabenii din armata rusă căzuți în războiul ruso-japonez din 1904-1905]...

Rusia a salutat, în anii 1860-1870, întregirea Italiei, a contribuit la unificarea Germaniei, recunoscînd prin aceasta și altor națiuni dreptul la unificarea popoarelor lor. În acest lucru nu este nimic criminal și ni s-ar părea că este de preferat să-ți faci prieteni și nu dușmani. Putem fi siguri că noi, rușii, sîntem iubiți de Basarabia, deși arhiepiscopul actual din Chișinău, un om intelectual și deștept fără îndoială, care și-a supus multe fețe suspuse și care se furișează spre patriarhat, nu simte dragostea moldovenilor față de Rusia și nici nu dorește dragostea lor s-o aștepte.

Moldovenii sînt în ochii lui priviți ca separatiști și pentru aceasta cele mai alese fețe spirituale și culturale izgonite de el din Basarabia; limba moldovenească este izgonită din biserici; despre misionarism nu poate fi nici vorbă. Se seamănă sămînța dușmăniei, care va înălța pe semănător dar secerișul va fi amar.

Din punct de vedere cultural, Basarabia a rămas cu mult în urmă față de România. Astăzi Chișinăul a întrecut ca mărime Iașii, dar nu poate fi vorba de o comparație. Iașul este un oraș curat, frumos în toate privințele, cu clădiri bune, arhitecturale, cu universitate și alte așezăminte de învățămînt superior, față de care Chișinăul este un oraș decăzut. Și populația rusească venită aici, cu funcționari rusificatori, n-a ridicat în popor nici bunăstarea materială nici moralitatea, lăsînd întreaga populație moldovenească, ce și acum se află într-o profundă ignoranță...

Cum poate un astfel de popor să nu se gîndească la separatism? Nu întîmpină în bisericile sale pe arhiereii-despoți care vizitează eparhia ca dușmani ai naționalității, ai limbii lui?

Și astfel de arhierei sînt trei în Basarabia. Nu credem ca în România să se piardă ortodoxia, căci dacă aceasta s-ar întîmpla, atunci bisericile ei ar duce o existență mizerabilă și s-ar asemăna cu cele din Basarabia. Vizitînd anul trecut biserica Trei Ierarhi din Iași, care arsese, am fost uimiți de restaurarea ei, de noul și frumosul iconostas, de icoanele de mozaic etc. S-a cheltuit cu restaurația ei peste un milion de lei românești. Pentru moaștele Sfintei Paraschiva, care acum se află în Catedrala Întîmpinării Domnului din Iași, în locul raclei ce se topise din cauza marelui incendiu, s-a făcut una nouă, de argint, de mare preț.

Se constată, astfel, că poporul român nu este indiferent față de lucrurile lui sfinte...

Poporul se bucură de orice spectacol gratuit, de orice sărbătoare, fără a înțelege ce sărbătorește, de ce se bucură și se înveselește.

Dar intelectualii *români din Basarabia*, deși devotați Rusiei, greu se împacă cu despărțirea de cei de un neam cu ei, cărora le sînt sortiți. ■

„În 1992, în S.U.A., cei mai mulţi cetăţeni nu ştiu unde este România“

Profesorul american Joseph F. Harrington ne-a vizitat ţara în primăvara acestui an, prilej cu care a conferenţiat la Asociaţia de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale despre Relaţiile româno-americane între 1945-1992. **Domnia sa este profesor de istorie la Framingham State College, din Boston. Totodată, este membru al lui American Association for Advancement of Slavic Studies (Asociaţia americană pentru promovarea studiilor slave), al lui Society for Romanian Studies (Societatea pentru studii române), secretar-trezorier la New England Slavic Association (Asociaţia de slavistică din New England) şi la East European Research Center (Centrul de cercetări est-europene). Pasiunea pentru istoria românilor s-a materializat în numeroase comunicări şi articole privind relaţiile româno-americane şi într-o carte apărută la Universitatea Columbia, în 1991, scrisă în colaborare cu Bruce J. Courtney şi intitulată** Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruşi: 50 ani de relaţii româno-americane 1940-1990). Aşa cum menţiona profesorul Harrington în conferinţa amintită, titlul i-a fost sugerat de fostul ambasador român la Washington, Corneliu Bogdan. Profesorul Harrington este autor şi al unei alte cărţi, care a cunoscut deja două ediţii:** Masters of War. Makers of Peace: European Diplomacy 1918-1984 **(Stăpînii războiului. Artizanii păcii: diplomaţia europeană între 1918-1984).**

În timpul scurtei sale şederi în România, profesorul Joseph F. Harrington — însoţit şi de vărul său Scott Harrington — au fost oaspeţii redacţiei Magazin istoric, **ocazie cu care a acordat un interviu pentru cititorii revistei noastre.**

— Domnule profesor, ce anume v-a determinat să publicaţi o carte despre România şi în mod special despre ultimii 50 ani de relaţii româno-americane?

— Doi factori s-au aflat la originea pasiunii pentru acest subiect: pregătirea mea în domeniul diplomaţiei şi întîlnirea cu profesorul Radu Florescu. În anul 1978, am început să scriu un studiu despre relaţiile româno-americane în perioada administraţiei Kennedy. Profesorii Radu Florescu şi Stephen Fischer-Galaţi m-au încurajat, după publicarea studiului, în 1979, în *East European Quarterly*, să continui în această direcţie. Mi-am extins cercetările în arhivele preşedinţilor americani din perioada care mă interesa, i-am abordat pe ambasadorii români la Washington — şi vreau să menţionez în mod special pe regretatul Corneliu Bogdan — cît şi pe cei americani la Bucureşti, precum Harry Barnes jr. Din motive pe care le ştiţi la fel de bine ca şi mine, mi-am bazat cercetările mai ales pe arhivele americane.

— Ce ne puteţi spune despre interesul lumii universitare americane pentru România?

— Trebuie să vă spun că în Statele Unite, cei mai mulţi cetăţeni nu ştiu încă unde este România. De fapt, interesul pentru România, ca şi pentru întregul sud-est european, este de dată recentă. O piedică în abordarea zonei, inclusiv a României, o constituie şi limba. Dumneavoastră românii aţi publicat insuficiente lucrări în limbi străine. Iar în Statele Unite sînt foarte puţine locurile unde se poate învăţa limba română. Chiar eu am căutat la Boston un profesor de limba română şi nu l-am găsit. În Boston, la numeroasele universităţi şi colegii, există doar un singur curs de istoria românilor, cel predat de profesorul Radu Florescu.

Există şi un alt factor. În Statele Unite sînt foarte mulţi emigranţi polonezi, unguri, cehoslovaci. Toţi sînt americani-polonezi, americani-unguri etc. Românii vor toţi să fie cît mai americani. Polonezii — care sînt foarte numeroşi, deci reprezintă multe voturi — au un lobby puternic în Congres. Ungurii se plîng mereu de modul cum sînt trataţi conaţionalii lor din România şi din alte ţări vecine. Comunităţile româneşti însă se manifestă foarte puţin.

Dar, repet, situaţia este ceva mai generală. Am constatat că profesorii, chiar de la colegii, nu cunosc prea bine istoria Europei de Sud-Est. În calitatea mea de director pentru Summer Programs for Bright Children, de la College Academy-College Gate, din Boston, am iniţiat un program de învăţare a profesorilor cum să predea istoria Europei de Sud-Est.

— Această întrebare vi se adresează atît dumneavoastră, cît şi domnului Scott: cum vedeţi viitorul României?

— Pentru mine nu ar fi o surpriză dacă aici ar mai avea loc o revoluție. Vedeți, în opinia mea, revoluția din 1989 a privit spre trecut. Inamicul public numărul unu era Ceaușescu și el a fost înlăturat. Astăzi, România se luptă cu elementele trecutului. Este foarte greu să treci de la economia socialistă la cea mixtă, apoi la cea de piață. Cît vor rezista oamenii? Imaginea a fost că democrația cucerită va aduce automat și bunăstarea economică. Dar nu s-a întîmplat așa și dezamăgirea este mare. România nu primește suficient ajutor în eforturile sale. Statele Unite sînt de blamat pentru aceasta. De altfel, la noi nu există, în clipa de față, o politică clară față de Europa de Est. Drepturile omului au devenit un element esențial din vremea președintelui Reagan. Carter considera că țările comuniste, prin definiție, încalcă drepturile omului. Deci el nu-și propunea să le pedepsească pe acestea, ci pe cele cu dictaturi de dreapta. Reagan a inversat lucrurile, tolerînd violarea drepturilor omului în țări cu dictaturi de dreapta și neadmițîndu-le în cele cu dictaturi de stînga.

Ne-am străduit mult să scăpăm de comunism, dar odată acesta eliminat, nu știm ce să facem mai departe. Toată lumea gîndește că Germania va controla, economic, această zonă. Ca să nu o facă și militar, ca să nu se repete istoria anilor '30-'40, toți vor să mențină Germania în NATO, în Comunitatea economică europeană. Vedeți, locuitorii din Europa Occidentală s-au săturat să îi mai vadă pe soldații americani la ei acasă, dar doresc ca trupele americane să rămînă în continuare în Germania.

Acum însă, noi nu avem o politică față de fostele țări comuniste. O explicație ar putea fi faptul că responsabilii politici au crescut în mentalitatea „ei" și „noi". Acum am rămas numai „noi". Putem ușor arunca lumea în aer, ceea ce înfricoșează. Pentru că Germania are o viziune politică asupra Europei de Sud-Est și a fostei U.R.S.S., se pare că noi o urmăm.

Românii trebuie să aibă răbdare și să muncească. Trebuie să înțelegeți că socialismul vă asigura și o anume protecție socială (locuri de muncă sigure), democrația vă va aduce și necazuri.

Eu cred că comerțul ar fi o bună cale de apropiere între S.U.A. și România. Obținerea clauzei v-ar deschide porțile. În ce sens: investitorii americani — puțini în România, căci se tem de o eventuală naționalizare, îi sperie ritmul lent în care se desfășoară aici privatizarea — ar veni în număr mai mare, avînd garanția guvernului american, iar dumneavoastră ați căpăta acces pe piața comercială și mai ales pe cea financiară americană..

S.H. Îmi doresc să găsesc aici, cînd voi reveni, o economie mai bună, bazată pe o tehnologie modernă și să nu mai fie locuințe oarbe, neterminate, cum vezi acum. ■

Dorin MATEI

Anunțăm pe cititorii noștri că revista Magazin Istoric **a primit încuviințarea din partea autorilor — prof. Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney — de a publica în anul 1993 o serie de pagini din cartea lor** (Tweaking the Nose of the Russians. Fifty Years of American-Romanian Relations 1940-1990), **care vor aduce în public pentru prima oară dezvăluiri senzaționale, bazate pe documente din arhivele președinților americani Kennedy, Johnson, Nixon, Carter, Reagan și Bush, privind relațiile acestora cu Gh. Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu. Deci, începînd din numărul pe luna ianuarie al revistei, în exclusivitate, veți pătrunde în spatele ușilor închise de la București și Washington.**

CLIO ANUNȚA

COPII FĂRĂ COPILĂRIE

Nicole David s-a născut în Belgia, în anul 1936, din părinți evrei. A supraviețuit Holocaustului, ascunzîndu-se pe la diverse familii și prin orfelinate. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial i s-a spus că a avut noroc. A fost de acord, mai ales că mama ei murise la Auschwitz. Dar acum Nicole David s-a hotărît să vorbească. Și asemenea ei și alți supraviețuitori care s-au aflat în aceeași situație.

Istoria acestor copii ar putea fi unul dintre ultimele capitole nescrise ale istoriei Holocaustului, apreciază revista *Newsweek*. Debórah Dwork autorul cărții *Copii cu o stea*, afirmă că aproximativ 200 000 copii evrei au trăit ascunși în timpul marii conflagrații; probabil că doar jumătate au supraviețuit. Dwork nu este de acord cu ideea că supraviețuitorii au avut mai puțin de suferit. Psihologii recunosc efectul traumatizant al vieții în ascunzători, mai ales că adesea copiii erau separați de părinți. Una dintre supraviețuitoare declara revistei că „teama de a fi prinsă era mai rea pentru mine decît faptul de a fi o victimă propriu-zis". Încă și azi își reamintește cu oroare de pivnița întunecată și aglomerată din Polonia, unde o mamă și-a sufocat bebelușul încercînd să-i înăbușe țipetele care le-ar fi putut trăda ascunzătoarea.

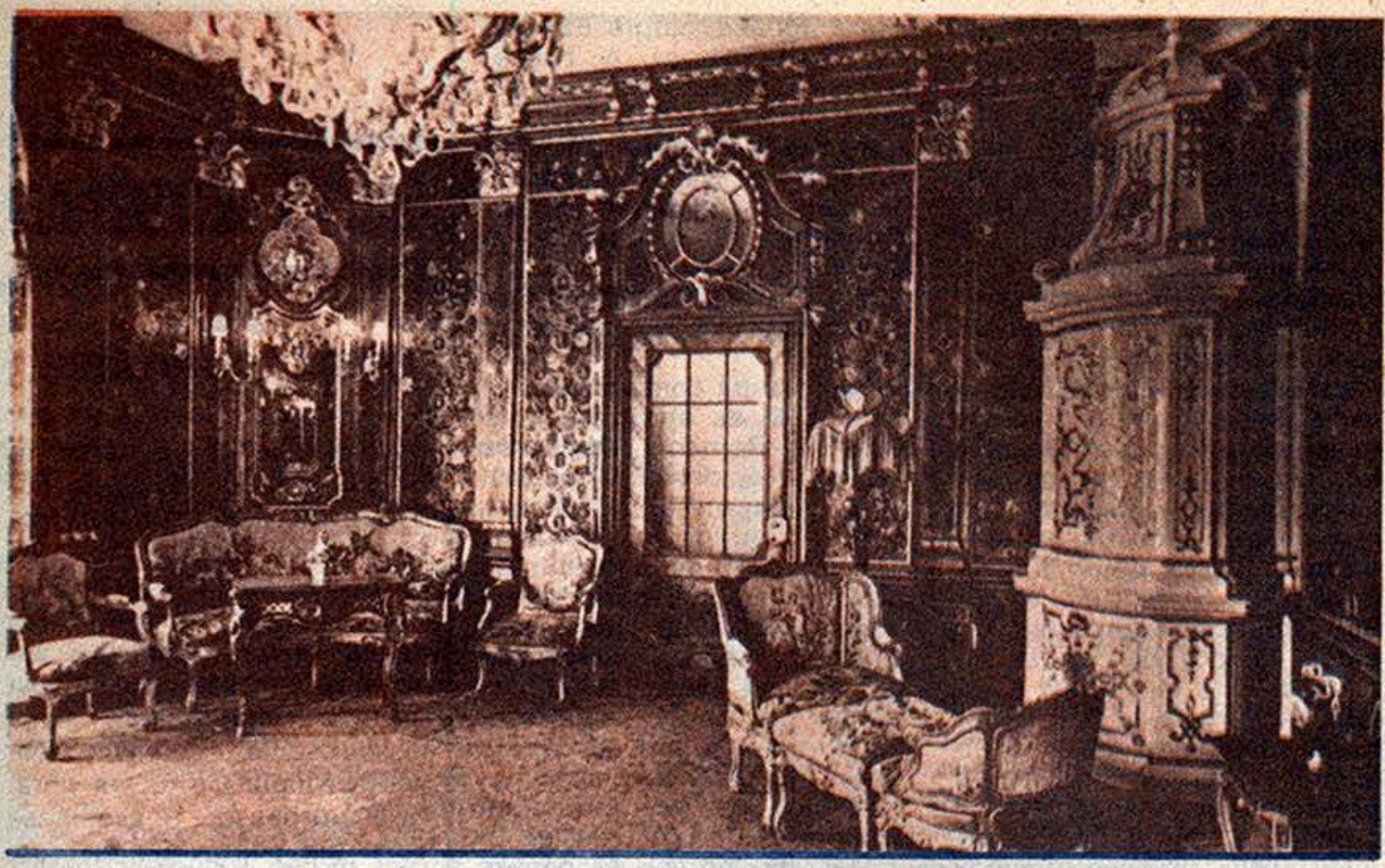

BIBLIOTECAR LA PALATUL REGAL (VI)

G.T. KIRILEANU

Continuăm să parcurgem caietul de însemnări din anul 1921 ale celui ce a condus Biblioteca Palatului Regal între anii 1906 şi 1930. Ne aflăm, prin intermediul acestor pagini, în intimitatea unor personaje de prim rang pe scena politică românească: familia regală, primul-ministru, membri ai guvernului, înalte personalităţi ale vieţii culturale ş.a. Pătrundem, totodată, în culisele unor evenimente, acolo unde se leagă sau dezleagă firele, altfel nevăzute, ale istoriei.

Înzestrat cu un deosebit talent narativ, memorialistul surprinde în paginile sale o întreagă lume, cu frămîntările ei, mari sau mărunte, cu acte de măreţie sau de micime, conturînd dimensiunile umane ale unor personalităţi pe care istoria le-a înscris de-acum în cartea ei.

Să-l urmărim, deci, pe G.T. Kirileanu, în „cronica sa secretă" de la Curtea României.

1921

20 aprilie. Ieri spun prinţului Ştirbey despre articolul *Studii* din ziarul *Patria* din Cluj, cu data 19 aprilie, organul Partidului Naţional din Ardeal: *Primejdia venirii unui guvern liberal* cu multe împunsături la adresa regelui şi a Palatului.

— Şi cu toate acestea Maniu tratează cu liberalii. A tratat mai întîi cu guvernul, care i-a cerut fuziunea; liberalii se mulţămesc cu o colaborare. Din Basarabia vor avea pe Inculeţ, iar din Bucovina pe Nistor. Iorga ai văzut ce a declarat în Cameră către dr. Angelescu: spune lui Brătianu că-i dau tot concursul pentru răsturnarea acestui guvern care ne dă de rîpă (vezi şi articolul *La răscruce* din *Neamul Românesc*, 19 aprilie 1921).

— O să vedeţi cum se unesc ţărăniştii cu g-ralul Averescu îndată ce acesta ar da mai departe pe Argetoianu, ş-atunci liberalii vor avea o puternică opoziţie.

— Da, se poate ca generalul să devie iar popular.

— Pe urmă golul lăsat de Iorga poate fi ocupat mai cu folos pentru ţărănişti de Stere şi Mehedinţi.

— Aud că şi Matei Cantacuzino se duce la Stere. Despre Vaida zice: nu se poate ca să nu-l influenţeze inconştient interesul ingherelor lui. Doar el e burjui.

Azi dimineaţă la 9 1/4 Take Ionescu vine la prinţul Ştirbey şi stau de vorbă aproape

2 ceasuri.

Take zice că Mișu nu-i bun sfătuitor al regelui, pentru că vrea să fie plăcut și de aceea nu-i în stare să spună adevărul și să se lupte pentru un punct de vedere.

— D-ta (prințul Știrbey) ești singurul care ai autoritate față de rege pentru că ești dezinteresat, neurmărind nimic pentru dumneata.

Prințul Știrbey neagă că ar mai avea trecere pe lîngă suveran și nu știe unde vor ajunge.

Take se laudă că are în buzunar pe Iorga și arată mijloacele ce întrebuințează.

Despre g-ralul Averescu spune că nu vrea să se despartă de Argetoianu și nici nu vrea să primească pe Mihalache la Domenii, ca să se facă reforma agrară sub dînsul.

Încoronarea va costa o sută de milioane.

— Încoronare fără guvern național și fără Constituție nu se poate, zic eu.

— Nici la încoronarea regelui Carol nu s-a putut face guvern național. Cît despre Constituție, Take Ionescu zice că-i de ajuns Constituția de la Iași, spre a ne feri să nu cădem în greutățile peste care a dat Serbia cu noua Constituție.

— Eu nu înțeleg cum poate fi privită Constituția din 1917 ca valabilă și pentru provinciile alipite. Emil Panaitescu e bucuros că țărăniștii au scăpat de Stere.

— Aud că și Matei Cantacuzino înclină spre țărăniști.

— Ce legături pot fi între el și noi?

— Ce-i cu scrisoarea lui Iorga la Comitetul Federației?

— A adus-o Buțureanu și Maniu a cerut o copie. Iorga vrea guvern neutru și alegeri din care să iasă noul guvern.

— Bine, zic eu, dar liberalii vor avea o bună platformă electorală pe temeiul că voi n-ați făcut nimic.

22 aprilie. Prințul Știrbey îmi arată punctele hotărîte împreună cu generalul Baliff pentru tratările cu Zizi Lambrino, care a primit să stea de vorbă.

Propun cîteva mici schimbări și adaosul punctului 10 cu domiciliul în străinătate.

Iată punctele:

1. La început se va da rentă.

2. Maximum sumei: trei milioane franci francezi.

3. Modalitatea plății: a) Printr-o bancă mare din Paris; b) Pîn-la 18 ani ai copilului încasează mama, de la 18-25 renta se repartizează în părți egale între mamă și fiu; c) La 25 ani se poate ridica și capitalul și anume 1 milion mamei și 2 milioane copilului, în condițiile ce se vor stabili atunci.

4. Plata rentei sau a capitalului se va suprima cu totul în cazul cînd d-na Lambrino sau copilul ei ar încerca o acțiune dăunătoare donatorului.

5. În caz de moarte a copilului mama va primi renta de la un milion franci francezi, dacă nu se va căsători. În caz de moarte a mamei, copilului i se va servi rentă de la 2 milioane franci francezi.

6. În caz de căsătorie a d-nei Lambrino se continuă renta cît trăiește copilul, iar dacă moare, se va da mamei suma de 800 000 franci francezi.

7. Plata rentei se va face trimestrial. Întîiul trimestru începe din ziua iscălirii actului.

8. În privința datoriilor d-nei Lambrino, se va discuta în marginile sumei de 500 000 lei.

9. Bijuteriile care aparțin Coroanei, iar nu principelui Carol, ca și scrisorile lui se vor restitui.

10. D-na Lambrino își ia angajamentul a-și lua domiciliul statornic în străinătate.

Actul se va face în mod privat, martori fiind ministrul Casei Regale și alte persoane însemnate.

Zic: Vedeți cîte încurcături urmează dacă nu se iau măsuri la timp, ci se lasă boala de se învechește.

— Cel puțin dacă și-ar da măcar acuma seama principele Carol de greșeala sa. Dar el e cu totul inconștient. Tot atît de inconștient este și în privința celeilalte femei cu care a trăit (a făcut și cu aceasta un copil?) Martini, Martineau?

— Boyle i-a făcut dar de nuntă suma de 200 000 lei pe care a dat-o acestei femei, ca să-i cumpere tăcerea.

Diseară prințul Știrbey se duce la Cotroceni ca să arate și regelui punctele de mai sus.

23 aprilie. Regele nu vrea să fie amestecat în acest act, căci nu vrea să dea prin asta recunoaștere copilului. De aceea convenția se va face de către o bancă. Iar cuvintele „dăunătoare donatorului" se vor înlocui prin: „dăunătoare vreunui membru al familiei regale".

Generalul Condeescu aduce azi condițiile d-nei Zizi și va primi punctele stabilite mai sus pentru tratări.

Prințul Știrbey îmi spune că regele i-a lăudat mult pe Titulescu și proiectele lui financiare.

Prințul Știrbey a recunoscut deșteptăciunea și cultura și cinstea lui Titulescu; proiectele lui pot fi mult și bine studiate dar dacă aplicarea lor nu se va putea face... Impozitele sale sînt așa de grele, încît mă voi vedea silit a închide multe din întreprinderi, deoarece omul dacă vede că nu-și înmulțește averea prin munca sa, se descurajează. După aceea trebuia început cu economiile, iar nu cu crearea de noi ministere. Regele: Cît de greu am iscălit decretul de numire ca ministru a lui Dori Popovici[1].

Prințul Știrbey: Pe urmă atîtea afaceri pe socoteala statului nu s-au mai văzut.

Eu: Toate greșelile izvorăsc de la liberali. Ei sînt aceia care n-au tăiat la timp chestia coroanelor[2] și au lăsat loc

---

[1] La 16 aprilie 1921, Dori Popovici a fost numit ministru secretar de stat, împreună cu dr. Petru Groza.

[2] În urma unirii Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, guvernul liberal prezidat de I.I.C. Brătianu (29 noiembrie 1918-27 septembrie 1919) a luat o serie de măsuri pe linia unificării pieței financiare naționale și a consolidării capitalului autohton, printre care și aceea a convertibilității coroanelor (moneda austro-ungară) cu leul românesc.

la atîtea hoţii din lăuntru şi din afară pînă ce Take Ionescu a pus vîrf jafului.

Prinţul Ştirbey: Recunoaşte că în chestia coroanelor liberalii sînt vinovaţi, dar zice că Take Ionescu însuşi i-a spus — ce mă doare este faptul că se va dovedi încă o dată prin incapacitatea noastră că numai liberalii sînt în stare a face faţă greutăţilor.

Pentru ce asta, zice prinţul Ştirbey, pentru că numai ei au oameni de stat. Titulescu nu-i om de stat?

— Dar văd că vrea să facă un început bun, pe care oamenii de stat nu l-au făcut. Şi ar fi păcat să nu se îndeplinească încercarea lui, căci am rămînea în acelaşi marasm.

Din toate acestea văd că bogătaşii lucrează pe dedesupt în chip stăruitor şi pentru amînarea reformei agrare şi pentru zădărnicirea reformelor fiscale.

26 aprilie. Prinţul Ştirbey îmi spune că g-ralul Baliff a avut o idee foarte bună: să nu se pomenească de loc copilul în act.

— Dar scrisoarea principelui Carol e publicată în facsimil şi-ar însemna că ne ascundem după deget. Mai bine e să se ţină seamă de realitate, căci altfel lucrurile se răzbună mai tîrziu. Echitabil este ca acei ce au vreun drept de reparaţie să fie amîndoi luaţi în considerare.

29 aprilie. Prinţul Ştirbey e chemat de la Buftea la Cotroceni, pentru că regele îşi arată nemulţumirea faţă de g-ralul Baliff, că i s-a dat prea mult d-nei Zizi şi că dacă ar fi tratat Basset ar fi apărat mai bine interesele regelui (Văcărească i s-a dat numai 500 000 lei). Prinţul Ştirbey l-a potolit.

Trăim în grele vremuri. Vremuri de primeneli, vremuri de luptă şi de prefaceri. Întreaga lume civilă pare că stă şi ascultă cu bătaia puternică a inimii şi a pulsului, în aşteptarea unor vremuri mari, a fericirii care într-o zi va sosi negreşit. Dar fericirea nu vine deodată, ca nenorocirea. Nenorocirea poate fi văzută şi simţită; înfăţişările ei sunt clare, aşa zis pipăite, pe cînd fericirea n-are nici o formă, nici o culoare, nici o faţă. Ea se furişează în noi şi adesea nu o recunoşti cînd vine. Tot ne aşteptăm la ceva mai mare, la ceva gălăgios, la ceva cu o faţă strălucitoare. Cu toate acestea noi toţi putem fi de folos pentru înfăptuirea fericirii dacă numai acum înfruntăm viaţa cu vitejie şi cu dorinţa neţărmurită de a clădi, iar nu de a dărîma.

1 mai. Prinţul Ştirbey îmi spune că Jean Duca e furios împotriva regelui pentru că a spus lui M. Pherekide că va trimite pe Stîrcea din partea Palatului la serbările centenarului lui Ion Brătianu.

Dacă la moartea lui Brătianu regele Carol a trimis pe fratele său şi pe moştenitorul tronului, acum cînd I. Brătianu e consacrat de istorie se cuvine ca regele să fie reprezentat măcar prin ministrul Mişu sau prin mareşal, iar nu prin Stîrcea, care nu-i român decît cu numele. Să spun oare despre asta reginei, sau mai bine să tac?

— Ba să-i spuneţi ca să nu se facă o jignire de prisos. Dar în privinţa consacrării în istorie, I. Brătianu are un mare concurent. Este Mihail Kogălniceanu. Şi cu cît se vor înmulţi veacurile cu atît Kogălniceanu va fi mai mare.

— Dar Brătianu a luat parte la cele mai însemnate evenimente istorice: 1848, războiul 1877, proclamarea regatului!

— 1848 este o deşertăciune demagogică, 1877 un război nenorocit [soldat] cu pierderea Basarabiei, proclamarea Regatului, o formă mai mult. Iar Kogălniceanu va străluci prin mintea lui mare şi prin adînca lui cultură, prin lupta pentru unire şi împroprietărire. Nedreptatea ce i s-a făcut se va răzbuna.

— În istorie nu este dreptate.

— Ba iese dreptatea în cele din urmă.

Şi prinţul Ştirbey pleacă la 10 sara spre palatul Cotroceni, iar eu am rămas pe gînduri asupra acestor uneltiri de consacrare istorică pentru interesul partidului.

5 mai. Generalul Condescu înştiinţează pe generalul Angelescu că s-a ajuns la înţelegere şi că d-na Zizi, cu fiul şi fratele, au şi plecat în Moldova, la ţară, spre a nu fi în Bucureşti la sosirea principelui Carol.

7 mai. Întîlnesc pe Sebastian Moruzi. Îl întreb veşti de la moşie.

— Ce moşie, la ţară nu mai este chip să trăieşti, lipsit de orice autoritate. M-am mutat la oraş şi mă ocup cu afacerile, dacă nu ne-a veni şi aici vreun cataclism.

— Dă, păcatele părinţilor ş-ale neprevederii conducătorilor, zic eu.

— Toţi părinţii fac păcate şi desigur că şi noi le facem pe-ale noastre. Eu cred însă că peste 10 ani iar vom avea o ţară conservatoare, aşezată pe temelii mai largi, mai sănătoase. Se va alcătui o burghezie ţărănească plină de putere, care va şti să înlăture neputincioasele secături de astăzi. Numai din partea Rusiei să nu ne vie cine ştie ce primejdie, căci Germania într-acolo-şi îndreaptă uneltirile.

8 mai. Duminica Tomei. Primirea prinţului Carol care vine cu soţia sa de la Atena.

La gară, obişnuita neorînduială. Nici un entuziasm. G-ralul Averescu, primul-ministru, spune la ureche tinerilor căsătoriţi cîteva cuvinte.

La Mitropolie slujbă impunătoare. Tot tradiţia e mai puternică, ea singură ştie a da valoare faptelor mari. Diaconul citeşte Apostolul prea frumos. Mitropolitul Ardealului zice Evanghelia. Mitropolitul Moldovei citeşte o rugăciune de ocazie.

Cuvîntarea Mitropolitului Primat a fost o înaltă lecţie politico-morală pentru prinţul Carol. Unii din elită au cam cîrnit din nas, pentru că Mitropolitul a vorbit pe faţă. Dr. Mamulea mă lămureşte că aceştia sînt deprinşi a strecură veninul prin gazetele de scandal. Prinţul Ştirbey mă întreabă dacă Mitropolitul a rostit intenţionat acele adevăruri. D-l Basset zice că Mitropolitul Primat à son franc

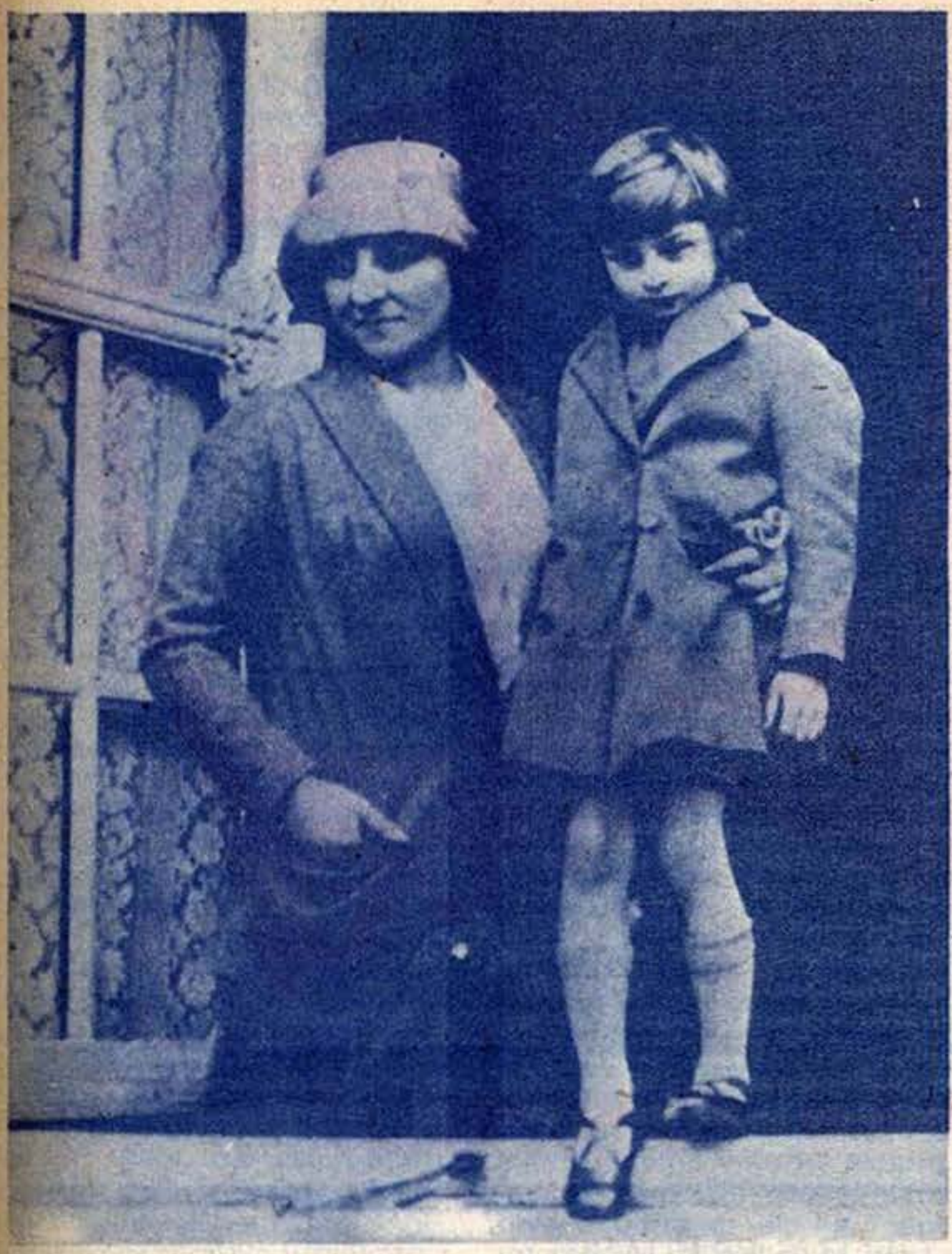

Zizi Lambrino cu fiul său Mircea
În p. 48: *interior din castelul Peleș*

parler (prin cuvîntul său direct), din cîte l-a auzit vorbind cu regele la masă, mai dăunăzi, se vede a fi un om care ar ști să facă puternică opoziție.

14 mai. De-un timp ziarele liberale pregătesc lumea pentru serbarea centenarului de la nașterea lui Ion Brătianu: Revoluția de la 1848, exilul, Congresul de la Paris și Divanurile ad-hoc. C.G. Disescu face conferința *Ion C. Brătianu omul politic, omul de stat.* I.C. Duca anunță altă conferință: *Ion C. Brătianu și chestia agrară.* Iar ardelenii s-apucă să critice tocmai în acest an pe marele Ion Brătianu. Și prințul Știrbey în cea din urmă convorbire de aproape trei ceasuri cu Mihail Popovici (seara de 10 mai) i-a spus că rău fac ardelenii cînd amestecă în luptele politice pe un bărbat de stat al nostru care a intrat în istorie.

— Napoleon I a intrat mai de mult în istorie și cu toate acestea anul acesta serbîndu-se 100 de ani de la moartea lui, n-au lipsit de lîngă laude și multe critici. Iar la noi Cuza Vodă a fost tratat cum se putea mai rău de însuși șeful partidului liberal. Ce să mai zicem de vitrega purtare a liberalilor față de un om cum a fost Kogălniceanu. Clubul liberal a publicat volume despre C.A. Rosetti, Brătianu, anul 1848, dar nici un rînd despre Kogălniceanu. Ș-apoi orice om iubitor al tradiției nu poate să uite că Ion Brătianu ne-a dărîmat multe lucruri bune din trecut. Gusti îmi spune că ieri, la Academia Română, Onciul a comunicat convorbirea cu M. Pherekide asupra serbării a 100 de ani de la nașterea lui I. Brătianu: „Noi nu-l confiscăm numai pentru partidul liberal și de aceea ar fi bine ca și Academia să ia parte la serbare printr-un delegat al său care și-ar rosti cuvîntul față de I. Brătianu, omul de stat intrat în istoria națională".

Iorga a răspuns că Academia îl poate sărbători pe I. Brătianu într-o ședință a sa, dar nu poate lua parte alături cu partidele politice.

Ion Bianu spune că Iorga știe cum să-și ducă barca printre stîncile politicii, dar pe noi ceștialalți ne lași să ne zbatem printre aceste stînci — făcînd aluzie la speranțele ce-și pune Iorga în liberali, după ce s-a stricat cu Federația. Iacob Negruzzi nu vede lucrările istorice ale lui I. Brătianu. Iorga sare azi, susținînd că Brătianu are lucrări foarte serioase de istorie scrise în tinerețea lui și că nimeni nu-l va putea împiedica de a face o comunicare asupra lor la Academia Română.

Discuțiile înăsprindu-se, Pârvan a propus amînarea hotărîrii pînă se vor aduna toți membrii Academiei Române în sesiunea ei generală, care începe mîine. ■

Selecție și prezentare:
Gabriela DUMITRESCU

În numărul următor puteți **afla cum Nicolae Iorga se amestecă în toate treburile țării, cum Kirileanu se teme de o Croație în Ardeal, cum liberalii reușesc în alegerile din Bucovina și Vechiul regat, cum regele merge la vînătoare și la curse de automobile, iar regina la baluri, cum prințul Nicolae se hirjonește cu o dactilografă etc.. etc.**

AŞA 1-AM CUNOSCUT

ELIZA BRĂTIANU

Din păcate, cum arătam şi cu un alt prilej (Magazin istoric, **nr. 7/1992), nu şi-a scris memoriile. La insistenţele unor apropiaţi din familie, a povestit despre sine şi despre alţii, despre multe dintre cele pe care le ştia şi le trăise. A acceptat ca cineva să noteze ceea ce povestea. Totul s-a petrecut însă fără program şi metodă, sub zodia improvizaţiei. Dar şi aşa, textul ce ni s-a păstrat nu face altceva decît să ne sporească regretul că un om atît de dotat, de instruit, de viu şi talentat, cu miraculoasă putere de a privi în sine şi în jurul fiinţei sale, nu a avut răbdarea şi disciplina necesare scrisului. Ne-am fi aflat azi, sîntem siguri, în faţa unui unicat al genului. Căci în afara calităţilor personale, fugar schiţate în frazele precedente, Eliza Brătianu (1870-1957) a avut o viaţă lungă şi plină de evenimente ce au depăşit sfera biografiei personale, intrînd în marea istorie a ţării.**

Începînd cu războiul din 1877, proclamarea Regatului, răscoalele din 1888 şi 1907, războaiele balcanice, primul război mondial şi Marea Unire din 1918, continuînd cu reformele de după Marea Unire, apoi instaurarea dictaturii personale a regelui Carol II, dramaticele răşluiri teritoriale la care a fost supusă România în vara şi toamna anului 1940, continuate cu anii grei ai participării ţării noastre la cel de al doilea război mondial şi instaurarea dictaturii comuniste, toate aceste evenimente au avut-o ca martor. Un martor a cărui poziţie socială i-a permis să fie în contacte intime cu istoria. Într-o mare măsură, putem spune că viaţa ei s-a confundat cu istoria însăşi a celor aproape nouă decenii pe care le-a traversat.

Acceptînd adevărul că istoria este expresia vieţii oamenilor, am selectat pentru cititorii noştri cîteva din evocările consacrate unora dintre marile personalităţi ale vieţii culturale şi politice a ţării. În cele mai multe cazuri ne aflăm doar în faţa unor crochiuri, a unor schiţe fugare; toate însă realizate cu înţelegerea şi echilibrul pe care numai perspectiva timpului ţi le poate da.

Înainte de a face loc fragmentelor respective, să precizăm că versiunea românească o datorăm nepoatei autoarei, doamna Elisaveta (Safta) Varlam. **Completările noastre au fost marcate prin paranteze drepte, iar notele explicative şi titlul sub care apar aceste evocări ne aparţin.**

Marian ŞTEFAN

Conmesenii părinților mei, mai ales după 1877, și mai ales la țară nu la oraș, erau numeroși și diverși. Neamuri, diplomați români și străini, prieteni români și străini. Nu-mi ajungeau cele două urechi spre a-i asculta.

Vasile Alecsandri era cel mai admirat, prezența lui producîndu-ne cea mai mare emoție. Cunoșteam pe de rost versurile lui; ne apropiam de el tremurînd și deveneam ceva mai încrezători numai după ce acest om seducător începea să ne vorbească în așa fel de parcă noi am fi fost el și el un copilandru.

Vasile Alecsandri, Lascăr Catargi, Manolache Costache Epureanu nu erau din generația tatei, din generația sa erau Petre Carp, Theodor Rosetti, Maiorescu, Mihai Suțu și generalul Argetoianu. Acești bărbați, pe care îi vedeam des la tata, își făcuseră studiile în Franța și Germania. Conversațiile lor erau dintre cele mai interesante, dar ceea ce puteam pricepe despre punctele lor de vedere ni se părea a fi cu totul străin. Plini de zel pentru propășirea țării, într-o măsură pe care n-am mai întîlnit-o la generațiile următoare, n-aveau totuși legătură cu solul natal, sentiment care pe noi ne unea atît de strîns de țară și care legase într-o măsură atît de puternică generațiile premergătoare lor, generații care cunoscuseră regimul turcesc, ocupațiile străine, toate tărăgănelile justiției și care, totuși, reușiseră să întemeieze România liberă și unită de care noi ne bucurăm. Conversațiile erau numai în franțuzește; nimeni nu se gîndea să vorbească românește în societate.

Am văzut perindîndu-se multe personaje interesante. *George Bellio*, fin și mititel, care locuia tot timpul la Paris, și-a făcut apariția în casa părinților mei la București. Mama îl prețuia foarte mult. Blamau însă faptul că un om atît de fin și distins avea prostul gust de a colecționa tablouri urîte și semnate de nume necunoscute: Monet, Renoir și alți revoluționari; totuși era ascultat cu cel mai mare respect. Mare a fost surprinderea tatei și a prietenilor săi cînd au aflat cu ce sumă se vînduse acea colecție după moartea proprietarului ei.

Generalul Davila venea și el din cînd în cînd, intrînd ca o furtună chiar în odăile noastre ale copiilor și nu pot uita că, odată, în lipsa părinților noștri de acasă, lipsă pe care noi o suportam foarte greu, el a venit în fiecare zi spre a se interesa de sănătatea noastră. Acest om genial avea un fel de a fi cam repezit și vesel, care nouă ne plăcea foarte mult.

Bineînțeles că cei care veneau cel mai des în casa noastră erau conservatorii de viță veche. Astfel, îmi amintesc de *Manolache Costache Epureanu* și de admirația sa pentru fiică-sa, prințesa Elena Bibescu, soția lui Alexandru Bibescu, văr bun cu tata. În timpul mesei, nu vorbea decît despre dînsa și talentul ei muzical. Și ginerele său și-a făcut apariția în casa noastră, apariție care a avut o anume înrîurire asupra mea. În timpul mesei la care fusese poftit și el, i-a făcut mamei un compliment privitor la trăsăturile feței mele și, astfel, îmi dădui seama că am și eu față. O adevărată descoperire, întrucît comentariile măgulitoare despre înfățișarea noastră erau cu desăvîrșire oprite; complimentele unchiului Alexandru fuseseră primite cu răceală de către mama, mai ales că dînsa observase că eu le consideram foarte plăcute.

Lascăr Catargiu — pe care l-am întîlnit și mai tîrziu — era un musafir des. Avea cea mai puternică personalitate. Voinic, cu fața colorată sub părul alb, tăcut, greoi, dădea impresia unei forțe dîrze. Om al pămîntului înainte de toate, cunoștea bine țara sa și rău limba franceză, la perfecție mecanismele administrației și prost filosofia germană. Vasta sa experiență și simțul realității compensau însă lipsa de cultură occidentală. Adversarii săi au fost — poate — nedrepți cu el. Dar cei care l-au cunoscut mai puțin și i-au stingherit mai mult acțiunea au fost tocmai partizanii săi. De cîte ori n-am văzut furișîndu-se un surîs neîncrezător pe buzele unor zeloși conservatori cînd le spuneam: dl. Lascăr Catargi este un om foarte tare și foarte inteligent.

Liberalii au semănat mult și au recoltat mult pe ogorul patriei. Ce datorează România partidului liberal este covîrșitor. Acest fapt odată recunoscut, trebuie să se facă dreptate plugarului răbdător, legat de brazda sa, care a fost Lascăr Catargi, care nu s-a hrănit cu utopii străine, care a știut să spună *Nu* cînd trebuia și să tacă într-o țară în care se vorbește prea mult.

Bineînțeles, n-am avut ocazia să-l văd pe Ion Brătianu. În timpul copilăriei și tinereții mele, el juca primul rol în țară, însă separația dintre partidele politice era de nepătruns. Adversarii nu se vedeau și apoi noi ne petreceam cea mai mare parte a anului la țară. Tata, adversarul său declarat, admitea că era seducător, „încîntător, însă un om primejdios", spunea el. „Ce este un om primejdios?", întrebam noi, dar întrebarea rămînea fără răspuns. Tata nu vorbise decît o singură dată „Vizirului", cum i se spunea lui Ion Brătianu, și aceasta cu ocazia felicitărilor pe care o comisie parlamentară trebuia să le prezinte primului ministru, scăpat teafăr după un atentat[1]...

Reprezentanții puterilor europene la București erau și ei deseori musafirii părinților mei. Îmi aduc aminte de baronul Saurma, ministrul Germaniei, un uriaș blînd cu privirea limpede, care venea la Buftea cu baseții săi la vînătoare de vulpi. El a introdus baseții la noi în familie și de atunci n-au mai lipsit niciodată...

---

[1] Atentatul a avut loc în anul 1886, amănuntele sale fiind prezentate pe larg într-un articol publicat în *Magazin istoric*, nr. 9/1974.

Pe baronul Saurma l-am auzit povestind numeroase anecdote despre Bismarck. Fusese ataşat pe cînd acesta era ambasador al Prusiei la Petersburg [1859-1862]. Ne aduna seara — povestea baronul Saurma — şi ne schiţa politica sa viitoare, aceea pe care avea s-o urmeze punct cu punct; noi ieşeam de la el şi ne spuneam: a înnebunit bătrînul...

La epoca despre care vorbesc, 1881-1882, Izwolsky[1] era un tînăr palid şi subţirel; cînd l-am revăzut după aproape 40 de ani devenise greoi şi rubicond. A sosit într-o zi la noi, foarte încîntat de a fi întîlnit în drum un cortegiu de înmormîntare şi cum noi păream cumva miraţi, ne-a spus: „Iată încă unul care mi-a luat-o înainte...". Un egoism care m-a uluit. Acest tînăr — spunea contele Tornielli — este de o ambiţie cumplită. Contele Tornielli, care mai tîrziu a ajuns ambasadorul Italiei la Paris, era un om rece şi tăcut, foarte apreciat de tatăl meu. Contesa, soţia sa, era rusoaică, vorbăreaţă, amabilă, iubea dansul şi nu se plictisea la Bucureşti, unde bunii dansatori erau numeroşi şi balurile se ţineau lanţ...

La 20 de ani m-am măritat; era o epocă de mare linişte în istoria europeană. În România a urmat, nu fără zguduiri, un regim conservator, după regimul liberal care ţinuse 12 ani. Am crescut într-un mediu conservator, iar prin căsătoria mea [cu Al. Marghiloman], am intrat tot într-un mediu conservator, dar de coloratură liberală, — grupul junimist al cărui şef era *Petre Carp*. Istoria, încă mult timp, nu va putea fi dreaptă faţă de acest om remarcabil, fiindcă la o oră hotărîtoare pentru soarta ţării sale, raţionamentul i-a fost mai tare decît sentimentul. Dar la epoca la care vorbesc, el era în toată puterea inteligenţei sale luminoase şi pătrunzătoare şi a incomparabilului său talent oratoric. Îl admiram mult. Acum, cînd privesc înapoi, mi se întîmplă să mă întreb cum acest om superior n-a jucat rolul pentru care părea indicat? Atunci se spunea despre el că nu se potrivea timpului său, căruia i-o lua înainte, că era prea occidental. Astăzi aceste obiecţiuni mi se par nepotrivite şi cred că totul se reduce la două cauze: era fiu unic la părinţi şi n-avea încredere în ţara sa.

Ca unic fiu la părinţi, se obişnuise a nu fi contrazis; făcîndu-şi studiile în Germania, se întorsese în ţară cu concepţii bismarckiene, a căror aplicare la noi era cu neputinţă, ceea ce el nu voia să recunoască. Puterea sa de realizare n-a fost la nivelul inteligenţei, iar atitudinea faţă de instituţiile ţării, faţă de compatrioţi, faţă de lume în general, a fost nuanţată de dispreţ. De aceea, chiar dacă inspira admiraţie unora, era foarte puţin iubit.

Eu, care l-am iubit şi admirat, îmi dau seama că prin cuvintele sale de spirit îşi făcea duşmani, că felul său drept de a vorbi nu era înţeles şi că — mai ales — nu şi-a iubit ţara cu încredere şi deci nu i-a putut aduce serviciile pe care un om de înalta sa valoare i le-ar fi putut aduce. Regele Carol, orgolios şi distant, suporta greu vorba lui tăioasă. Aceşti doi oameni nu s-au găsit într-adevăr de acord decît o singură dată în viaţă, în iulie 1914[2].

Primul guvern junimist care a urmat în 1888 cabinetului Ion Brătianu a fost înlocuit prin alte formaţiuni conservatoare de scurtă durată. Într-un Consiliu de Miniştri, sub guvernul lui Teodor Rosetti, între regele Carol şi Petre Carp a avut loc următoarea discuţie. În acea epocă, în fiecare miercuri, se ţinea un Consiliu de Miniştri sub preşedinţia regelui. Majoritatea parlamentară era de partea lui Lascăr Catargiu. Petre Carp, în focul discuţiei, şi-a dat drumul, spunînd:

— Ei bine, dacă Corpurile legiuitoare nu vor acţiona cum trebuie, le dizolv pînă cînd găsesc altele care vor acţiona cum vreau eu...

— Pardon, domnule Carp, a spus regele Carol; dizolvarea Corpurilor legiuitoare este o prerogativă regală...

Fusese o scăpare din partea lui Carp, dar regele Carol nu era omul care s-o înghită.

Altă dată, tot într-un Consiliu de Miniştri, se discuta despre prerogativa regală ce permitea suveranului să revoce pe consilierii săi.

— N-am uzat niciodată de ea, a spus regele Carol rîzînd, dar poate voi începe cu dvs., domnule Carp...

Evoc cu o oarecare duioşie imaginea lui Petre Carp: capul său chel, cu cele două cucuie proieminente, ochii săi vii, privirea sa şireată, monoclul, pasul său tîrşîit... Îmi era simpatic. Putea să se înşele, putea să nu aibă dreptate, dar era conform cu el însuşi, sincer, muşcător şi adevărat.

Prima mea amintire despre *Maiorescu* este legată de aceea a primilor ghiocei pe care i-am văzut; eram mică de tot. Tata, care ne luase la plimbare, a intrat la Maiorescu. Pe masă, soarele lumina o cupă plină cu ghiocei. Această arătare m-a încîntat, mai ales că pe vremea aceea în Bucureşti nu se afla decît un singur florar, care pe timp de iarnă vindea doar plante verzi sau cîteva camelii sărăcăcioase, montate pe sîrmă. Grădina părintească din Bucureşti era

---

[1] A.P. Izwolsky (1856-1919), om politic rus, diplomat; între alte misiuni, în tinereţe, a fost şi ministru al ţării sale la Bucureşti, pentru ca, între 1906 şi 1910 să ajungă ministru de externe al Rusiei şi, apoi, ambasador al ţării sale la Paris (1910-1917); în timpul crizei din iulie-august 1914, a jucat un rol însemnat în determinarea cursului evenimentelor spre război.

[2] După cum se ştie, P.P. Carp a fost singurul om politic român care, în cadrul Consiliului de coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914, a sprijinit cererea formulată de regele Carol I ca România să intre în război de partea Puterilor Centrale. Despre desfăşurarea lucrărilor Consiliului de coroană de la Sinaia, *Magazin istoric* a publicat în două numere (1/1976 şi 12/1983) aprecierile şi comentariile a doi dintre participanţii la lucrări, în calitatea pe care o aveau atunci, de membri ai guvernului: I.G. Duca şi Victor Antonescu.

plină de toporaşi, dar ghioceii lipseau cu desăvîrşire. Acea cupă cu ghiocei a fost un eveniment în viaţa mea şi întotdeauna imaginea lor mi-a amintit de domnul mic şi îndesat care ne-a primit cu amabilitate. Era însurat atunci cu prima sa soţie, o nemţoaică, sora doctorului Kremnitz, şi, deci, cumnata d-nei Mite Kremnitz, care se presupunea că avea o influenţă ocultă asupra prinţului Carol I şi a principesei Elisabeta. Cam în vremea aceea l-am auzit povestind una din anecdotele despre bunicul meu [domnitorul Barbu Ştirbey] — anecdote pe care le colecţionam cu pasiune. Maiorescu — student la Paris — ceruse o audienţă bunicului meu. Acesta, întrebîndu-l despre studiile lui, i-a spus:

— Trebuie studiată istoria.

La care tînărul student în filosofie i-a răspuns că e plin de neîncredere pentru studiul istoriei, pentru că, chiar în ceea ce priveşte evenimentele contemporane nu reuşim să cunoaştem adevărul, dar asupra evenimentelor de altă dată. Bunicul i-a răspuns la rîndul său:

— Tinere, aveţi oare alt mijloc de a cunoaşte trecutul? Şi, necunoscîndu-l, ce veţi face cu viitorul?

Maiorescu era deseori musafirul casei noastre părinteşti. Nu-l voi descrie; alte condeie, mai iscusite ca al meu, i-au înfăţişat portretul, mai mult sau mai puţin adevărat. Cu toată erudiţia lui, cu tot interesul conversaţiei sale, cu tot spiritul său pătrunzător, în prezenţa sa am simţit întotdeauna o jenă. Avea darul insinuării atît prin gesturi cît şi prin vorbă şi geniul negaţiei atît prin ţinuta sa cît şi prin filosofia sa. Trei mici anecdote înfăţişează relaţiile noastre. A doua zi după ce împlinise 60 de ani [deci în 1900], a luat dejunul la mine.

— Sînt fericit că, în fine, am împlinit 60 de ani, mi-a spus; este vîrsta la care eşti la adăpost de tentaţii şi vezi lucrurile de la depărtarea necesară înţelepciunii. Acum îţi dai seama că simpatiile şi antipatiile au mai puţină importanţă. O să vezi mai tîrziu cîtă dreptate am şi că greşeşti avînd, astăzi, antipatie faţă de mine...

Luată din scurt, nu mai ştiu ce-am îngăimat. El m-a întrerupt:

— Nu, nu protesta; un om cu experienţa mea nu se înşeală...

Am căutat să mă descurc, citîndu-l pe Goethe: „Im hohen alter da gehen einem Gedanken auf" [La vîrsta înaintată omului îi vin multe gînduri]. Cu mîna lui albă şi plină, făcu un semn în aer:

— Da, da, în d-ta este încă ceva care protestează împotriva mea.

Altă dată, discutînd în faţa noastră despre ereditate, fatalitate şi liberul arbitru, a conchis:

— Lumea acceptă tot, absolut tot, trebuie numai să ştii să-i impui.

Am avut un adevărat conflict în timpul campaniei declanşată de conservatori împotriva lui Dimitrie Sturdza în chestiunea naţională[1]. Dezaprobasem pe primul meu soţ pentru că se angajase la o treabă pe care eu o judecam ca fiind în dauna patriei.

— Ce cîştigaţi, îi spuneam eu, prin învinovăţirea primului ministru al ţării de un fapt atît de urît? Mai întîi că ceea ce afirmaţi voi nu dovedeşte nimic şi apoi vă compromiteţi în ochii străinătăţii.

Aceasta mi-a adus din partea doamnei şi domnului Maiorescu o serie de reproşuri şi de atunci nici nu i-am mai văzut.

Doamna Maiorescu era o femeie foarte inteligentă, care ajuta temeinic pe bărbatul ei în lucrările sale profesionale, fiindu-i foarte devotată. Amîndoi se destindeau citind un număr incalculabil de romane. În vremea cînd mă duceam la dînşii aceasta mi se părea a fi o ciudată slăbiciune. Mai tîrziu am înţeles însă că oamenii foarte studioşi sau frămîntaţi de povara unor mari răspunderi caută o destindere în distracţii care par copilăreşti, dar care de fapt nu sînt decît reacţii ale organismului. ■

(Va urma)

[1] Speculînd unele inconsecvenţe ale lui D.A. Sturdza — şeful Partidului Naţional-Liberal — faţă de situaţia românilor din Transilvania, în perioada de după 1895, opoziţia conservatoare a iniţiat o serie de atacuri ce au culminat cu marile întruniri publice şi aprinsele dispute parlamentare din martie-aprilie 1899, soldate cu demisia guvernului condus de şeful partidului liberal.

DIN CARTEA DE ISTORIE

Citesc, în cartea marilor dîrzenii,
cum la Posada, sub un cer de plumb,
Bătrînul Mircea-mbărbăta oştenii
ascunşi în dese lanuri de porumb.

Acolo scrie cum Mihai Viteazul
fu tras pe roată la Zalău de leşi -
şi cum Bălcescu şi-a plecat grumazul
cînd fosta Cuza-nmormîntat la leşi.

Apoi, îl văd în anii mai dincoace,
pe Ferdinand Loialul, la Oituz,
cum strigă: „asta-i muzica ce-mi place",
la bubuitul primului obuz...

În textul de mai sus s-au strecurat, cu bună ştiinţă, opt erori din domeniul istoriei. Vă invităm să le corectaţi.

Andrei CIURUNGA

VICTOR IAMANDI

„De ce am combătut Garda de fier?“

Chiar din primele zile după venirea lor la putere, legionarii şi-au făcut publică intenţia de a pedepsi pe toţi cei care, intr-un fel sau altul, incurajaseră sau participaseră la luarea unor măsuri de reprimare a mişcării legionare in timpul guvernărilor trecute. Presa legionară s-a dovedit foarte activă, intreţinind o atmosferă incitantă prin publicarea unor articole şi reportaje despre modul in care fuseseră ucişi conducătorii Gărzii de fier. Astfel, chiar la 10 septembrie, Porunca vremii **amintea sentenţios că „cea dintii condamnare a lui Corneliu Codreanu aparţine iniţiativei d-lui N. Iorga. Se aude?“. Pentru ca puţin mai tirziu, aceeaşi publicaţie să afirme: „Juridiceşte şi istoriceşte, d. Iorga a dezlănţuit, cu scrisoarea trimisă de d-sa Tribunalului militar, prigoana impotriva tineretului naţionalist şi eroic, arestarea, condamnarea şi apoi asasinarea lui Corneliu Codreanu“. Iar in ziua de 22 septembrie, cind se implinea un an de la represaliile ordonate impotriva mişcării legionare după asasinarea lui Armand Călinescu,** Buna vestire **a publicat o pagină specială cu fotografii ale unor adversari ai Gărzii de fier, pe care le insoţise de texte sentenţioase, precum: „Vinovatul Armand Călinescu“, „Autorul moral: Nicolae Iorga“, „Omul din umbră: Ernest Urdăreanu“, „Gavrilă Marinescu: Irodul neamului românesc“, „Doctrinarul crimelor: Victor Iamandi“ etc.**

La 23 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu a decretat instituirea unor „comisiuni de cercetare şi trimitere in judecată a celor ce au comis crime şi delicte cu prilejul reprimării acţiunilor politice“. Fără indoială, generalul Ion Antonescu le dădea o satisfacţie colegilor săi de guvernare, dar s-a temut de la inceput de acţiunile răzbunătoare ale gardiştilor. Astfel, cind la sfirşitul lui septembrie şi inceputul lui octombrie presa

În imagine: Victor Iamandi (al treilea de la stinga la dreapta), impreună cu Armand Călinescu şi alţi colegi din guvern.

a anunțat că unor foști demnitari li s-a impus domiciliu forțat, măsura a fost motivată ca izvorînd din grija de „a-i pune la adăpost de orice violență publică".

În ziua de 27 septembrie, la Prefectura Poliției Capitalei a început întocmirea unor liste cu toți cei considerați vinovați de prigonirea Gărzii de fier. Pe baza acestor liste, la 16 octombrie au fost emise primele mandate de arestare. Cei arestați au fost depuși în diferite locuri (închisoarea Jilava, arestul Poliției sociale, arestul Poliției judiciare). Printre cei închiși la Jilava s-a aflat și Victor Iamandi, ucis năpraznic în noaptea de 26/27 noiembrie, împreună cu alți foști demnitari, printre care: generalul Gh. Argeșeanu, fost prim-ministru, generalul Gabriel Marinescu, fost prefect al Poliției Capitalei și ministru de interne, colonel Vasile Zaciu, fost prim-procuror al Tribunalului militar al Capitalei, generalul Ion Bengliu, fost inspector general al Jandarmeriei, Mihail Moruzov, fost director al Serviciului Secret de Informații, Radu Pascu, fost prim-președinte al Curții de apel București. În aceeași seară, în arestul Poliției sociale au fost împușcați comisarii N. Suciu și N. Gh. Raiet, iar comisarul Paul Voinescu a fost ucis în arestul Poliției judiciare; din acest ultim loc, alți doi comisari aflați sub arest — Al. Davidescu și Ionel Dumitrescu — au fost luați, duși în pădurea Balota și împușcați (ultimul, găsit de niște trecători, a fost transportat la spital și a scăpat cu viață). În ziua de 27 noiembrie au căzut victimă răzbunării legionare profesorii Virgil Madgearu și Nicolae Iorga.

Dar să facem loc celei de a doua părți a memoriului necunoscut pînă acum semnat de Victor Iamandi, în care găsim un tablou al regimului de autoritate al regelui Carol II și trimis conducătorului statului român cu puțin timp înainte ca în cronica anului 1940 să se înregistreze cumplita noapte bucureșteană a Sf. Bartolomeu.

M. ȘTEFAN, Gh. NEACȘU

Constituția de la 27 februarie 1938

Cît am fost ministru al educației naționale și ad-interim la culte și arte, la departamentele respective n-am rezolvat decît afaceri curente și am întocmit bugetele pe 1938-1939.

Am participat însă la întocmirea și la promulgarea Constituției.

Proiectul de Constituție — întocmit mai dinainte — ne-a fost prezentat spre examinare într-o seară, cînd fusese convocat Consiliul la Palat în acest scop. Constituția prezentată de rege a fost acceptată cu modificări nu prea însemnate, iar în ceea ce privește conferirea de noi puteri suveranului, pentru a avea în conducerea statului un cuvînt decisiv, nu numai că nimeni dintre cei prezenți nu s-a opus, dar mulți — mai ales dintre foștii președinți de Consiliu — au cerut să se reînvie tradiția românească, după care domnul țării avea un rol de domnitor și nu de spectator.

Evident că acesta fiind spiritul în care s-a întocmit noua Constituție, iar textele respective din cuprinsul ei transformîndu-l pe rege în conducător, n-a fost greu să se treacă în aplicare și mai departe de litera și sensul dispozițiunilor pactului fundamental, ajungîndu-se la regimul dictaturii și al bunului plac...

Rolul meu politic în toate guvernele din care am făcut parte a fost, prin urmare, acela de a apăra ideologia care stătea la baza regimului de stat pe care îl crease Constituția de la 1866 și 1923 — a statului liberal și neo-liberal —, luînd atitudine și ducînd lupta, prin mijloace pașnice și legale, împotriva acelora pe care îi socoteam adversarii săi firești.

Această acțiune era dusă de la tribuna Parlamentului, de pe banca ministerială, în întruniri publice și în activitatea ce o desfășuram în domeniile departamentelor ce le-am condus.

În ultimii ani ai guvernării Gheorghe Tătărescu am cerut, mai ales, redresarea autorității de stat, care era în plină carență — așa cum se întîmpla și în alte țări cu regim democratic —, ceea ce constituia prima cauză și cea mai importantă a destrămării interne din toate punctele de vedere — național, politic, social, cultural, economic, moral.

După edictarea Constituției din 27 februarie 1938 — despre al cărei caracter quasi-dictatorial am insistat în rîndurile de mai sus — prin legiuirile care le-am făcut am voit să întăresc autoritatea de stat, afirmînd, în toate împrejurările, principiul care se aplică astăzi și-n țările democratice, *primatul executivului, încadrat, însă, întotdeauna de cea mai complectă legalitate.*

Trebuie să mărturisesc că n-am reușit să realizez aproape nimic în această direcție, pentru că desconsiderarea și călcarea legilor se practica pe o scară tot așa de întinsă ca și în trecut, iar nestatornicia și soluțiile ce se dădeau, de astăzi pînă mîine, problemelor mai importante zădărnicea orice încercare de reclădire serioasă și solidă a statului. Astăzi însă, cînd regimul pe care l-am slujit și l-am apărat cu toată hotărîrea și căruia i-am prezis cu ani de zile în urmă că dacă partidele politice ce-l reprezintă nu vor ști să se dezmeticească la timp pentru a putea răspunde cu succes luptei grele ce le sta înainte, se va prăbuși — este trîntit la pămînt, tocmai pentru că nu și-a înțeles datoria — se caută vinovați pentru tot ce s-a întîmplat, regretabil și dureros, în ultimii zece ani...

Ca om politic, în serviciul regimului de pînă ieri, am combătut statornic Garda de fier, mai tare ca pe alte partide politice în trecut, pentru că îmi dădeam seama de primejdia ce reprezintă pentru vechile partide, dar n-am depășit niciodată legalitatea, ci

m-am ridicat cu energie împotriva oricăror violențe. Ca ministru la toate departamentele pe unde am fost — mi-am făcut datoria întotdeauna cu respectul legilor, lucrînd cu abnegație și fără răgaz la propășirea instituțiilor ce le aveam sub conducere, îngrijindu-mă de soarta funcționarilor ce mă secondau și făcînd binele ori de cîte ori aveam ocazia, fiind stăpînit de sentimentele generozității și al dragostei.

Opera realizată de mine cît am fost ministru al cultelor și artelor și al justiției

Am muncit cu o pasiune neînfrînată de nici o decepție la departamentele pe unde am fost, identificîndu-mă cu instituțiile și cu interesele lor și realizînd — și la culte și arte și la justiție — o operă constructivă, întemeiată în generozitatea ei pe obiectivitate și dreptate.

La Ministerul cultelor și artelor. Am reînființat ministerul, făcînd dintr-o ficțiune un departament viu, cu acțiune în toate direcțiile, așa precum o reclamau atunci problemele de religie și de artă ale unei Românii noi...

Am mărit considerabil subvențiile teatrelor și Operei române, suplimentînd cu zeci de milioane, încasate de la timbrul teatral pe care eu l-am înființat, subvențiile reduse ale bugetului ordinar.

Am întocmit o lege de reorganizare a teatrelor și operelor române, apreciată în seriozitatea și valoarea ei, în Parlament și de adversarii politici.

Această lege, cu excepția unor modificări neînsemnate, cîrmuiește și astăzi instituțiile respective.

Am reînființat premiile pentru literatură, muzică și arte plastice, acordînd, în anul 1937, 600 000 lei literaților și artiștilor desemnați de comisiile respective.

Am acordat subvenții Societății Scriitorilor Români, ca și celorlalte societăți ale artiștilor, am dat ajutoare revistelor importante și scriitorilor, am cumpărat de la expoziții tablouri și sculpturi, împrăștiind în toate părțile, cu înțelegere și generozitate, binefaceri menite să ușureze multe nevoi și să stimuleze multe inițiative artistice.

Am întocmit, la cererea sindicatului artiștilor plastici, o lege de încurajare a acestor arte, care s-a dovedit a fi, prin aplicarea ei din primii ani, utilă și pentru artă și pentru reprezentanții ei.

La Ministerul justiției, în afară de o serie întreagă de legi, din care cea mai mare parte sînt în vigoare și astăzi și pe care le-am întocmit pe toate singur, muncind fără întrerupere, cîte 16-18 ore pe zi, am realizat ceea ce n-a făcut în 20 de ani de la Unire nici un ministru al justiției, *unificarea legislativă.*

Apoi, am numit peste 1 000 tineri ca ajutori de judecători, supleanți și substituți de procurori, cea mai mare parte feciori de țărani din tot cuprinsul României, numai pe baza unei simple scrisori ce mi se trimitea.

Am făcut numeroase avansări între toate categoriile de magistrați deblocînd astfel instanțe la care de zeci de ani așteptau zadarnic înaintarea sute de judecători.

Am creat Secția IV-a la Înalta Curte de casație și justiție, am înființat secțiile criminale la curțile de apel, am înmulțit secțiile la unele tribunale supraîncărcate din țară, am dat în sfîrșit reorganizării justiției și cantitativ și calitativ atențiunea pe care o merita o instituție atît de importantă în stat.

Am mărit apoi salariile magistraților la 1 aprilie 1939, găsind pentru aceasta suma de 50 000 000 lei, din fondul timbrului judiciar și dintr-un credit extraordinar de 25 000 000 lei, pe care mi l-a acordat Ministerul finanțelor.

Am acordat prin lege și efectiv prin buget grădații membrilor Înaltei Curți de casație, care, pînă la ministeriatul meu, nu le aveau.

Le-am acordat ajutoare și magistraților și avocaților publici din fondul timbrului judiciar și din cheltuielile penale...

Că s-au făcut, sub ministeriatul meu, și unele nedreptăți, că în anumite cazuri au fost posibile chiar unele măsuri disciplinare exagerate, nu o neg, dar acestea n-au fost decît foarte rare excepții, pe care singur eu am căutat să le înlătur, revenind asupra lor.

Am fost poate singurul ministru de justiție care, fiind obligat, pe baza unui raport de anchetă al unui inspector, să aplic o sancțiune materială unui magistrat, știind ce suferință poate să-i aducă o reținere parțială a salariului, îl chemam la mine și după ce îi făceam dojana cuvenită îi dădeam un ajutor care se întîmpla, în multe cazuri, să fie mai mare decît quantumul cenzurării salariului ce i se hotărîse.

În ceea ce privește înaintările în magistratură — pentru care mi s-a adus acuzațiunea că ar fi fost prea numeroase și nu întotdeauna după merit —, țin să fac aici afirmațiunea că cel puțin 80% din aceste înaintări au dat satisfacție la elemente de elită, care fuseseră nedreptățite, iar frecvența și numărul mare al avansărilor, pe care în imensa lor majoritate le-am făcut cu avizul Consiliului superior al magistraturii, a fost, pe de o parte, consecința scoborîrii limitei de vîrstă pentru pensionare și a înființării secțiilor criminale la curțile de apel, iar, pe de altă parte, singurul mijloc prin care i se putea face corpului judecătoresc dreptatea ce o aștepta de decenii.

În acest mod am lucrat ca ministru al justiției și nu cred că, în împrejurările de astăzi, care sînt pentru mine atît de dureroase, această largă activitate constructivă pe care am desfășurat-o nu poate limpezi, oricît de puțin, rolul pe care l-am avut în guvernele de la 10 februarie 1938 la 25 noiembrie 1939.

Am avut în aceste guverne, în măsura în care însușirile mă ajutau și dorința de a înfăptui mă stimula, *un rol de creațiune la departamentele la care mă găseam, la care se adăuga, în rare ocaziuni și*

acela de a formula academic principiile și caracterul politic al regimului care a încercat să fie, fără să reușească, al unei Românii renăscute.

Alte roluri și alte însărcinări - mai discrete sau mai puțin discrete - de aranjări de combinații sau de executări de ordine grave, n-am avut niciodată.

Nu le-am căutat pentru că le-am repudiat întotdeauna, ca fiind potrivnice conștiinței mele deschise și temperamentului meu franc și dintr-o bucată, ceea ce a determinat, desigur, Palatul ca niciodată să încerce măcar să mă întrebuințeze în astfel de direcțiuni. Desigur însă că, în asemenea împrejurări, cînd atîtea acte grave se întîmplau fără ca guvernul să fie întrebat, și de care lua cunoștință de multe ori după ce ele erau consumate și atunci poate numai din zvon public, se pune întrebarea:

De ce n-ați plecat din guvern, în fața unor asemenea procedee?

Firește, aceasta este o întrebare serioasă și asupra ei va trebui să se insiste mai ales în fața justiției, pentru a i se putea da răspunsul cuvenit.

Nedemisionarea din diferitele guverne a nici unui ministru ca semn de protest și desolidarizare față de anumite acte, ca și lipsa oricărei încercări din partea guvernelor care s-au succedat la cîrmă în împrejurări grave de a deschide chestiunea răspunderilor, *arată că, mai presus de voința miniștrilor și guvernelor, exista o autoritate superioară* — desigur, aceea a suveranului și a principalului său sfătuitor — care hotăra totul. *A se vorbi, în astfel de condițiuni, de răspunderi, însemnează a cere tuturor miniștrilor care, în ultimii doi ani, au acceptat regimul de diriguire exclusivă al Palatului, iar nu a reduce prezumțiile și identificarea vinovaților la unul sau la altul dintre acei cărora li se atribuie roluri pe care nu le-au avut niciodată.*

În ce mă privește, pot spune, deocamdată, în aceste rînduri, că, dacă în septembrie 1939 n-am plecat din guvern, refuzînd însă Președinția de Consiliu la care fusesem recomandat de colegii din minister și apoi Ministerul de interne la care mi se ceruse să trec, în mod insistent, cînd s-a constituit cabinetul domnului C. Argetoianu — *am făcut-o numai din via și socot explicabila dorință pe care o aveam de a termina unificarea legislativă,* la a cărei elaborare eram angajat și care mai avea nevoie de cel mult cîteva săptămîni pentru a fi promulgată.

Într-adevăr, la sfîrșitul lunii octombrie, lucrările de unificare legislativă erau terminate, iar în ziua de 8 noiembrie 1939 codul civil și de procedură civilă erau promulgate și publicate în Monitorul oficial. La 25 noiembrie 1939, cînd s-a constituit guvernul Gheorghe Tătărescu, deși am fost solicitat să rămîn mai departe ministru, am refuzat, fiind bucuros că, înfăptuind *unificarea legislativă,* aveam dreptul la odihnă și la liniște, după o muncă grea și neîntreruptă și după nenumăratele neajunsuri ale celor șase ani încheiați de ministeriat.

Spre marea mea surprindere, regele luînd act de refuzul meu de a continua să rămîn mai departe ministru, m-a numit consilier regal, spunîndu-mi că mi-a acordat această distincție drept recunoaștere a activității desfășurată de mine la Ministerul justiției aproape doi ani pe tărîmul muncii pozitive, încoronînd-o cu *unificarea legislativă,* pe care în cei douăzeci de ani de la Unire nimeni nu izbutise s-o realizeze...

Rolul meu în calitate de consilier regal

Rolul meu în noua demnitate de consilier regal, de altfel ca și a celorlalți colegi, a fost ca și inexistent. Consilierii regali nu erau consultați nici într-o chestiune de politică internă, fiind chemați numai — și destul de rar — pentru a-și spune cuvîntul în problemele de politică externă. *„A-și spune cuvîntul în chestiunile de politică externă"* este un fel de a vorbi, căci, în fond, ori de cîte ori se convocau Consiliile de coroană, pentru a decide în astfel de probleme, nu mai era ce să se decidă, deoarece toți cei prezenți erau puși în fața faptului împlinit... La 30 august 1940, noaptea tîrziu, consilierii regali și membrii guvernului au fost chemați pentru ca împreună cu alți fruntași politici ai țării, dintre acei ce erau pînă atunci ținuți la o parte și care de data aceasta fuseseră convocați (d-nii Dinu Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Mihail Popovici și alții) să ia act că, în împrejurările tragice în care se găsea țara, singura soluție era de a se accepta arbitrajul fără condiții, așa precum fusese comunicat de la Viena, prin intermediul ministrului nostru de externe.

Am declarat la acest Consiliu că, renunțîndu-se în felul acesta și la Ardeal, pentru apărarea căruia, la 27 iunie 1940, se făcuse declarația solemnă că toate forțele armatei noastre se păstrează în acest scop, generația noastră se acoperă de rușine veșnică în fața istoriei. Împreună cu cele zece persoane din Consiliu — ale căror nume au fost publicate — am protestat împotriva politicii de lașitate ce se face, declarîndu-ne cu fermitate împotriva primirii unui arbitraj fără condiții, dar hotărîrea acceptării a fost luată de guvern, care, prin membrii săi, avea majoritatea în Consiliu. Primul ministru de atunci a ținut chiar să precizeze că răspunderea este a guvernului și nu a consilierilor regali sau a altor persoane care au fost chemate *numai pentru a fi consultate, fără ca opinia lor să poată avea un caracter obligatoriu.*

Am plecat adînc îndurerat de tot ce se petrecea și, definitiv hotărît să demisionez din această demnitate, care nu avea nici un fel de importanță și seriozitate. Consilierii regali erau doar niște fantome de aparență impunătoare al căror rol era acela de

a acoperi actele nedemne care dezmembrau ţara.

La al doilea Consiliu de coroană care a avut loc a doua zi seara şi cînd s-a comunicat rezultatul arbitrajului cu răşluirea unei jumătăţi din Ardeal, am refuzat să mă duc. Demisiunea formală n-am mai avut timp s-o trimit, pentru că lipseam din Bucureşti, iar precipitarea fulgerătoare a evenimentelor a dus la abdicarea de la 6 septembrie 1940 şi la toate celelalte consecinţe provocate de acţiunea politică a unui regim ale cărui iniţiative şi hotărîri au aparţinut exclusiv guvernului.

N-am fost mîna dreaptă a nimănui

Din însuşirea ideilor, a faptelor şi a atitudinilor mele în timpul celor aproape şapte ani cît am fost ministru şi consilier regal, se poate uşor trage încheierea — la care acei ce mă cunosc de aproape au ajuns de multă vreme — că, *în toate împrejurările am lucrat pe cont propriu, neacceptînd tutelele sau indicaţiuni de nicăieri.*

N-am fost, precum s-a spus în nu ştiu ce ziar, pentru a mi se crea atmosferă defavorabilă, mîna dreaptă a nici unuia dintre şefii de guvern pe care i-am avut...

Înaintea acestei cercetări păşesc cu fruntea sus şi cu sufletul neîntinat.

Am combătut zece ani mişcarea legionară, pentru că nici ea nu se dădea în lături, în acţiunea ei de la violenţe şi, pentru că, dîndu-mi seama de fanatismul ce stătea la baza ei şi de îndîrjirea luptătoare a conducătorilor ei, am văzut în ea o adevărată primejdie pentru existenţa regimului pe care îl apăram.

În combaterea acţiunii gardiste n-am depăşit niciodată — aşa cum am arătat-o de atîtea ori pînă aici — limita legii, ci am cerut partidelor politice să se organizeze pe teren şi să-şi apere patrimoniul ideologic şi opera unui întreg trecut, *căci altfel va trece valul peste ele.*

Aşa am vorbit la Piatra Neamţ la 19 aprilie 1936, după cum vorbisem la fel, mai înainte în Parlament sau în întruniri publice.

N-am fost ascultat, iar astăzi valul a trecut peste vechiul regim.

La 10 februarie 1938, am crezut aşa precum au crezut şi ceilalţi: fruntaşi politici ce se grupaseră în jurul suveranului, că înlăturîndu-se agitaţiile primejdioase ale luptelor interne, se vor crea condiţiuni de liniştită şi prosperă dezvoltare a statului. M-am înşelat, după cum s-au înşelat toţi cei care au crezut ca mine.

Greşelile grave care s-au făcut, egida din ce în ce mai personală a suveranului — care a înţeles să se substituie tuturor puterilor în stat, ajungînd pînă a se proclama şef al unui partid decretat ad-hoc, fără consultarea nimănui, au dus la dezastrul intern şi la dezastrul extern care au dezmembrat ţara.

Am alcătuit acest memoriu sub povara suferinţei, în închisoarea Jilava, unde mi s-a impus „domiciliu obligatoriu", *pentru a fixa nu o apărare de circumstanţă,* de care nu am nevoie, *ci numai pentru a arăta, pe de o parte, gîndurile, concepţiunile şi sentimentele ce m-au stăpînit în cariera mea politică* (şi pe care nu le-am părăsit nici în aceşti doi ani din urmă, în care fatalitatea a vrut să fiu sfetnicul fără trecere şi fără cuvînt al regelui Carol II) datorită cărora am izbutit să realizez modesta mea operă pozitivă *la departamentele ce le-am deţinut, iar, pe de altă parte, pentru a scoate în evidenţă adevărul asupra celor întîmplate în această perioadă de tragism a domniei fostului suveran, căruia îi revine greaua răspundere a tuturor nenorocirilor ce s-au abătut peste România.*

Îngăduindu-mi să supun Înaltei Domniei Voastre cunoştinţe şi aprecieri această lungă expunere pe care, respectuos, am onoare a vă ruga să binevoiţi a o cîti şi examina, nu m-am gîndit decît să vă dau toate informaţiunile asupra activităţii şi a rolului meu din trecutele guvernări — şi care, vă asigur, sînt obiective şi adevărate — pentru a putea vedea şi alte aspecte ale persoanei mele, decît acelea deformate de împrejurările prin care trec.

În speranţa că, pînă ce justiţia se va putea pronunţa asupra responsabilităţii mele în producerea actelor grave ce le cercetează, Domnia Voastră vă veţi convinge din expunerea prezentului memoriu, ca şi a cererii ce-l însoţeşte că situaţiunea în care mă găsesc astăzi — cu domiciliul obligatoriu la închisoarea Jilava — ar fi cazul să fie ridicată sau schimbată la locuinţa mea din Bucureşti, pentru a fi sub îngrijirea soţiei mele şi pentru a mă trata de maladiile de care sufăr, vă rog, domnule general, să binevoiţi a primi asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Jilava, octombrie 1940

SS/Victor Iamandi.■

Soluţia jocului din nr. 10/1992, p. 71

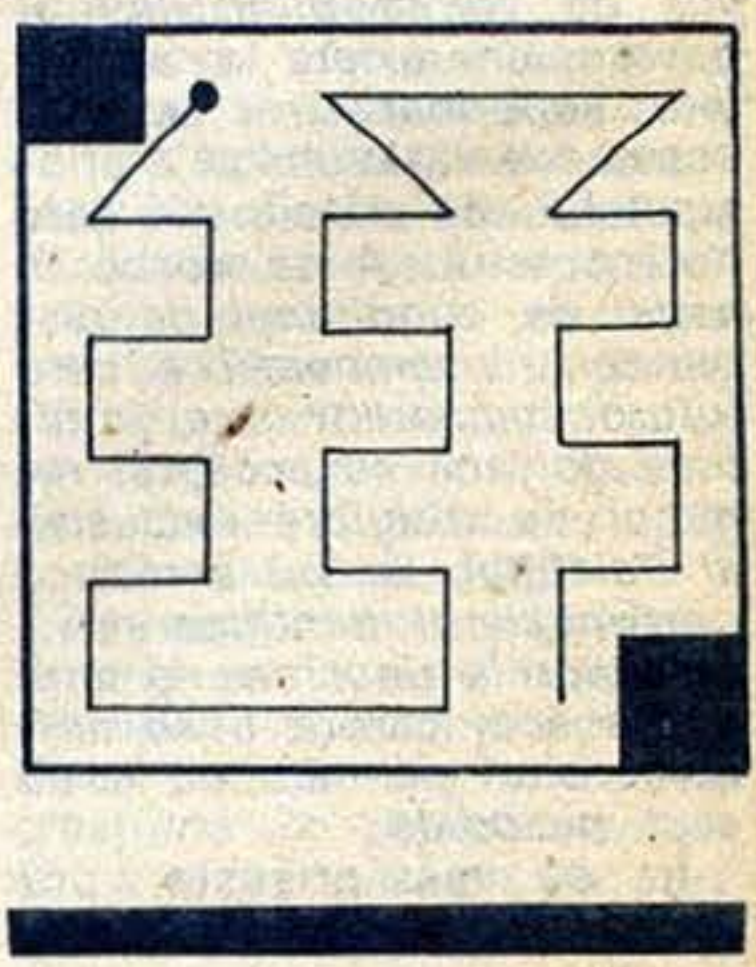

Motto

Rădăcinile
Comunității
sînt puternice
și acum ele
sînt implîntate
adînc
în pămîntul Europei.
Ele au supraviețuit
momentelor grele,
ele mai pot
suporta
încă și altele.
Cînd constați
persistența
sentimentului european
în acest decor
în plină transformare
și stabilitatea
instituțiilor comunitare,
nu te mai poți îndoi
că este vorba
despre o mișcare
puternică
din adîncuri
la înălțimea
epocilor istoriei.

Jean MONNET (1976)

JEAN MONNET

și destinul contemporan al Europei (V)

La începutul lunii decembrie 1940 — își deapănă în continuare amintirile Jean Monnet — Roosevelt s-a îmbarcat pe „Tuscaloosa", pentru o croazieră de două săptămîni în Marea Caraibelor. Nu și-a luat cu el decît cîțiva colaboratori, lăsînd, aparent, în urma lui problemele cele mai arzătoare, în primul rînd deficitul în dolari al britanicilor, ce impunea o acțiune urgentă și energică, rezolvabilă printr-un artificiu ce nu putea fi imaginat și introdus pe cale legislativă decît de președinte. Era responsabilitatea sa, și noi știam că el era conștient de ea și că examina mai multe formule.

Ezitările sale îl alarmaseră însă pe Churchill, care s-a hotărît, la 8 decembrie, să-i trimită o scrisoare dramatică, dusă pe navă președintelui cu un hidroavion. Această scrisoare, foarte lungă și extrem de elevată, nu exprima nici o plîngere, nici un apel de intervenție militară americană. Churchill evoca identitatea de destin a celor două țări în fața pericolului și accepta că Anglia va suporta singură efortul uman dacă America furniza armele, avioanele și protecția convoaielor. „Puteți fi sigur, încheia el, că vom ști să ne dovedim capabili să suferim și să mergem pînă la ultimul sacrificiu pentru cauza comună. Pentru rest, ne punem la dispoziția dumneavoastră și a poporului dumneavoastră, cu toată încrederea, convinși că veți găsi căile și mijloacele pe care generațiile viitoare, de pe ambele coaste ale Oceanului, le vor aproba și admira".

„De vorbă la gura sobei"

Impresionat, Roosevelt a citit și răscitit scrisoarea, căutînd „căile și mijloacele", ce erau mai puțin o problemă de tehnică, cît de prezentare psihologică: cum să proce-

deze el în așa fel, încît Congresul și opinia publică să accepte hotărîrea, de care era foarte atașat, de a da Angliei tot ajutorul posibil? Soluția găsită a fost *lend-lease*-ul[1] o idee simplă, cum avea să fie opt ani mai tîrziu cea a planului Marshall: asemenea invenții impun îngemănarea, într-un om și într-un popor, a unei forțe și a unei generozități excepționale. Acestora li s-a adăugat, în persoana lui Roosevelt, geniul formulării, ce i-a permis, încă de a doua zi după întoarcerea sa, să popularizeze în opinia publică americană acest cadou, prezentat ca atare, ca o donație de materiale, destinate a nu se mai întoarce niciodată.

„Să presupunem, le-a spus el compatrioților săi, că într-o zi casa vecinului meu ia foc și că eu am un furtun de stropit. N-o să merg la el să-i spun: «Vecine, furtunul m-a costat 15 dolari. Trebuie să-mi dai 15 dolari pe el ca să fie al tău». Nu, i-l împrumut și îl recuperez de la el după ce i-a servit să stingă focul". Această fabulă denotă o trăsătură de geniu, care a șocat serios imaginațiile și a imprimat un start bun marii dezbateri ce s-a deschis în țară și în Congres privind *lend-lease*-ul. „Nu există îndoieli, în spiritul unei imense majorități a americanilor, a adăugat Roosevelt, că apărarea cea mai bună a Statelor Unite rezidă în succesul repurtat de Marea Britanie în propria sa apărare". Îmi plăcea să îl aud condamnînd fără apel tabu-urile pe care eu le denunțasem de ani și ani de zile: „Niciodată, în cursul istoriei, un mare război nu a fost pierdut din lipsă de bani. Ceea ce caut eu să elimin acum este superstiția dolarului".

Alianța celor două mari democrații era pecetluită, scrie în continuare Jean Monnet. „Statele Unite — le-am spus într-o seară prietenilor — trebuie să devină un mare arsenal, arsenalul democrațiilor". Felix Frankfurter m-a întrerupt: „Foarte frumos, dar promiteți-mi că nu mai folosiți această formulă. — De ce? l-am întrebat eu intrigat. — Deoarece cred că ea va avea în curînd o utilizare excelentă: Cîteva zile mai tîrziu, ascultam împreună la radio celebra emisiune a președintelui „De vorbă la gura sobei". Era 29 decembrie. „O națiune — a spus atunci Roosevelt — nu poate avea pace cu naziștii decît cu prețul unei abdicări totale... O asemenea pace impusă nu ar fi o pace, ci un nou armistițiu, antrenînd în mod fatal cea mai gigantică cursă a armamentelor, cel mai destructiv război economic al istoriei... Noi trebuie să producem arme și nave cu toată energia noastră și cu toate forțele noastre... *Noi trebuie să fim marele arsenal al democrațiilor*". După conversația noastră, Frankfurter plecase la Casa Albă să introducă această formulă în discursul pe care îl pregătea Hopkins. „Democrațiile — a obiectat cineva —, deci Rusia nu va beneficia de *lend-lease*? — Ce importanță are, i s-a răspuns, formula este prea fericită pentru a ne poticni în amănunte".

Ce e necesar trebuie să fie și posibil

Primul mare obstacol fusese depășit, notează cu satisfacție Monnet. El consta în cuvinte. Mai era nevoie de încă trei luni de bătălii juridice și politice, pentru a deveni realitate administrativă. Roosevelt a uzat cu artă de puterea sa magică și, într-o lume în care deciziile unora semnificau viața sau moartea pentru milioane de bărbați și femei, discursurile sale erau evenimente așteptate, sperate și temute. Sherwood, care participase la pregătirea minuțioasă a emisiunii „De vorbă" din 29 decembrie, povestea că în noaptea aceea germanii au supus Londra la unul dintre cele mai violente bombardamente de război — cel care a distrus City și a cruțat catedrala Saint Paul, printr-un miracol —, pentru a neutraliza mesajul de speranță primit de englezi de la Washington.

Că *lend-lease*-ul a marcat o cotitură în evoluția războiului — în spirite și în fapte deopotrivă — este neîndoielnic. Am avut mai tîrziu o dovadă puțin obișnuită. Un soldat american parașutat în 1944 în Normandia s-a mirat să vadă într-o fermă în care fusese primit ca eliberator un calendar oprit la data de 11 martie 1941. „Nu sînteți la zi, a făcut el remarca gazdelor. — Am oprit calendarul cînd am aflat de la radio că legea de împrumut și închiriere a fost votată. Pentru noi, din ziua aceea, Germania a pierdut războiul". Acești fermieri din Normandia trăiau cu BBC-ul alături. Ei auziseră, fără îndoială, fraza lui Churchill adresată americanilor: „Dați-ne unelte și terminăm treaba".

Puteam ataca acum al doilea mare obstacol: măsura efortului industrial de angajat pentru a transforma în arsenal ceea ce nu era decît o producție dispersată. Pentru asta trebuiau fixate obiective, și nu în raport cu resursele disponibile, ci cu nevoile generos calculate, de o manieră care să anihileze adversarul. Un asemenea calcul implica o răsturnare a stării de spirit în Marea Britanie, nu și în Statele Unite, unde lumea nu s-a temut niciodată să ia în calcul ce este necesar, înainte de a se întreba ce este posibil: *a priori* ceea ce era necesar trebuia să fie și posibil.

Personal, nu credeam în

---

[1] Lege de apărare a Statelor Unite, promulgată la 11 martie 1941, permițînd președintelui Roosevelt să ajute Marea Britanie, fără a intra totuși în război, dat fiind faptul că o mare parte a opiniei publice americane era izolaționistă.

Legea autoriza vînzarea, închirierea sau împrumutul oricărui mijloc de apărare militară către orice țară, a cărei apărare era socotită vitală pentru cea a Statelor Unite. Tratate pe bază de *lend-lease* au fost încheiate astfel cu Marea Britanie (23 februarie 1942) și cu U.R.S.S. (11 iunie 1942). Suma totală a ajutorului prin *lend-lease* a depășit 50 miliarde de dolari; din acest total, Marea Britanie a primit circa 42%, iar U.R.S.S. — 28%.

mod naiv că potențialul american era nelimitat, dar cunoșteam Statele Unite, aveam certitudinea că mari capacități de producție erau modest folosite și mai știam capacitatea acestui popor energic. Trebuia stimulat numai printr-o mare sfidare.

Primul pas a constat în măsurarea deficitului britanic și, pentru acest lucru, Arthur Purvis s-a aflat la Londra pînă la sfîrșitul anului. Englezii erau îngroziți de cele relevate de comparația între nevoile lor globale, pentru a cîștiga războiul în următorii doi ani, și programele pe care și le fixaseră. Ei au refuzat să-și prezinte lor înșile un sold negativ atît de greu — mai puțin pentru a evita să-i sperie pe americani și mai curînd de teamă că aceia, luînd în sarcina lor diferența, să nu retragă industriei britanice materiile prime și mașinile-unelte: mereu aceeași concepție a unei lumi sfîrșite, cu resurse limitate, în care întărirea unuia dintre aliați nu se putea face decît în prejudiciul altuia.

Roosevelt a acceptat fără ezitare cifra de 10 miliarde de dolari, cifră ce i-a fost prezentată pentru a ajuta Anglia pînă în iunie 1942. Cifra pe care a reținut-o și care a slujit primelor aproprieri ale *lend-lease*-ului a fost de 7 miliarde de dolari. În octombrie alte 6 miliarde au fost votate de Congres.

Acum!

Cantitățile considerabile de material nou ce era acoperit de aceste cifre au făcut să apară în plină lumină slăbiciunea programelor anterioare pe care își fondase Marea Britanie speranțele de rezistență. Astfel, cele 60 de nave comerciale comandate în Statele Unite pentru sfîrșitul lui 1942 au devenit 1 200 sub imperiul *lend-lease*-ului, iar tonajul global a trecut de la 400 000 la 6 milioane tone. Livrările de avioane — mai ales bombardiere grele — au fost dublate, totalizînd 50 000 aparate în următorii doi ani.

Totuși, nu puteam ascunde că un dezechilibru periculos a persistat în tot cursul anului 1941. Știam din experiență că erau necesare patru luni pentru a obține un bilanț real, două luni pentru a întocmi un program și 18 luni apoi pentru a parcurge ciclul de producție. De aceea, eram văzut mereu grăbit și grăbind — la rîndul meu — pe alții.

Toate însemnările mele din acea perioadă erau punctate prin cuvîntul *now* (acum), cel mai adesea subliniat. De urgență depindeau numeroase vieți omenești. Cea mai mare parte din comenzile noi nu s-au livrat decît în 1942. Bombardierele construite în Statele Unite în 1941 proveneau din contracte încheiate de noi la începutul războiului; eforturile noastre de ieri — ce puteau părea inutile pînă la capitularea Franței — își produceau astăzi fructele și permiteau Angliei să reziste. În același timp, eforturile noastre de azi serveau zilei de mîine.

Totuși, relațiile politice între responsabilii celor două puteri unite prin atîtea legături își păstraseră caracterul protocolar și nu se exprimau decît într-o corespondență discontinuă, transmisă pe cale diplomatică. Churchill îi scria lui Roosevelt, căruia nu avusese vreodată ocazia să îi vorbească direct, scrisori sincere și respectuoase, pe care le semna invariabil cu formula stranie: „Fosta persoană navală". Fără îndoială, Roosevelt fusese cel ce imaginase, din maliție, acest nume de cod transparent, de care el s-a servit întregul război (*Magazin istoric*, nr. 4/1987-4/1988; 2-4/1990). Dar această relativă familiaritate dată la o parte, între cei doi nu exista nici o formă de relație personală.

În decembrie 1940, ambasadorul britanic la Washington, lordul Lothian, a murit pe neașteptate. Acest om, de o mare distincție și de o inteligență remarcabilă, fusese un mijlocitor foarte eficace și un instrument al încrederii pe cale de a se instala între șefii celor două democrații. Și unul și celălalt au pierdut prin el un prieten comun. Atunci am aflat că Roosevelt l-a trimis pe Hopkins la Londra pentru a examina la fața locului situația și a stabili contacte directe cu guvernul englez. Mi-a fost clar că de fapt Roosevelt fusese la Londra, prin interpunerea colaboratorului său cel mai intim, și că relațiile încă insuficiente de o parte și de cealaltă a Atlanticului puteau lua un curs nou, dacă toate condițiile psihologice erau îndeplinite.

La Washington, eram mai ascultat în ce privește problemele europene decît compatrioții mei, notează în continuare Jean Monnet: cei din Rezistență erau rari în Statele Unite și dezbinați de intrigi; cei ce reprezentau Vichy-ul nu aveau credit. Nu mă loveam nici de unii, nici de alții. Vedeam că efortul în favoarea Angliei, căruia trebuia să i se dea prioritate absolută, făcea ca Statele Unite să se dezintereseze în timp proxim de viitorul Franței. Or, perspectiva de a vedea imperiul intrînd în război de partea Aliaților, perspectivă la care nu renunțasem, se subția pe zi ce trecea, sub efectul propagandei și descurajării interioare. Anglia era, pentru oamenii ce voiau să rămînă liberi, o mare speranță amenințată. Trebuia ca o puternică îmbărbătare să vină din America.

La sfîrșitul lui decembrie, am scris o notă în atenția lui Roosevelt, care își pregătea mesajul anual în fața Congresului. „Franța — îi spuneam acolo — este actualmente obiect al unor mari presiuni din partea germanilor, care vor să-i obțină adeziunea la «o nouă ordine europeană», cedarea bazelor sale din Africa de Nord și a restului flotei sale. Pînă în ziua de azi, germanii nu au reușit să atingă aceste obiective, esențiale pentru ei. Pétain refuză, sprijinit și probabil presat de opinia publică, din ce în ce mai ostilă unei cooperări cu Germania, și de responsabilii din Africa de Nord, Weygand

Faimoasele „Stuka" atacă

și alții, care au făcut cunoscut că ei vor rezista la orice injocțiune în teritoriile lor. Aceste două forțe sînt încurajate de rezistența engleză, dar, în ultimă analiză, ele privesc către Statele Unite, care reprezintă ultima speranță. Care este atitudinea Statelor Unite și a președintelui lor nu numai față de ajutorul acordat Angliei, dar și față de Europa în ansamblul ei, și deci față de Franța, această parte vitală a Europei? Iată ce se cere bărbaților și femeilor Franței și comandanților din Africa de Nord".

În sfîrșit, cale liberă

Tăcerea lui Roosevelt asupra acestor probleme putea fi prost interpretată. Mesajul lui, mult așteptat, era adresat întregii lumi. „Ar trebui să găsim în acest mesaj poziția Statelor Unite față de «noua ordine» totalitară, pe care Hitler caută să o impună Europei prin forță coercitivă și teroare, i-am scris eu în continuare. Fără aprobarea francezilor, nici o nouă ordine europeană nu poate fi instituită... Discursul dv. poate catraliza rezistențele, legînd grija privind securitatea Statelor Unite de refuzul de a recunoaște orice nouă ordine bazată pe forță".

Mesajul din 6 ianuarie 1941, cunoscut sub numele de „Declarația celor patru libertăți", a avut un răsunet considerabil. Roosevelt promitea oamenilor o lume în care ei s-ar fi bucurat de libertatea expresiei și de libertatea credinței, ar fi fost eliberați de nevoi și frică. „Acest tip de lume — a declarat el în concluzie — este însăși antiteza așa-zisei «noi ordini», tiranie pe care dictatorii vor să o creeze cu bombe. Acestei «noi ordini» noi îi opunem concepția mai înaltă a unei ordini mondiale fondate pe morală". Această promisiune nu era doar formală: „Cer Congresului autoritatea și sumele suficiente pentru a fabrica mai multe muniții și mai multe arme de toate tipurile, pentru a le da națiunilor aflate în război, victime ale agresiunii. Rolul nostru cel mai util și cel mai urgent este de a ne constitui un arsenal atît pentru ele, cît și pentru noi".

Abia la 26 mai 1941, Roosevelt a hotărît să decreteze „starea de urgență națională nelimitată". Măsura permitea guvernului să impună priorități în detrimentul producțiilor civile ale bunurilor de consum. Problema reală — în opinia mea — era pînă la ce punct America ar trebui să se mobilizeze pentru a-l zdrobi pe adversar? Nimeni nu putea s-o spună deocamdată și, în lipsa obiectivelor de acest ordin, militarii americani echipau în liniște o armată națională de două milioane și jumătate de oameni, care nu era concepută pentru a ataca Germania în Europa. Or, pentru mine era clar că Statele Unite aveau să fie conduse de evoluția evenimentelor să intre în război în 1942. În acel moment, militarii ar fi cerut un armament ce nu le-ar fi fost livrat decît la capătul a șase luni sau chiar a unui an. Trebuia anticipată necesitatea, prin starea de urgență instaurată. Aveam

acum cale liberă pentru a pune pe picioare un mare program al victoriei.

În unul dintre numeroasele organisme pe care le crease Roosevelt pentru a se sfătui cu ele, am remarcat un economist strălucit, ce părăsise de curînd fundația Rockefeller, pentru a-și oferi serviciile guvernului, în vederea unui război ce lui îi părea inevitabil. Stacy May era în deplinătatea forței conferite de vîrstă, în plus, un entuziast. Cum îi vom putea convinge pe militari să completeze lungile chestionare, în condițiile cînd cel mai mic răspuns era învăluit de secretul cel mai riguros? Ăsta era deja secretul nostru. Am făcut uz de fel de fel de ocazii din viața mea, pentru a rezolva o situație. Uneori a fost suficent să punem întrebări bune și să fim întîmpinați cu bună voință, care există întotdeauna, într-o oarecare măsură.

Împreună cu Stacy May, calculînd și reconciliind cifrele, am făcut o primă estimare totală. Au fost așa-zisele *hectic days* (zile fierbinți), cum spun americanii. În fine, am încheiat reflecțiile, ne-am angajat în acțiune. Concepția administrației și-a fixat un singur obiectiv: ce trebuia produs pentru a depăși forța materială germană la sfîrșitul anului 1942? Nu am știut-o decît la sfîrșitul unui inventar gigantic, ce l-a condus pe Stacy May la Londra, în timpul verii. A revenit de acolo cu un bilanț complet de 60 pagini, unul dintre documentele cele mai confidențiale ce au fost elaborate în timpul războiului, cînd spionajul german urmărea să cunoască exhaustiv ce puteau și ce voiau să producă Aliații. Dar cum nici un serviciu secret nu s-a îngrijit de un inofensiv economist, el a revenit singur la sfîrșitul lui august, pe căi normale, cu documentul sub braț. Ceea ce s-a citit la Washington a provocat amare surprize.

Dar a fost un document revelator și stimulator, precizează Monnet. A apărut clar că producția americană de arme era inferioară celei a Angliei și Canadei și că ea nu le va atinge decît la sfîrșitul lui 1942, că punctele sale slabe erau bombardierele grele și tancurile. Decepția a fost profundă. „Aceste date arată clar că efortul nostru actual nu este proporțional nici cu țelul pe care trebuie să ni-l fixăm, nici cu resursele noastre potențiale sau chiar disponibile, am scris atunci prietenilor. Nu am meritat încă dreptul de a ne intitula arsenal al democrației". De fapt, nimeni nu putea fixa atunci un nivel corespunzător unei strategii nedeterminate. Într-un an, cine se va bate cu cine? Atacul lui Hitler asupra U.R.S.S., din 22 iunie, avea să modifice dimensiunea problemei.

„Victory Program"

Lipsa de măsură a naziștilor atinsese limita maximă: Pierdeau în mod sigur. Dar cine ar fi putut spune cînd venea scadența? Într-o zi, am trezit-o pe Silvia strigînd: „Războiul este cîștigat". Într-adevăr, așa era, pentru că imense sacrificii, o imensă muncă permiteau acum în tabăra Aliaților stăpînirea evenimentelor. În septembrie, Roosevelt l-a trimis pe Hopkins să-l vadă pe Stalin, care l-a primit ca pe un șef de stat. Hopkins, care avea în mînă toate operațiile *lend-lease*, a oferit ajutorul material al Statelor Unite către U.R.S.S., grav afectată. Acest gest generos nu putea, în mod iminent, decît să afecteze sprijinul către Marea Britanie, dar aceasta din urmă, pe de altă parte, simțea că presiunea germană slăbise puțin.

Statul major american nu avea decît o idee lacunară privind puterea de foc a armatei roșii, dar am învățat cu această ocazie cum informația pe care serviciile secrete o obținuseră atît de greu, și pe care ne-o livrau cu atît de puțină plăcere, putea fi accesibilă, uneori, simplului bun simț. Un expert în probleme sovietice, M. Carter, mi-a spus într-o zi: „Pot să vă spun cîte tancuri construiesc rușii... — Într-adevăr, ne-ar place să știm, dar ce surse aveți? — Nu e greu, secretara mea, d-ra Moore, vorbește rusește și citește documente economice publicate la Moscova. Ea a observat că statisticile privind construcția de tractoare s-au oprit brusc. E clar, ocnele fabrică acum tancuri — în regim plin — se poate ști cîte".

Conferința Atlanticului, din 8 august 1941, în cursul căreia Roosevelt și Churchill, venit fiecare pe un cuirasat, s-au întîlnit pentru prima

Civili englezi urmărind fazele unei lupte aeriene

oară într-un golf din Terra-Nova, a făcut să avanseze puţin problemele producţiei, în ciuda prezenţei lui Beaverbrook[1], mai agitat decît oricînd. Totuşi, discuţiile privind strategia de adoptat pentru a învinge Germania — începuse să se vorbească şerios de „un al doilea front" — au furnizat ipoteze de lucru mai precise serviciilor însărcinate cu programele de armament. Mai tîrziu, preşedintele, de comun acord cu generalul Marshall, la 25 septembrie, a luat o hotărîre capitală şi a dat aprobarea oficială pentru „Victory Program" al armatei şi al marinei, care semnifica o creştere formidabilă a puterii americane şi implica intrarea sa în forţă în cursul războiului.

În decembrie 1941, englezii şi americanii au început să vorbească în mod real despre acelaşi lucru, pe baza aceloraşi constatări, care nu mai lăsau loc de ales decît punerea pe picioare a unui efort fără precedent, total coordonat. În spiritul celor responsabili, civili şi militari, blocajele erau ridicate. Totuşi, Roosevelt nu putea lua iniţiativa să pună naţiunea în stare de război şi ezita să decreteze mobilizarea economiei. La 7 decembrie atacul de la Pearl Harbor a pus capăt acestei incertitudini. Dar, în vreme ce poporul american şi restul lumii acuzau o surpriză totală, la Washington noi eram gata deja să dăm ordinele ce făceau să intre de îndată în acţiune giganticul arsenal al Statelor Unite. Ne putem întreba — şi pe bună dreptate în ce situaţie s-ar fi găsit Statele Unite dacă un instrument de decizie imediată, ca „Victory Program", nu ar fi fost deja elaborat?

Calculele prietenului meu Bob Nathan, ce lucra în echipa lui Stacy May, ajungeau la concluzia că „Victory Program" putea să se ridice la 150 miliarde de dolari pînă în primăvara lui 1944, trei sferturi fiind atinse în septembrie 1943, ceea ce reprezenta dublul efortului realizat pînă atunci. O dată în plus, am constatat că militarii gîndeau în termeni defensivi şi aveau o viziune îngustă a războiului. Trei zile după Pearl Harbor, pe 10 decembrie, i-am adus la cunoştinţă lui Roosevelt că programele de armament stabilite pentru 1942 de statul major puteau, conform estimărilor mele, să fie ridicate cu 50 la sută. Îl convinsesem deja fără greutate de acest lucru pe Beaverbrook, care l-a însoţit pe Churchill la întrevederea lui de Crăciun 1941 cu Roosevelt şi Hopkins, la Casa Albă, cunoscută sub numele de cod „conferinţa Arcadia".

Făcînd referire la indicaţiile mele, Beaverbrook a lansat cifre ce au părut de-a dreptul fantastice experţilor americani: 45 000 tancuri în loc de 25 000 în 1942, 24 000 avioane de vînătoare în loc de 5 000, de trei ori mai multe tunuri antitanc etc. Roosevelt l-a ascultat fără să-l întrerupă. „Nu este vorba despre ce putem face, ci despre ce trebuie să facem", a răspuns el. Evenimentele arată că această filosofie raportată cu precădere la ce e necesar este mai realistă decît cea care ia în considerare numai ce este posibil. La 6 ianuarie 1942, Roosevelt a anunţat ambiţiosul „Victory Program" naţiunii, în mesajul său în faţa Congresului. „Superioritatea Statelor Unite în arme şi nave trebuie să fie zdrobitoare, a spus el, atît de zdrobitoare încît naţiunile Axei vor pierde speranţa de a se mai măsura vreodată cu ea..." În ziua aceea, mai mult decît în oricare moment al vieţii mele, am încercat satisfacţia de a fi contribuit la o hotărîre ce avea să schimbe evoluţia evenimentelor.

Trebuia cîştigat acum pariul de a transforma obiectivul propus într-o organizare durabilă. Cum ordinatorul nu era cunoscut în epocă, totul se petrecea printr-o imensă reţea de consultări între armată, administraţie, industrie şi sindicate. În centrul reţelei, Roosevelt l-a plasat, pentru această etapă, pe Donald Nelson cu al lui „War Production Board" (Oficiul de producţie de război).

Sub impulsul unor oameni ieşiţi din New Deal şi al unor şefi de antrepriză liberali, Statele Unite au realizat mobilizarea totală a economiei lor, rezultat pe care dictaturile nu ar putea să-l obţină niciodată. Acest paradox a fost relevat de marele planificator al efortului de război nazist Albert Speer: „Unul dintre aspectele cele mai surprinzătoare ale acestui război — a scris el în Memorii — este că Hitler a vrut să-şi cruţe propriul popor de încercările pe care Roosevelt şi Churchill le-au impus alor lor, fără nici o ezitare". Speer explică faptul că regimul nazist se temea de un reviriment al unui consens popular. Acolo este poate una dintre cauzele eşecului său. Churchill şi Roosevelt au cîştigat prin aceea că au făcut apel la sentimentele profunde de libertate ce justificau toate sacrificiile.

France sau Victoire? Nu, Marianne!

În noiembrie 1941, ni s-a născut cea de a doua fiică şi am vrut pentru ea un nume ce ar fi evocat atmosfera de speranţă în care venise pe lume. Avea să fie deci France sau Victoire? Am ales însă Marianne, ce rezuma totul, simbolul Republicii pe cale de a se naşte în patria noastră, cînd ea avea să se elibereze.

Bineînţeles, nu toate obstacolele fuseseră depăşite. Lipsa de coordonare între diversele organisme engleze şi americane însărcinate cu producţia de război era cea care m-a readus la preocuparea mea dintotdeauna, ceea ce mă condusese la Londra în 1914 şi apoi din nou în 1939 şi de acolo la Washington: a organiza un singur efort de apărare, pe scurt, a ne asigura că se făcea şi se cîştiga acelaşi război. Roosevelt şi Churchill au creat atunci, pentru problemele strategice, un „Combined Chief of Staff" (Stat major

[1] *Magazin istoric*, nr. 6-8/1983.

combinat). Părea evident că trebuia susţinut, pe planul producţiei de arme, de avioane şi de nave, un aparat care să îi corespundă.

Forma de organizare pe care am propus-o lui Lyttleton, succesorul lui Beaverbroock şi Hopkins, şi pe care eu i-am făcut să o accepte, după multe peripeţii, pe Churchill şi Roosevelt, era nouă în structura ei, dar, pentru mine, permanentă în principiul său. Este vorba despre „Combined Production and Ressources Board" (Comitetul unit pentru producţie şi resurse), născut la începutul lui iunie.

Între ianuarie şi mai 1941 am suportat fără o ripostă posibilă victoriile lui Rommel în Libia, căderea Singaporelui, capturarea Rangoonului, ofensiva germană din Crimeea. Submarinele germane patrulau în faţa coastelor Statelor Unite. În iunie, Aliaţii au pierdut 600 000 tone nave. În august, Wehrmachtul s-a apropiat de Stalingrad. Era punctul extrem al avansării sale. Începea refluxul. Au urmat El-Alameinul, debarcarea în Africa de Nord, Guadalcanalul.

Pentru americani organizarea şi expansiunea sînt naturale. Disponibilitatea pentru efort nu-i dispensează însă de disciplină şi ea nu poate deveni activă fără a fi antrenată de oameni energici şi responsabili. Am vrut să trăiesc în mijlocul acestor oameni şi am avut fericirea de a le putea înapoia unele dintre acţiunile lor.

John Maynard Keynes[1], care a participat activ la acest demers, în calitate de consilier economic al guvernului britanic, avea să se confenseze mai tîrziu prietenului său Emmanuel Monick: „Cînd Statele Unite ale Americii au intrat în conflict, a fost prezentat preşedintelui Roosevelt un plan de construcţie de avioane, considerat de toţi tehnicienii americani ca realizînd un miracol. Or, Jean Monnet a avut cutezanţa să îl găsească insuficient... Preşedintele s-a raliat în final acestui punct de vedere. El a impus naţiunii americane un efort ce a părut la început imposibil, dar care ulterior s-a dovedit perfect realizabil. Această hotărîre a scurtat poate cu un an întreg durata războiului". ■

(Va urma)

Versiune românească
Florentina DOLGHIN

[1] Economist de renume, profesor (din 1920) la Cambridge, baronul Keynes (1883-1946) a criticat sever politica economică a Marii Britanii dintre cele două războaie mondiale. El s-a opus şcolii clasice, susţinînd că remedierea şomajului nu se poate realiza decît prin intervenţia statului, care, fără a afecta autonomia întreprinderilor particulare, trebuia să practice o politică monetară ce să permită puterilor publice să facă să varieze moneda după nevoile economiei (de unde şi celebrul atac al lui Keynes contra „fetişismului aurului"), prin investiţii publice, prin încurajarea exportului. Numit apoi subguvernator al Băncii Angliei, a devenit, în 1946, guvernator al Fondului Monetar Internaţional, nou creat.

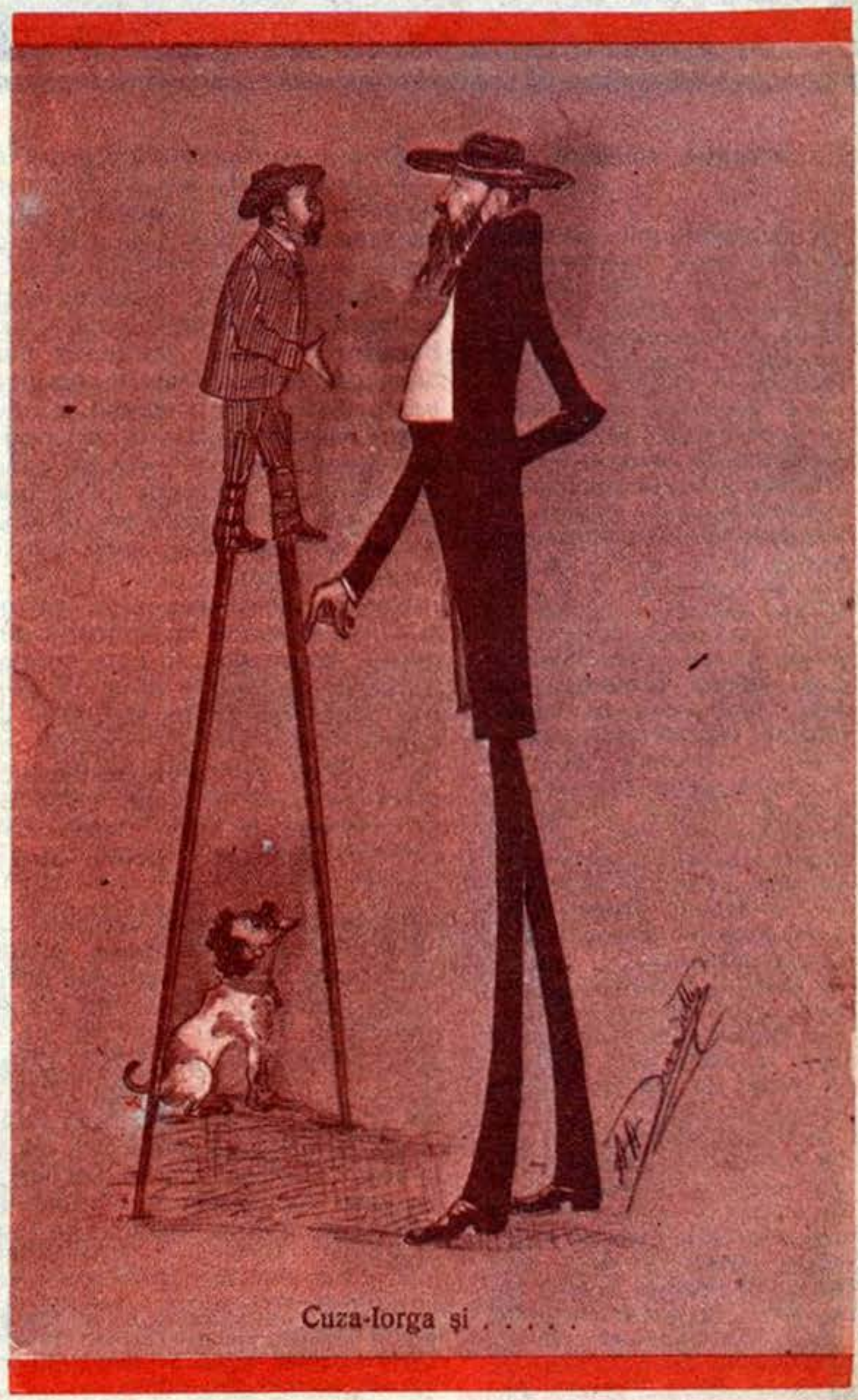

Cuza-Iorga şi . . . .

NOIEMBRIE 1942

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Începutul lunii noiembrie coincide cu inaugurarea sesiunii anuale 1942-1943 a Academiei de Ştiinţe din România, sub preşedinţia dr. C. Angelescu, fost ministru al instrucţiunii publice.

Prof. Horia Hulubei, rectorul Universităţii Bucureşti, conferenţiază despre Personalitatea şi opera ştiinţifică a fizicianului Jean Perrin, recent decedat, fost membru de onoare al Academiei de Ştiinţe din România. Dr. C. Angelescu adaugă o seamă de amintiri personale despre interesul pe care Jean Perrin îl purta ştiinţei româneşti. La rîndul său, prof. C. Motaş vorbeşte despre Viaţa şi activitatea regretatului profesor Gheorghe Zotta, fost preşedinte al secţiei de Zoologie a Academiei de Ştiinţe. Prof. Eugen Macovschi expune rezultatele unor noi cercetări ale fizicianului german Richard Kuhn în domeniul biochimiei plantelor.

• Maiorul magistrat D. Atanasiu, şeful cenzurii militare, este înaintat, prin înalt decret regal, la gradul de lt. colonel, cu data de 25 octombrie 1942.

• Monitorul Oficial nr. 25, din 3 noiembrie 1942, publică următorul decret-lege: „Art. I. Se declară de utilitate publică şi se expropiază pentru instalarea Operei Române din Bucureşti imobilul Teatrul Liric, situat în Bucureşti, piaţa Valter Mărăcineanu nr. 5, proprietatea d-lor Dumitru M. Popescu, Petre Popescu-Ba-

În pragul celei de a doua ierni de război... — cum îşi intitulează articolul A. Pomescu, publicat în *Curentul* din 6 noiembrie 1942 —, se face un dureros tablou al greutăţilor în care se zbate ţara: „Ziua întunecată, rece şi umedă de toamnă tîrzie, prevesteşte apropierea cu paşi nesimţiţi, dar repezi, a celei de a doua ierni de război cu cortegiul ei de bucurii mărunte şi de suferinţe mari. Prin căsuţele mohorîte ale nesfîrşitelor mahalale bucureştene, prin bordeiele marginilor îndepărtate ale marelui oraş, prin nenumăratele ghimirlii de pretutindeni în care se adăpostesc familiile nevoiaşe, a năvălit în zăbranic de ceaţă umedă îngrijorarea şi puzderia de copii părăsind maidanele de joacă se ghemuiesc unii într-alţii pe paturile tari, pe sub pături peticite, împărţindu-şi puţintica lor căldură trupească şi aşteptînd cu răbdarea cea de aproape înrudită cu resemnarea ceasul cînd li se va da să îmbuce ceva, spre a înşela duşmanul niciodată împăcat care e foamea“[1].

Despre apropierea iernii, cu tot cortegiul ei de greutăţi, vorbise şi C.I.C. Brătianu în protestul din 24 septembrie, înaintat mareşalului I. Antonescu, în care condamna politica mareşalului Ion Antonescu: „Sîntem în preajma iernii cu ameninţarea de foame şi de frig pentru populaţia ţării şi cu o profundă dezorganizare a vieţii economice... Armata română nu mai contează ca armată naţională pentru apărarea frontierelor ţării. Ea este încadrată în armata germană la peste 1 000 km de ţară şi băgată continuu în primele linii de luptă. Pentru ce ne impuneţi toate aceste sacrificii?“ întreba omul politic liberal.

Deşi perspectiva dezastrului militar de la Stalingrad se profila tot mai limpede, presa afişa însă un optimism de circumstanţă, faţă de acţiunile armatelor germano-române, ce contrasta violent cu adevărata desfăşurare a războiului. Astfel, la 15 noiembrie 1942, într-un articol intitulat *Situaţia frontului din Răsărit*, ziarul *Acţiunea* scrie: „Cleştele de fier aplicat asupra Stalingradului, unde este artera vitală a comunicaţiilor interne sovietice pe Volga, a fost şi mai mult întărit. Acţiunile trupelor de asalt au strîns şi mai mult micul cap de pod de care mai dispun bolşevicii la vest de Volga. Marile pierderi provocate pînă acum bolşevicilor au pus pe aceştia în imposibilitate să poată ataca în măsură demnă de interes poziţiile de zăvor germane de la nordul şi sudul oraşului“.

---

[1] Pentru a uşura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare şi celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Ion Vlasiu:
Plecare la oaste

Forry Etterle

Realitatea era însă alta: la 19 noiembrie are loc o puternică ofensivă sovietică pe Don şi din 20 noiembrie şi la sud de Stalingrad, iar la 23 noiembrie la sud-est de Kalaci sovieticii închid inelul încercuirii Armatei 6 germane şi a unei părţi din Armata 4 română. În zona de acţiune a Armatei 3 române, din cei aproximativ 40 000 militari ce constituiseră „Grupul general Lascăr" la începutul bătăliei, pînă la 5 decembrie, reuşesc să scape doar 3 164.

Mai mult, la 21 noiembrie marile unităţi române prinse în încercuire la Cotul Donului primesc absurdul ordin al lui Hitler: „Diviziile 15, 13, 6, 5 române şi restul Diviziei 14 române îşi vor menţine cu orice preţ şi pînă la capăt poziţiile lor actuale". Referitor la acest ordin, generalul Ilie Şteflea, şeful Marelui Cartier General Român, face toate intervenţiile posibile pentru a se obţine aprobarea retragerii unităţilor. La 24 noiembrie, cea mai mare parte a trupelor române din Cotul Donului sînt scoase din subordinea Armatei 3 române şi trecute sub comanda Grupului „Hollidt".

În acelaşi timp, se fac categorice dezavuări ale celor ce-şi îngăduie să se îndoiască cumva de adevărul afirmaţiilor oficiale. Astfel în *Cronica militară* din 22 noiembrie, semnată de gen. Alexe Anastasiu, se spune: „Se pare că de cîtva timp o perimată insinuaţiune de care nu se mai vorbea, ar fi reînceput să circule pe linia Washington-Londra şi caută insistent releuri de difuziune peste tot unde persoane neiniţiate pot fi convinse că afirmaţiunea în cauză este justă. Este vorba de cunoscuta formulă din 1914-1918 a unui bancher evreu că: «Germania cîştigă bătăliile, dar pierde războiul», pe care o speculează, cu intenţii de demoralizare, cercurile anglo-americane, ca şi cum ar fi o lege fixă, o sentinţă fatală legată de numele Germaniei; ori că soarta războaielor atîrnă de nişte formule funeste, iar nu de cauze şi împrejurări care fac pe cineva să piardă sau să cîştige un război.

Pentru buna părere ce am despre intelectualii noştri nu port grija vreunui succes în judecata lor a insinuării în cauză, cred însă că nu strică să le înlesnim un mijloc eficace de imunizare a maselor contra menţionatei formule utopice; evidenţa realităţilor este desigur cel mai nimerit antidot".

Filosoful, profesorul şi academicianul C. Rădulescu-Motru, în revista *Vremea* din 8 noiembrie 1942, îşi aminteşte din vremea cînd nu devenise încă „nemuritor": „Cu mulţi ani înainte de a fi ales membru al Academiei, m-am bucurat de cinstea de a fi socotit bun pentru Academie. Se pare că aveam în felul meu de a fi ceva din ţinuta de academician; sau, după vorba populară,

Cronică măruntă

Iaciu, Lucreţiu Medigreceanu, Zefira Inginer Moţoiu, Veturia G. Ravi, Steia Medigreceanu şi Lucia colonei Opreanu, ultimii 5 reprezentaţi prin sechestru judiciar de colonel Oprescu.

Art. II. Indemnizaţia cuvenită se va fixa potrivit legii de expropriaţiune pentru cauză de utilitate publică".

• În legătură cu listele de scriitori evrei din România afişate de mai multă vreme obligatoriu în toate librăriile şi instituţiile culturale, Ministerul propagandei naţionale aduce la cunoştinţă, la 5 noiembrie, că: „Vînzarea operelor acestor scriitori este oprită cu desăvîrşire în librăriile româneşti.

Bibliotecile şcolare şi cele publice de orice categorie, precum şi bibliotecile diverselor instituţii de stat şi particulare vor înlătura aceste lucrări definitiv.

Fac excepţie de la această măsură depozitele legale şi următoarele biblioteci: Biblioteca Societăţii Scriitorilor Români, Biblioteca Fundaţiei «Al. şi Aretia Aman» din Craiova, Biblioteca I.C. Bibicescu din T. Severin, Biblioteca Comunală din Timişoara, Biblioteca Palatului Cultural din Arad, Biblioteca Seminariilor de limba şi literatura română de pe lîngă universităţi, Biblioteca Astrei din Braşov, Biblioteca «V.A. Urechiă» din Galaţi. Aceste biblioteci sînt însă îndatorate să scoată din cataloage fişele cuprinzînd lucrările acestor

NOIEMBRIE 1942

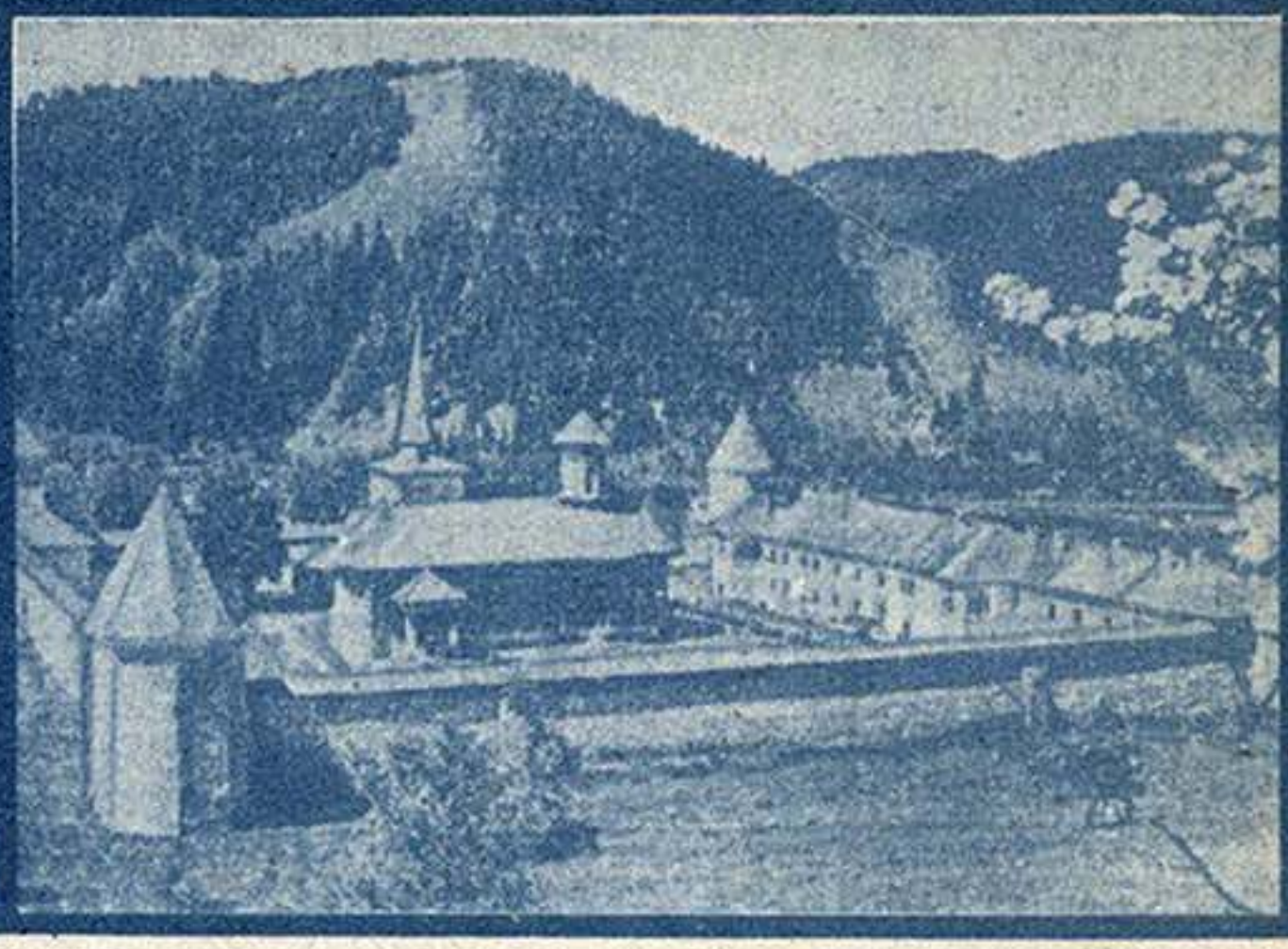

Vedere panoramică a mănăstirii Sucevița

Cronică măruntă

scriitori, întocmind un fișier deosebit, accesibil numai în interes științific și cu aprobarea specială a directorilor acestor biblioteci".

● Un comunicat **din 12 noiembrie 1942 cere locuitorilor Capitalei ca, atunci cînd postul de radio anunță încetarea emisiunilor sale „din motive de apărare antiaeriană", ei să ia următoarele măsuri: să verifice camuflajul, să închidă gazele și robinetele de apă, să se pregătească a intra în adăposturi. Bucureștenii aflați în localuri trebuie să facă plata și să se pregătească „cu tot calmul" de plecare, îndreptîndu-se spre locuințele lor sau spre primul adăpost.**

● În cursul **unei audiențe acordate lui Manfred von Killinger, ministrul Germaniei naziste la București, acesta a remis Mariei mareșal Antonescu însemnele ordinului „Ehrenzeichen für Deutsche Volkspflege", însoțit de o scrisoare autografă a lui Hitler cu următorul cuprins: „Mult stimată doamnă. Din rapoartele primite am luat cunoștință de opera Domniei Voastre plină de nețărmurită dragoste și de grija personală pe care Domnia Voastră, mult stimată Doamnă, o acordați răniților germani din România.**

călcam a academician, altminteri nu-mi explic următoarea împrejurare.

Într-o întrunire publică, ținută prin 1911, în vederea alegerilor pentru Parlament și la care asistam în calitate de candidat la deputăție, am fost apostrofat de un alegător cu cuvintele: «du-te la Academie, domnule, nu veni în politică; nouă ne trebuie oameni care să ne ușureze grijile familiei și ale gospodăriei, iar nu filosofi care să ne învețe a număra stelele pe cer!» Noroc că alți alegători mă cunoșteau că sînt și eu cu familie și cu gospodărie în județ, căci altfel nu știu ce s-ar fi ales de candidatura mea.

Am intrat în 1923 la Academie, dar nu ca reprezentant direct al mișcării filosofice. Mișcarea filosofică încă nu era destul de impunătoare. Am intrat ca reprezentant al publiciștilor care au contribuit la propășirea culturii naționale, prin scrieri literare și editare de reviste. Succedam lui Andrei Bârseanu [1858-1922], autor de scrieri de folclor și fost președinte al Asociației transilvănene Astra [1912-1922] și care aparținea secției litere. G. Bogdan-Duică, susținătorul alegerii mele, în raportul său de recomandare, a expus numai în treacăt activitatea mea filosofică, insistînd în schimb foarte pe larg asupra aceleia de la *Noua Revistă Română* și de la *Ideea Europeană*. Tot ca literat mai mult, și tot în secția literară, a intrat mai tîrziu și Ion Petrovici. De asemeni, Lucian Blaga, care dealtminteri avea ca poet o mai vădită îndreptățire. De abia în 1935, cu ocazia schimbării Statutelor Academiei, s-a recunoscut filosofiei dreptul de a-și avea reprezentanții săi proprii, fără a mai fi nevoită să-i strecoare sub haina literaturii".

Curentul din 7 noiembrie preia din ziarul *O Sol* din Madrid fragmente din articolul intitulat *O pagină de istorie. Transilvania, Elveția orientului* semnat de Alves Morgado, din care reproducem: „Cînd Traian a cucerit-o, Transilvania era locuită de daci. Din colonizarea romană s-au născut românii, care se mîndresc cu ascendența lor latină, în partea orientală, la limita imensei stepe ruso-siberiene, unde Carpații se lărgesc într-un vast arc pentru a se uni cu Balcanii, unde Dunărea, regina fluviilor europene, se aruncă în mare, trăiește cel mai vechi și mai îndepărtat descendent al rasei latine. Acest popor a intrat în contact cu ungurii după ce aceștia s-au stabilit în Panonia".

După ce face un amplu și documentat istoric al vieții românești

Tanți Cocea

G. Demetru,
în Femeia Dracului

în Transilvania, în decursul secolelor, ziarul madrilen *O Sol* relatează în continuare: „Evocarea originii române a poporului român, a continuității și existenței sale înaintea tuturor celorlalte națiuni stabilite acolo a conferit revendicărilor lor adevăratul caracter al unei reparații istorice necesare".

La împlinirea a doi ani de la asasinarea, de către Garda de fier, a lui Nicolae Iorga, poetul N. Davidescu subliniază, în ziarul *Acțiunea* din 29 noiembrie 1942, cît de necesar ar fi fost strălucitul cărturar în vremurile de cumpănă prin care trecea: „Nicolae Iorga continuă să ne lipsească de pretutindeni, de la Universitate, de la Academia Română, de la Academia Comercială, de la Școala Superioară de Război, din literatură, din publicistica zilnică, din politică, din știință, de peste tot unde cultura lui fără pereche, spontaneitatea geniului său tînăr, dragostea lui nețărmurită de neam și de țară stăpînea viiturile primejdioase de ape cu un dig pus de înseși destinele noastre bune, la toate cotiturile vieții noastre naționale.

Spiritul lui, este drept, străjuiește încă din cele peste două mii cinci sute de lucrări consacrate într-o proporție de nouăzeci de procente neamului românesc și țării pe care atît de mult o iubise, încît parcă, atunci cînd împrejurările îl pusese în neputința de a mai servi ceas cu ceas cu ceea ce Dumnezeu pusese viață în el, a sfîrșit prin a servi cu însăși trecerea lui în moarte. Ea a fost semnalul strîngerii rîndurilor oamenilor de bine, care se lăsaseră timorați de o seamă de elemente năvălitoare, și nu cu gîndiri, simțăminte și interese românești.

Am spus că spiritul lui — continuă autorul — este și azi viu printre noi; această vocație este însă numai aceea care se desprinde din filele cărților lui. Viața lui N. Iorga ar fi fost însă și mai prețioasă pentru ceasurile care urmează să vină. Cine, într-adevăr, mai bun ca el, cu mai multe cunoștințe necontenit înaintea ochilor, cu mai adîncă cunoaștere a trecutului din cele mai bune documente și cu mai largă intuiție a viitorului, ar putea vorbi mîine de drepturile noastre, de jertfele noastre, de durerile noastre, în ceasul cînd toate acestea vor fi puse în cumpănă și chemate să stea temeiuri de judecată pentru un românesc «mai bine»".■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

Pentru această muncă neostenită închinată îngrijirii răniților noștri, vă exprim mulțumirile cele mai adînci, atît în numele meu, cît și al întregului popor german.

Ca mărturie a gratitudinii noastre, vă rog să primiți însemnele ordinului «Ehrenzeichen für Deutsche Volkspflege», cu briliante.

Cu încredințarea celor mai sincere sentimente de stimă, Adolf Hitler".

● Printre **cauzele care adîncesc criza de locuințe din Capitală, o anchetă a ziarului** Curentul **semnalează, la 9 noiembrie 1942, sub semnătura lui Aurel Popovici, următoarele: „1. Stabilirea în București a unui important număr de provinciali care, pe lîngă că nu au interese precise sau profesiuni oneste, rămîn în permanență niște dezrădăcinați; 2. Absența unei politici de stat în ceea ce privește crearea de cartiere cu locuințe ieftine pentru funcționari și muncitori".**

Alte cauze, specifice stării de război, mai sînt după Aurel Popovici: specula, acaparrarea locuințelor de către unii beneficiari ai măsurilor de românizare tot cu scop de specuiă, lipsa de sancțiuni împotriva speculanților și, în fine, „neactualitatea legii proprietarilor".

ISTORIA ȘI ȘCOALA

După cum aţi putut constata din numărul trecut al revistei, 10/1992, rubrica noastră Istoria şi şcoala **a pornit la drum.**

Cum aţi primit iniţiativa noastră? Cum veţi răspunde invitaţiei de a colabora cu informaţii specifice şcolii în cadrul acestei rubrici? Oare cîţi prieteni are acum Magazin istoric **în şcolile ţării? Cum să facem să sporească numărul lor?**

Iată doar cîteva dintre întrebările al căror răspuns ni-l puteţi da dv.

Scrieţi-ne ce doriţi să întîlniţi în aceste pagini, adresaţi-ne întrebări la care v-am putea răspunde, noi şi colaboratorii noştri, împărtăşiţi-ne din activitatea dv. în cadrul cercurilor de istorie, relataţi-ne despre difuzarea revistei în şcoala sau oraşul dv., despre abonamente, cum putem spori numărul lor etc., etc.

Vă aşteptăm cu toată încrederea!

ISTORIA ȘI ȘCOALA

ELEVUL VASILE PÂRVAN

La 14 decembrie 1899, Vasile Pârvan (1882-1927), elev în clasa a VII-a a Liceului „Codreanu" din Bîrlad, debuta ca orator, în faţa colegilor săi, cu conferinţa Nicolae Bălcescu: „Cîntarea României". **Iată cîteva fragmente din acest text, unul dintre primele păstrate de la cel ce avea să devină, ulterior, unul dintre marii arheologi români.**

„Printre oamenii mari ai românilor, în epoca revoluţiunii de la 1848, unul se ridică mai presus de toţi prin geniul, activitatea şi suferinţele sale. Au lucrat mulţi în această epocă, ca Eliade, Asachi, Andrei Mureşanu, Simion Bărnuţ, Mihail Kogălniceanu, Alecsandri şi mulţi alţii, dar n-au lucrat ca Bălcescu, n-au simţit ca Bălcescu, n-au suferit ca Bălcescu, n-au murit ca el.[...]

Vecinic cu ideea de a înălţa patria sa, de a o face respectată de toate neamurile, el scrie, luptă şi moare pentru dînsa. Şi cînd azi noi avem o ţară unită, fericită înlăuntru şi băgată-n seamă în afară, trebuie să ne aducem aminte că aceasta o datorăm oamenilor mari cari au muncit pentru aşa ceva în vremurile de restrişte ale istoriei noastre.[...]

Cînd vezi că un om ca Bălcescu n-a avut un singur moment de odihnă în viaţa lui şi că n-a muncit decît pentru visul tuturor românilor: «a avea o patrie mare, precît ţine pămîntul românesc», atunci trebuie, eşti dator, să uiţi toate rătăcirile lui, mai ales că cei mai mulţi pronunţă cuvintele care au fost ţinta şi mobilul întregii sale activităţi, fără măcar să-şi deie seama ce însemnează acele cuvinte.

Durerile acestui om, poet şi istoric în adevăratul înţeles al cuvîntului şi care a scris în cea mai armonioasă şi mai fermecătoare limbă românească, pun o aureolă luminoasă «în jurul acestei feţe aşa de simpatice în tristeţea sa blîndă şi visătoare».

Onoare, deci, respect şi admiraţie marelui om ce a murit în floarea vîrstei şi departe de ţara sa mult dragă, onoare lui Nicolae Bălcescu!"

• **Reamintim tinerilor noştri cititori că despre viaţa şi opera lui Vasile Pârvan pot citi în nr. 12/1982, 4/1983, 5/1985, 3/1990 ale revistei noastre.**

ŞCOALA DIN DUDEŞTI

Dl. profesor *RADU HOMER*, din *Bucureşti*, ne scrie despre împlinirea a 125 ani de la înfiinţarea *Şcolii generale nr. 80 din Capitală.*

Am reţinut: şcoala care şi-a aniversat 125 de ani de activitate, a luat fiinţă la 1 mai 1867 şi a purtat denumirea de „Şcoala sucursală nr. 2 culoare de albastru", funcţionînd, iniţial, într-o mică încăpere situată în aripa stîngă a mănăstirii Radu Vodă. Primul învăţător, la o singură clasă, a fost Ion Fundescu. În anii următori, numărul elevilor va creşte, se vor adăuga noi încăperi, dar condiţiile de studiu vor fi improprii. Extrase din documentele vremii o prezintă ca o „şcoală veche, aşezată pe o pivniţă rece, duşumeaua putredă, tavanul de scînduri aproape să cadă, acoperişul era găurit şi curgea apa prin el":

Între 1867 și 1910, cînd se mută în actualul local din Calea Dudești nr. 191, școala cunoaște o adevărată odisee, funcționînd în mai multe localuri. În 1869 se află în două odăi închiriate în casa doamnei Marghioala Miulescu, din str. Bucur nr. 12; în 1871, o găsim în localul Școlii nr. 4, Dobroteasa. Între 1872-1892 se schimbă denumirea școlii, luînd numele de Școala primară nr. 3 băieți, dispunînd acum de patru clase cu trei institutori. În timpul ministeriatului lui Spiru Haret, școala cunoaște o dezvoltare deosebită, atît prin creșterea numărului elevilor, cît și prin calitatea institutorilor. Funcționează într-o clădire nouă pe str. Parfumului, cu denumirea de „Școala Constantin Bozianu", iar din 1892 cu titulatura de Școala primară nr. 13.

În scurgerea anilor, școala capătă o deosebită importanță în învățămîntul primar bucureștean, contribuind la răspîndirea cunoștințelor de carte și cultură românească. După primul război mondial, școala se dezvoltă sub aspectul activității didactice și de centru cultural al cartierului. Cadrele didactice vor contribui la reușita campaniei de alfabetizare a muncitorilor din fabricile cartierului. Pe lîngă instituția școlară va lua ființă „Asociația studenților" care va desfășura o prodigioasă activitate culturală. În același timp, se îmbunătățesc și condițiile de studiu și de viață ale elevilor, ca urmare a colaborării fructuoase dintre conducerea școlii și Comitetul de părinți. Astfel, a funcționat o cantină școlară unde luau masa 150 de elevi, iar în fiecare an un număr de 200 de elevi primeau, în mod gratuit, îmbrăcăminte și încălțăminte de iarnă.

După al doilea război mondial și, în special în urma reformei învățămîntului din 1948, Școala generală nr. 80 trece prin aceeași situație ca întreg învățămîntul românesc, cadrele didactice reușind să instruiască și educe numeroase serii de absolvenți capabili.

La festivitatea din 16 mai 1992, cînd au fost marcate cele cinci pătrimi de veac ale școlii, au participat inspectorul general al Inspectoratului școlar al Municipiului București, prof. Florin Diac, actualul director al școlii, prof. Ion Ionel, fost elev al școlii, primarul Sectorului III, Constantin Tutunaru, directorul adjunct, profesorul de istorie Dan Ionescu.

Printre foștii elevi ai școlii se numără și ilustrul matematician academicianul Miron Nicolescu.

Vă invităm, dragi prieteni ai școlii, să ne scrieți despre istoricul și tradițiile școlilor în care învățați sau predați, despre personalități care s-au aflat la catedră sau în bănci, despre tot ceea ce a contribuit la bunul mers al educației școlare.

Vă așteptăm, paginile noastre fiindu-vă deschise!

MOMENTUL ÎNTREGIRII NEAMULUI

Pe marginea confesiunilor lui Adrian Brudariu publicate de noi în nr. 5, 6/1992, dl. prof. *CONSTANTIN PRANGATI*, din *Piatra Neamț*, evocă legăturile acestuia cu G.T. Kirileanu (din ale cărui însemnări memorialistice inedite revista noastră a publicat substanțiale selecții). Precizăm că dl. C. Prangati este posesorul unei bogate documentații privind viața și activitatea lui G.T. Kirileanu.

A. Brudariu — scrie colaboratorul nostru — l-a cunoscut pe G.T. Kirileanu din anii de școală, prin tatăl său, învățătorul C. Brudariu, pe care l-a ajutat foarte mult pentru a ieși din greutățile vieții pe care o ducea în satul Dobrovăț-Vaslui. G.T. Kirileanu a luat pe seama sa grijile purtării la școală a băiatului mai mare al învățătorului, Adrian, sprijinindu-l în liceu și studenție.

În primăvara lui 1914, student fiind, A. Brudariu, din însărcinarea Ligii culturale, l-a însoțit pe istoricul Ioan Ursu, împreună cu alți intelectuali, în Transilvania. Aici a stat aproape două luni, cunoscînd îndeaproape viața românilor aflați sub stăpînire străină.

Într-o scrisoare, din 30 august, A. Brudariu îi comunica mentorului său impresiile din Transilvania. Iată acest document *inedit:*

„Iași, 30 august 1914.

Mult stimate domnule Kirileanu,

Sînt fericit că am posibilitatea să rup o tăcere de două luni, dînd un mic semn de viață aceluia care, prin seninătatea sufletească, bunătatea fără pereche și optimismul acela necondiționat specific moldoveanului, mi-a fost de un ajutor moral și material neprețuit, în haosul acela de lupte și patimi - în care nu cunoșteam pe nimeni.

Acolo am învățat să privesc viața mai serios, am învățat să îndur aceea ce aici nici nu gîndeam că poate îndura un om. Acolo [Transilvania — *n.n.*] *m-am convins, că sînt oameni care n-au nici dreptul să plîngă pentru ceea ce îi doare. Departe de ai mei, lovindu-mă cu capul de atîtea greutăți și îndurîndu-le, m-am convins că sînt forțe în contra cărora cea mai strașnică energie și cea mai neobosită perseverență nu pot lupta. Acolo, avînd direct sub ochi nedreptățile strigătoare la cer ale ocîrmuirei - și în contact cu dvs. - educația mea libertină, spiritul larg cu care îmbrățișam întreaga lume, fără deosebire de neam și lege și-a oprit zborul pe înaltele culmi ale Carpaților, de acolo mi se deschidea un orizont - dacă nu tot așa de larg dar precis și clar - stăvilit de Tisa, Dunăre și Nistru, care îngrădesc un popor tînăr plin de viață și capabil, ce fărămițat și jefuit năzuește vremuri mai bune, de unire, lumină și muncă cu spor.*

Atunci visurile mele vagi de muncă cinstită și rodnică, pe care s-o pot pune în sprijinul unei cauze frumoase, începură a lua o

formă... care spre mirarea mea lua forma de potcoavă a Carpaților. Vedeam România Mare. Muncind cinstit în cercurile mici de activitate în care soarta mă va arunca, chiar dacă roadele acestei munci cinstite nu vor fi acele dorite de mine, cu gîndul pururea la nesecatul izvor de energie națională, la țăranii al cărei fiu mă mîndresc că sînt, voi avea cel puțin mîngîierea de a fi fost călăuzit în viață de bine, dreptate și adevăr.

Se pare că momentul întregirii neamului nostru a sosit. Curentul e atît de puternic că orice forță se va opune voinței înțelepte a poporului va cădea zdrobită și eu, ca și toți acei ce simt sincer românește, sînt gata și aștept.

Al dv. cu dragoste caldă și sinceră,
Adrian Brudariu".

NU CEREȚI PREA MULT

„Am să încep direct, pentru că nu știu numele persoanei căreia îi va parveni scrisoarea mea. Și acum ceea ce m-a determinat să vă scriu.

În București, la chioșcul de lîngă Universitate, unde se vînd cursuri pentru studenți, a apărut o carte sub redacția domnului Ioan Scurtu. Cartea se numește Pagini de istorie *și, după cîte am înțeles, nu se poate găsi decît acolo.*

Am apelat la dumneavoastră, gîndindu-mă că ne puteți ajuta, pe mine și pe colega mea.

Sîntem eleve în clasa a XII-a, iar ca facultate ne-am ales Facultatea de drept. Cartea ne-a fost recomandată de doamna profesoară de istorie care de altfel ne-a explicat și unde o putem găsi.

Dar noi nu avem pe nimeni în București și nici posibilitatea să venim acolo. De aceea ne-am hotărît să vă scriem dumneavoastră.

Dacă doriți să ne ajutați, am vrea să ne scrieți unde, la ce adresă putem trimite banii pentru cărți — este vorba de două exemplare — și, bineînțeles, banii pentru trimiterea lor.

Poate cerem prea mult, dar dumneavoastră sînteți ultima noastră speranță".

Semnează *ALINA CAPRĂ*, din *Craiova*.

Te vom ajuta, dragă Alina, să primești exemplarele solicitate și-ți dorim, ție și colegei tale, mult succes pentru pregătirea în vederea concursului de admitere la facultatea pe care v-ați ales-o.

CU MAGAZIN ISTORIC, DIN ELEV—PROFESOR

Gînduri despre istorie și revista care i-a deschis drumul studierii și răspîndirii ei ne trimite dl. profesor *PAUL UNGUREANU*, din *Botoșani*.

„Acum 25 de ani eram în clasa a VII-a cînd am cumpărat primul număr al revistei Magazin istoric. *Fiind și obiectul preferat încă din clasa a V-a, încetul cu încetul pe lîngă lecțiile din manualul de istorie, revista dv. mi-a deschis un orizont larg, legat de istoria românilor și cea universală. Astăzi, ca profesor de istorie, avînd ore atît la ciclul secundar cît și la cel liceal, îmi îndemn elevii să-și îmbogățească cunoștințele și biblioteca personală cu revista* Magazin istoric. *Colecția revistei* Magazin istoric *nu trebuie să lipsească din nici o școală din România. Ea este necesară elevilor, cît și profesorilor indiferent de specialitatea pe care o predau".*

PUBLICITATE MAGAZIN ISTORIC

Nu evitați contactul cu cele mai diverse categorii de cititori.

Prin intermediul nostru, vă puteți prezenta unui larg public, interesîndu-i în afacerile dv.

Folosiți deci șansa de a vă face reclamă prin paginile celei mai răspîndite publicații de istorie din România.

Promptitudinea, eficiența, larga noastră **difuzare vă garantează reușita inițiativelor dv.**

Nu lăsați să treacă timpul. Programați-vă din timp pentru apariția reclamei dv. în paginile revistei noastre.

Adresați-vă nouă, vă garantăm accesul produselor și ofertelor dv. la publicul larg.

O garanție a reușitei firmei dv. — prezența ei în paginile Magazinului istoric.

Nici monumentele nu durează veşnic

În luna aprilie a acestui an, Institutul Naţional pentru Românitate şi Românistică a organizat, la Palatul Elisabeta din Bucureşti, o dezbatere pe tema „S.O.S.! Patrimoniul Cultural al României". S-a vorbit despre nevoia de a ne apăra patrimoniul cultural, despre necesitatea unui cadru legislativ care să reglementeze condiţiile în care o operă de artă poate părăsi România, despre urgenţa stabilirii acelui patrimoniu naţional care, sub nici o formă, nu poate fi înstrăinat, dar şi despre nevoia ca opere de artă româneşti să poată circula — inclusiv prin vînzarea pe piaţa liberă — în toată lumea, condiţie fără de care ele nu vor fi cunoscute şi cotate la adevărata lor valoare. S-au adus în discuţie şi operele de artă — arhitecturale, în primul rînd — care se distrug pe zi ce trece sau care sînt deturnate de la destinaţia lor firească spre altele comerciale, fără a li se asigura protejarea absolut obligatorie. Între timp, guvernul Stolojan a pregătit şi emis Ordonanţa privind unele măsuri pentru protecţia patrimoniului cultural naţional, **publicată în** Monitorul Oficial, **nr. 215 din 28 august 1992. Se prevede că pînă la adoptarea prin lege a unor reglementări speciale, persoanele fizice sau juridice deţinătoare, cu orice titlu, a unor bunuri culturale mobile sau imobile au obligaţia de a le păstra şi conserva în condiţii stabilite de respectiva reglementare. Bunurile imobile aparţinînd patrimoniului cultural naţional sînt atestate prin clasificarea lor în Lista monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice, aprobată de Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, care se revizuieşte anual. Pentru bunurile mobile, calitatea de bun aparţinînd patrimoniului cultural naţional este atestată la solicitarea administraţiei publice sau a autorităţii judecătoreşti, prin expertiză, de către specialiştii oficiilor locale pentru patrimoniul cultural naţional de pe raza de domiciliu al solicitantului. Bunurile culturale mobile deţinute de muzee, colecţii şi biblioteci se pot scoate din ţară numai temporar, cu aprobarea Comisiei Muzeelor şi Colecţiilor şi a Ministerului Culturii. Ordonanţa prevede şi sancţiunile pentru încălcarea sau tentativa de încălcare a prevederilor de mai sus: trecerea peste frontieră, fără autorizaţie, a bunurilor aparţinînd patrimoniului cultural naţional constituie infracţiune şi se sancţionează cu închisoare de la 2 la 7 ani şi confiscarea parţială a averii. Tentativa se pedepseşte.**

Revista Magazin istoric **a lansat, încă de la apariţia sa, numeroase semnale de alarmă pentru soarta patrimoniului cultural istoric (nr. 1/1969, 8/1972, 8/1973, 3,11/1977).**

După decembrie 1989, numărul unor astfel de articole a fost mai mare, şi deoarece se putea vorbi în voie despre subiect, şi pentru că au apărut forme noi de agresiune faţă de operele de artă şi monumentele istorice (nr. 1, 2, 3, 4, 5/1990, 3, 7/1991, 4, 9/1992, ultimul, cel al domnului Virgil Cândea, trăgînd un semnal de alarmă în privinţa unor valori înstrăinate recent). Ne-am propus să vă prezentăm — pe baza unor articole din presa occidentală — pericolele ce ameninţă monumentele istorice din două ţări, foarte bogate la acest capitol, Egiptul şi Italia, cît şi o serie de soluţii avansate acolo, care, eventual, ar putea fi adaptate şi realităţilor de la noi.

De unde vin pericolele

Despre primejdiile ce ameninţă moştenirea rămasă de la Egiptul faraonilor s-a scris adesea. Cu cîtva timp în urmă, egiptologul francez Christian Jacq a lansat un nou semnal de alarmă, prin intermediul revistei *Paris Match:* „Patru milenii de istorie sînt în pericol de moarte. Tehnicieni şi experţi, fie ei egipteni sau străini, membri ai guvernului sau ai serviciului de Antichităţi, ecologişti, sînt cu toţii, măcar o dată, de acord. Trebuie făcut ceva, şi foarte repede, altfel vom vedea dispărînd pentru totdeauna monumente unice, opere de artă de neînlocuit". După părerea lui, situaţia cea mai gravă este în Valea Regilor la Theba. În zece ani, dacă nu se iau măsuri rapide, picturile murale nu vor mai exista şi o dată cu ele au să dispară şi numeroase hieroglife. La fel în celebrul mormînt al lui Tutankhamon, unde este suficient să atingi fresca pentru ca pictura să îţi rămînă pe mînă! De curînd, Sfinxul a pierdut o bucată din umărul său, ceea ce a declanşat un enorm scandal în Egipt. Iar pentru a demola o piramidă, ajunge azi să te caţeri pe ea. În unele locuri, piatra a devenit atît de sfărîmicioasă, încît la cea mai mică presiune se rupe în bucăţi. Celebrul templu de la Luxor abia se mai ţine în picioare.

Sigur, prima întrebare care îţi vine pe buze este: cum de au putut străbate aceste monumente atîtea secole, cu pierderi mici, pentru ca acum să fie ameninţate cu pieirea în numai cîţiva ani. Principalele cauze sînt, potrivit părerii lui Christian Jacq, amploarea pe care a luat-o turismul şi profundele transformări pe care le-a cunoscut societatea egipteană, cu principala consecinţă pentru monumente, poluarea. Acum 50 ani, numărul vizitatorilor se ridica la aproximativ 3 000 pe an; azi, ei sînt 3 000 pe zi. Închipuiţi-vă că aceşti oameni trec, în fiecare zi, după ce

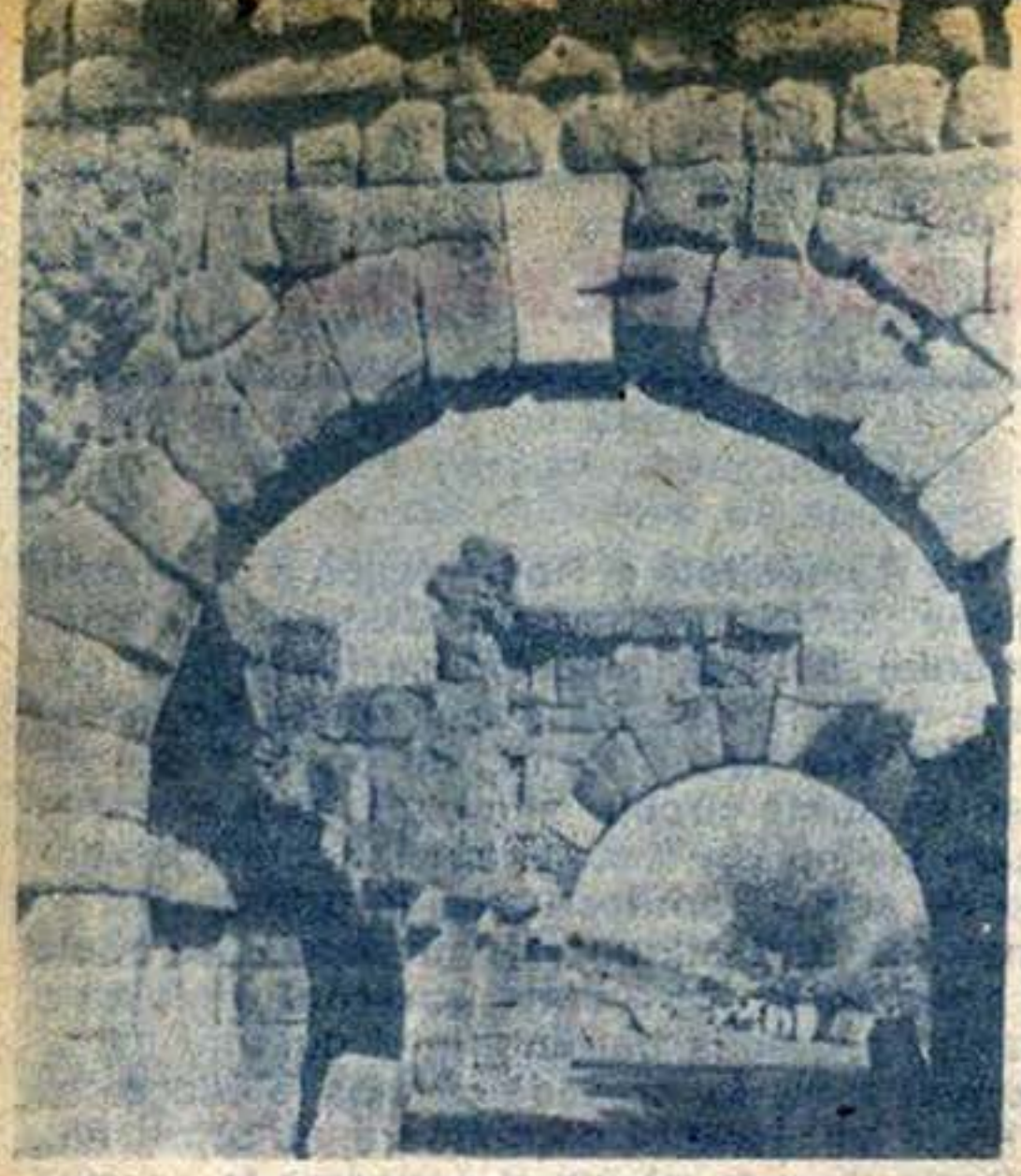

Ruinele porții de intrare în anticul Tyndare, situat pe coasta de nord a Siciliei

coboară scara de lemn, prin sălițele — în suprafață totală de 90 m² — mormîntului lui Tutankhamon. Sé înghesuie, se freacă de pereți și, mai ales, transpiră. S-a calculat că emit, sub formă de vapori acizi, zilnic, 25 litri de apă. Care se depun pe pereții acoperiți de fresce și hieroglife. În cazul Sfinxului, se apreciază că el a suferit în ultimii 50 ani mai mult decît în toți cei 4 600 ani de cînd a fost construit. Și Sfinxul și piramidele sînt realizate dintr-un calcar de foarte proastă calitate. Este adevărat, piramidele au fost acoperite cu un calcar mult mai rezistent, dar locuitorii orașului Cairo au folosit dalele respective în secolele anterioare pentru construcțiile lor. Iar Sfinxul a fost, practic, acoperit de nisipuri, pînă în sec. XX. Astăzi, marea aglomerare urbană — nimeni nu știe exact cîți locuitori sînt la Cairo, estimările variază între 12 și 15 milioane —, aflată atît de aproape de monumente — căci suburbiile orașului încep la doi pași de Sfinx — este principala responsabilă pentru poluarea care le amenință grav.

Potrivit Centrului internațional pentru studierea, conservarea și restaurarea proprietății culturale, organism al O.N.U., cu sediul la Roma, Italia are mai multe comori de artă pe km² decît oricare altă țară din lume. Un sondaj de opinie constată că doi din trei italieni consideră că guvernul cheltuiește prea puțin pentru salvarea moștenirii culturale. Dar în lipsa unui inventar complet, nimeni nu poate evalua exact de cîți bani este nevoie. O plagă pentru patrimoniul italian o constituie furtul operelor de artă, care are toate șansele să prospere după desființarea formalităților de la granițe în interiorul Comunității europene, de anul viitor. Biserici din Italia s-au trezit fără tablouri și chiar fără altare! Într-un gest disperat, superintendentul monumentelor din Napoli, Nicola Spinosa, a ordonat, în 1990, sigilarea intrării în capela Gentilizia dei Pappacoda, după terminarea lucrărilor de restaurare, care au costat 112 000 dolari. În general, în Italia se consideră că se află jumătate din totalul (valoric financiar) tezaurului artistic de pe glob, iar din aceste comori se fură bunuri de zeci de milioane de dolari anual. Numai patrimoniul artistic al Florenței ar fi de 30 000 000 000 dolari.

Dar furtul nu este singura amenințare. La fel de grav sînt afectate monumentele de poluare. De zece ani, Piero Meogrossi urmărește, zi de zi, procesul de degradare al unuia dintre simbolurile Romei, Colosseumul, construit acum 1 900 ani. Printre ocupațiile sale, este și aceea de a identifica zonele care trebuie închise accesului publicului, de teama prăbușirii pereților. Sute de mii de vehicule trec în fiecare zi în imediata vecinătate a monumentului „scăldîndu-l" cu fumul coroziv al țevilor de eșapament. Iar pămîntul pe care se înalță se zguduie la fiecare cîteva minute, cînd trece garnitura metroului, ce funcționează din 1960. După apusul soarelui, Colosseumul rămîne nepăzit, iar porțile sînt ușor de escaladat de tinerii dornici să continue mai tîrziu o petrecere începută în altă parte sau de cei fără locuință, în căutarea unui adăpost peste noapte.

Arta are nevoie de foarte mulți bani

Despre Turnul din Pisa a auzit aproape oricine. Minunea arhitecturală, ridicată acum 819 ani, a fost închisă accesului publicului din 1990. După ce cu un an înainte se prăbușise, tot în Pisa, un alt turn — care avea 900 ani vechime —, omorînd patru oameni. La fel, la Urbino, zidul de apărare al orașului s-a prăbușit pe o porțiune de 10 metri, într-o zonă foarte aglomerată, chiar în acest an. La Roma, celebra Fontana di Trevi a beneficiat de o operațiune de restaurare, care a costat 2,6 milioane dolari. După un an, ea a fost golită de apă pentru o inspecție de verificare, ocazie de care a profitat un entuziast pentru a se cățăra și „sculpta" un vizibil „Viva Roma" pe posteriorul uneia dintre statui. Cu multă „bucurie" a fost primită de italieni și vestea că lîngă intrarea principală în anticul oraș Pompei se va deschide uh restaurant McDonald. Cît despre Veneția, ce să mai spunem. Orașul continuă să se scufunde în mare, chiar dacă ritmul s-a mai redus de la 13 cm pe an la „numai" 2 cm. Prin săparea unui canal adînc de 14 m, care să permită tancurilor petroliere să pătrundă pînă la rafinăria Marghera, schimbul de apă între lagună și mare se face și mai greu. Este în fond fenomenul care s-a abătut — din alte cauze — și asupra Cornului de Aur de la Istanbul, astăzi un ochi de apă mort și urît mirositor. Cea mai mare parte a anului, bazilica San Marco pare mai curînd o stație

Ca'd'Oro, o strălucită exemplificare a stilului ogival, încă una dintre minunăţiile Veneţiei

de cale ferată decît un loc de rugăciune şi reculegere. Difuzoarele împrăştie saluturi şi instrucţiuni pentru vizitatori în trei limbi, în vreme ce hoardele de turişti tropăie pe mozaicul pardoselii. „O podea dintr-o sală de gimnastică este tratată cu mai mult respect" — declara cineva. De fapt, se consideră că invazia cea mai teribilă s-a produs în urmă cu trei ani, cînd 200 000 de pasionaţi de rock au invadat piaţa din faţa bazilicii, cu ocazia unui concert al formaţiei Pink Floyd. Canalele şi pereţii bisericii au devenit W.C.-uri publice, iar a doua zi, în piaţă gunoaiele ajungeau pînă la înălţimea genunchiului. Zona a fost declarată calamitată şi a fost chemată armata pentru a face curăţenie.

O problemă — specifică nu numai Italiei — o ridică şi birocraţia, lipsa de eficienţă a organismelor care au misiunea de a se ocupa de protejarea monumentelor istorice. Ministerul moştenirii culturale este apreciat — chiar şi după standardele italiene — drept un coşmar. Apoi, foarte mulţi dintre cei implicaţi în asemenea operaţiuni resping ideea transformării acţiunilor de restaurare într-o operaţie comercială. „Am crescut cu mentalitatea unei arte pentru artă — spune Gianluigi Colalucci, directorul Muzeelor Vaticanului. Dar descoperim acum că arta are nevoie de foarte mulţi bani pentru a supravieţui". Nu este mai puţin adevărat însă, că firmele particulare se vor dovedi interesate să susţină din punct de vedere material restaurarea unor monumente importante, foarte cunoscute, dar vor fi mai precaute să investească bani în acelea care s-au bucurat de mai puţină publicitate. După cum pot apare şi situaţii mai puţin plăcute, ca în cazul Bisericii San Andrea delle Valle, construcţie de secol XVII, din Roma. Banca lombardă Cariplo a plătit 750 000 dolari pentru curăţirea faţadei. Operaţiunea a durat 18 luni. Cînd s-au îndepărtat schelele, locuitorii Romei au fost de-a dreptul şocaţi de albul pietrei. Dar banca a refuzat să mai plătească şi operaţiile de verificare şi consolidare a structurii şi mai ales a cupolei, cea mai mare din Roma, după celebra bazilică Sf. Petru. „Este ca şi cum te-ai spăla pe faţă, dar ai uita să cureţi şi gîtul" — comenta un expert italian.

Se avansează mai multe metode pentru refacerea şi protejarea monumentelor de artă aflate în pericol. Soluţia radicală — şi cea mai puţin probabilă — ar fi interzicerea accesului vizitatorilor. Este ceea ce s-a întîmplat deja de cîţiva ani cu mormîntul reginei Nefertari, comparat, datorită splendorii frescelor care îl decorează, cu o Capelă Sixtină a antichităţii. De curînd şi mormîntul lui Tutankhamon a fost închis accesului publicului. În cazul mormintelor egiptene s-a propus soluţia realizării unor copii fidele — lucru foarte posibil cu tehnicile de azi —, cele originale fiind deschise doar contra unei taxe foarte mari. În cazul celor mai multe monumente egiptene sau italiene, soluţia nu poate fi însă aplicată.

Nimic în afară de prostia omenească nu durează veşnic

Pentru Sfinx, japonezii au avansat ideea unei calote translucide, care să fie ridicată între anumite ore, pentru a permite turiştilor să îl poată admira şi care să îl protejeze în restul timpului. Nici din punct de vedere tehnic — şi cu atît mai puţin estetic — soluţia nu este viabilă. Singura rezolvare ar fi găsirea acelui tratament care să apere Sfinxul de poluare. Este ceea ce încearcă două echipe de cercetători, una de la Centrul experimental de cercetări şi studii pentru con-

Efigia de pe sarcofagul lui Tutankhamon, realizată în aur masiv

Privită de la distanţă, marea catedrală Santa Maria del Fiore din Florenţa pare solidă precum stinca. Dar cel ce poate arunca o privire de aproape cupolei va zări nenumăratele fisuri care o brăzdează, unele largi de şase centimetri. Prin cele aproximativ 600 de crăpături şuieră vintul. Desigur că Filippo Brunelleschi (1377-1446), celebrul arhitect italian, nu a plănuit-o astfel. Primele fisuri au apărut chiar după terminarea ei, în 1436, provocate de trăznete şi de cutremure de pămint. Oamenii de ştiinţă — deşi recunosc faptul că încă nu au reuşit să descifreze complet structura cupolei — consideră că nu există deocamdată riscul să se prăbuşească, chiar dacă patru dintre cele mai mari crăpături s-au mărit cu doi centimetri din 1950 incoace.

Pînă în acest secol, fisurile nu erau măsurate în mod regulat şi abia în ultimul deceniu ele au fost localizate cu precizie. Din 1988, s-a instalat un sistem de supraveghere electronică extrem de sofisticată care culege date de la 165 aparate, centralizate într-un computer. Oamenii de ştiinţă au constatat că, în general, cupola se comportă asemenea unei autostrăzi din beton: cînd este rece, structura se strînge, mărindu-se fisurile, iar sub efectul căldurii verii se dilată, micşorindu-se crăpăturile. Dar asta numai în general. În particular, unele fisuri se comportă exact pe dos. O altă constatare: în ultimul timp crăpăturile au evoluat ceva mai lent.

Cele mai multe controverse le-au stirnit cei 48 elemenţi de prindere plasaţi la baza cupolei, pe care Brunelleschi şi-a fixat schela şi de care şi echipa de supraveghere a beneficiat în acelaşi scop. Foarte mulţi şi-au exprimat temerea că greutatea schelei va produce noi stricăciuni cupolei. Dar analize temeinice efectuate între 1985-1990 au dovedit că nu au apărut fisuri noi cauzate de greutatea atirnată de elemenţi, iar comportarea structurii cupolei a rămas neschimbată.

Sigur este, deocamdată, un singur lucru: oamenii de ştiinţă nu ştiu cum ar putea fi consolidată cupola.

strucţii şi lucrări publice, din Franţa, şi alta de la Fundaţia Getty, din S.U.A. Cît priveşte restaurarea Sfinxului, se ridică o altă problemă de estetică: regulile arheologiei cer ca părţile reparate — adică noile blocuri de calcar, sculptate pentru a fi înserate în locul celor prăbuşite — să aibă o culoare uşor diferită de cele originale. În schimb, barba Sfinxului, luată de englezi şi aflată azi în pivniţele de la British Museum, ar putea fi pusă la loc.

Şi în Italia s-au luat măsuri pentru restrîngerea numărului de turişti care au acces la monumentele istorice aflate în pericol. Am văzut că Turnul din Pisa a fost închis. La Veneţia s-a discutat mult în jurul ideii fixării unui număr limită pentru accesul turiştilor. Dar cum industria turismului este singura de care dispune oraşul, opoziţia a fost foarte puternică. Tot ce s-a reuşit a fost stabilirea unor amenzi pînă la 1 600 dolari pentru murdărirea oraşului. De asemenea, acum doi ani guvernul a fost silit să renunţe la ideea de a propune candidatura Veneţiei pentru găzduirea Expoziţiei universale din anul 2000.

Pentru salvarea Colosseumului din Roma s-a propus o altă soluţie: crearea unui vast parc arheologic, de la Forum pînă la Via Appia Antiqua. Realizarea proiectului presupune demolarea lui Via dei Fori Imperiali, bulevardul construit de Mussolini în anii '30, şi care taie în două Forumul, mergînd din Piazza Venezia pînă la Colosseum. Costul operaţiunii s-ar ridica la mai multe milioane de dolari şi, în plus, ar agrava problemele traficului, şi aşa destul de complicate.

După cum se vede, lipsa banilor constituie principala piedică. S-a calculat că pentru a stopa procesul de deteriorare a Colosseumului, ar fi nevoie de 43 milioane dolari, sumă care depăşeşte de 100 ori pe cea alocată anual pentru reparaţii. Dar întîrzierea efectuării reparaţiilor nu face decît să mărească costul lor ulterior. În vara acestui an, Banca di Roma s-a arătat dispusă să ofere 35 milioane dolari pentru salvarea Colosseumului.

Se folosesc uneori şi soluţii mai simple. Astfel, în mormintele egiptene podeaua este acoperită, treptat, cu o podină de scînduri, pentru ca vizitatorii să nu mai ridice atîta praf. În faţa principalelor fresce s-au instalat bariere care împiedică apropierea vizitatorilor. În „Mormîntul lui Nakth" s-a încercat instalarea unor vitrine din sticlă, care să protejeze picturile, ceea ce a stîrnit un cor de proteste din partea vizitatorilor, care aveau impresia că se află într-o cabină telefonică. Asemenea paleative nu pot funcţiona însă în cazul Turnului din Pisa. Ca o primă măsură, s-au fixat în jurul treimii de jos 18 cabluri de oţel. Următorul pas preconizat este plasarea unei contragreutăţi de 600 tone metrice de plumb pe partea de nord, pentru a compensa aplecarea în partea sudică. De asemenea, s-a recomandat ca toate puţurile de pe o suprafaţă aflată la 0,5 km de jur-împrejurul turnului să fie închise, pentru a nu se mai pompa apa freatică. De altfel, cea mai gravă problemă este că specialiştii — la fel ca şi în cazul cupolei de la Santa Maria del Fiore din Florenţa (vezi caseta) — nu înţeleg foarte bine fenomenul. Ultima oară cînd s-a încercat o soluţie de consolidare — în 1934 s-a injectat ciment la baza turnului — aplecarea a sporit peste cei 1,2 mm anual, cît fusese pînă atunci.

Şi totuşi ceva trebuie făcut şi în cazul monumentelor Egiptului antic şi al celor din Italia. Chiar dacă, scriau autorii unui articol publicat în revista *Newsweek* şi intitulat *Desfigurarea Italiei*, „cu vremea, multe dintre marile monumente ale Italiei vor fi, probabil, condamnate, căci nimic — în afară de prostia omenească — nu durează veşnic". ■

Prezentare şi versiune românească
Dorin MATEI

Cînd evocăm bătălia de la Verdun, îi alăturăm invariabil numele mareşalului Pétain, căruia i se atribuie, în exclusivitate, meritul şi gloria victoriei, aureolă cu care el va intra — beneficiind de ea — în al doilea război mondial. Pétain a jucat, fără discuţie, un rol esenţial în apărarea Verdunului, unde a avut de rezolvat mari dificultăţi. Dar bătălia a durat de la 21 februarie pînă la 15 decembrie 1916. Or, el nu a comandat Armata 2 decît între 26 februarie şi 1 mai, dată la care a fost înlocuit cu generalul Nivelle. Şi, mai ales, nu trebuie să uităm că, în faza cea mai critică a bătăliei, în primele cinci zile, în care frontul francez era gata să se prăbuşească, cel care a salvat situaţia a fost generalul Édouard de Curieres de Castelnau.

Dar, spre deosebire de Pétain, Castelnau nu a rămas în memoria colectivă a francezilor. Cu toate acestea, el a fost unul dintre cei mai străluciţi generali ai Marelui Război, atît prin metodele de comandă, cît şi prin ideile strategice, superioare celor ale unor generali, pe care puterea politică i-a preferat pentru funcţia de comandant suprem[1].

Momente istorice necunoscute

LA VERDUN, PÉTAIN ÎMPARTE GLORIA...

General YVES GRAS

Joffre este sceptic

Născut la 24 decembrie 1851, absolvent al Saint-Cyr-ului la 17 ani, el a primit botezul focului în 1870, în timpul războiului franco-prusian. A servit apoi la trupă şi la statul major atît de strălucit, încît şeful de stat major al armatei din acea vreme, generalul de Boisdeffre, îl considera drept unul dintre succesorii săi. Dar avansarea i-a fost blocată de un alt general, André, ministru de război în cabinetul radical, intransigent anticlerical, al lui Emile Combes (1902-1905), pentru simplul motiv că era catolic practicant. Castelnau a fost la un pas de a-şi încheia cariera la gradul de colonel.

A ajuns totuşi să-şi primească stelele la vîrsta de 55 de ani. În 1911, Joffre, numit şef de stat major general, l-a desemnat ca prim subşef de stat major al armatei. Trei ani mai tîrziu, în 1914, în fruntea Armatei 2, Castelnau a jucat, în mai multe rînduri, un rol decisiv în circumstanţe extrem de critice, în special în Lorena, unde a obţinut, la 25 august, în străpungerea de la Charmes, prima victorie franceză din acest război, salvînd de inamic oraşul Nancy. A comandat apoi grupul de armate din centru şi a condus ofensiva din Champagne, în septembrie 1915. Din decembrie acelaşi an, era din nou adjunctul lui Joffre la Marele Cartier General de la Chantilly, cu funcţia de şef al statului major general al armatelor.

În ianuarie 1916 s-a zvonit la Marele Cartier General că se pregătea o ofensivă germană împotriva Regiunii Fortificate Verdun (RFV). Generalul Herr, care o comanda, a alertat comandamentul în legătură cu aceste pregătiri ale inamicului şi mai ales cu slăbiciunea mijloacelor de care dispunea el. Demersul său a

[1] Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată — din revista franceză *Historia*, nr. 539 (noiembrie 1991). Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

produs neliniște la Marele Cartier General, căci Joffre tocmai asigurase guvernul că lucrările realizate la Verdun puteau rezista oricărui atac. Castelnau a propus atunci să meargă pe teren pentru a inspecta dispozitivele defensive. Joffre era sceptic în ce privea eventualitatea acestei ofensive: „Mergeți, dacă vreți, i-a răspuns, dar nu vor îndrăzni vreodată să atace în acest sector al frontului".

Pe 23 ianuarie, Castelnau s-a dus la Verdun. El a constatat — pe de o parte — că apărarea acestui front avea mari lacune, pe de alta, că se făcuse tot ce se putuse, cu mijloacele aflate la dispoziție. Într-adevăr, Regiunea Fortificată Verdun nu mai păstra decît numele de zonă fortificată. Forturile fuseseră declasate. Și, cum Verdunul era considerat un sector calm, Marele Cartier General nu-i afectase, pentru apărarea unui front de 112 km, decît patru divizii de infanterie și două brigăzi teritoriale: forțe evident insuficiente pentru a face față unei ofensive de anvergură.

La fața locului, Castelnau a ordonat efectuarea unor lucrări urgente. În plus, constatînd lipsa de efective, a pus la dispoziția RFV două divizii din rezerva generală și un regiment teritorial de geniu.

Revenit la Chantilly, generalul a continuat să supravegheze ceea ce se petrecea la Verdun. RFV depindea de grupul de armate din centru, comandat de generalul Langle de Cary, al cărui șef de stat major, colonelul Jacquand, era fostul său șef de stat major, cu care păstrase relații privilegiate. Cu acesta urma să trateze de acum încolo, direct prin telefon, toate problemele privind Verdunul, iar prin el, să influențeze pregătirile de apărare.

Atunci cînd amenințarea asupra Verdunului se contura, Regiunea Fortificată Verdun fusese întărită. Efectivele sale ajunseseră la douăsprezece divizii, împărțite în două corpuri de armată, Corpul 300 Armată (general Chrétien), pe malul drept al rîului Meuse, și Corpul 7 Armată (general de Bazelaire), pe malul stîng. Aceste divizii nu mai aveau de apărat decît 8 pînă la 10 km de front și infanteria lor era sprijinită de 388 de piese de artilerie de cîmp și 244 de artilerie grea. În sfîrșit, la 19 februarie, atacul apărînd iminent, Castelnau a trimis către Verdun două corpuri de armată, Corpul 20 și Corpul 1 Armată. Dacă, la 20 februarie, nu era totul perfect la Verdun, cel puțin comandamentul francez, datorită intervenției lui, nu era luat prin surprindere.

Aprobare luată la ora 11 noaptea

Ofensiva germană s-a declanșat pe 21 februarie, pe malul drept al rîului Meuse. Trei zile mai tîrziu, inamicul spărsese frontul francez pe o lățime de 12 km și crease în dispozitivul său o pungă de 6 km adîncime. La sfîrșitul după-amiezii, veștile rele continuau să vină la Marele Cartier General, producînd neliniște.

În biroul său, Joffre făcea împreună cu Castelnau bilanțul zilei. La ora 19.30, generalul Langle a telefonat de la punctul de comandă al RFV din Dugny, pentru a raporta că situația devenise foarte serioasă și că el va da ordin de repliere în cursul nopții, pe înălțimile Meusei, a forțelor de la Woëvre, ce riscau să fie înfrînte prin înaintarea germană. El a adăugat, foarte nervos: „Nu vă cer permisiunea, îmi asum întreaga răspundere".

Consternat, Joffre a încercat să discute: „N-ați putea să apărați cel puțin latura dintre Ornes și Fromezey?" „Nu", a răspuns Langle, sec. Joffre s-a resemnat: „Dumneavoastră sînteți la fața locului, prin urmare, sînteți singurul care poate aprecia ce trebuie făcut".

După cină, Joffre și Castelnau s-au întîlnit să examineze din nou situația, ce li se păruse destul de gravă. Generalul Langle îi lăsase să presimtă o catastrofă. Cei doi se întrebau dacă nu cumva moralul comandantului zonei era pe cale să cedeze. La ora 21.14 s-a trimis generalului Langle un mesaj al comandantului-șef, care, aprobînd replierea de la Woëvre, prevedea: „Trebuie să rezistați în direcția nord, pe frontul dintre Meuse și Woëvre, prin toate mijloacele de care dispuneți". Joffre și Castelnau s-au gîndit că trebuiau să prevadă și o situație mai gravă, respectiv evacuarea malului drept al Meusei. O asemenea repliere de forțe implica riscuri grave cu un comandant nervos și cu trupe epuizate. Pentru a conduce o asemenea operațiune delicată, era nevoie de un șef cu moralul intact, înzestrat cu calmul și energia necesare.

Castelnau a propus trimiterea la Bar-le-Duc, în acest scop, a generalului Pétain și a statului major al Armatei 2, aflate la odihnă la Noailles. Îl cunoștea bine pe Pétain, îl avusese în subordinea sa; îi aprecia îndeosebi sîngele rece și calitățile militare. Știa, de asemenea, că putea conta pe statul major al Armatei 2, pe care îl formase el însuși și pe care îl conducea același șef, colonelul Berescut. În ciuda cîtorva schimbări de persoane, el își păstrase structura, spiritul și metoda de lucru.

A fost trimis imediat un mesaj la Noailles, pentru a-l convoca pe generalul Pétain la Marele Cartier General, a doua zi, la ora 8.00. Colonelul Renouard, șeful Biroului 3, a redactat urgent o instrucțiune, ce urma să fie remisă lui Pétain încă de la sosire și prin care i se dădea comanda „forțelor disponibile pe malul stîng al Meusei sau care vor ajunge peste puțin timp în această regiune".

După luarea acestor hotărîri, cei doi generali s-au despărțit. În biroul său, Castelnau a studiat din nou informațiile și rapoartele din acea zi. Doar cu aceste elemente, nu reușea să-și facă o imagine exactă asupra situației. Pentru a vedea clar, trebuia

să meargă pe teren. „După ce am reflectat, scria el, am apreciat că oricum locul unui şef acolo era, cu prestigiul autorităţii sale şi cu căldura sufletului său". Către ora 11 noaptea, l-a trezit pe generalul Joffre prin aghiotantul său, în ciuda consemnului care prevedea că trebuie să-i respecte somnul, şi i-a prezentat pe scurt situaţia. În final, i-a cerut aprobarea de a merge la Verdun. Joffre i-a acordat-o, precizînd că îi dă depline puteri. Apoi s-a culcat din nou.

Mesaj către punctele de trecere

Castelnau a plecat la 12.30 noaptea, în plin viscol. A ajuns la Avize, la cartierul general al lui Langle, la ora 4 dimineaţa. L-a găsit pe general foarte agitat: presiunea germană părea irezistibilă, trupele franceze se retrăgeau, fără a putea fi oprite. Langle vorbea chiar de un nou Sedan.

În aceeaşi seară, Langle dăduse ordin să nu se mai treacă de pe malul stîng pe malul drept. Ceea ce însemna izolarea completă a malului drept şi abandonarea sa.

După o oră de discuţii cu Langle şi colonelul Jacquand, Castelnau aprecia că, introducînd în acţiune întregul Corp 20 Armată, puteau rezista pe malul drept, atîta timp cît era necesar pentru ca diviziile de ajutor să ajungă la Verdun. Şi, socotind că la Avize, ca şi la Verdun „situaţia nu era văzută în sensul foarte clar şi foarte ferm al ordinului" dat de Joffre, la ora 21.14, a hotărît să preia el însuşi comanda şi a transmis telefonic generalului Herr, la ora 5.45, un mesaj care punea capăt oricărei ezitări:

„Ca o confirmare a ordinelor generalului-şef, generalul Castelnau cere, în modul cel mai formal, ca frontul de nord de la Verdun între Douaumont şi Meuse, şi frontul de est, pe linia înălţimilor Meusei, să fie păstrate cu orice preţ şi cu toate mijloacele la dispoziţie. Apărarea Meusei se face pe malul drept. Nu este deci vorba decît de oprirea inamicului cu orice preţ pe acest mal".

De fapt, această hotărîre o luase din proprie iniţiativă. Părăsind Chantilly, el nu primise nici un ordin formal privind malul drept. El ştia ce înseamnă acest lucru. „Nu eram atît de novice, scria el, încît să ignor responsabilităţile pe care mi le asumam prin prezenţa şi intervenţia mea eventuală pe cîmpul de luptă".

Timp de peste o oră, Castelnau a rămas alături de Langle. Avea pentru acest şef, mai în vîrstă decît el, cea mai înaltă stimă. Poate spera să-i transmită voinţa de a învinge, care îl anima. Dar a trebuit să accepte evidenţa: Langle părea depăşit de evenimente. Se vedea obligat să treacă peste capul său, pentru a fi sigur că ordinele îi erau ascultate.

Castelnau a părăsit din nou Avize, pe la ora 7.00 şi a ajuns la Dugny, la ora 8.30. Cartierul general al Regiunii Fortificate Verdun era în plină mutare, pentru a se stabili mai în spate, la Souilly. În mijlocul arhivelor şi bagajelor îngrămădite cu mare grabă în maşini, în ninsoare, Castelnau l-a găsit pe generalul Herr şi statul său major descumpăniţi, epuizaţi de tensiunea nervoasă şi lipsa de somn, din cele patru zile de luptă.

„Prezenţa sa a potolit spiritele înfierbîntate şi a domolit neliniştile. A făcut o inspecţie rapidă, a calmat îngrijorările cele mai mari, a ales ce trebuia făcut pentru a se opri demoralizarea, singurul pericol absolut mortal", scrie istoricul Louis Madelin, martor la evenimente. Apoi, în plină noapte s-a dus, pe malul drept, la cazarma Bevaux, unde se găsea punctul de comandă al generalului Balfourier, comandantul Corpului 20 Armată. El i-a dat acestuia ordine precise, pe care le-a transmis imediat generalilor de divizie, prin telefon: „Generalul Castelnau, care este

Generalul Castelnau (cel care şi-a pierdut trei fii în război) în faţa maşinii, înaintea unei inspecţii de front şi (în p. 79) la biroul său

alături de mine, dă ordin de rezistență cu orice preț, pe actualele poziții".

În aceeași zi, Castelnau a luat, pe propria răspundere, hotărîrea de a schimba comandantul trupelor și statul său major, dată fiind oboseala generalului Herr. El l-a avizat pe Joffre despre acest lucru printr-un mesaj telefonic de la ora 15.30: „Generalul Castelnau își propune să dea generalului Pétain comanda generală a Regiunii Fortificate Verdun și a trupelor care sosesc pe malul stîng. Misiunea inițială a generalului Pétain va fi de a bloca presiunea inamică pe frontul de la Verdun".

Știind că Pétain era în drum cu automobilul spre Bar-le-Duc, unde trebuia să-și stabilească Cartierul general, Castelnau i-a cerut, printr-un mesaj transmis în punctele de trecere probabile, să vină de urgență la Soilly, pentru a primi ordine. La orele 16.00, înainte chiar de a primi un răspuns de la Joffre, el a redactat instrucțiunea pe care i-o va înmîna lui Pétain la sosire: generalul Herr devenea adjunctul său, iar statul major al RFV era preluat de cel al Armatei 2.

Castelnau își asumă riscul

Această decizie de schimbare a comandamentului în plină bătălie comporta un risc serios de a provoca o dezordine — ce putea fi fatală — în cele cîteva ore necesare noului stat major pentru a se instala, a lua cunoștință de situație, de teren și de mijloacele pe care le avea la dispoziție.

Castelnau se destăinuia maiorului Bary, aghiotantul său, că nu ar fi îndrăznit vreodată să o facă, dacă nu l-ar fi cunoscut bine pe generalul Pétain și dacă nu ar fi fost vorba de vechiul său stat major al Armatei 2, singurul capabil, după părerea sa, să realizeze acest tur de forță.

Printr-un mesaj de la ora 16.50, Joffre aproba „toate deciziile luate de generalul Castelnau". Una dintre cele mai penibile era scoaterea din joc a generalului Langle, cu atît mai mult cu cît acesta revenise la Souilly, unde trebuia să asiste, tăcut și mîhnit, la tot ceea ce se petrecea peste capul său.

Pétain a primit la Châlons mesajul lui Castelnau. El a ajuns la Souilly către ora 19.00, avînd instrucțiunea lui Joffre, pe care o primise la Chantilly și care îi dădea comanda forțelor de pe malul stîng. Castelnau a anulat această instrucțiune și i-a remis-o pe cea semnată de el, la ora 16.00, adăugînd că va prelua comanda la miezul nopții. Pétain a obiectat că nu cunoștea situația, că statul său major nu avea să sosească decît a doua zi și ar fi deci preferabil să amîne preluarea comenzii cu cîteva ore. „Nu, i-a răspuns Castelnau, la miezul nopții".

Pe 25 februarie, la miezul nopții, erau exact douăzeci și patru de ore de cînd Castelnau părăsise Chantilly, într-o noapte geroasă și pe viscol. Ore în care Castelnau dăduse schimbarea de direcție ce avea să salveze Verdunul.

Pericolul nu era totuși complet îndepărtat. În timp ce Castelnau lua, în ceea ce privește comanda, hotărîrile energice care, după părerea sa, trebuiau să restabilească situația, pe linia frontului, două evenimente dintre cele mai grave păreau să justifice pesimismul celor ce credeau că nu mai pot rezista pe malul drept. Ofensiva germană fusese reluată pe 25 după-amiaza, hărțuind linia avansată între Louvemont și Bezonvaux. Fortul Douaumont, care, dintr-o neînțelegere, nu primise garnizoană, a căzut fără luptă în mîinile inamicului. Între Meuse și Louvemont, Divizia 37 infanterie, care rezistase totuși cu vitejie atacului german pe cota de la Talou și pe cota de la Poivre, și-a abandonat pozițiile și, la ora 18.30, șeful său, generalul Bonneval, a dat ordinul să se replieze la Froideterre și Belleville, adică în spatele liniei principale de rezistență, chiar la porțile Verdunului. Această repliere a creat frontului o breșă largă de 4 km între Meuse și satul Douaumont. Situația părea mai rea decît oricînd.

Din fericire, Divizia 39 infanterie, care trecuse Meuse la ora 16 pe podul de la Belleray și mărșăluia spre nord, avea să ajungă în jurul orei 21 pe linia Bras-Douaumont și să se instaleze rapid. La miezul nopții, un front solid și sudat fusese reconstituit, acoperind breșa ce produsese la un moment dat teama că drumul Verdunului ar fi rămas larg deschis.

Se poate afirma că Divizia 39 infanterie ar fi rămas pe malul stîng dacă generalul Castelnau nu ar fi luat inițiativa de a veni la fața locului și apoi de a impune executarea.

Astfel, în seara zilei de 25 februarie, cea mai dramatică a bătăliei, în momentul în care Pétain prelua comanda, totul era pregătit pentru a opri atacurile germane, care aveau să fie reluate pe 26 în zori. Marea criză de la Verdun fusese depășită.

Castelnau a mai rămas încă două zile în sectorul Verdun, transmițînd de la Souilly ordine către serviciile din Marele Cartier General, pentru reorganizarea spatelui armatei, reglementarea transporturilor și sosirea întăririlor.

În timp ce-și prelungea sejurul, noul front rămînea neclintit. La 26 și 27 februarie, toate atacurile germane au fost respinse. Verdunul nu era desigur degajat, dar zona fortificată nu mai putea fi cucerită rapid. Toate întăririle erau acum gata de a intra în luptă. Pe 29 dimineața, după ce s-a asigurat că dispozitivul pe care îl realizase funcționa bine, așa cum voia el, Castelnau considera că misiunea sa era terminată și revenea la Chantilly.

Începînd din octombrie, francezii au trecut la contraofensivă și au recucerit încetul cu încetul terenul pierdut.

În această bătălie, Castelnau a jucat, în momentul cel

mai critic, un rol decisiv. Se poate spune că el a fost într-adevăr artizanul inițial al victoriei de la Verdun, al cărei remarcabil executant a fost Pétain. Gallieni, pe atunci ministru de război, nu s-a înșelat în această privință. El știa perfect cine salvase situația: „Castelnau a plecat la ora 1 noaptea. El a reparat totul; s-a văzut ce putea face un șef energic, un om hotărît".

Totuși, s-a uitat repede ceea ce i se datora lui Castelnau. Cînd președintele Republicii, Poincaré, s-a dus să decoreze cu Legiunea de Onoare orașul Verdun, la 13 septembrie 1916, doar Joffre, Pétain și Nivelle au fost invitați la ceremonie. Castelnau nu a fost chemat.

Posteritatea nu i-a fost nici ea mai recunoscătoare. Astăzi, cînd se comemorează bătălia de la Verdun, se acordă întreaga glorie mareșalului Pétain, căruia i s-a decernat titlul de „învingătorul de la Verdun". Numele lui Castelnau nici măcar nu este pronunțat în discursurile oficiale. ■

În românește de Mihai POPESCU

În dorința de a veni în sprijinul cititorilor care doresc să-și procure unele numere ale revistei din anii 1991-1992, am înființat la sediul redacției un punct de difuzare.

Mai avem disponibile exemplare din numerele: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12/1991; 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10/1992.

Precizăm, totodată, că nu mai expediem prin poștă cititorilor din provincie exemplarele solicitate, întrucît mai multe colete nu au fost ridicate, redacția suportînd, în acest fel, cheltuieli inutile de expediție.

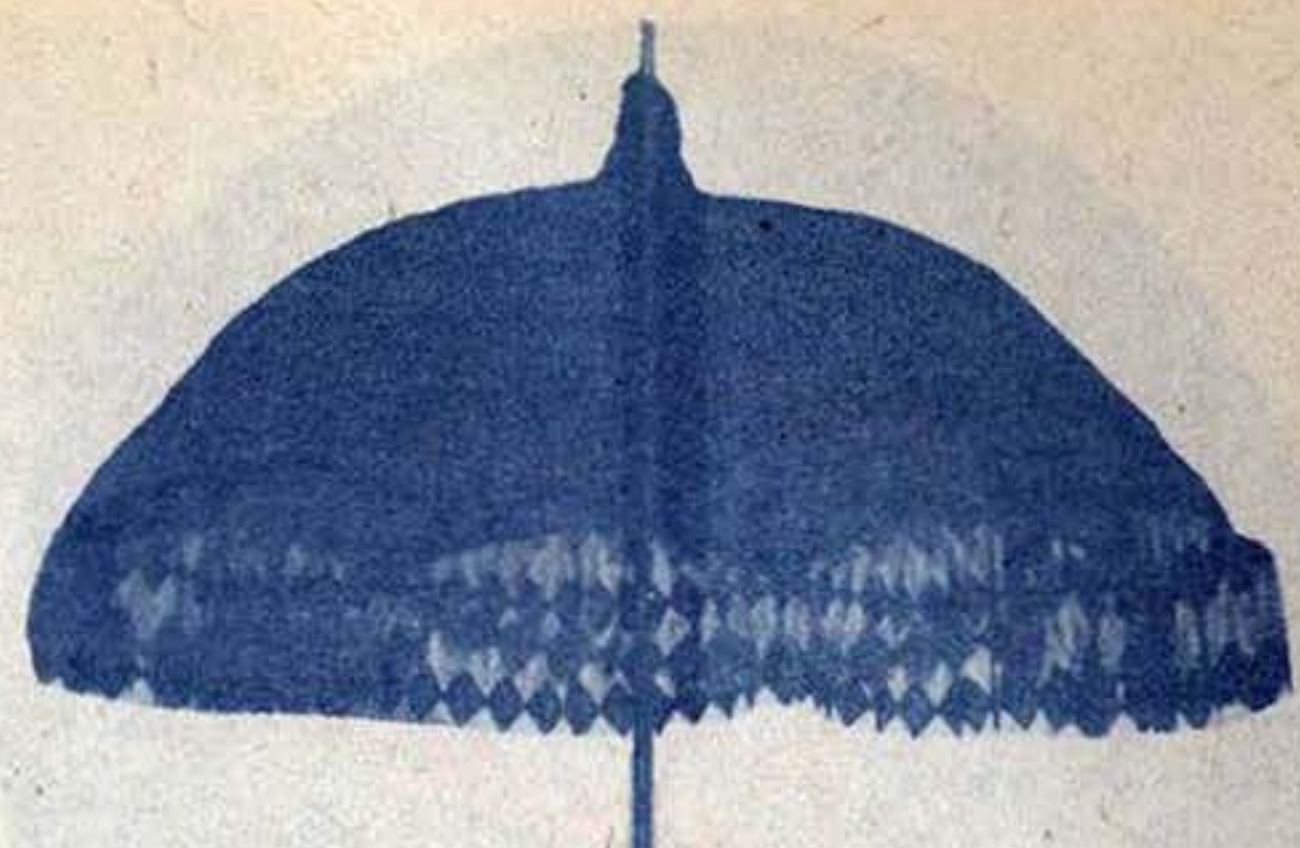

După un secol, din nou la Ruginoasa

La 5 aprilie 1909, discret, Elena Cuza părăsea frămîntata scenă a vieții, într-o casă modestă din Piatra Neamț, întorcîndu-se în pămîntul străbunilor ei de la Solești, jud. Vaslui. Elena Cuza a rămas însă în amintirea românilor ca o figură luminoasă ce întruchipa pe prima doamnă a statului național român ctitorit de Alexandru I. Cuza. Suflet mare și nobil, model de abnegație și bunătate, Elena Cuza și-a dăruit o mare parte din viață grijii față de cei năpăstuiți de soartă — bătrîni, orfani, bolnavi —, militînd neobosit pentru creare, în folosul acestora, a unor așezăminte cu caracter social, fiind convinsă că „nimic... nu onorează o țară mai mult" ca „totalitatea așezămintelor caritabile care ar răspunde la orice necesitate". Astfel, la 18 iulie 1862, din inițiativa sa, la mănăstirea Cotroceni s-a înființat Azilul „Elena Doamna", iar la 30 octombrie 1864, prima doamnă a țării a luat sub patronajul său Instituțiile de creștere și educație publică.

În a doua parte a vieții sale, după încetarea din viață a domnitorului Cuza (1873), Elena Doamna și-a continuat operele sale de binefacere. O găsim la Iași ca membră fondatoare a Spitalului Caritatea, în folosul căruia a donat suma de 5 000 lei și casele sale de zestre din str. Română. Din sursele sale bănești a ajutat și alte instituții de binefacere, a oferit premii și ajutoare copiilor merituoși. Cu trecerea timpului, a îmbrăcat haine cernite, găsindu-și liniștea și împăcarea în sînul bisericii și prin ajutorarea celor nevoiași. A dăruit bani și bunuri, inclusiv piese de îmbrăcăminte ce nu-și mai găseau rostul în viața ei. Pînă acolo a ajuns cu dărnicia, încît, după moartea sa, puține lucruri s-au mai găsit dintre acelea care ar fi putut să vorbească despre cea care a fost Elena Doamna.

Cu timpul și cu ajutorul oamenilor legați sufletește de istoria țării, o parte din obiectele care i-au aparținut s-au reîntors în Muzeul de la Ruginoasa, organizat în palatul pe care domnitorul Al. I. Cuza l-a cumpărat în 1862 de la Costache Sturdza, avînd și o biserică alături.

Întîmplarea a făcut ca unul dintre obiectele care au aparținut Elenei Cuza să intre în posesia mea. Este vorba despre o umbrelă din dantelă fină, de culoare neagră, cu un mîner frumos sculptat, legat cu o fundă de mătase neagră. Din informațiile pe care le dețin, rezultă că proprietara ei a dăruit-o în jurul anului 1900 doamnei Manicatide, soția profesorului Mihail Manicatide (1867-1954), medic pediatru la Iași și București. Aceasta a păstrat-o pînă în 1945, cînd umbrela a ajuns în posesia doamnei Georgeta Popovici, originară din Iași dar domiciliind mulți ani în București, care mi-a și comunicat toate aceste informații. Ea a păstrat-o cu mare grijă, ca pe un lucru de mare valoare istorică. Cu două luni înainte de a părăsi aceste tărîmuri (fapt petrecut în acest an), doamna Georgeta Popovici mi-a oferit mie umbrela, fiind încredințată că voi dona această relicvă istorică Muzeului de la Ruginoasa, pentru a fi expusă. Voi fi bucuroasă ca, după un secol, umbrela să se întoarcă la locul ei, în casa Elenei Cuza, în Muzeul de la Ruginoasa.

Elena BERLESCU,
doctor în științe medicale

În anii celui de-al doilea război mondial, comandamentul japonez își pusese mari speranțe în lansarea la apă a superportavionului „Shinano", destinat să fie inițial un superculrasat. Se spera ca acest colos blindat, cu un tonaj de aproape 72 000 tone (pînă în anul 1961 nu a existat în lume un alt portavion care să-l întreacă), va schimba cursul operațiilor militare, care, în 1944, luaseră o întorsătură nefavorabilă pentru Țara Soarelui Răsare și aliații ei. În cartea sa autobiografică, din care revista americană Rider's Digest **publică cîteva fragmente, Joseph F. Enright, comandantul submarinului „Archer-Fish", al marinei S.U.A., relatează cum l-a torpilat pe „Shinano", la numai 17 ore după prima sa ieșire în larg.**

„Insula dv. se mișcă!"

La 27 noiembrie 1944, „Archer-Fish" a primit ordin să patruleze în apele golfului Tokio, la sud și răsărit de insula Honshu. Misiunea mi-a produs o mare bucurie: în zonă nu se mai aflau alte submarine americane, așa că aveam o libertate de acțiune deplină. În mod obișnuit, sarcina noastră consta în salvarea echipajelor bombardierelor americane „B-29", lovite de japonezi. Mi se comunicase că în cursul viitoarelor 48 ore nu se prevedeau raiduri deasupra orașului Tokio. Ceea ce însemna că „Archer-Fish" își putea încerca norocul în luptă. Toți membrii echipajului erau hotărîți să cîștige decorații. Cu un an în urmă, în aceleași ape, nu folosisem prilejul minunat să scufund un portavion nipon. Gîndul la această șansă ratată nu-mi dădea pace.

Prima noastră zi în mare a început fără întîmplări deosebite. Am navigat 50 mile, spre răsărit, ne-am oprit la intrarea în golful Tokio și am scos periscopul. În depărtare se zărea Fujiyama. Cîțiva marinari reparau stația radar, iar eu coboram din cînd în cînd să văd cum merge treaba. Locotenentul Joseph Bosza mă încredințase că pe seară vor încheia reparația. Soarele se lăsa de-acum deasupra apei. Trebuia să ieșim la suprafață pentru încărcarea bateriilor, ceea ce era foarte riscant în situația noastră.

Și totuși, la ora 17.18, am ordonat să ieșim în imersiune. Se lăsase întunericul. La ora 19.30 reparația s-a sfîrșit, dar tehnicienii au mai avut nevoie de încă o oră ca să verifice stația radar. Mi-am dat seama că pentru asta trebuiau emise semnale, care ne puteau trăda. Ca să-mi domolesc temperamentul irlandez, am ieșit pe punte.

— Gata reparația, domnule comandant, mi-a strigat Bosza, la 20.30.

Curînd, marinarul de cart a văzut insula Inamba, la intrarea în golful Tokio. Informația îi fusese transmisă lui Bosza; dar el, personal, precizase că radarul nu-i indicase nimic. I-am spus pe un ton aspru că, probabil, stația radar „o scaldă" încă.

— Dați-i odată de capăt! — m-am înfuriat.

— 'Nțeles — am primit răspuns, fără pic de entuziasm.

— Domnule comandant, insula dv. se mișcă, mi-a strigat deodată Bosza.

— Țintă întunecată la tribord, a raportat imediat cartul.

Ca să mă lămuresc despre ce e vorba, am luat binoclul.

— Începeți urmărirea, am ordonat, încercînd să-mi dau seama de traseul posibil al țintei.

Peste circa opt minute, am stabilit că mergea în zig-zag în direcția sud-vest, cu o viteză de 20 noduri. Goana a început. Am ordonat locotenentului John Andrews să mențină viteza noastră maximă de marș — 18 noduri[1]. „Archer-Fish" înainta, iar creierul meu continua să lucreze cu înfrigurare. Ce era de făcut? Am hotărît să intrăm la imersiune periscopică, pentru a lua o poziție favorabilă de atac. Bineînțeles, dacă ținta nu se abătea de la direcția actuală. Prea multe nu știam...

[1] Pentru un submarin clasic, viteza maximă de marș la suprafață nu depășea 20 noduri.

În cel mai desăvîrşit secret

Cînd superportavionul nipon „Shinano" a trecut printre insulele din apropierea coastei, o lună aproape plină se afla la 35 grade înălţime deasupra orizontului. Era o noapte ideală pentru călătoria de 500 mile pe care o avea de făcut, în cel mai desăvîrşit secret. Însoţit de distrugătoarele „Hamakaze", „Yukikaze" şi „Isokaze", „Shinano" semăna cu o balenă în jurul căreia se jucau delfini.

Pe puntea lui „Shinano" stătea comandantul navei, Toshio Abe, unul dintre cei mai valoroşi absolvenţi ai Academiei de marină militară japoneză, ofiţer decorat în lupte. Străbătînd fără probleme primele 25 mile, în care riscul de a fi atacat de submarine fusese maxim, comandantul a ordonat o oarecare destindere a siguranţei navei. Cu toate acestea, echipajul purtătorului de avioane ca şi cel al escortei sale respectau cele mai stricte măsuri de prevedere. „Shinano" şi celelalte nave navigau cu luminile stinse. Pe oricare dintre cei 2 515 membri ai echipajului care ar fi cutezat să încalce măsurile de camuflare îl aştepta tribunalul militar. După bombardarea Pearl Harborului[1], japonezii îşi revăzuseră întreg programul lor de construcţii militare navale. Dîndu-şi seama că şi-a creat de-acum o superioritate în cuirasate, comandamentul nipon dăduse ordin să fie oprită construcţia lui „Shinano". Construcţia altor două nave de tip analog, „Musashi" şi „Yamato", fusese însă încheiată.

Totuşi, la aproximativ o jumătate de an după înfrîngerea suferită de Japonia lîngă atolul Midway, în iunie 1942[2], construcţia lui „Shinano" revenise brusc în actualitate. Dar s-a hotărît să nu fie supercuirasat, ci superportavion.

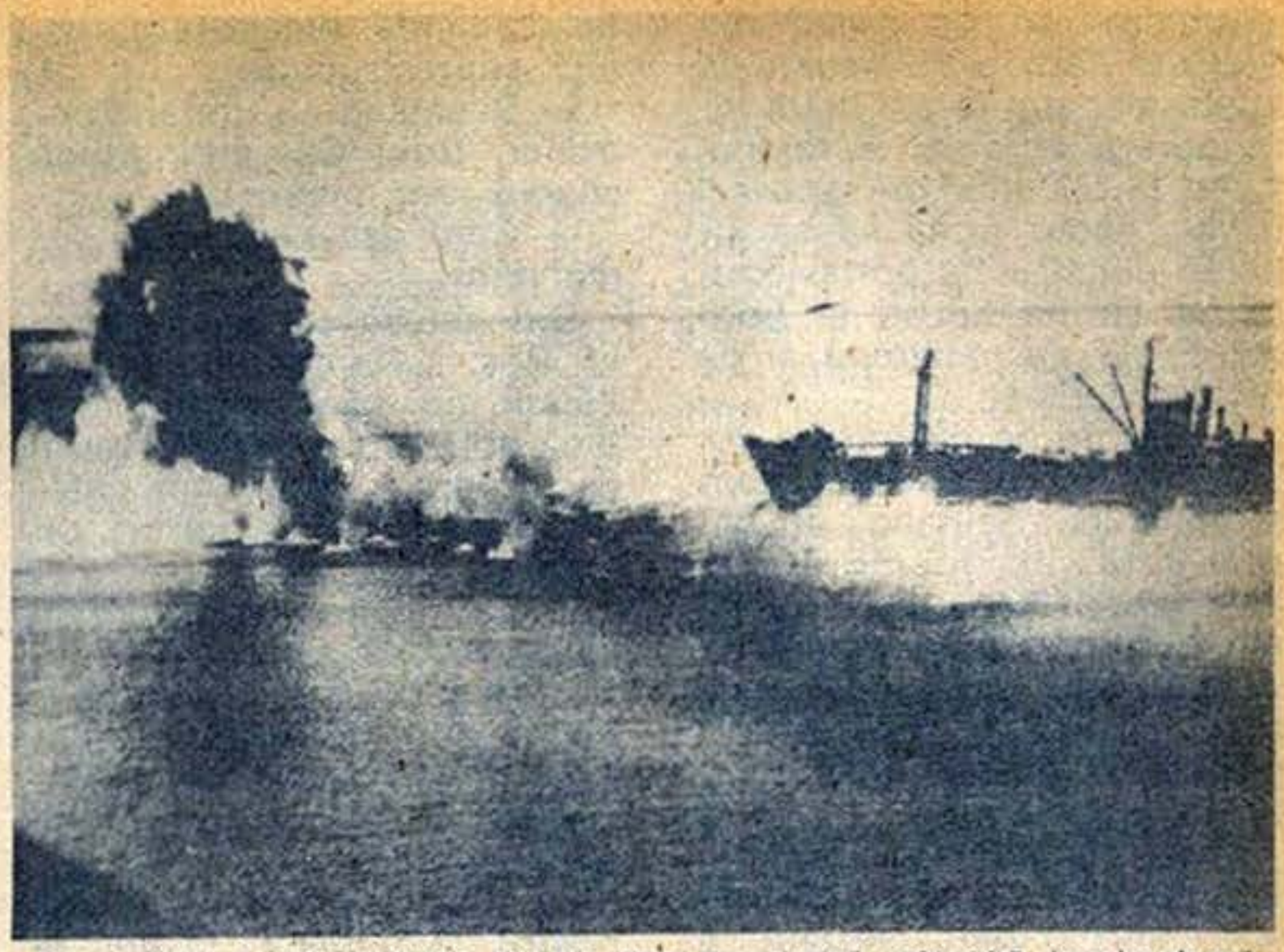

Spre sfîrşitul războiului din Pacific, flota americană, reînnoită, bombardează convoaie (sus) şi instalaţii industriale nipone (jos)

Pentru mascarea construcţiei lui, Şantierul naval de la Yokosuka, pe litoralul vestic al golfului Tokio, a fost înconjurat cu garduri înalte de tablă galvanizată. Mii de constructori locuiau chiar în incinta şantierului naval, nimeni nu avea voie să plece acasă. Orice dezvăluire a secretului de construcţie era pedepsită cu execuţia. „Shinano" era excelent apărat împotriva atacurilor din aer.

Spre sfîrşitul anului 1944, războiul luase un curs neprielnic pentru Japonia. La vestea încheierii catastrofale a bătăliei de la Leyte (în arhipelagul filipinez)[3], la sfîrşitul lunii octombrie, comandanţii militari niponi au ordonat să fie cît mai curînd sfîrşită construcţia lui „Shinano". Lansarea oficială la apă a avut loc la 19 noiembrie 1944. Cu mare pompă a fost arborat pe puntea de comandă portretul împăratului Hirohito. Tot atunci s-a hotărît ca

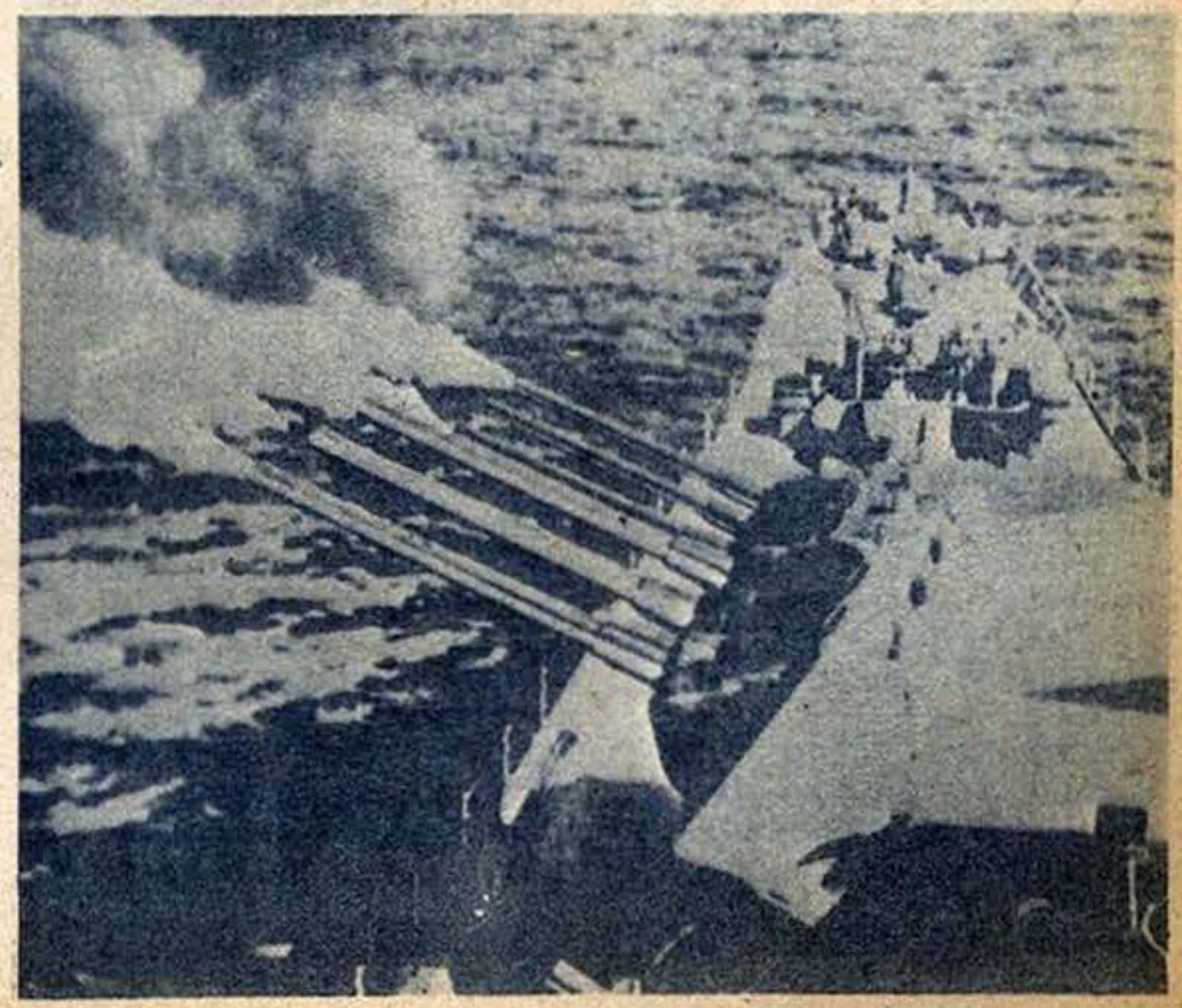

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 2-12/1983, 10/1986, 9/1989; 5-12/1984; 5-6/1969.

„Shinano" să fie mutat din sectorul Tokio-Yokosuka în apele mai sigure ale Mării Interioare a Japoniei, în raionul Kure, la 500 mile de șantierul naval. Acolo urma să se încheie construcția portavionului și să fie aduse la bord avioanele de vînătoare și de bombardament.

Eforturile de păstrare a secretului în ce privește construcția lui „Shinano" au dat rezultate. În memoratorul marinei S.U.A., acest portavion nu era înregistrat. Aliații n-au știut nimic despre el, nici măcar în ziua de 28 noiembrie, cînd a părăsit golful Tokio.

Cînd „Shinano" a ieșit în larg, ofițerii de pe punte au spus încă o dată cartului să fie extrem de atent. Comandantul navei, Abe, a ascultat raportul ofițerului de serviciu.

— Domnule, am detectat un radar inamic. Frecvența de lucru ne arată că se găsește pe un submarin american.

— Ora? a întrebat Toshio Abe.

— 19.15.

— Oare americanii cred că nu descoperim un radar cînd funcționează, chiar dacă emite semnale scurte? a gîndit cu voce tare comandantul. Mai degrabă, după „Shinano" aleargă o întreagă haită de submarine. Iar cel al cărui radar l-am intersectat servește, fără îndoială, drept momeală, pentru a atrage distrugătoarele din escortă.

Șansă ratată

Cufundat în gînduri, stăteam pe puntea lui „Archer-Fish", privind cu binoclul cum punctul întunecat de la orizont căpăta încet-încet contururi precise. Ce fel de navă o mai fi și asta? „Archer-Fish" continua să ia date despre misterioasa țintă. Îi cunoșteam deocamdată direcția și viteza.

Primul meu locțiitor, locotenentul Sigmund Bobczynski, (Bob), urmărea lîngă mine cum se mișca la orizont această navă necunoscută. Deși era aproape lună plină, nu se distingeau nici puntea de comandă, nici catargurile, nici suprastructura.

— Seamănă cu un tanc petrolier, Bob. Cel puțin după siluetă, am presupus eu.

— Cam așa ceva, d-le comandant.

Din chioșc s-a auzit vocea lui Bosza. Ne comunica de la băieții lui că descoperiseră încă două obiective. Puteau fi escortoarele țintei. Am hotărît să ne pregătim pentru un atac la suprafață.

— La început ne îndreptăm spre vest, am spus. Ca să ieșim de sub lumina lunii, pentru că norii de deasupra malului de nord-vest au să ascundă submarinul de ochii observatorilor.

În timpul acesta, radistul nostru „adulmeca" la fiecare cîteva minute spațiul din jur, pentru a preîntîmpina un atac prin surprindere al inamicului. Nu îmi convenea deloc că radarul nostru funcționa continuu, atît de aproape de inamic.

— Nava asta seamănă cu un portavion, a raportat la 21.40 marinarul de cart, Irwin Stewart, cunoscut pentru ochiul lui infailibil.

— D-le comandant, este într-adevăr un portavion! — a confirmat Bobczynski.

Am fixat binoclul pe țintă. Asta da baftă! În loc de un tanc cu un deplasament de vreo 5 000 tone, în fața noastră stătea o uriașă navă de luptă. Eram pur și simplu *obligați* să o scufundăm.

— Este un portavion, precis un portavion, a repetat optimistul locotenent Andrews. Putem să-l atacăm. Ne-a ieșit în cale la timp.

Ce-i adevărat, e adevărat, mi-am zis și m-au copleșit amintirile. Cu un an în urmă, comandam submarinul „Dace". Primisem atunci un mesaj ultrasecret, în care mi se indica locul, direcția și viteza de deplasare ale unui portavion nipon. În timp ce ne îndreptam în careul indicat, timonierul ne comunicase că viteza curentului Kuroshio era în ziua aceea de două ori mai mică decît cea obișnuită. Tot el ne mai precizase că portavionul japonez trebuia deci să fi fost derivat la 9 mile de locul indicat de cercetare, iar noi trebuia să introducem corecțiile necesare.

Simțeam că timonierul are dreptate. Dar dacă totuși greșea? Nu am vrut să-i raportez amiralului că nu executam ordinele lui. În concluzie, am preferat să nu risc și am intrat în careul indicat. Mai e nevoie să spun că portavionul s-a încăpățînat să fie la 9 mile de noi și că a rămas neatins? Trebuie să recunosc că această experiență amară îmi fusese de folos. Acum, stînd pe puntea lui „Archer-Fish", îmi era foarte limpede că a gîndi în șabloane reprezintă cel mai sigur mijloc de a rata îndeplinirea unei misiuni de luptă în flota de submarine. Mai știam, tot de atunci, că distincțiile le capătă cei curajoși, care iau hotărîri pe loc.

Tot urmărind contururile marelui portavion, care se vedea la orizont, am observat împreună cu Bob trei distrugătoare de escortă. Să ataci o navă militară cu escortă puternică, la suprafața apei, era un mare risc. N-am fi ajuns nici măcar să ne apropiem de inamic la distanța necesară, că tunurile sale ne-ar fi făcut praf. Mi-am dat seama că singura posibilitate de a torpila portavionul ar fi fost să-l urmărim cu viteză maximă, pe un drum paralel cu el, și să așteptăm ca, poate, să se îndrepte el către noi.

După o oră am început să rămînem încet-încet în urmă. Cele patru motoare ale submarinului nostru dădeau o viteză maximă de 19 noduri. Prada se depărta. Oamenii noștri s-au străduit pe cît cu putință să țină submarinul la distanța necesară lovirii țintei cu torpila. Mă gîndeam la comandantul portavionului. Ce fel de om o fi? Radarul nostru funcționa deja de cîteva ore. Comandantul nu putea să nu știe despre existența noastră.

Veghea de pe distrugătorul cel mai apropiat, probabil că ne și văzuse. De ce nu întreprindea nimic?

— D-le comandant, mi se

pare că distrugătorul din cap vine către noi, s-a auzit vocea infailibilului nostru marinar de cart Stewart.

— Așa este, japonezii au trecut la treabă!

— Cartul să coboare! Pregătiți-vă pentru respingerea atacului! — am ordonat.

Nu ziua, ci noaptea

„Shinano" tăia întinsul Oceanului Pacific, legănîndu-se ușor pe valuri. Ofițerul cu navigația Nakamura și ajutorul lui, sublocotenentul Tadashi Yasuda, au luat un drum nou. Pentru o treabă cu atîta răspundere Yasuda era destul de tînăr. Absolvent talentat al Academiei militare de marină, distingîndu-se printr-o uimitoare stăpînire de sine, el era preferatul comandantului.

Aparent, Nakamura era foarte liniștit, dar și lui, ca și multor altor ofițeri, îi încolțise îndoiala dacă vor putea ajunge cu bine la destinație. Știa că comandantul a stăruit să amîne ziua ieșirii în larg, tocmai pentru că avea temeri cu privire la siguranța navei. În raportul lui Toshio Abe către comandament se făcea mențiunea că, datorită sistemului urgentat de construcție al portavionului, unele cazane ale lui „Shinano" aveau defecte de fabricație. Numai 8 din 12 erau în stare de funcționare, ceea ce limita viteza navei la maximum 20 noduri. Abe mai remarca și că mare parte din cele 1 147 compartimente etanșe nu trecuseră probele și că mulți marinari nu primiseră instrucția necesară. Totuși raportul comandantului nu fusese luat în seamă. De aceea aveau ofițerii presimțiri rele.

În afară de aceasta, statul major îl înștiințase că toate escadrilele de avioane erau angajate în acțiuni de luptă. În consecință, cel mai prețios portavion japonez trebuia să iasă în larg fără acoperire aeriană! După opinia lui Abe, să străbați o asemenea distanță, ziua, fără acoperire din aer, era pur și simplu o nebunie. Avioane de recunoaștere americane ar fi putut ușor să-l descopere pe „Shinano" și să cheme forțe masive pentru a-l distruge.

De aceea, a hotărît Abe, „Shinano" avea să iasă din port la apusul soarelui și să ia drum sud, spre larg. Deși navigația pe timp de noapte avea să consume mult timp, comandantul a preferat această variantă: el punea temei pe viteza lui „Shinano", superioară celei a submarinelor inamice.

Îndepărtîndu-se de hartă, Nakamura s-a arcuit puțin, pentru a-și îndrepta coloana vertebrală. Simțea o ușoară oboseală și aștepta cu nerăbdare momentul cînd nava va intra în apele sigure ale Mării Interioare a Japoniei. Exact la ora 22.45 a sunat soneria de la cart. Era sublocotenentul Yasuda:

— Șeful cartului de veghe anunță că s-a descoperit un obiect neidentificat la tribord, a raportat marinarul.

Abe s-a deplasat spre capătul punții.

— Da, iată-l!, a spus comandantul. La 8-9 mile distanță. Îl vedeți?

— Seamănă cu o mică navă, a observat Nakamura.

— Cred că e un submarin, a spus Yasuda.

— Deschidem focul? a întrebat șeful transmisiunilor.

— Nici un foc! a ordonat Abe. Asta n-ar face decît să-i lămurească că au în față o mare navă de luptă. Poate că nici nu ne-au văzut.

Pe punte domnea liniștea, întreruptă peste cîteva minute de glasul observatorului:

— D-le comandant, „Isokaze" a pornit cu toată viteza spre nava neidentificată.

Toate binoclurile s-au îndreptat spre distrugător. „Isokaze" nu mai era la locul său din dispozitivul de siguranță din fața lui „Shinano". Aruncînd un val mare de etravă, se apropia vertiginos de țintă. Între el și țintă rămăseseră mai puțin de 4 mile. Iar raza de acțiune a tunurilor lui „Isokaze" era de două ori mai mare. Dacă naviga cu viteza maximă de 35 noduri, își putea ajunge prada în sub 7 minute.

Mergea prea repede...

Am ordonat tuturor să coboare, dacă distrugătorul deschide focul. Apoi am fixat binoclul pe nava care se apropia. Avea viteză, nu glumă!

— John, ce distanță este între noi? am întrebat.

— Sub 5 mile și continuă să scadă.

Știam că aveam clipele numărate pentru luarea unor hotărîri. Mi-a venit deodată gîndul să intrăm în imersiune. Totuși, dacă dădeam un astfel de ordin, comandantul distrugătorului și-ar fi dat seama cine sîntem. Deocamdată ne putea lua și drept vas de pescuit. Probabil că de-asta nici nu deschisese focul. Pe deasupra, după ce am fi intrat în imersiune, nu am mai fi putut ocupa poziția de lansare, din cauză că am fi pierdut viteză.

Am hotărît să rămîn la suprafață. Închideam tambuchiul numai dacă distrugătorul deschidea focul. Dacă făcea asta, „Archer-Fish" se întorcea cu 90 grade, lansa trei torpile în nava care se apropia, nădăjduind că acestea aveau să-și lovească din plin ținta, și apoi intra în imersiune. De aceea, am continuat să ne urmăm cursul, paralel cu cel al portavionului. Locotenentul Andrews și cu mine stăteam pe punte. Distrugătorul se apropia vertiginos, de parcă ar fi vrut să intre direct în noi, să ne despice și să ne trimită la fund. Știam că asupra mea erau ațintite privirile întregului echipaj, gata în orice clipă să-mi execute dispozițiile.

Ordinul de intrare în imersiune trebuia executat de locotenentul Cousins. După asta, ofițerul de cart și cu mine urma să coborîm, închizînd după noi tambuchiul, în timp ce „Archer-Fish" se scufunda. Momentul se apropia. Încercam o mare emoție, ca un băiețandru. Spectacolul ăsta avea să-mi rămînă pentru totdeauna în memorie. Stăteam pe punte cu John, ținîndu-ne strîns de balustra-

(Continuare în p. 92)

Dicţionar istoric

UCRAINA

În intervalul dintre domnia lui Petru II (1727-1730) şi vremea ţarinei Elizaveta (1741-1762), Ucraina şi-a regăsit cîteva libertăţi, dar ţara era în continuare foarte slăbită[1]. În 1755, Rusia, suprimînd drepturile de vamă cu Ucraina, a anexat din punct de vedere economic această regiune.

În noiembrie 1764, Ecaterina II a abolit instituţia hatmanatului, înlocuind-o printr-un aşa-numit „Colegiu mic-rus". Dar, în vreme ce practica această politică în Ucraina orientală, Rusia pregătea şi anexarea Ucrainei poloneze, cultivînd disensiunile sociale şi pasiunile ortodoxe. În contextul întemeierii „Confederaţiei de la Bar", de către nobilimea polonă catolică, în februarie 1768, confederaţie îndreptată — cu trupe chiar — împotriva regelui Stanislaw Poniatowski şi a Rusiei, Ecaterina II, „provocată" de puternica răscoală a lui Pugaciov, din 1775, a lichidat Secea Zaporojenilor, numeroşi cazaci zaporojeni, cunoscuţi pentru firea lor independentă, fiind masacraţi sau alungaţi către Marea Neagră, unde prezenţa lor putea fi utilă. Un alt ucaz emis de ţar, în 1781, desăvîrşea dispariţia autonomiei ucrainene, un altul, din 1783, îi lega definitiv pe ţărani de pămînt şi declara anexat la Rusia hanatul Crimeei, populat în ultimii ani cu colonişti din Moscova, cu sîrbi şi germani. Anul 1786 marca secularizarea averilor Bisericii ucrainene.

Chiar în acele condiţii vitrege, „locuitorul Ucrainei — scria M. Artamov (care străbătuse acele locuri la sfîrşitul sec. XVIII), în lucrarea *Rusia istorică, monumentală şi pitorească* — îşi păstrează intacte dragostea de libertate, credinţa tradiţională în crearea unei federaţii slave şi un respect profund pentru Biserica ortodoxă, al cărei zelos credincios este. Hata, căsuţa cazacilor ucraineni, se ridică în mijlocul vastei stepe, unde se plimbă în libertate găini şi vite tinere. Poporul Ucrainei are un mare număr de cîntece naţionale numite *dumî*, asemănătoare cîntecelor sîrbeşti, spaniole şi scoţiene. Ele diferă de bîlinele Rusiei mari, din punct de vedere istoric, căci ele relatează în special războaiele poporului Ucrainei împotriva tătarilor, turcilor şi polonezilor în sec. XVI şi XVII. Unele dintre aceste dume au şi încărcătură morală. Recitatorul lor este acompaniat la un instrument ce seamănă cu o chitară, denumită bandura, avînd 12 sau 24 de coarde".

Împărţirile succesive ale Poloniei, din 1772, 1793 şi 1795, au remodelat şi Ucraina: Austriei i-au revenit Galiţia, Bucovina şi Ucraina subcarpatică, iar Rusiei regiunea Kievului, Volînia occidentală, Podolia şi Bielorusia occidentală. Această nouă împărţire modifica oarecum viaţa naţională, socială şi administrativă a poporului ucrainean. Imperiul ţarilor, posedînd de acum aproape toate teritoriile ucrainene, revenite lui îndeosebi în urmă celei de a doua împărţiri a Poloniei, trecea la rusificarea lor forţată în tot secolul XIX, respectiv la suprimarea oricăror manifestări de naţionalism ucrainean, exprimat în societăţile secrete ce luaseră fiinţă, în revistele publicate în străinătate şi într-o şcoală istorică şi literară al cărei reprezentant de frunte a fost Taras Şevcenko (1814-1861).

O oarecare revenire la autonomie fusese încurajată sub domnia fiului Ecaterinei II, Pavel I (1796-1801) şi cîteva decenii după această perioadă. Literatura devenise atunci o oglindă a vieţii naţionale, fiind permise şi opere publicate în limba ucraineană. Între anii 1804-1835 s-au creat în Ucraina universităţi şi licee. A fost o epocă de renaştere naţională, datorată îndeosebi lui Alexandru I, continuatorul politicii Ecaterinei II. În 1846, s-a format Confreria secretă „Kirill şi Metodiu", condusă de Şevcenko, ce-şi propunea să realizeze o viitoare federaţie a popoarelor slave, pe baza deplinei libertăţi şi completei autonomii a naţionalităţilor. Dar denunţată autorităţilor în anul următor, societatea a suferit nemiloasa represiune ţaristă, ce avea să stopeze viaţa literară a Ucrainei vreme de peste zece ani.

Centrul cultural şi nucleul intelectual şi naţional al spiritului ucrainean l-a constituit în acea epocă Galiţia, unde supuşii ucraineni beneficiau de un regim relativ liberal. La Lvov s-a fondat atunci, în favoarea revoluţiei din 1848-1849, Marele consiliu rutean, marcînd solidaritatea ucrainenilor din Galiţia cu cei din Imperiul rus. Dar spe-

[1] Evident că, după eliberarea Ucrainei de sub dominaţia sovietică, istoricii ei îşi vor elabora propria istorie, supunînd-o unor noi analize, în spiritul rigorilor ştiinţifice. Menţionăm că în întocmirea acestui documentar am folosit exclusiv surse primare, respectiv marile enciclopedii istorice existente. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 10/1992.

ranța în revoluția din 1848 și în cîștigarea independenței a fost de scurtă durată. În curînd, viața națională ucraineană va înregistra o stagnare.

După Războiul Crimeei, din 1853-1855, sub Alexandru II (1855-1881), Ucraina rusă a cunoscut o perioadă de liniște: au reapărut revistele ucrainene, oamenii politici și de litere s-au întors din exil. După insurecția poloneză antițaristă însă, izbucnită în ianuarie 1863, represiunea guvernamentală s-a reluat. O circulară din iunie 1863, întărită printr-un ucaz din 1866, extindea cenzura asupra tuturor publicațiilor în limba ucraineană.

Decepționat de Alexandru II și de politica sa, tineretul ucrainean începea să se gîndească la eliberarea națională prin revoluție. M. P. Dragomanov (1861-1895), profesor la Universitatea din Kiev, a făcut prozeliți pentru ideile sale naționaliste, legate de revendicări politice și sociale. În același sens, în 1873, s-a fondat la Lvov „Societatea Șevcenko". Guvernul rus, neliniștit de mișcarea națională, a mers pînă acolo încît a emis un ucaz, în 1876, prin care se interzicea folosirea limbii ucrainene în învățămînt și editarea de cărți și reviste în această limbă. Refugiați în Galiția austriacă, intelectualii — atașați ideii de deșteptare națională — au întreținut acolo flacăra tradițiilor naționale ucrainene. Actul emis în 1876 va avea valabilitate vreme de 30 de ani, timp în care legăturile între Kiev și Galiția s-au stins. „Dureros și rușinos este să ne amintim de timpurile lui Alexandru II, de interzicerea limbii ucrainene în publicistică, apoi în literatură, dar legea n-a dăinuit multă vreme, ea ținea de acea înțepenire sucitoare de minte atît în politica administrativă, cît și în politica religioasă, care pregătea căderea orînduirii statale rusești", scrie Soljenițîn.

În 1882, o revistă consacrată istoriei Ucrainei, *Kievskaia starina*, era publicată în rusește; vreme de 30 ani colectivul ei va depune un efort remarcabil pentru deșteptarea națională. De altfel, la sfîrșitul sec. XIX, mișcarea națională ucraineană a luat o mare amploare pe plan literar, științific și artistic, trecînd de la faza ideatică la cea practică. Economia a evoluat și ea: fierul de la Krivoi Rog, grîul și zahărul, cărbunele din bazinul Donețului erau doar cîteva dintre bogățiile Ucrainei.

În 1899, ucrainenii au obținut introducerea limbii ucrainene în școlile primare. Dar marile probleme se deplasaseră acum la scara imperiului. În 1904, în timpul războiului ruso-japonez, guvernul rus a cerut sprijinul mișcării ucrainene — pe care l-a obținut — și, în consecință, după promulgarea Constituției ruse, din 17 octombrie 1905, restricțiile din 1876 au fost anulate. În februarie 1906 ucraineana era recunoscută ca limbă națională.

Pînă în anii primului război mondial, soarta Ucrainei a fost identică cu cea a imperiului țarist. În anii conflictului, armata rusă, cucerind țara, și-a făcut strașnici dușmani din intelectualii galițieni. Noul guvernator general, contele G. Bobrinski, afirma, în septembrie 1914, cînd trupele ruse intrau în Kiev, că în opinia guvernului țarist locuitorii Galiției orientale și Ruteniei subcarpatice erau „ruși". Dar Rusia țaristă a fost înfrîntă în război. Ucrainenii au simțit atunci că istoria le oferea din nou ocazia de a-și obține unitatea și independența.

Încă din aprilie 1917, la Kiev s-a întrunit un congres național ucrainean, ce a ales un Consiliu Central (Radă), condus de istoricul

Taras Șevscenko - un nume simbol pentru Ucraina

liberal M. Hruşevski (1866-1934). Rada a făcut eforturi pentru a obţine autonomia ucraineană şi chiar a proclamat republica ucraineană, la 23 iunie, cu Hruşevski ca preşedinte al ei. Numai trei săptămîni mai tîrziu, s-a format un guvern, purtînd denumirea de secretariat general, avîndu-l pe Volodimir Vinnicenko (1880-1951) premier şi pe Simon Petliura (1879-1926) ministru de război. Petliura era unul dintre fondatorii Partidului social-democrat ucrainean (1905) şi luptase ca ofiţer în timpul primului război mondial.

Cînd, la 20 noiembrie, Rada a anunţat convocarea unei Adunări Constituante alese în mod liber, guvernul comunist rus instalat la Petrograd, a răspuns la această acţiune prin formarea, la 26 decembrie 1917, a unui guvern sovietic ucrainean, la Harkov. La 22 ianuarie 1918, Rada a proclamat republica ucraineană „liberă şi suverană", iar trei săptămîni mai tîrziu, la Brest-Litovsk, Puterile Centrale au încheiat pace separată cu noua republică. Cu o zi înainte comuniştii cuceriseră Kievul, Rada din oraş fiind nevoită să se retragă la Jitomir. Armatele germană şi austro-ungară — foarte interesate de grîul Ucrainei — au ocupat ţara, intrînd imediat în conflict cu Rada, prea democratică, în viziunea lor.

La Kiev, Puterile Centrale l-au instalat pe generalul german Eichhorn. La 24 aprilie 1918, armatele de ocupaţie au organizat o lovitură de stat, restaurînd hatmanatul şi numindu-l ca hatman al Ucrainei pe Pavel Skoropadski (1873-1945). Sub conducerea acestuia, adept al restaurării ţarismului, a început o puternică mişcare populară naţională.

După înfrîngerea Puterilor Centrale, un Directorat de cinci persoane, cu Vinnicenko preşedinte şi Petliura comandant-şef, şi-a asumat puterea la Kiev. În acelaşi timp, la 1 noiembrie 1918, la Lvov s-a proclamat o republică a Ucrainei de Vest, iar la 22 noiembrie, polonezii au eliberat oraşul. Guvernul ucrainean, condus de Evhen Petruşevici, a intrat în oraşul Stanislawow şi acolo, la 3 ianuarie 1919, s-a proclamat unirea celor două Ucraine. Ele nu s-au putut însă înţelege; ucrainenii din Galiţia aveau ca obiectiv principal lupta împotriva polonezilor, cei din Kiev — pe cea împotriva bolşevicilor. Armata roşie a reocupat în acelaşi an, 1919, Kievul, Directoratul, condus acum de Petliura, mutîndu-se la Vinniţa.

În mai 1919, întreaga Galiţie orientală se afla în mîinile armatei albe ruse a lui Denikin, care, în vară, a început să înainteze spre Moscova. La 1 septembrie, ruşii albi şi petliuriştii au intrat în Kiev, declarînd lupta comună împotriva comuniştilor. Dar Denikin a refuzat să poarte negocieri cu „separatiştii", cum îi considera el pe petliuriști. Întreg anul 1919, de fapt, Ucraina a fost teren de dispută între armata naţionalistă ucraineană, armata albă a generalului Denikin, trupele conducătorului anarhist Nestor I. Mahno (1884-1934) şi armata roşie. La 20 decembrie însă, Denikin a fost înfrînt, Kievul evacuat şi întreaga Ucrainã a trecut în mîinile armatei roşii.

La 28 decembrie 1919, Lenin a adresat o scrisoare deschisă muncitorilor din Ucraina, în care recunoştea egalitatea popoarelor rus şi ucrainean şi sugera încheierea unui tratat între cele două ţări. O asemenea alianţă a fost semnată exact doi ani mai tîrziu, la 28 decembrie 1920, de Lenin şi Rakovski[1].

În aceste condiţii, Petliura, retras cu restul armatei sale la Kamieniec, a plecat la Varşovia, unde spera în ajutorul acordat de şeful statului polonez şi comandantul-şef al armatei Jozef Pilsudski. În urma unui tratat de alianţă încheiat între Petliura şi Pilsudski, a început ofensiva poloneză în Ucraina, la 7 mai 1920 polonezii ocupînd Kievul. Pilsudski visa la o comunitate a polonezilor, lituanienilor şi ucrainenilor, sperînd, evident, că Ucraina va răspunde apelului lansat de Petliura. Ceea ce s-a dovedit o mare eroare. La 18 martie 1921, la Riga s-a pus capăt războiului polono-sovietic, prin tratatul de pace încheiat de Petliura cu guvernele comuniste rus şi ucrainean. Galiţia orientală era recunoscută ca parte a Poloniei, ţară căreia i se acorda frontiera din 1792. Deci Tratatul de la Riga, pe care Petliura a fost obligat să-l semneze, a statuat o împărţire a Ucrainei. Polonia păstra Galiţia şi Volînia, restul Ucrainei rămînînd bolşevicilor. La 25 mai 1926, Simon Petliura a fost asasinat la Paris, unde se refugiase din 1921, de un evreu rus, care îi reproşa pogromurile din Ucraina anului 1918.

La 30 decembrie 1922, Ucraina a intrat în componenţa U.R.S.S., ca R.S.S. Ucraineană. A urmat aşa-numita perioadă a „ucrainiezării", conducătorii de la Moscova înţelegînd necesitatea de a face concesii — fie ele şi temporare — naţionalismului ucrainean. În cadrul acestor măsuri, în 1925, în fruntea partidului comunist ucrainean a fost plasat prietenul şi cumnatul lui I.V. Stalin, L. M. Kaganovici, ucrainean de origine şi participant la luptele

---

[1] Cristian Gheorghievici Rakovski (1873-1941), om politic sovietic de origine bulgară, student în medicină apoi ofiţer în armata română; unul dintre fruntaşii mişcării socialiste din România. Sosit în Rusia după revoluţia din 1917, a devenit membru al Comitetului executiv central pe întreaga Rusie şi al Comitetului Central al Partidului Comunist. În 1919, a jucat un rol capital în cucerirea Ucrainei de către bolşevism şi a fost preşedinte al Consiliului comisarilor poporului în Ucraina. Ulterior, a funcţionat cu misiuni diplomatice. A luat parte la Conferinţa de la Genova şi la negocierile de la Rapallo (1922), a fost însărcinat cu afaceri la Londra (1923/25), apoi ambasador la Paris (1925/27). Rechemat în U.R.S.S., a fost exclus din partid, ca troţkist, şi exilat în Asia Centrală (1927). Făcîndu-şi autocritica, a obţinut în 1935 un post important la Comisariatul pentru sănătate, dar a fost din nou arestat în 1938 şi condamnat la 20 ani muncă silnică.

împotriva generalului alb Denikin.

De la 1 august 1923, limba ucraineană a devenit limbă oficială pe teritoriul țării, decretul de la acea dată încurajînd mulți emigranți ucraineni să se întoarcă acasă. Dar această perioadă nu a durat mult. În 1928 Stalin a abandonat NEP-ul (Noua Politică Economică), lansat de Lenin în 1921, a oprit procesul de ucrainiezare și a introdus rusa ca o a doua limbă obligatorie în republică. În anul 1930, a avut loc primul proces politic ucrainean la Harkov. 45 intelectuali, în frunte cu Efremov, au fost acuzați de înaltă trădare și naționalism burghez. 13 dintre ei au fost condamnați la moarte, ceilalți — deportați. Istoricul Hrușevski, de pildă, președinte al Academiei de științe a Ucrainei din 1918, a fost deportat, murind în anul 1934. La Moscova se stabilise că elita ucraineană — ca și marea parte a *intelighenției* din U.R.S.S. — trebuia lichidată.

Între primul și al doilea război mondial în Polonia s-au format două organizații naționaliste ucrainene, ce au lucrat în clandestinitate pentru independența Ucrainei. Și prima, „Organizația Ucraineană Ilegală" (UVO), și a doua, „Organizația Naționaliștilor Ucraineni" (OUN) erau conduse de colonelul Evhen Konovalet (născut în 1891). La 23 mai 1938, cînd acesta a fost ucis la Rotterdam, de un agent sovietic, i-a succedat în funcție Andrej Melnik.

După încheierea războiului civil, s-a schițat o oarecare reorganizare a țării. În 1925-1926, economia a început să se restabilească, așa încît, la sfîrșitul anului 1937, producția industrială a Ucrainei a ajuns-o pe cea a Rusiei dinainte de Revoluție. 96 la sută din gospodăriile țărănești făceau atunci parte din colhozuri.

Cînd Germania a declanșat cel de-al doilea război mondial, diferențele de opinie privind tactica cea mai bună de urmat a creat o ruptură în OUN. Lider al majorității a devenit atunci Ștefan Bandera, iar Roman Șukievici a fost desemnat la conducerea UVO. Ani în șir, naționaliștii ucraineni priviseră către Germania, în speranța realizării Ucrainei independente. Atunci era momentul — credeau ei — să provoace o revoluție ucraineană în imperiul sovietic. La 30 iunie 1941, imediat după ocuparea Lvovului de către armatele germane, OUN a proclamat „restaurarea statului ucrainean" și a format un guvern condus de Jaroslav Stețko, în vederea purtării războiului împotriva U.R.S.S. Totuși, Bandera, Stețko și cea mai mare parte a „miniștrilor" au fost arestați de germani, care, nedorind un război de eliberare, nici nu au lăsat țării structuri administrative autonome. În decembrie 1941, Walther Funk, ministrul german al economiei, declara la Praga că Ucraina, „acest pămînt colonial promis", a devenit accesibil exploatării „europene". În timpul ocupației germane, 4,5 milioane de ucraineni au fost deportați.

În 1943 Șukievici a format — în clandestinitate — Armata Insurgenților Ucraineni (UPA). El a rămas în Ucraina poloneză după ocuparea de către sovietici și, la 4 martie 1950, a fost omorît de forțele de securitate sovietice la Bilohorșka, lîngă Lvov. (Bandera a fost ucis la 15 octombrie 1959 la München, de un alt agent sovietic).

La 23 august 1943, trupele sovietice au eliberat Harkovul, la 6 noiembrie Kievul, apoi Odessa (10 aprilie 1944), Lvov (27 iulie 1944). În octombrie 1944 ocupanții germani erau alun-

Actualele realități politice din Europa impun luarea în discuție a rolului Ucrainei. Prin populația sa, Ucraina are o mare greutate în lumea post-sovietică. Dar și pe plan european ea devine un factor cu pondere uluitoare. Dacă exceptăm Federația Rusă, care se întinde pe două continente, Ucraina este cea mai mare țară din Europa. Ca populație, se situează pe locul cinci - după Franța, dar înaintea Spaniei și Poloniei. Are a doua armată - după a Rusiei -, cei 700 000 de militari ucraineni depășind cu 50% armata germană - Bundeswehrul - și de 2,5 ori forțele Statelor Unite ale Americii dizlocate în Europa. Această armată posedă arme nucleare tactice și strategice. Poziția Ucrainei o transformă într-o zonă geostrategică, care, împreună cu Belarus, separă practic Moscova de Europa, inclusiv de Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și România.

Din punct de vedere economic, Ucraina a fost un centru vital al fostului imperiu sovietic. Producea 25% din carne, 55% din uleiul vegetal, 23% din cărbune, 35% din minereul de fier, 41% din oțeluri, 33% din televizoare, 22% din tractoare și 56% din vagoanele de marfă ale fostei Uniuni Sovietice.

Raporturile dintre Ucraina și Rusia sînt extrem de complexe. Pe plan economic, de exemplu, 42% din energia consumată de ucraineni provine din Rusia sub formă de petrol și gaz natural. Pe plan etnic, între cele două puteri rezultate din spargerea unei superputeri, relațiile sînt calme. În alte privințe însă, domnește tensiunea.

Principala preocupare a Ucrainei pe plan european este de a-și afirma existența în frontierele actuale, această preocupare fiind motivată de lipsa unei tradiții de statalitate și de inexistența unei Ucraine istorice, independente, într-un anumit teritoriu.

În fine, n-ar fi rotunjită imaginea asupra factorului Ucraina, dacă n-am preciza că există în lume o puternică diasporă ucraineană. 750 000 de americani, 700 000 de canadieni și 200 000 de brazilieni au origine ucraineană. Mai există comunități ucrainene substanțiale în Marea Britanie, Australia și mai ales în Polonia (250 000).

Victor IONESCU

gați de pe întreg teritoriul Ucrainei. În tot acest timp, țara cunoscuse o puternică mișcare de rezistență împotriva germanilor, încercările războiului favorizînd estomparea vechilor antagonisme ruso-ucrainene. A contribuit ulterior la această transformare de atitudine față de ruși și primul secretar al partidului comunist ucrainean, dintre anii 1938-1949, N.S. Hrușciov.

În urma celui de-al doilea război mondial, Ucraina — devenită din 1945, alături de Uniunea Sovietică și de Bielorusia membră fondatoare a O.N.U. — și-a sporit considerabil teritoriile. Armata sovietică a ocupat partea de est a Poloniei, la 17 septembrie 1939, iar în noiembrie Ucraina de vest; Hrușciov, pe atunci prim-secretar al Partidului comunist (b) din Ucraina, a organizat un referendum. Conform surselor sovietice, s-au prezentat la vot 92,83% din electorat, din care 90,93% au votat candidații oficiali în Adunarea Poporului, care s-a întrunit la Lvov, la 28 decembrie, și au hotărît, prin vot, în unanimitate, încorporarea Galiției estice și a Volîniei la R.S.S. Ucraineană. După război, tratatul sovieto-polon semnat la Moscova, la 16 august 1945, a confirmat noua frontieră a Ucrainei.

Prin tratatul sovieto-cehoslovac din 28 iunie 1945, Rutenia subcarpatică a fost cedată U.R.S.S., România a fost forțată să accepte un ultimatum sovietic, la 27 iunie 1940, și să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei către U.R.S.S. Noua frontieră a fost confirmată prin Tratatul de pace de la Paris, din 10 februarie 1947, nordul Bucovinei și districtele basarabene Hotin, Izmail și ținutul Herța fiind încorporate la Ucraina.

În perioada postbelică, cel mai neașteptat eveniment a fost transferul către Ucraina al Crimeei, gest sovietic — contestat astăzi — inițiat de Hrușciov la 19 februarie 1954, pentru a marca aniversarea a 300 ani de la unirea Ucrainei cu Rusia și ca o dovadă a „întăririi în viitor a unității și prieteniei de nezdruncinat între popoarele rus și ucrainean"; cum a spus atunci K.E. Voroșilov, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.

În urma acestor anexări și alipiri, suprafața totală a R.S.S. Ucrainene a sporit, între 1939 și 1954, de la 445 300 km² la 603 000 km². La 16 decembrie 1965 ziarul *Pravda*, în acea vreme organ central de presă al P.C.U.S., acuza un grup de academicieni din regiunea apuseană a Lvovului ca fiind apologeți ai așa-numitului stat independent proclamat în noiembrie 1918.

La 1 decembrie 1991 a fost reconfirmat actul de proclamare a independenței Ucrainei, act adoptat de Rada Supremă a Ucrainei la 24 august 1991, zi declarată ulterior ziua independenței Ucrainei, ce se va marca în fiecare an ca sărbătoare de stat a întregului popor. La 8 decembrie 1991, Ucraina a semnat, împreună cu Federația Rusă și Republica Belarus, Convenția privind constituirea Comunității Statelor Independente.

În urma dezintegrării U.R.S.S., România are frontieră comună cu Ucraina pe o lungime de 485 km, iar celălalt stat românesc, Republica Moldova, are graniță cu Ucraina pe un traseu de 743 km. ■

Florentina DOLGHIN

PRIMA ȘI ULTIMA CURSĂ...

(Urmare din p. 87)

dele ude, pentru a nu ne pierde echilibrul. „Archer-Fish" se deplasa cu toată viteza prin marea întunecată. Dar nava inamică ne ajungea. Deodată pe catargul portavionului s-a aprins o lumină roșie.

— Ce dracu o mai fi și asta? mi-a trecut prin cap. N-am văzut în viața mea o navă de război să folosească noaptea luminile de semnalizare.

Lumina s-a stins, apoi iar s-a aprins pentru 10 secunde. Apoi iar a dispărut.

— Probabil că îi semnalizează distrugătorului să deschidă focul!, i-am strigat lui John.

Dar nu au urmat explozii și pocnituri.

— Virează, d-le comandant, a strigat Andrews.

Nu-mi puteam crede ochilor. Într-adevăr, distrugătorul făcea cale întoarsă. Fără nici o lovitură de tun! Am răsuflat cu toții ușurați. Dar ce va fi mai departe? Ajunseșem de unde plecasem.

— D-le comandant, portavionul își schimbă drumul, mi s-a comunicat din tambuchiul deschis. Distanța se mărește. A luat-o cu 30 grade la stînga.

— Ordonă cartului să-și reocupe locurile!

Știam că, datorită dimensiunilor relativ mici, distrugătoarele dispăreau primele din cîmpul vizual. Noi nu puteam în nici un caz să ajungem portavionul pe noul lui drum. Mergea prea repede. Nu ne rămînea decît să sperăm că, dacă urmam direcția propriu-zisă de mers a portavionului, pe care, presupuneam noi, avea să se întoarcă el, l-am fi putut prinde.

Pe la ora 23.30 am hotărît să iau legătura cu Pearl Harborul. Poate vreun submarin american se afla într-o poziție mai bună, casă intercepteze și să distrugă portavionul. Am aruncat o privire pe întinsul apei, la babord. Chiar și cu binoclul portavionul era abia vizibil. Curînd, a dispărut în întuneric. Cuprins de deznădejde m-am întrebat dacă o să-l mai văd vreodată. ■

(Va urma)

În românește de Florentina DOLGHIN

ISTORIA LUMII ÎN ARTELE PLASTICE

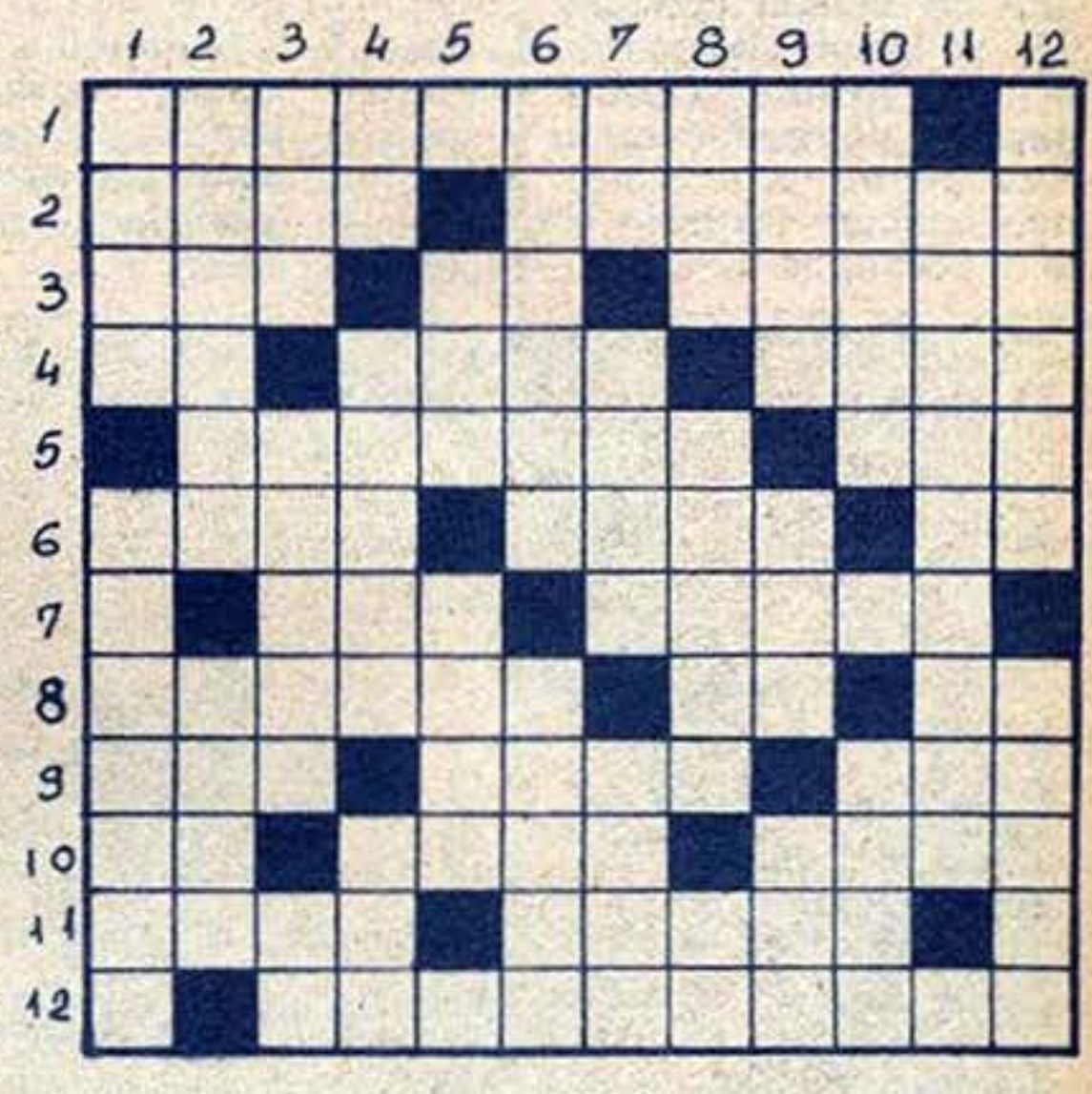

ORIZONTAL: 1) În Războiul pentru independență, acest mare pictor român (1838-1907), a plecat în tranșee cu carnetul de schițe, pentru a ne dărui mai tîrziu cunoscutele sale tablouri *Turci, Roșiorul* și *Atacul de la Smîrdan*. 2) Pictor francez (1674-1735) care, fiind angajat la curtea regilor Spaniei, a pictat portretul lui Filip al V-lea de Bourbon - Neîndurat, grozav. 3) Luate din poftă! - Constantin Stere - Cîntăreț la mai multe fluiere simultan. 4) Posesiv - Familie princiară italiană, care a domnit între secolele XIII-XVIII, unul din membrii săi fiind pictat de Cosimo Tura în jurul anului 1470 - Circa fără prima sută! 5) Domenico Theotokopulos (1541-1614), marele pictor spaniol de origine cretană, care a imortalizat pe pînză portretul cardinalului inchizitor Don Fernando Nino de Guevara (1598) și alegoria *Visul lui Filip al II-lea* (2 cuv.) - Personajul biblic a cărui confruntare cu diavolul ne este redată într-un tablou aparținînd pictorului englez William Blake. 6) Material folosit cu precădere în pictură de majoritatea artiștilor - Suporturi pentru cercei - Particulă a viitorului. 7) Comparare zecimală în sistemul informațional - Personaj legendar din Homer, fixat pe pînză de pictorul francez Claude Lorrain în momentul cînd o înapoiază pe Criseis tatălui ei. 8) Plantă cu aspect de arici - Olga Axente - De doi bani speranță! 9) Diminutiv feminin - Oraș în China - Pe cărare sub un brad. 10) Liviu Popescu - Mare pictor flamand (1599-1641) de la care ne-au rămas tablourile *Regele Carol I* și *Wilhelm al II-lea și Maria Stuart* (van) - Ciot de copac (reg.). 11) Pictor german (1826-1882) - *Palatul de... a fost cucerit*, cunoscută compoziție a pictorului rus Vladimir Serov, realizată după revoluția din 1917. 12) Pictor român (1820-1894) atras de subiecte istorice, dintre care menționăm *Renașterea României* (1849) și *Unirea Principatelor* (1857), ambele inspirate de ideea eliberării sociale și naționale.

VERTICAL: 1) Pictor francez (1771-1835) din a cărui bogată creație desprindem tabloul *Murat la Abukir* - Numele de artist al lui Paolo Doni (1397-1475), figură de prestigiu a Renașterii italiene, care a pictat printre altele pînza istorică *Bătălia de la San Romano*, între anii 1456-1458. 2) Ilustru pictor italian (1483-1520), creator al pînzei *Școala din Atena* și al portretelor papilor Iuliu al II-lea și Leon al X-lea - Munți între Italia și Franța, a căror trecere de către armatele lui Suvorov a fost imortalizată într-o celebră pînză a pictorului rus Vasili Surikov. 3) Primele în interior! - Unul dintre cei dintîi autori de compoziții și portrete istorice din România (1807-1887), creator al tablourilor *Moartea lui Mihai Viteazul* și *Întîlnirea lui Bogdan cel Orb cu Radu cel Mare* - Duet final! 4) George Călinescu - Țară în care se petrece acțiunea pînzei lui Veronese *Moise salvat din apele Nilului* - Începutul dragostei! 5) Combinatul Siderurgic Reșița (siglă) - Pictor, grafician și decorator francez (1877-1953), autor al tabloului comemorativ *14 Iulie la Le Hâvre*. 6) Suport pentru arme - Învîrtit. 7) Elena Mirea - Tablou de Ion Andreescu, reprezentînd reflectarea unui strigăt într-o pădure (neart.) - Localitate în Finlanda. 8) ...*Sebastian*, celebru tablou al lui El Greco, sugerînd martiriul acestui sfînt al bisericii - Pleoapa ferestrei - Bir! 9) ...*munților*, numele de legendă dat lui Avram Iancu, revoluționar ardelean imortalizat pe pînză de Barbu Iscovescu în 1849 (neart.). - Rîu în U.R.S.S. - Nomă în Egipt. 10) Marele act istoric de la 24 ianuarie 1859, a cărui *Horă* de la Craiova a fost zugrăvită de Theodor Aman (pl.) - Merge cu motocicleta. 11) Precursor al picturii noastre de inspirație istorică (1816-1854), emigrat la Paris, unde la sugestia lui Nicolae Bălcescu face copii de portrete ale unor voievozi români, după gravurile de epocă aflate la Biblioteca națională de acolo. 12) Interval în gamă - Împărat al Rusiei supranumit „cel Mare" (1682-1725), eminent om de stat și strateg, căruia pictorul danez Benoit Coffre i-a făcut un portret în mărime naturală, aflat actualmente la muzeul marelui palat din Petrodvoreț.

Dicționar: CPD, FUAN, STUT, LIER, AKAA, SNE

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Constantin Brâncuși:* HOBI-TA-VARIA-EXPRESIE-ANL-G-TARANEASCA-ER-STUF-DURI-LUNCA-IANCU-GRI-UNS-INS-CĂR-BUNI-ATTA-OC-INIȚIA-AR-CICLIC-IBM-U-OUA-CAP-BUST-SNUR-TEC-ZEU-IEȘIRE-IDEAL

DIALOG CU CITITORII

CÎȘTIGĂTOR

Dl. arhitect IOAN SLAVU, din Deva, **statornic participant la concursul** Magazin istoric, **împreună cu soția d-sale, d-na MELANIA SLAVU, ne scrie în legătură cu ultimul concurs,** 25 din 25, **al cărui cîștigători au fost anunțați în nr. 8/1992 al revistei noastre:** Vă mulțumim eu și soția mea pentru organizarea acestui nou concurs **Magazin istoric** din anul acesta, la care am participat cu pasiune și la care am urmărit o participare printr-o prezentare grafică mai deosebită.

Surpriza a fost foarte plăcută și neașteptată prin obținerea premiului III la acest concurs **Magazin istoric.**

Familia arh. Slavu

Mulțumim, la rîndul nostru, pentru cuvintele frumoase și pentru ilustratele trimise, dintre care alăturat reproducem una, înfățișînd vechea prefectură a Devei.

GRĂNICERII LA OITUZ

Dl. colonel de grăniceri (r) GHEORGHE PETRIȘOR, din București, **ne scrie:** Citind în nr. 6/1991 al revistei noastre articolul **1917: o vizită pe front,** de la pag. 32 și 58, am constatat că autorul (dl. Cristian Troncotă) referindu-se la cele 16 planșe menționează că ele nu au cunoscut încă lumina tiparului cu excepția celei de la nr. 6

Aș fi dorit ca fiecare din aceste fotografii să aibă explicații mai clare, respectiv să arate localitatea (unele au). De exemplu cea de la nr. 13. „O inspecție în tranșee" putea să exemplifice: „Marele rege Ferdinand inspectînd grănicerii la Oituz".

Această imagine cu explicația respectivă, se află în lucrarea **Contribuțiuni la istoricul grănicerilor,** volumul III, partea I. 1916-1921, autori: general de divizie Cornicioiu Grigore, colonel Opriș Ștefan, comandantul Regimentului 3 Grăniceri-Cernăuți, locotenent-colonel Dumitrescu Al., pag.99, fără an, editată de către Institutul de arte grafice din strada Popa Savu nr. 9, București. Cred că a fost tipărită înaintea anului 1940, întrucît autorii în finalul lucrării își manifestă intenția de a tipări o nouă ediție, dînd adresa Cernăuți.

Mulțumim pentru competentele precizări care fac, și ele, dovada nu numai a atenției și pasiunii cu care este citită revista noastră, dar și a bogatelor informații documentare pe care corespondenții noștri le posedă, împărtășindu-le tuturor celorlalți cititori ai Magazinului istoric.

MEDICALE

Primim din partea doamnei dr. DANA-DOMNICA MILCOVEANU, de la Clinica Hematologie a Spitalului Fundeni, **din** București: Îmi permit a semnala atenției d-voastră o eroare de exprimare care s-ar cere semnalată și corectată întrucît atît forma corectă cît și forma injustă lipsesc din **Dicționarul limbii române moderne,** Ed. Academiei, 1958, pag. 718; lipsesc din **Dicționar enciclopedic român,** Ed. politică, 1965, vol. IV. pag 503; lipsesc din **Dicționarul explicativ al limbii române,** Ed. Academiei, pag 890; lipsesc din **Dicționar Medical,** Editura medicală, 1970, vol. V. pag. 579.

Și întrucît **Dicționar de neologisme,** de Florin Marcu și Constant Maneca, București 1980 ed. III, la pagina 1019 menționează numai forma justă, dar fără etimologia, care singură dă legitimitatea odată cu raționalitatea.

Faptul material concret.

Magazin istoric, nr. 4 din aprilie 1991, la pagina 23, coloana 2, autorul N.D. Stănescu scrie: **„....corpul ei avînd defectul unei stoatopigii evidente..." Stoatopigia** e termenul greșit. Termenul just e **steatopigia.**

În limba helenă antică: **„stear, steatos"** înseamnă **„grăsime"; „pyge"** înseamnă fese. Ca atare acest termen indică prezența, în cantitate excesivă a țesutului **adipos** (grăsos) la nivelul feselor și ipso facto, la nivelul coapselor.

Steatopigia e numai un simptom din tabloul clinic al sindromului adiposo-genital, descris de Alfred Frohlich (1871-1953) în Germania și de Joseph-François-Felix Babinski (1857—1932) în Franța.

Acest sindrom, mai exact această afecțiune, atacă numai adolescenții și cu deosebire sexul feminin. Nu întotdeauna e prezent sau e evident al doilea simptom al infantilismului genital. Cauzalitatea e dublă: uneori formație tumorală interesînd diencefalul și hipofiza și alteori hipersecreția de hormoni oestrogeni ai glandei suprarenale.

UN CLUB AL COLECȚIONARILOR MAGAZIN ISTORIC?

Supunem atenției dv., stimați cititori, această propunere a d-lui prof. PAUL UNGUREANU, din Botoșani: Propun să se înființeze un club al celor care posedă întreaga colecție a **Magazinului istoric,** atestat, ce să se dea de fiecare județ în parte de către o comisie formată din prof. de istorie, muzeografi etc. Apoi numele

DIALOG CU CITITORII

acestora să fie publicate pe rînd în mai multe numere consecutive ca în acest fel să fie un ghid pentru cei interesați să studieze toată colecția apelînd la cei care o posedă.

Așteptăm și alte propuneri pentru un eventual Club al colecționarilor **Magazin istoric.**

APEL

Despre un frumos gest, pentru care îi adresăm călduroasele noastre felicitări, ne scrie dl. NICOLAE LENESCHI, din Suceava, **pensionar:** Sînt în posesia colecției revistei **Magazin istoric** de la primul număr la zi. M-am decis ca această colecție s-o donez Societății culturale **„M. Eminescu"** din Cernăuți, în care scop am și făcut demersul necesar.

Donez Societății din Cernăuți și pe motiv că sînt născut în apropiere (în com. Tureatca).

Totodată dl. Leneschi adresează propunerea de a face apel și altor posesori ai colecției să le doneze fraților de dincolo de Prut, care au atîta nevoie de a beneficia de evenimente și surse istorice inserate în diferite numere ale revistei **Magazin istoric.**

LA C.F.R. PALAS

DL. GHEORGHE T. STOIAN, din Petrila, **ne scrie pe marginea articolelor privind trecutul Uzinelor „Malaxa", publicate în nr. 5-7/1991 al revistei noastre.**

Am ținut să vă scriu și eu cîteva rînduri despre un articol din revista **Magazin istoric** din luna mai 1991, în care, era problema Uzinelor „Malaxa" din București.

Urmărind articolul am dat și peste un pasaj al articolului în care autorul său menționa și despre „ATELIERELE C.F.R. din PALAS, Constanța". M-am numărat și eu printre cei mulți care am învățat meserie (montator locomotive abur) și am muncit și eu în acest atelier din Palas în perioada 1955-1958.

Ulterior acest atelier, cu buni meseriași, cu vechi tradiții muncitorești, a fost desființat; exemple pot fi date multe: Simeria, Pașcani, Buzău, Timișoara și altele, primind alte destinații care nu aveau nimic comun cu munca celor de la C.F.R. care erau din tată în fiu în aceste ateliere.

Cu cîtva timp în urmă, după mai bine de 35 ani am călcat cu picioarele mele acele locuri dragi mie în perioada tinereții mele. Am văzut că acolo este acum depoul C.F.R. mutat din portul Constanța.

Dar văd că m-am luat cu amintirile mele, poate nu v-am spus că am muncit 28 de ani la C.F.R. și noi feroviarii am fost și sîntem cinstiți, drepți, omenoși pînă la sacrificiul suprem. Vă mulțumesc dv. și, prin dv., d-lui dr. ing. Holban care a publicat acest articol.

Despre revista dv., stima și respectul meu pentru toți care ne mai faceți bucurii mari. Iar pentru cele 96 pagini, la mai multe. Aștept cu mare nerăbdare noul număr al revistei, la care îmi dau interesul să-l citesc cu multă dragoste.

FOTOGRAFIE — DOCUMENT

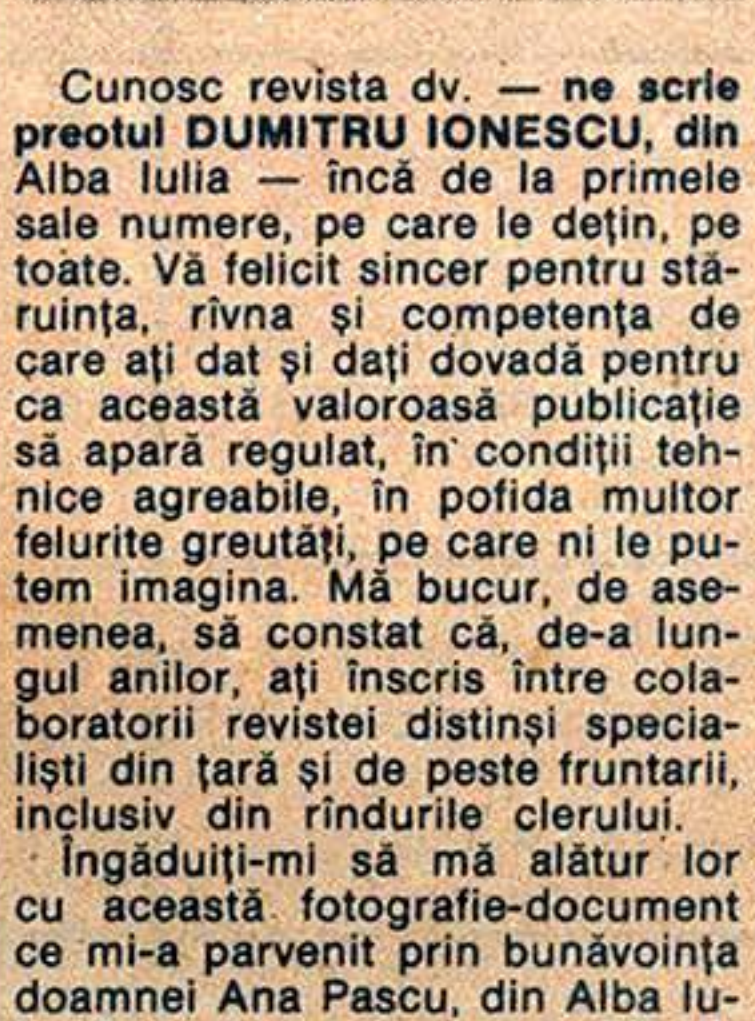

Cunosc revista dv. — **ne scrie preotul DUMITRU IONESCU, din** Alba Iulia — încă de la primele sale numere, pe care le dețin, pe toate. Vă felicit sincer pentru stăruința, rîvna și competența de care ați dat și dați dovadă pentru ca această valoroasă publicație să apară regulat, în condiții tehnice agreabile, în pofida multor felurite greutăți, pe care ni le putem imagina. Mă bucur, de asemenea, să constat că, de-a lungul anilor, ați înscris între colaboratorii revistei distinși specialiști din țară și de peste fruntarii, inclusiv din rîndurile clerului.

Îngăduiți-mi să mă alătur lor cu această fotografie-document ce mi-a parvenit prin bunăvoința doamnei Ana Pascu, din Alba Iulia, în a cărei colecție se află originalul. Potrivit identificărilor făcute de dl. dr. Gheorghe Anghel, directorul Muzeului Unirii din Alba Iulia, înfățișează o secvență din festivitățile de încoronare ale regelui Ferdinand și ale reginei Maria, desfășurate, în ziua de 15 octombrie 1922, la Catedrala din Alba Iulia. Îi reprezintă pe primul ministru I.I.C. Brătianu și pe generalul Gheorghe Mărdărescu, în fața gării din Alba Iulia, purtînd coroanele celor doi suverani, în trăsura ce urma să-i ducă la festivitățile de încoronare.

CERERI ȘI OFERTE

EUGEN CUZMIN, str. Ștefan Plavăț, nr. 6, București, **oferă: nr. 1,5,12/1971; 8,9/1972; 10/1973; 8/1976; 12/1980; 2,8/1981; 12/1982; 3/1984; 3/1985; 11/1989; 3,7/1990; colecția completă 1967-1991.**

DORIN UȚĂ-BAICOIANU, str. Găgeni, nr. 109, sc. B, ap. 9, Ploiești, **solicită: nr. 1/1979; 5,8,11/1980; 4/1984; oferă: nr. 1,4,7/1972; 2/1973; 1/1974; 5/1975; 2,4,8/1976; 4/1985.**

MOISE STOICAN, str. Șelimbărului, nr. 27, Cisnădie, **solicită: nr. 11/1991.**

NICOLAE IUGA, com. Dobra-Lăpușna, jud. Hunedoara, **oferă colecția completă.**

MAGDALENA INDRAN, str. Tîrgu Neamț, nr. 6, bl. D-10, sc. C, ap. 24, București, **oferă colecția 1967-1985.**

DODE ANTON, str. Stejarului, nr. 7, com. Modelu, jud. Călărași, **oferă: numere disparate din anii 1969-1992.**

DANIEL MITIAEV, str. N. Bălcescu, bl. F8, ap. 6, Rîmnicu Sărat, **solicită: nr. 10/1990; 4/1992; oferă: numere disparate din anii 1967-1992.**

GHEORGHE ZGUREANU, str. Dîrstelor, nr. 20 A, Sibiu, **solicită: nr. 5/1987.**

SILVIU GEORGESCU, str. Dr. Taberei, nr. 98, bl. C-2, sc. B, ap. 80, București, **oferă: numere disparate din anii 1967-1969; 1970-1979; 1982-1991.**

IOAN FELEA, str. Boglești nr. 216, com. Ciuruleasa, jud. Alba, **oferă: colecția 1987-1991.**

VICTOR CISTEIANU, str. Clujului, nr. 24, Blaj, **solicită: nr. 1-5/1967; oferă: nr. 4,10-12/1971; 2,6/1972; 3,7,9-12/1973; 1,8/1974; 7-10/1977.**

ELENA MARINESCU, str. Lucaci, nr. 59, ap. 1, București, **oferă: numere separate din anii 1974-1983.**

CONTENTS (Romanian History) **Gh. Brătianu** In Commemoration of Nicolae Iorga • **S. Rădulescu** Upublished Report: Romania and the Armistice Convention • **D. Stoicuiescu** November-December 1942. The Don Battle • **Al. Duțu** The Soviet High Command takes The German POW from Romania • **C. Popișteanu** July 1947. The Romanian Cabinet rejects Marshall Plan • **F. Strazzari** 1951. The Communists victimize the Church • **D. Hincu** Metternich's Confidant corresponds with the Hospodars from Bucharest • **E. Diaconu-Monu** Family Chronicles: Giuvara • **C.C. Giurescu** Moldavian Boroughs between Prut and Dniester (VIII) • **G.T. Kirileanu** 1921. Librarian in the Royal Palace (VI) • **E. Brătianu** Recollections about L. Catargiu, P.P. Carp and T. Maiorescu • Liberal ex-Minister V. Iamandi (1891-1940) against the Iron Guard (II) • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **Gh. Brătianu** À la mémoire du Professeur Iorga • **S. Rădulescu** Rapport inédit: La Roumanie et la Convention d'armistice • **D. Stoicuiescu** Novembre-décembre 1942. La bataille de Don • **Al. Duțu** Le commandament soviétique prend les prisonniers allemands de Roumanie • **C. Popișteanu** Juillet 1947. Le gouvernement roumain repousse le Plan Marshall • **F. Strazzari** 1951. Les communistes persécutent l'Eglise • **D. Hincu** Le confident de Metternich en correspondance avec les monarques de Bucarest • **E. Diaconu-Monu** Chronique de la famille Giuvara • **C.C. Giurescu** Villes moldaves entre Pruth et Dniestr (VIII) • **G.T. Kirileanu** 1921. Bibliothécaire au Palais Royal (VI) • **E. Brătianu** Evocations de L. Catargiu, P.P. Carp et T. Maiorescu • L'ex-ministre libéral V. Iamandi (1891-1940) contre la Garde de Fer (II) • A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Г. Брэтиану** В память о профессоре Йорге • **С. Радулеску** Неопубликованный доклад: Румыния и конвенция о перемирии • **Д. Стойкулеску** Ноябрь-декабрь 1942. Битва на Дону • **Ал. Дуцу** Советское командование берёт немецких военнопленных в Румынии • **К. Попиштяну** Июль 1947. Румынское правительство отказывает План Маршалл • **Ф. Страцари** 1951. Коммунисты притесняют Церковь • **Д. Хынку** Наперсник Меттерниха ведет переписку с господарями из Бухареста • **Е. Диакону-Мону** Род Джувара • **К. К. Джуреску** Ярмарки, города и крепости между Прутом и Днестром (VIII) • **Г. Т. Кириляну** 1921. Библиотекарь в Королевском Дворце (VI) • **Е. Брэтиану** Воспоминания о Л. Катарджиу, П. П. Карпе и Т. Майореску • Бывший либераль-министр В. Яманди (1891 – 1940) против Железной Гвардии (II) • В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **Gh. Brătianu** Professor Iorga — zum Andenken • **S. Rădulescu** Ein unveröffentlichen Bericht: Rumänien und der Waffenstillstand Abkommen • **D. Stoicuiescu** November-Dezember 1942. Die Schlacht am Don • **Al. Duțu** Die sowjetische Armee übernimmt die deutsche Gefangenen aus Rumänien • **C. Popișteanu** Juli 1947. Die rumänische Regierung weist den Marshall-Plan ab • **F. Strazzari** 1951. Die Kommunisten verfolgen die Kirche • **D. Hincu** Der Briefwechsel zwischen Metternichs Vertrauensamann und drei wallachische Fürsten • **E. Diaconu-Monu** Familien Chroniken: die Giuvara • **C.C. Giurescu** Dörfer, Städte und Festungen zwischen Prut und Dniester (VIII) • **G.T. Kirileanu** 1921. Bibliothekar im Königlichen Palast (VI) • **E. Brătianu** Erinnerungen über L. Catargiu, P.P. Carp und Titu Maiorescu • Der ex-liberale Minister V. Iamandi (1891-1940) gegen die Eiserne Garde (II) • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **Gh. Brătianu** En memoria del profesor Iorga • **S. Rădulescu** Informe inédito: Rumania y la Convención de armisticio • **D. Stoicuiescu** Noviembre-Diciembre de 1942. La batalla del Don • **Al. Duțu** El Mando soviético toma posesión de los prisioneros alemanes de Rumania • **C. Popișteanu** Julio de 1947. El Gobierno rumano rechaza el Plan Marshall • **F. Strazzari** 1951. Los comunistas persiguen la Iglesia • **D. Hincu** El confidente de Metternich se cartea con los príncipes de Bucarest • **E. Diaconu-Monu** Crónicas de familia: Giuvara • **C.C. Giurescu** Pueblos, ciudades y fortalezas situadas entre Prut y Nistru (VIII) • **G.T. Kirileanu** 1921. Bibliotecario en el Palacio Real (VI) • **E. Brătianu** Recuerdos sobre L. Catargiu, P.P. Carp y T. Maiorescu • El ex-ministro liberal V. Iamandi (1891-1940) contra la Guardia de Hierro (II) • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57, Piața Presei Libere, nr. 1, Sectorul 1, București, telex: 11995, 11034, fax: 40.0.17.40.40
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — București

ISSN 0541-88IX **Lei 100**

BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME
FĂRĂ POLIOMIELITĂ,
TETANOS,
DIFTERIE,
RUBEOLĂ
RHÔNE-POULENC
Seruri contra tetanosului. Vaccinuri contra poliomielitei, a difteriei,
a tetanosului, a tusei convulsive, a rubeolei, a rujeolei...
Prin intermediul laboratoarelor sale, între care Institutul Mérieux și Pasteur-Vaccins,
hône-Poulenc dezvoltă în 140 țări mijloacele de prevenire și de vindecare ale maladiilor
și contribuie la transformarea acestei lumi într-una mai bună.

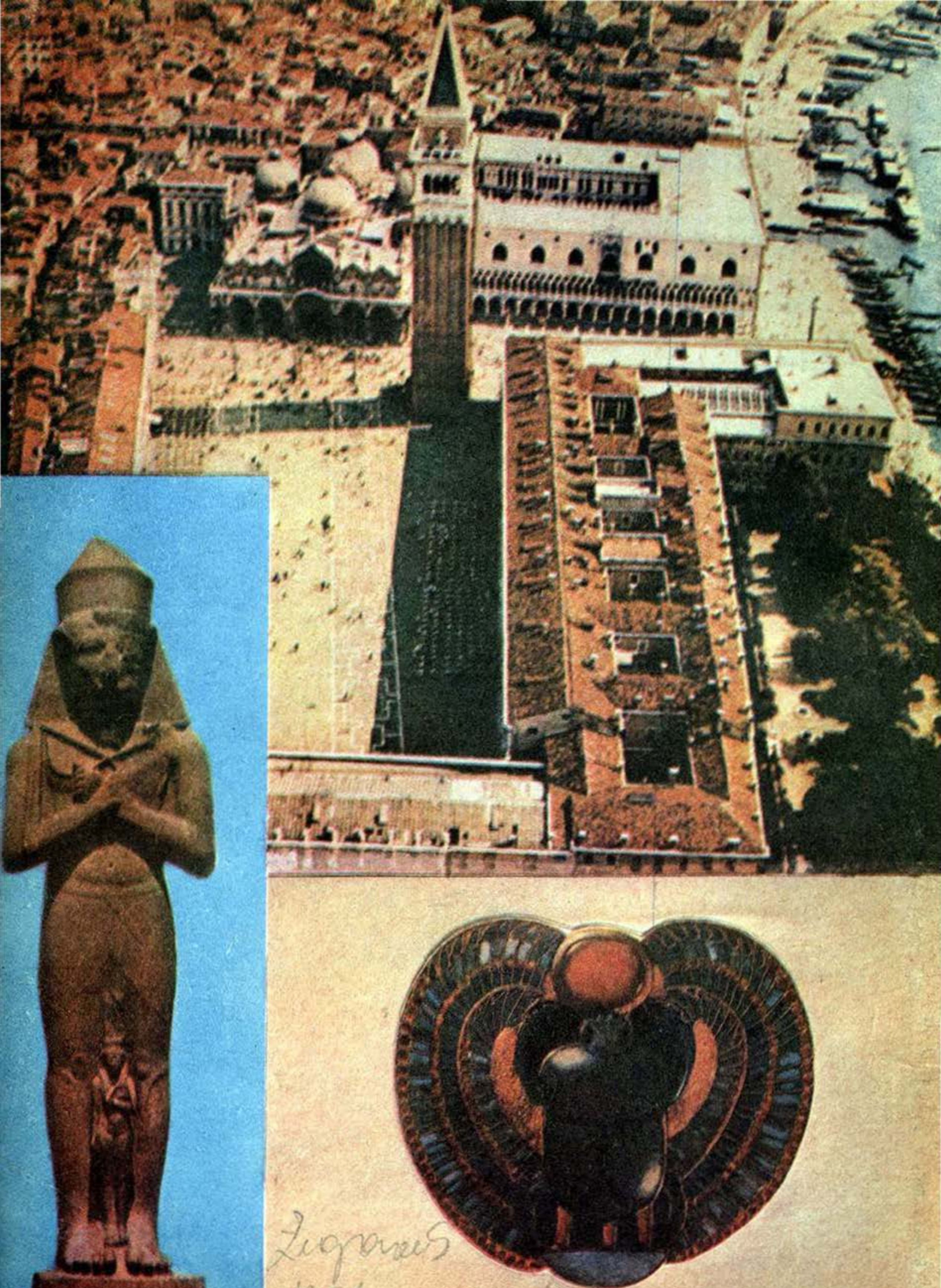

Zugravescu
Bălcescu 3 / 38